

TRƯỜNG ĐẠI HỌC QUY NHƠN
QUY NHON UNIVERSITY

TẠP CHÍ KHOA HỌC
TRƯỜNG ĐẠI HỌC QUY NHƠN

QUY NHON UNIVERSITY
JOURNAL OF SCIENCE

KHOA HỌC XÃ HỘI, NHÂN VĂN VÀ KINH DOANH
SOCIAL SCIENCES, HUMANITIES AND BUSINESS

20 (2)

2026

APRIL 2026

CONTENTS

1.	Identifying essential skills for Vietnamese students in the context of industry 4.0 through text mining method Ton Nguyen Trong Hien, Prasena Arisyanto	5
2.	Selection of general physical fitness exercises for first-year female students in volleyball physical education courses at Quy Nhon University Le Minh Tu	19
3.	The mandate of heaven in Vũ Phương Đề's <i>Công dư tiếp ký</i> Nguyen Dinh Thu	31
4.	Investigating the mediating role of fraud prevention in the relationship between internal control and financial reporting quality of enterprises Le Tran Hanh Phuong, Dao Nhat Minh, Nguyen Tra Ngoc Vy, Huynh Thi Tan	53
5.	Politeness strategies in the speech act of complaining by students in a university in central Vietnam Le Huu Loc, Huynh Thi Cam Nhung	69
6.	Solutions to enhance the quality of AK assault rifle marksmanship training for students at the Center for National Defense and Security Education, Quy Nhon University Nguyen Thanh Ngoc, Pham Van Khuong	91
7.	An investigation into Speech Acts types in conversations in the textbook “Solutions 2nd Edition Elementary” Nguyen Thi Thanh Ha, Nguyen Luong Ha Lien	103
8.	Regular social assistance for youth with mobility disabilities in An Nhon town, Binh Dinh province: Current situation and some recommendations Vo Thi Dieu Que, Phan Thi Kim Dung	113
9.	English teachers’ perceptions of the textbook <i>Voices (Pre-Intermediate)</i> Ha Thi Thanh Thuy, Luu Thi Mai Thanh	129
10.	The impact of supply chain visibility on supply chain performance of manufacturing enterprises in industrial zones in Vietnam: the mediating role of supply chain resilience Tran Thi Thanh Nhan, Nguyen Thi Thuy Giang, Hoang Thi Hoai Huong, Nguyen Thi Thuy Dung, Ha Thao My	141

11.	A semantic analysis of the locative word “ngoài”	
	Luu Hon Vu	157
12.	Applying GeoGebra in mathematics education: the case of the integral concept in grade 12	
	Ho Thi Minh Phuong, Ngo Anh Thu, Huynh Tri Binh	165
13.	Assessing the impact of human capital and digital transformation on economic growth in the central central region of Vietnam: evidence from a panel data model with AR(1)	
	Vo Cao Thi Mong Hoai	177
14.	Solutions to enhance human resource management at Construction Joint Stock Company 47	
	Nguyen Dinh Hien, Doan Thi My Duyen	187

Identifying essential skills for Vietnamese students in the context of industry 4.0 through text mining method

Ton Nguyen Trong Hien^{1,*}, Prasena Arisyanto²

¹*Faculty of Business Administration, Van Lang University, Ho Chi Minh City, Vietnam*

²*Universitas Persatuan Guru Republik Indonesia, Semarang, Indonesia*

Received: 18/07/2025; Revised: 25/09/2025;

Accepted: 30/09/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

In the context of Industry 4.0, the demand for essential graduate skills is evolving rapidly. Unlike previous studies, this research employs a bilingual text mining approach (English and Vietnamese) to compare academic findings with employers' practical expectations. The results reveal that soft skills, particularly communication, critical thinking, and creativity, are emphasized more frequently than technology-related hard skills. The findings affirm the growing importance of human-oriented soft skills in meeting the demands of the modern labor market. Priority recommendations focus on integrating soft skills into student curricula, promoting interdisciplinary learning, and strengthening industry collaboration through internships and experiential projects.

Keywords: *Industry 4.0, text mining, skills, student.*

1. INTRODUCTION

The Fourth Industrial Revolution (I4.0), characterized by the rapid advancement of technologies such as artificial intelligence (AI), the Internet of Things (IoT), big data, and others, is driving profound and comprehensive transformations across all facets of life, including economics, society, and culture. This revolution extends beyond mere technological advancements, representing a fundamental shift in how workers live, work, and interact. Amid the rapid and transformative changes of I4.0, businesses worldwide face new challenges, necessitating continuous innovation, enhanced productivity, and adaptation to increasingly stringent market demands [1]. Concurrently, the workforce, particularly students who will soon enter the labor market, must acquire relevant skills to meet the requirements of the digital

era [2]. This transformation also underscores the need for workers to upskill and embrace new technologies and knowledge to fulfill the evolving expectations of businesses in this new context. According to projections by the World Economic Forum (WEF), more than half of the global workforce requires retraining due to technological changes, two-thirds of currently critical skills will become obsolete, and one-third of the essential skills needed for jobs will be technology-related abilities that aren't considered necessary for today's roles [3]. This highlights the urgent need to identify core skills that individuals, businesses, and educational institutions must prioritize to develop effective training strategies. A recent study conducted across six provinces in Vietnam explored workers' adaptability to I4.0, revealing that they have, to some extent, responded to these changes [4]. This is a positive

**Corresponding author.*

Email: hien.tnt@vlu.edu.vn

signal for Vietnam's labor market in the new context. However, despite these encouraging signs, a thorough examination is needed to determine which skills students should prioritize to succeed in the digital age and which methods are suitable for identifying these skills.

Previous studies in Vietnam have discussed the implications of I4.0 for higher education and emphasized the need to enhance students' employability skills [5], [6], highlighting solutions such as strengthening the linkage between universities and enterprises to increase practical training opportunities. However, these studies have remained mainly at the level of conceptual or opinion-based discussion without employing systematic methods to validate or compare skill requirements. A notable case is provided by Nguyễn et al., who conducted twenty in-depth interviews with experts to validate a higher education quality framework [7]. The limited sample of twenty expert interviews constrains the study's scope. A further limitation is the lack of diversity among the interviewees, as most were university lecturers. While this study provides valuable insights into how skills are embedded within the broader framework of higher education quality, it does not directly address the specific question of what skills Vietnamese students need in the context of I4.0.

The research gap lies in the fact that domestic studies have mainly been descriptive or discursive, with limited empirical scope, while international studies, though larger in scale, are not fully aligned with the Vietnamese context. Moreover, no study has systematically contrasted academic findings with the practical expectations of employers. To address this gap, the present study adopts a bilingual text mining approach, which integrates international scholarly evidence with local employer perspectives. This methodological choice ensures that the findings maintain academic rigor and capture the contextual realities of the Vietnamese labor market in the 4.0 era.

As demonstrated in prior studies, including those evaluating policy research and management, text mining is a reliable technique [8], [9]. The primary rationale for selecting this method is its effectiveness in extracting, synthesizing, and analyzing data from diverse online sources, particularly in an era of rapidly growing digital information. Azevedo and Azevedo, in their review of tools and techniques for assessing current trends, noted that generative artificial intelligence (GenAI) is an emerging and promising tool [10]. However, they emphasized that it serves primarily as a supportive tool, with challenges in verifying information sources. This perspective aligns with Kiley, who argued that AI-generated information is challenging to validate [11]. Therefore, to ensure transparency in the research process, data should be collected directly from open and publicly accessible sources, enabling easy verification and replication of results.

2. METHODOLOGY

The research was conducted sequentially through the following key steps (Figure 1): reviewing the original study; searching comparative data sources; performing text mining; and conducting data analysis. Finally, the results from the two sources in English and Vietnamese were compared.

2.1. Review of original study

The initial step involved downloading and reviewing the original research article by Islam to identify the essential skills required for graduates to meet the demands of the I4.0 work environment [12]. The factors collected were the final results confirmed through the analysis conducted in the original study.

Drawing on prior research, the primary study by Islam, published in a Q1 journal, was selected for comparison [12]. This study investigated whether students are prepared to enter the modern labor market and possess the skills and competencies required for I4.0. Data were collected through surveys at public and

private universities in Bangladesh, with a model constructed and results validated to produce final findings.

Notable differences exist between Bangladesh and Vietnam. Specifically, comparisons of educational systems highlight disparities in overall infrastructure, with Vietnam’s more advanced information technology infrastructure facilitating online education and technology applications in education (The Financial Express, “Bangladesh and Vietnam compared: Racing to become a “developed country”). Despite these differences, shared challenges in transforming education to meet I4.0 requirements create a comparable research context. Bangladesh and Vietnam are developing nations with similar demographic structures, with a high proportion of young populations (United Nations Development Programme, “Forerunner, enabling market

work for SDGs”), and no significant gender disparities [13]. Both countries also have large student populations in higher education and face pressure to enhance workforce quality to meet I4.0 demands. As emerging Asian economies [14], their education sectors grapple with challenges in the digital transformation era [15]. Indeed, both nations face the critical task of reforming education systems to equip students with the skills needed for a modern labor market increasingly driven by technology. Islam’s study [12], which assessed students’ readiness in Bangladesh for the contemporary labor market and identified necessary skills for new technological demands, is highly relevant to Vietnam, where students face similar requirements in the digital era. These shared challenges outweigh the differences, reflecting common developmental goals.

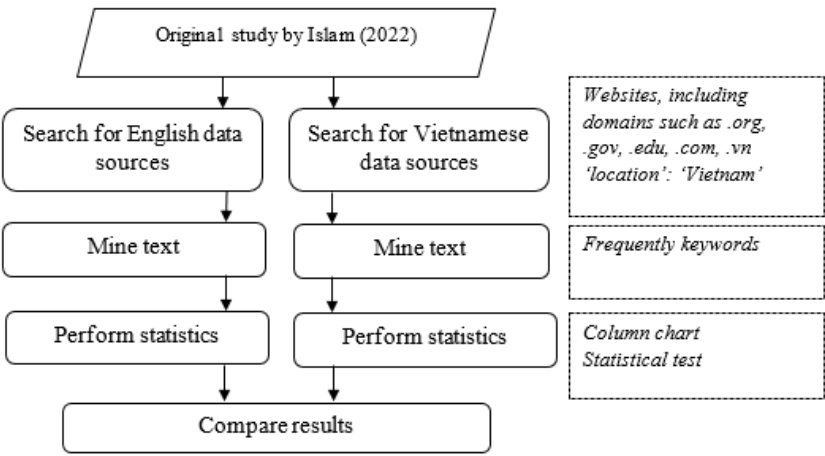

Figure 1. Research steps.

2.2. Search for comparative sources

2.2.1. Description of data collection process

Data collection is conducted automatically through search engine queries. The data collection process in this study was performed automatically using the SerpAPI to retrieve information related to the essential skills required for the workforce in the context of I4.0. Specifically, a search query with the keyword “skills for workforce industry 4.0” was submitted

to Google Search for English-language sources. In contrast, the query “*kỹ năng lực lượng lao động cách mạng công nghiệp 4.0*” was used to identify Vietnamese-language sources, focusing on online information relevant to the Vietnamese context. The selection of these keywords was deliberate; They are concise yet comprehensive and central to the research theme, ensuring the capture of a wide range of relevant public discourse. English-language documents may originate from international

websites, organizations, or companies in Vietnam using English to reach a global audience. From this stage onward, Python programming was utilized. The data retrieval timestamp for both sources was recorded as 10:19 on July 8, 2025 (GMT +7). The SerpAPI, a reliable service for retrieving Google search results [16], was employed to obtain the search results list. The use of automated search methods offers significant advantages over manual searches, particularly in the context of scientific research and large-scale data collection. The results were preliminarily reviewed by randomly skimming the retrieved websites to prevent errors. The data was cleaned before being used for analysis.

2.2.2. Website selection criteria

Information is extracted from official websites, online news outlets, educational institution portals, and research organizations. These sources typically include business insights, technology and training experts, and analyses from reputable organizations. To ensure relevance to the Vietnamese context, the programming code was configured with the parameter “location: Vietnam”, prioritizing search results pertinent to Vietnam. The search process was conducted with automatic pagination, collecting 10 results per query, with continuous retrieval thereafter.

To ensure the representativeness and reliability of the collected data, the following filtering criteria were applied: (a) Results from websites with domain extensions .org, .gov, and .edu were prioritized, as these domains typically belong to nonprofit organizations, government agencies, and educational institutions, respectively. (b) This study included only .vn and .com websites employing the HTTPS protocol, which ensures secure data transmission, protects information integrity, and verifies website legitimacy through certification, enhancing the collected data's credibility and reliability. Excluding websites with other domain extensions, such as .vn or .com, was deemed unnecessary, as professional networking platforms like LinkedIn, which fall under

these domains, are highly relevant. LinkedIn is a professional platform where experts, organizations, and businesses share information and specialized resources. This approach guarantees that the collected data reflects both official viewpoints and prevalent market trends.

2.2.3. Sample size

In text mining, no strict requirement for sample size exists; nevertheless, a commonly accepted principle is that larger datasets are generally preferable. For English-language sources, it was observed that increasing the sample size beyond 300 resulted in a predominance of YouTube videos, rendering text mining less effective; thus, the sample was capped at 300. For Vietnamese-language sources, a sample of 237 data points was collected.

2.3. Text mining

2.3.1. Programming language and library

The content from the selected list of websites was automatically collected using Python programming. Specifically, the websites were accessed through a library named Requests, and the entire content of these pages was retrieved. Subsequently, relevant textual segments, i.e., meaningful text within the articles, were extracted from the HTML content of the websites.

2.3.2. Data cleaning

Following data collection, the retrieved data underwent a series of preprocessing steps to prepare it for further analysis. These preprocessing steps included: eliminating search results that lacked textual content, such as videos or images; standardizing the textual content from the websites by removing special characters, unnecessary punctuation, and converting the text to lowercase. This standardization ensures that keyword counting and subsequent analysis are not affected by variations in capitalization or extraneous characters. During the text mining process, predefined representative keywords (derived from the original list of critical skills for I4.0) were identified and searched within the

preprocessed textual content. This step ensures that only content directly relevant to the research topic is retained for further analysis.

2.4. Statistical performance

A list of representative keywords corresponding to critical skills for I4.0 was compiled based on the primary study. The frequency of these keywords was counted within the collected content, enabling the determination of the prevalence of each skill in the analyzed articles. The results were visualized using a frequency chart to directly compare the most frequently mentioned skills. Following the frequency calculation, statistical measures such as standard deviation (Std Dev), t-value, and p-value were analyzed to assess the significance of differences between individual or group skills.

2.5. Result comparison

The results of the analysis of critical skills for I4.0 from the two data sources were aggregated and compared. This process aims to elucidate differences or similarities, with the expectation of providing comprehensive and objective insights.

3. RESEARCH RESULTS

The original study by Islam focuses on identifying the essential skills required for students in the context of I4.0 [12]. In this context, the rapid advancement of technology and digitalization fundamentally transforms how individuals work and interact with their environment. Modern organizations require an efficient, flexible workforce prepared to adapt to continuous changes. To meet the demands of the labor market, a diverse set of skills is necessary, as highlighted by Islam [12]. The study identifies the most critical skills for personnel in the digital era: critical thinking, cognitive flexibility, complex problem-solving, adaptive thinking ability, qualitative and quantitative skills, communication, data interpretation, data visualization, virtual collaboration, and creativity. Specifically:

- *Critical thinking*: Critical thinking is evaluating and analyzing issues objectively, grounded in logic and reasoning. This foundational skill enables individuals to comprehend complex problems, identify various solutions' strengths and weaknesses, and make accurate decisions. Critical thinking is essential for processing new information and developing effective problem-solving strategies. Particularly in the era of I4.0, where information flows are increasingly complex, analyzing and processing information efficiently is a decisive factor in an individual's success in the workplace.

- *Cognitive flexibility*: Cognitive flexibility, the ability to adapt to new ways of thinking, is a critical factor in the continuously evolving context of I4.0. As work becomes increasingly complex, requiring the simultaneous resolution of multiple issues and adaptation to abrupt changes, this skill enables workers to seamlessly transition between different tasks and apply varied strategies to address challenges. Cognitive flexibility allows employees to avoid being constrained by rigid thought patterns, instead fostering creative and practical thinking in dynamic and ever-changing situations

- *Complex problem-solving*: Complex problem-solving entails identifying issues and evaluating and devising optimal solutions. I4.0 encompasses advanced technologies such as AI, IoT, big data, robotics, and smart manufacturing. These interconnected systems give rise to new processes and business models while increasing the complexity of management and operations. Addressing these challenges requires systemic thinking skills, considering issues from multiple perspectives, and developing comprehensive solutions.

- *Adaptive thinking*: Adaptive thinking refers to the capacity to adjust to rapid changes in the work environment. In an increasingly volatile labor market, workers must be flexible, ready to adapt to new requirements and continuous technological advancements. It is emphasized

that adaptive thinking enables organizations to effectively leverage available resources, thereby enhancing competitiveness and innovation in a global context.

- *Qualitative and quantitative skills:*

Qualitative and quantitative skills are critical for analyzing and evaluating information. I4.0 demands the integration of technical disciplines, data science, and management. Qualitative skills involve observing and understanding aspects that cannot be directly measured, such as human behavior, emotions, or societal trends, which technology and machines have not yet fully mastered. In contrast, quantitative skills focus on analyzing numerical data to derive precise and objective conclusions. In the context of I4.0, both skill sets are essential to support effective decision-making processes.

- *Communication:*

Communication is an indispensable skill in any work environment, particularly in the era of digitalization. This skill encompasses the clear transmission of information and ensuring that all relevant stakeholders fully understand their objectives and responsibilities. The authors note that communication skills may vary between technical and non-technical contexts; however, in any situation, the effective conveyance of information consistently plays a pivotal role in the success of a project. Each communication platform has its own rules and cultural nuances. Understanding how to communicate effectively through technological platforms enhances communication efficacy.

- *Data interpretation:*

Data interpretation involves analyzing data, deriving meaningful insights, and translating these insights into specific actions. This skill enables businesses to identify trends, uncover hidden data patterns, and make informed decisions based on evidence. I4.0 has ushered in an unprecedented volume of data, generated rapidly from sources such as IoT devices, social media, and online transactions. Data analysis is the key to transforming this

vast amount of data into valuable information, enabling organizations and individuals to make more accurate and effective decisions.

- *Data visualization:*

Data visualization involves presenting data in charts or other visual tools to facilitate understanding and analysis. This approach enables rapid and straightforward identification of data patterns, allowing focus on content rather than the technological mechanisms, as was common in earlier versions of data visualization tools. Beyond merely analyzing data as numerical statistics, data visualization transforms raw numbers into meaningful insights, enabling businesses to make better-informed decisions and address challenges more effectively.

- *Virtual collaboration:*

Virtual collaboration refers to working effectively within remote teams using connective technologies such as video conferencing, document sharing, and other online collaborative tools. Working remotely through technology requires candidates to possess various skills, including planning, proficiency in using technology, and self-discipline in a remote work environment.

- *Creativity:*

Creativity generates novel ideas and innovative solutions to complex problems. Innovation extends beyond merely applying new technologies; it requires the workforce to leverage creativity to explore new approaches, develop new products, and establish new processes to meet market demands.

The comparative data sources obtained were diverse. For instance, one source identified was an article titled (Medium, “10 skills that make you relevant in Industry 4.0”), which presents perspectives from a leader of an organization supporting the Indian government in sustainable development through foreign direct investment. Another example is a publication from Deloitte, one of the world’s largest accounting and professional services firms by revenue and number of professionals, titled (Deloitte, “Critical thinking rivals technical skills for

Industry 4.0 success”). The comparative data analysis focused on the frequency of mentions of various skills across websites to determine which skills are most critical for graduates, incorporating multidimensional perspectives

from leaders, managers, recruiters, and other stakeholders. Each skill mentioned in an article was recorded as a single instance (i.e., regardless of whether the keyword appeared ten times in an article, it was counted as one point).

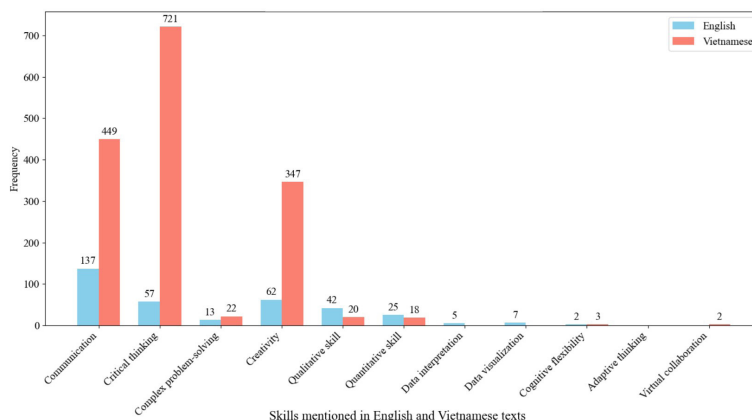

Figure 2. Frequency of keyword occurrences.

Findings reveal that the set of essential skills reported in the original study from the Bangladeshi context does not fully emerge in the present analysis (Figure 2); Such variation may be related to contextual differences in labor market demands. The results (Figure 2) indicate that Vietnamese-language articles exhibited a significantly higher frequency of mentions than English-language articles for most skills. Comparison of appearance rankings, overall, the chart demonstrates a convergence between the two datasets (English and Vietnamese articles) in identifying essential skills, with a particular emphasis on prioritizing soft skills. The convergence between the Vietnamese and English-language datasets suggests that skill discourses in Vietnam increasingly align with global competency frameworks. Both datasets indicate that soft skills, such as critical thinking, communication, and creativity, are significantly more prominent than hard skills. This underscores the importance of these skills in the era of I4.0, where innovation, independent thinking, and teamwork are pivotal for success.

The discrepancy, specifically the greater volume of Vietnamese search results relative to English, may stem from the Vietnam-specific

keywords employed, which inherently limit the number of English-language websites addressing the subject. The minor frequency differences, however, specifically highlight the difference in the top-ranking position of critical thinking and communication between Vietnamese and English, which the intended audience can shape.

Critical thinking emerges as the leading skill when aggregating results from the analysis of both languages, emphasizing its centrality as a foundational skill for developing other competencies, particularly in international collaboration, innovation, and information management within a globalized framework. However, in Vietnamese texts, critical thinking skills are highlighted as paramount. Vietnamese texts, often oriented toward local educators and students, emphasize critical thinking more, reflecting the priorities of national education reforms. A recent study published in late October 2024, surveying 400 respondents, including lecturers and students from five universities in Vietnam, highlights that critical thinking must become an essential skill in higher education, playing a crucial role in training a high-quality workforce [17]. However, another study suggests that Asian students, including those in Vietnam,

exhibit relatively low levels of critical thinking [18]. Specifically, a survey of final-year nursing students in Vietnam revealed average critical thinking abilities. Consequently, Vietnamese-language sources often prioritize this skill as a call to action for transformative educational and labor market changes. In contrast, English-language sources, targeting a global audience, may consider critical thinking a fundamental and default skill within their educational systems, resulting in less frequent emphasis (ranking second in the English-language analysis). Indeed, the significance of critical thinking is not novel, as Bali notes that numerous researchers have long affirmed its necessity in Western higher education, predating the advent of I4.0 [19].

Communication ranks among the top three skills in both language analyses, securing the second position when combining the results from Vietnamese and English sources. When contrasting the English language, the term ‘communication’ appears most often. This can be interpreted as English texts in Vietnam are typically linked to international programs, employers, or collaborative reports, which place greater weight on communication skills as a global workplace requirement. This prominence underscores the high value of interpersonal interaction skills in the modern labor market, particularly in service, technology, and management-related sectors. In the context of I4.0, while technology reshapes how workers operate, effective communication with colleagues, clients, and partners remains a decisive factor for workplace success.

Regarding creativity, the chart (Figure 2) reveals a significant disparity, reflecting widespread interest in fostering innovation and adaptability within Vietnam’s evolving economy, which demands creative solutions to compete in the international market. Research by Duong and Duong indicates that third-year students at a private educational institution in Vietnam apply creative skills moderately [20]. This suggests that while students can utilize creative talents in

their learning processes, the frequency and extent of their application remain limited. This finding highlights that, among 21st-century learning skills, creativity is the least frequently utilized compared to communication, collaboration, and critical thinking, indicating that students have not fully realized their creative potential in academic settings.

Hard skills, while important, may receive less emphasis in the literature or search results, as they are often technical and can be acquired through specialized courses or practical work experience. Notably, despite the rapid changes driven by I4.0 in the workplace, skills such as adaptive thinking, virtual collaboration, and cognitive flexibility may not be extensively discussed. This could be attributed to the early stage of digital transformation in Vietnam, particularly in the traditional manufacturing and service sectors. For instance, virtual collaboration skills are critical in specific contexts. According to Masoni et al., augmented reality (AR), recognized as an emerging technology, is particularly valuable for improving maintenance services [21]. AR facilitates remote equipment maintenance by connecting experts in control rooms with unskilled workers at the task site. In such scenarios, virtual collaboration skills become essential. However, the limited attention to these skills may indicate their lack of relevance in the Vietnamese context, warranting further investigation.

A one-sample t-test was conducted using the `ttest_1samp` function from `scipy`. Stats library, with the code structured as follows: `t_statistic, p_value = stats.ttest_1samp(all_counts, popmean=0)`, where `all_counts` represents an array containing the keyword frequency values, and `popmean=0` denotes the hypothesized population mean being tested. The code adheres to the formula for calculating the t-statistic value:

$$t = \frac{\bar{x} - \mu}{\frac{s}{\sqrt{n}}} \quad (1)$$

Where:

$\bar{x}$: Sample mean; μ : Hypothesized population mean for comparison; s : Standard deviation; n : Sample size.

After calculating the t-statistic, the p-value is determined by finding the probability of the t-value in the t-distribution with $n-1$ degrees of freedom (df), where n is the sample size. The study reveals differences and similarities between the English and Vietnamese sources, as indicated by t-test results and statistical metrics (Table 1).

Critical thinking, communication, and creativity were the three most essential skills in English and Vietnamese contexts. All three skills exhibited high t-values, indicating significant differences in the frequency of related keyword occurrences. The very low p-value (0.0001) confirms these differences are statistically significant. However, when examining the standard deviation, communication displayed moderate variability (2.229 in English and 1.7829 in Vietnamese), suggesting relatively consistent data for this skill. In contrast, creativity showed a higher standard deviation, particularly in Vietnamese sources (2.5153), reflecting substantial variation in how this skill is addressed across sources. This may indicate that creativity is evaluated from diverse perspectives and contexts. Despite some variability, the results consistently underscore the critical role and uniform emphasis on these three skills across both languages.

Skills with lower frequency but notable statistical significance include qualitative skills ($t = 2.09$, $p = 0.0384$) and quantitative skills ($t = 2.71$, $p = 0.0074$) in English sources, and virtual collaboration ($t = 2.53$, $p = 0.012$) in Vietnamese sources. These findings highlight the importance of these skills in information analysis, complex data processing, and flexible work arrangements, despite their less frequent mention.

Table 1. t-test results table (English).

Skills	Std Dev	t value	p value
Communication	2.229	4.88	0.0001
Critical thinking	1.086	4.14	0.0001
Complex problem-solving	0.635	1.12	0.2656
Creativity	1.199	4.14	0.0001
Qualitative skill	1.623	2.09	0.0384
Quantitative skill	0.784	2.71	0.0074
Data interpretation	0.176	1.35	0.1805
Data visualization	0.192	1.64	0.1026
Cognitive flexibility	0.079	1.00	0.3188
Adaptive thinking ability	0.000	n/a	n/a
Virtual collaboration	0.000	n/a	n/a

Table 2. t-test results table (Vietnamese).

Skills	Std Dev	t value	p value
Communication	1,7829	4,98	0,0001
Critical thinking	0,6161	3,79	0,0002
Complex problem-solving	0,1404	2,02	0,0452
Creativity	2,5153	4,58	0,0002
Qualitative skill	1,6453	1,87	0,1009
Quantitative skill	0,1250	1,64	0,1041
Data interpretation	0,0000	n/a	n/a
Data visualization	0,0000	n/a	n/a
Cognitive flexibility	0,1577	1,34	0,1803
Adaptive thinking ability	0,0000	n/a	n/a
Virtual collaboration	0,2790	2,53	0,0120

Taken together, these findings not only identify specific skill sets in measurable terms but also quantify the issue, thereby extending previous research, as in earlier research, suggesting a general conclusion that students should strengthen professional competencies [5], or develop adaptability [6].

4. CONCLUSION AND IMPLICATIONS

The findings from this study have revealed unexpected and profound insights into the essential skills required for students in the context of I4.0. Through the process of data mining from websites, the results indicate that soft skills appeared with significantly higher frequency compared to technology-related hard skills. This

suggests a critical shift in perceptions of modern labor-market requirements. While quantitative analysis, data visualization, and complex problem-solving remain essential, soft skills like communication, critical thinking, and creativity are increasingly indispensable for students to succeed and adapt to the rapidly evolving work environment. Students must not only master new technologies but also demonstrate proficiency in communication, critical thinking, creativity, and problem-solving. These findings underscore the importance of balancing the development of hard and soft skills in higher education, preparing students to confront challenges and seize opportunities in the new technological era.

Based on the research outcomes, several recommendations are proposed for policymakers, educational leaders, and business executives to ensure students are equipped with the necessary skills to meet the demands of the modern labor market. Among these, three urgent priorities should be highlighted for Vietnamese higher education:

- Curriculum orientation: The research findings indicate that soft skills such as communication, critical thinking, and creativity are becoming increasingly important. Universities and training institutions should strongly integrate these skills into their curricula, rather than focusing solely on domain-specific knowledge and technical skills. This integration can be achieved through dedicated soft skills courses, active learning methodologies, and group-based activities.

- Emphasizing internship programs and industry collaboration: Educational administrators should establish strong business partnerships to allow students to intern in real-world environments. Such experiences enable students to develop and refine essential communication, problem-solving, and teamwork skills. These practical experiences are crucial in enhancing students' readiness for entering the labor market.

- Investing in faculty and innovative teaching methods: Faculty members should be trained and encouraged to adopt modern, student-centered teaching approaches that promote the development of communication and critical thinking skills through group discussions, debates, and case-based learning. Regular training sessions on integrating technology in teaching should also be supported to enhance instructional effectiveness.

- Fostering a creative learning and working environment: Educational institutions should cultivate an environment that encourages creativity by providing open and flexible learning spaces, supporting students' participation in innovation competitions, and promoting the development of real-world projects. Furthermore, school entrepreneurship and innovation programs should be actively developed to unlock students' creative potential.

Other complementary recommendations include promoting interdisciplinary learning, fostering a creative learning and working environment, accelerating digital transformation in education, expanding data literacy and analytical skills, and encouraging employers to revise recruitment and workforce development standards.

The limitation of this study lies in its reliance on factors extracted from a single prior study, which constrains the theoretical breadth and may omit context-specific determinants. The study may fall short in fully identifying loopholes in the education and training system by overlooking certain neglected areas. In addition, interactive relations could be present between various skills. For example, critical and creative thinking can be improved by developing communication skills that enable workers to share ideas more freely. Similarly, complex problem-solving and quantitative skills may complement each other and allow workers to handle complicated situations through efficient data analysis techniques. Also, mental

flexibility and adaptive thinking can enhance remote work performance since these attributes enable an individual to respond immediately to changes and challenges in unconventional work. By combining those skills, a synergistic effect may be achieved, and the job performance may improve, especially considering the digital transformation and the development of I4.0.

Based on the acknowledged limitations, future research could address these limitations by drawing on a broader range of prior studies or incorporating expert input to enrich the theoretical framework and capture context-specific determinants. Ongoing and future work could explore the effects of factors that have not yet been paid attention to in Vietnam, especially emerging skills, such as remote work and adaptive thinking. These competencies are increasingly vital in digital transformation and further development of the I4.0, but have not been pursued adequately enough in Vietnamese practices.

The next step of the research must be to assess the interrelatedness of these skills with the help of different analysis methods, e.g., multi-criteria decision-making (MCDM) methods. These methods can assist in discovering causal links and the level of interaction between skills on a more detailed level and reveal how such competencies impact each other, leading to the complexity of the development of human capital in the age of I4.0. In addition to bringing empirical evidence, these methods would enhance theoretical and practical knowledge based on skills development within the contemporary working environment.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no competing interests.

ACKNOWLEDGMENTS

We sincerely thank the reviewers for their invaluable comments, which were instrumental in strengthening this article.

REFERENCES

- [1] O. Shonubi, "Advancing organisational technology readiness and convergence of emerging digital technologies (AI, IoT, I4.0) for innovation adoption," *International Journal of Technology and Globalisation*, vol. 9, no. 1, pp. 50-91, 2024.
- [2] S. Kumar, "Education 4.0: Transforming learning for the fourth industrial revolution," *Higher Education for the Future*, vol. 12, no. 2, pp. 144-162, 2025.
- [3] L. Li, "Reskilling and upskilling the future-ready workforce for Industry 4.0 and beyond," *Information Systems Frontiers*, vol. 26, no. 5, pp. 1697-1712, 2022.
- [4] V. T. B. Ngoc, N. M. Thang, and N. C. Du, "The adaptability of Vietnamese workers to Industry 4.0," in *Contemporary Economic Issues in Asian Countries: Proceedings of CEIAC 2022*, 2023, pp. 175-184.
- [5] D. P. Vo and H. N. Le, "Effects of the fourth industrial revolution for university education," *HUFLIT Journal of Science*, vol. 6, no. 1, pp. 56-62, 2020.
- [6] T. X. Do, "Improving vocational skills for Vietnamese students to meet labor market requirements in the context of the fourth industrial revolution," *Journal of Educational Psychology*, vol. 31, no. 4, pp. 48-50, 2020.
- [7] P. T. Nguyen, Q. L. H. T. T. Nguyen, L. T. Nguyen, and V. D. B. Huynh, "Factors affecting Vietnamese higher education quality in the context of Industry 4.0," *Vietnam Journal of Education*, vol. 6, no. 3, pp. 225-237, 2022.
- [8] A. K. Massey, J. Eisenstein, A. I. Anton, and P. P. Swire, "Automated text mining for requirements analysis of policy documents," the 21st IEEE International Requirements Engineering Conference (RE), 2013, pp. 4-13.
- [9] A. K. Kushwaha, A. K. Kar, and Y. K. Dwivedi, "Applications of big data in emerging management disciplines: A literature review using text mining," *Journal of Innovation & Knowledge*, vol. 6, no. 4, p. 100017, 2021.

- [10] P. Mozelius and N. Humble, "On the use of generative AI for literature reviews: An exploration of tools and techniques," in *Proceedings of the 23rd European Conference on Research Methodology for Business and Management Studies (ECRM 2024)*, 2024, pp. 161-168.
- [11] J. Kiley, *Benefits, Pitfalls, Ethics and Realities of GenAI in Research*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2024.
- [12] M. A. Islam, "Industry 4.0: Skill set for employability," *Social Sciences & Humanities Open*, vol. 6, no. 1, p. 100280, 2022.
- [13] A. Cameron et al., *Vietnam's Future Digital Economy: Towards 2030 and 2045*. Canberra, Australia: CSIRO, 2019.
- [14] M. A. U. Rahman and K. Inaba, "Foreign direct investment and productivity spillovers: A firm-level analysis of Bangladesh in comparison with Vietnam," *Journal of Economic Structures*, vol. 10, no. 1, pp. 1-23, 2021.
- [15] D. Mhlana, "Digital transformation education: Opportunities and challenges of the application of ChatGPT to emerging economies," *Education Research International*, pp. 1-13, 2023.
- [16] N. A. Sultan and D. B. Abdullah, "Scraping Google Scholar data using cloud computing techniques," in the 8th International Conference on Contemporary Information Technology and Mathematics (ICCITM), 2022, pp. 14-19.
- [17] T. T. Võ and H. T. Phạm, "Critical thinking: the basis of innovative teaching methods in today's universities," *TNU Journal of Science and Technology*, vol. 229, no. 12, pp. 404-414, 2024.
- [18] T. V. Nguyen et al., "Nursing students' critical thinking and associated factors in Vietnam: A multicenter cross-sectional study," *Nurse Education in Practice*, vol. 73, p. 103823, 2023.
- [19] M. Baili, "Critical thinking through a multicultural lens: Cultural challenges of teaching critical thinking," in *The Palgrave Handbook of Critical Thinking in Higher Education*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 317-334, 2015.
- [20] T. M. Duong and M. Duong, "Twenty-first century learning skills in Vietnamese higher education," in *Advances in Educational Technologies and Instructional Design Book Series*. New York: IGI Global, pp. 98-117, 2024.
- [21] R. Masoni et al., "Supporting remote maintenance in Industry 4.0 through augmented reality," *Procedia Manufacturing*, vol. 11, pp. 1296-1302, 2017.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Xác định các kỹ năng thiết yếu cho sinh viên Việt Nam trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp 4.0 thông qua phương pháp khai phá văn bản

Tôn Nguyễn Trọng Hiền^{1,*}, Prasena Arisyanto²

¹Khoa Quản trị kinh doanh, Trường Đại học Văn Lang, Thành phố Hồ Chí Minh, Việt Nam

²Universitas Persatuan Guru Republik Indonesia, Semarang, Indonesia

Ngày nhận bài: 18/07/2025; Ngày sửa bài: 25/09/2025;

Ngày nhận đăng: 30/09/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp 4.0, nhu cầu về kỹ năng cần thiết của sinh viên tốt nghiệp đang thay đổi nhanh chóng. Khác với nghiên cứu trước đây, nghiên cứu này áp dụng phương pháp khai phá văn bản song ngữ (Tiếng Anh và Tiếng Việt) để so sánh kết quả nghiên cứu hàn lâm với kỳ vọng thực tiễn từ nhà tuyển dụng. Đáng chú ý, kết quả cho thấy kỹ năng mềm, đặc biệt là kỹ năng giao tiếp, tư duy phản biện và sáng tạo, xuất hiện thường xuyên hơn kỹ năng cứng liên quan đến công nghệ. Kết quả nghiên cứu khẳng định tầm quan trọng ngày càng lớn của các kỹ năng mềm định hướng con người trong việc đáp ứng nhu cầu thị trường lao động hiện đại. Các khuyến nghị ưu tiên tập trung việc tích hợp kỹ năng mềm vào chương trình giảng dạy cho sinh viên, thúc đẩy học tập liên ngành, và tăng cường hợp tác với doanh nghiệp thông qua thực tập và các dự án trải nghiệm.

Từ khóa: Cách mạng công nghiệp 4.0, khai phá văn bản, kỹ năng, sinh viên.

*Tác giả liên hệ chính.

Email: hien.tnt@vlu.edu.vn

Lựa chọn một số bài tập phát triển thể lực chung cho nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn

Lê Minh Tú*

Khoa Giáo dục thể chất, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

*Ngày nhận bài: 26/06/2025; Ngày sửa bài: 29/09/2025;
Ngày nhận đăng: 13/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026*

TÓM TẮT

Đề tài tập trung lựa chọn các bài tập nhằm phát triển thể lực chung cho nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn. Trên cơ sở lựa chọn 6 test kiểm tra thể lực chung phù hợp, nhóm nghiên cứu đã thiết kế 32 bài tập, phân thành 4 nhóm chính: sức nhanh, sức mạnh, sức bền và mềm dẻo - khéo léo. Thông qua khảo sát ý kiến 19 chuyên gia, 24 bài tập tiêu biểu được lựa chọn đưa vào thực nghiệm trên 80 nữ sinh viên chia làm hai nhóm: thực nghiệm và đối chứng. Sau 15 tuần áp dụng, kết quả kiểm tra cho thấy nhóm thực nghiệm có sự cải thiện rõ rệt về thể lực ở cả 6 test, với mức tăng trưởng trung bình 20,28% so với 7,55% ở nhóm đối chứng. Như vậy, hệ thống bài tập đã được chứng minh là hiệu quả và có khả năng ứng dụng cao trong giảng dạy giáo dục thể chất cho sinh viên nữ không chuyên.

Từ khóa: *Thể lực chung, bài tập, nữ sinh viên, bóng chuyền, Trường Đại học Quy Nhơn.*

1. MỞ ĐẦU

Trong bối cảnh giáo dục hiện nay, việc nâng cao chất lượng đào tạo toàn diện cho sinh viên, đặc biệt là trong lĩnh vực thể dục thể thao, ngày càng được chú trọng. Thể lực chung là yếu tố nền tảng, đóng vai trò quan trọng trong việc đảm bảo sức khỏe, nâng cao hiệu quả học tập và góp phần hình thành lối sống lành mạnh, năng động cho sinh viên. Đối với sinh viên không chuyên, nhất là nữ sinh viên năm nhất, việc rèn luyện thể lực chung ngay từ đầu khóa học không chỉ giúp thích nghi tốt hơn với môi trường đại học mà còn tạo tiền đề phát triển lâu dài về thể chất và tinh thần. Thể lực chung là nền tảng cơ bản giúp nâng cao hiệu suất vận động, khả năng thích nghi và phòng ngừa chấn thương trong tập luyện thể thao nói chung và ngày càng có nhiều nghiên cứu về các bài tập phát triển thể lực chung không chỉ

dành riêng cho sinh viên [1] mà còn cho học sinh phổ thông [2].

Môn bóng chuyền, với tính chất là môn thể thao tinh thần đồng đội cao, phổ biến trong các trường đại học, trong đó có Trường Đại học Quy Nhơn lựa chọn đưa vào chương trình giảng dạy giáo dục thể chất. Đã có một số công trình nghiên cứu về xây dựng các bài tập về phát triển sức mạnh cho sinh viên học môn bóng chuyền như: Hoàng Thị Bích Thủy [3] (Trường Đại học Y Dược Hải Phòng), Trần Huy Thảo [4] (Học viện Tài chính). Bên cạnh đó, Trần Văn Hải (Trường Đại học Hà Nội) cũng đã nghiên cứu về việc ứng dụng một số bài tập phát triển thể lực chuyên môn cho sinh viên đội tuyển bóng chuyền nữ Trường Đại học Hà Nội [5].

Trong thực tế giảng dạy tại Trường Đại học Quy Nhơn, đặc biệt ở khối sinh viên không

*Tác giả liên hệ chính.

Email: leminhtu@qnu.edu.vn

chuyên thể thao, nhiều nữ sinh năm nhất khi tham gia học phần Bóng chuyền thường gặp khó khăn trong việc thực hiện các động tác kỹ thuật và vận động với cường độ cao. Qua quá trình quan sát trong tiến trình giảng dạy, cho thấy thể lực chung của các em còn hạn chế, đặc biệt là các tố chất như sức nhanh, sức mạnh, sức bền và sự khéo léo. Tuy nhiên, hiện nay chưa có một hệ thống bài tập được thiết kế khoa học, bài bản và phù hợp với đặc điểm thể chất, sinh lý của đối tượng nữ sinh viên năm nhất không chuyên, dẫn đến việc tổ chức dạy học còn mang tính chất hình thức, hiệu quả chưa cao.

Xuất phát từ yêu cầu thực tiễn đó, việc nghiên cứu và lựa chọn các bài tập phát triển thể lực chung (PTTLC) phù hợp cho đối tượng nữ sinh viên không chuyên bóng chuyền năm nhất Trường Đại học Quy Nhơn là hết sức cần thiết. Các bài tập PTTLC không chỉ giúp nâng cao sức bền, sức mạnh, sự nhanh nhẹn và linh hoạt mà còn tạo nền tảng thể lực chung vững chắc cho việc tiếp thu các kỹ thuật chuyên môn của môn bóng chuyền. Mặc dù đã có nhiều công trình nghiên cứu về vận dụng các phương pháp tập luyện PTTLC cho các đối tượng khác nhau nhưng số lượng các nghiên cứu chuyên sâu về ứng dụng bài tập PTTLC cho nữ sinh viên năm thứ nhất khối không chuyên học môn bóng chuyền còn hạn chế.

Từ những cơ sở đã nêu, đề tài “*Lựa chọn một số bài tập phát triển thể lực chung cho nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn*” được xác định. Đề tài không chỉ giúp cải thiện thể lực chung một cách toàn diện mà còn góp phần nâng cao hiệu quả giảng dạy môn học, tạo hứng thú và động lực rèn luyện cho sinh viên. Qua đó, đề tài mang ý nghĩa thực tiễn và có thể ứng dụng rộng rãi trong công tác giáo dục thể chất tại nhà trường.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Với mục đích bảo đảm tính hệ thống và độ tin cậy, nhóm đã áp dụng kết hợp nhiều phương pháp nghiên cứu phù hợp. Cụ thể:

Phân tích và tổng hợp tài liệu: nhằm thu thập những tài liệu, tổng hợp các nguồn thông tin có trong và ngoài nước đã được công nhận trên sách, báo, tạp chí... giúp cho việc nhìn rõ tổng thể vấn đề nghiên cứu.

Phương pháp phỏng vấn: Là phương pháp nghiên cứu khoa học thu nhận thông tin thông qua phiếu hỏi và trả lời giữa người nghiên cứu và các cá nhân khác nhau về các vấn đề quan tâm. Trong đề tài này sử dụng phương pháp phỏng vấn dưới dạng phiếu phỏng vấn gián tiếp

Thực nghiệm sư phạm: để đánh giá hiệu quả của hệ thống các bài tập đã lựa chọn ứng dụng nhằm phát triển thể lực chung cho đối tượng nghiên cứu. Đối tượng thực nghiệm sư phạm của đề tài gồm 80 nữ sinh viên đang học môn học bóng chuyền của Trường Đại học Quy Nhơn, và được chia thành 2 nhóm: nhóm thực nghiệm và nhóm đối chứng.

Kiểm tra – đánh giá sư phạm: thực hiện các bài kiểm tra để đo lường sự tiến bộ về thể lực chung trước và sau thực nghiệm.

Thống kê toán học: sử dụng các phương pháp thống kê cơ bản như tính trung bình, độ lệch chuẩn và kiểm định t-test để so sánh sự khác nhau giữa hai nhóm, từ đó đánh giá tính hiệu quả.

3. KẾT QUẢ VÀ THẢO LUẬN

3.1. Tiến hành lựa chọn bài test nhằm đánh giá thể lực chung của nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn

Để đánh giá thể lực chung một cách toàn diện và khoa học, việc lựa chọn các bài test cần dựa trên các tiêu chí sau: phù hợp với lứa tuổi, giới tính và trình độ vận động của nữ sinh viên năm nhất không chuyên; đảm bảo tính đại diện cho các tố chất thể lực chung cơ bản; có độ tin cậy, độ giá trị cao và được sử dụng phổ biến trong giáo dục thể chất và thể thao học đường; phù hợp với điều kiện cơ sở vật chất, dụng cụ và thời gian thực hiện tại Trường Đại học Quy Nhơn. Căn cứ vào Quyết định số 53/2008/QĐ-BGDĐT của Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành quy định

về việc đánh giá, xếp loại thể lực HS, SV, đề tài dùng 6 test trong quá trình thực nghiệm gồm: Test 1: Bật xa tại chỗ (cm); Test 2: Đo lực bóp tay thuận (kg); Test 3: Nằm ngửa gập bụng trong 30 giây (số lần thực hiện); Test 4: Chạy con thoi 4 x 10 mét (tính bằng giây); Test 5: Chạy 30 mét xuất phát cao (XPC) (giây); Test 6: Chạy tùy sức trong vòng 5 phút (đo bằng mét).

3.2. Thiết kế hệ thống bài tập nhằm phát triển thể lực chung của nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn

Căn cứ vào các nguyên tắc giảng dạy kỹ thuật trong môn bóng chuyền, dựa vào đặc điểm tâm sinh lý lứa tuổi 18 - 22 và dựa vào cơ sở vật chất trang thiết bị giảng dạy, bước đầu xác định các nguyên tắc lựa chọn các bài tập [6], [7].

Để thiết kế hệ thống bài tập nhằm PTTLCL phù hợp cho nữ sinh viên không chuyên bóng chuyền năm nhất, đề tài thực hiện quy trình gồm: tiến hành tuyển chọn bước đầu các bài tập; sàng lọc thông qua ý kiến chuyên gia; thực hiện các

bài kiểm tra để đo lường sự tiến bộ về thể lực chung trước và sau thực nghiệm.

Hệ thống bài tập được thiết kế cần tuân thủ các nguyên tắc cơ bản sau: phù hợp với đặc điểm sinh lý, thể chất và trình độ vận động của nữ sinh viên năm nhất không chuyên; có tiêu chí đánh giá rõ ràng; đơn giản, dễ thực hiện, cường độ, khối lượng bài tập được phân phối hợp lý theo từng giai đoạn, không yêu cầu nhiều thiết bị, phù hợp với điều kiện cơ sở vật chất hiện có tại Trường Đại học Quy Nhơn.

Quá trình phỏng vấn bằng phiếu khảo sát được thực hiện trên cơ sở 32 bài tập với các chuyên gia, huấn luyện viên và giảng viên có chuyên môn về bóng chuyền. Sử dụng thang đánh giá 3 cấp độ đối với từng bài tập: mức 1 - 3 điểm (rất quan trọng); mức 2 - 2 điểm (bình thường); mức 3 - 1 điểm (ít quan trọng). Các bài tập lựa chọn phải đạt tỷ lệ đồng thuận 80% trở lên trong số các chuyên gia tham gia đánh giá [8], [9]. Kết quả cụ thể của quá trình khảo sát được đưa ra trong bảng 1.

Bảng 1. Tổng hợp kết quả khảo sát ý kiến về việc chọn lọc các bài tập nhằm phát triển thể lực chung phù hợp với người học (n = 19).

TT	Bài tập	Kết quả phỏng vấn				
		Mức 1 n _i	Mức 2 n _i	Mức 3 n _i	Tổng	Tỷ lệ %
Nhóm 08 bài tập phát triển sức nhanh						
1	Chạy 30m xuất phát cao (s)	14	3	1	49	86,0
2	Nhảy dây tốc độ trong 1 phút (lần)	15	2	1	50	87,7
3	Chạy tăng tốc dần đều (s)	3	3	13	28	49,1
4	Chạy cường độ cao 4x10m (s)	16	2	1	53	93,0
5	Khả năng bật chắn luân phiên tại ba vị trí lưới (lần/phút)	17	2	0	55	96,5
6	Chạy 9-3-6-3-9 (s)	17	0	1	52	91,2
7	Chạy tiến - lùi theo tín hiệu	15	3	1	52	91,2
8	Thực hiện các bước di chuyển về trước, về sau, sang trái, sang phải trong khoảng 30s	2	2	15	27	47,4
Nhóm 10 bài tập phát triển sức mạnh						
9	Nhảy xa 3 bước (m)	14	3	2	49	86,0
10	Bật nhảy hố cát 1 phút (lần)	17	2	0	55	96,5

TT	Bài tập	Kết quả phỏng vấn				
		Mức 1 n _i	Mức 2 n _i	Mức 3 n _i	Tổng	Tỷ lệ %
11	Bật nhảy đổi chân ở bậc 1 phút (lần)	17	1	1	54	94,7
12	Bật đập bóng treo 1 phút (lần)	15	2	2	50	87,7
13	Thực hiện động tác nhảy qua ghế dài khi mang tạ nhẹ trong 60 giây (đếm số lần).	4	3	12	30	42,6
14	Đứng lên ngồi xuống nhanh 1 phút (lần)	14	4	1	51	89,4
15	Động tác gập bụng nằm ngửa, thực hiện liên tục trong 60 giây	16	3	0	54	94,7
16	Nằm sấp chống đẩy 1 phút (lần)	18	1	0	56	98,2
17	Squat mang tạ tương đương 30% trọng lượng cơ thể (lần)	4	5	10	32	56,1
18	Tổ chức hoạt động nhảy cừu theo hình tròn, mỗi người lần lượt bật qua người trước	14	2	5	51	89,4
Nhóm 06 bài tập phát triển sức bền						
19	Tập bật tại chỗ lên bậc trong 2 phút	17	2	0	55	96,5
20	Bật cao hai chân liên tục 2 phút (lần)	15	3	1	52	91,2
21	Bật nhảy chẵn bóng kết hợp di chuyển không ngừng trong 2 phút (lần)	16	1	2	52	91,2
22	Chạy 1.500m (phút)	13	4	2	49	86,0
23	Chạy biến tốc 4 x 100m (s)	5	2	12	31	54,4
24	Nhảy đập bóng liên tục do giáo viên tung 2 phút	16	3	0	54	94,7
Nhóm 08 bài tập phát triển mềm dẻo, khéo léo						
25	Các động tác kéo căng cơ và ép dẻo không chủ động	15	2	2	50	87,7
26	Các trò chơi thả lỏng	14	4	1	51	98,5
27	Các bài tập ép dẻo hai người	19	0	0	57	100
28	Chạy rẽ quạt (s)	3	5	11	30	52,6
29	Chạy ziczac vượt chướng ngại vật cự ly 30m (s)	13	5	1	50	87,7
30	Bật xoay 90° kết hợp chạy 20m xuất phát cao theo tín hiệu (s)	4	5	10	32	56,1
31	Chạy thả lỏng toàn thân	16	3	0	54	94,7
32	Gập người về trước, kết hợp động tác vung tay thả lỏng	18	1	0	56	98,2

Kết quả trình bày trong bảng 1 thể hiện, theo như tiêu chí của đề tài đặt ra, có 24 trong số 32 bài tập PTTLC được sự đồng thuận cao từ giảng viên, chuyên gia và nhà chuyên môn (tỷ lệ tán thành từ 85,9% trở lên). Có 4 nhóm bài tập chính:

+ *Nhóm bài tập tăng cường sức nhanh với 6 động tác, tập trung chủ yếu vào kỹ thuật chạy kết hợp bật nhảy giúp nâng cao phản ứng và tăng tốc độ di chuyển, điển hình là:* Bài tập 1: chạy 30m xuất phát cao; Bài tập 2: nhảy dây tốc độ trong 1 phút; Bài tập 3: chạy ngắn cường độ cao 4 x 10m; Bài tập 4: khả năng bật chẵn luân phiên tại ba vị trí lưới; Bài tập 5: chạy 9-3-6-3-9 và Bài tập 6: chạy tiến – lùi theo tín hiệu.

+ *Nhóm phát triển sức mạnh gồm 7 bài tập nhằm tăng cường cơ bắp và sức mạnh thân thể, trong đó có:* Bài tập 7: nhảy xa 3 bước; Bài tập 8: bật nhảy hố cát; Bài tập 9: bật nhảy đổi chân ở bậc; Bài tập 10: bật đập bóng treo; Bài tập 11: động tác gập bụng nằm ngửa; Bài tập 12: nằm sấp chống đẩy và Bài tập 13: tổ chức hoạt động nhảy cừu theo hình tròn, mỗi người lần lượt bật qua người trước.

+ *Nhóm phát triển sức bền gồm 5 bài tập rèn luyện khả năng duy trì vận động trong thời gian dài như:* Bài tập 14: tập bật bậc tại chỗ lên bậc; Bài tập 15: bật cao hai chân; Bài tập 16: bật nhảy chẵn bóng kết hợp di chuyển không ngừng, Bài tập 17: chạy 1.500m và Bài tập 18: nhảy đập bóng liên tục do giáo viên tung trong 2 phút.

+ *Nhóm phát triển mềm dẻo và khéo léo gồm 6 bài tập chủ yếu là các động tác ép dẻo, thả lỏng và phối hợp vận động như:* Bài tập 19: các động tác kéo căng cơ và ép dẻo không chủ động; Bài tập 20: trò chơi thả lỏng; Bài tập 21: ép dẻo hai người; Bài tập 22: chạy zigzag vượt chướng ngại vật cự ly 30m; Bài tập 23: chạy thả lỏng toàn thân và Bài tập 24: gập người về trước, kết hợp động tác vung tay thả lỏng.

Thông qua việc phỏng vấn và phân tích các ý kiến từ chuyên gia, nhóm đã lựa chọn 24 bài tập tiêu biểu để áp dụng trong giảng dạy, với mục tiêu góp phần nâng cao hiệu quả học tập

môn bóng chuyền và cải thiện sức khỏe thể chất cho sinh viên nữ không chuyên bóng chuyền năm nhất tại Trường Đại học Quy Nhơn.

3.3. Thực hiện và đánh giá hiệu quả của hệ thống bài tập nâng cao thể lực chung của nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn

3.3.1. Tổ chức thực nghiệm

+ *Đối tượng nghiên cứu của đề tài:* đánh giá hệ thống các bài tập PTTLC đến sự thay đổi về các chỉ số thể lực chung sau thời gian áp dụng của sinh viên nữ năm nhất.

+ *Khách thể nghiên cứu của đề tài:* nữ sinh viên năm đầu khối không chuyên đang học học phần Bóng chuyền 1 tại Trường ĐHQN. Việc lựa chọn nhóm khách thể này nhằm đảm bảo tính khách quan, đồng thời đánh giá hiệu quả của các bài tập thể lực chung ở nhóm chưa được đào tạo chuyên sâu.

+ *Về số lượng:* đề tài chọn 80 nữ sinh viên năm nhất tham gia, được chia thành 2 nhóm: nhóm thực nghiệm A (NTN, n = 40 sinh viên) được áp dụng hệ thống bài tập PTTLC và nhóm đối chứng B (NĐC, n = 40 sinh viên) học theo chương trình hiện hành, không áp dụng hệ thống bài tập mới. Đồng thời đề tài chọn 19 giảng viên, huấn luyện viên và chuyên gia có trình độ từ Thạc sĩ trở lên có thâm niên công tác giảng dạy từ 5 năm trở lên và có chuyên môn bóng chuyền, tham gia phỏng vấn và đánh giá. Việc phân chia này giúp so sánh, đánh giá hiệu quả một cách rõ ràng và khách quan.

+ *Quá trình thực nghiệm:* triển khai trong 15 tuần, với tần suất 1 buổi/tuần, mỗi buổi gồm 2 tiết học, thời lượng mỗi tiết là 50 phút. Quá trình được chia thành các giai đoạn cụ thể như sau:

☞ *Giai đoạn đầu:* Kiểm tra thể lực chung ban đầu, thu thập số liệu nền tảng (các chỉ số như sức bền, sức mạnh, nhanh nhẹn, linh hoạt...).

☞ *Giai đoạn giữa:* Áp dụng các bài tập thể lực chung theo giáo án đã xây dựng cho nhóm thực nghiệm, trong khi nhóm đối chứng tập luyện theo chương trình hiện hành.

☞ Giai đoạn cuối: Kiểm tra lại các chỉ số thể lực chung để so sánh với kết quả ban đầu và giữa hai nhóm.

Các bài tập được thiết kế đơn giản, phù hợp với đối tượng nữ không chuyên, và được hướng dẫn bởi cán bộ chuyên môn.

+ Về phạm vi nghiên cứu: Khoa GDTC - Trường ĐHQN, nơi trực tiếp giảng dạy môn Bóng chuyền 1 cho các lớp khối không chuyên [9].

Bảng 2 trình bày chi tiết kế hoạch thực nghiệm áp dụng cho nhóm thực nghiệm.

Bảng 2. Tiến trình thí nghiệm.

Bài tập	Giáo án														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Nhóm 06 bài tập phát triển sức nhanh															
1	*		*				*			*					
2		*										*			
3			*					*					*		
4				*							*				
5					*				*	*					*
6						*					*			*	
Nhóm 07 bài tập phát triển sức mạnh															
7	*						*			*					
8				*							*				
9					*				*				*		
10						*						*			*
11		*						*							
12			*												
13					*									*	
Nhóm 05 bài tập phát triển sức bền															
14				*				*					*		
15		*					*			*				*	
16	*				*			*				*			
17			*						*		*				*
18				*					*				*		
Nhóm 06 bài tập phát triển mềm dẻo, khéo léo															
19	*		*				*								
20			*							*					
21		*							*			*		*	
22				*											*
23	*				*		*				*				
24		*				*							*		

3.3.2. *Kết quả đánh giá thể lực chung của 2 nhóm trước thực nghiệm*

Trước khi tiến hành thực nghiệm, việc đánh giá thể lực chung của hai nhóm (nhóm thực nghiệm và nhóm đối chứng) là bước quan trọng nhằm xác định mức độ tương đồng ban đầu giữa các đối tượng tham gia. Điều này giúp đảm bảo tính khách quan và độ tin cậy của kết quả nghiên cứu,

đồng thời làm rõ rằng mọi sự thay đổi về thể lực chung sau quá trình thực nghiệm là do tác động của biện pháp can thiệp, chứ không phải do sự chênh lệch ban đầu giữa các nhóm. Dưới đây là phần biện luận kết quả đánh giá thể lực chung của hai nhóm trước thực nghiệm dựa trên các chỉ số đã thu thập. Kết quả được thể hiện cụ thể trong bảng 3.

Bảng 3. So sánh kết quả kiểm tra của 2 nhóm trước thực nghiệm.

TT	Test	Kết quả kiểm tra ($n_A = n_B = 40$)				
		NĐC ($\bar{x} \pm \delta$)	NTN ($\bar{x} \pm \delta$)	$t_{\text{tính}}$	$t_{\text{bảng}}$	P
1	Bật xa tại chỗ (cm)	152,9 ± 16,5	152,8 ± 16,9	0,020	1,99	> 0,05
2	Lực bóp tay thuận (kg)	26,69 ± 4,91	26,67 ± 4,98	0,019	1,99	> 0,05
3	Nằm ngửa gập bụng 30s (lần)	15,86 ± 3,18	15,84 ± 3,54	0,029	1,99	> 0,05
4	Chạy con thoi 4 x 10m (s)	13,10 ± 1,02	13,15 ± 1,05	-0,233	1,99	> 0,05
5	Chạy 30m XPC (s)	6,73 ± 0,89	6,75 ± 0,99	-0,101	1,99	> 0,05
6	Chạy tùy sức 5 phút (m)	865,5 ± 69,5	863,5 ± 70,7	0,133	1,99	> 0,05

Kết quả ở bảng 3 so sánh giữa hai nhóm NĐC và NTN cho thấy các chỉ tiêu thể lực chung được khảo sát không có sự khác nhau đáng kể về mặt thống kê. Cụ thể, các giá trị $t_{\text{tính}}$ dao động trong khoảng - 0,233 đến 0,133 và đều nhỏ hơn giá trị tới hạn $t_{\text{bảng}}$ ($|T| < 1,99$), đồng thời các mức ý nghĩa $P > 0,05$. Điều này khẳng định rằng cả hai nhóm có mức độ thể lực chung tương đương trước khi áp dụng biện pháp can thiệp, từ đó đảm bảo rằng mọi sự thay đổi về thể lực chung sau thực nghiệm là kết quả của quá trình tác động, không phải do sự chênh lệch đầu vào [10] - [12].

Bảng 4. Kết quả kiểm tra của 2 nhóm sau thực nghiệm.

TT	Test	Kết quả kiểm tra ($n_A = n_B = 40$)				
		NĐC ($\bar{x} \pm \delta$)	NTN ($\bar{x} \pm \delta$)	$t_{\text{tính}}$	$t_{\text{bảng}}$	P
1	Bật xa tại chỗ (cm)	161,8 ± 17,5	174,9 ± 16,9	3,41	1,99	< 0,001
2	Lực bóp tay thuận (kg)	28,89 ± 4,81	34,97 ± 4,48	5,85	1,99	< 0,001
3	Nằm ngửa gập bụng 30s (lần)	18,9 ± 3,7	21,8 ± 3,5	3,60	1,99	< 0,001
4	Chạy con thoi 4 x 10m (s)	12,91 ± 2,85	11,42 ± 2,67	2,41	1,99	< 0,02
5	Chạy 30m XPC (s)	6,25 ± 0,89	5,75 ± 0,84	2,58	1,99	< 0,01
6	Chạy tùy sức 5 phút (m)	895,5 ± 69,5	953,5 ± 70,7	3,70	1,99	< 0,001

3.3.3. *Kết quả đánh giá thể lực chung của 2 nhóm sau thực nghiệm*

Sau khi kết thúc quá trình thực nghiệm, việc đánh giá và so sánh lại thể lực chung giữa nhóm thực nghiệm và nhóm đối chứng là bước quan trọng nhằm xác định hiệu quả của biện pháp tác động đã được áp dụng. Thông qua việc phân tích các chỉ số thể lực chung sau thực nghiệm, có thể làm rõ mức độ cải thiện của từng nhóm cũng như xác định sự khác biệt giữa hai nhóm. Kết quả này đồng thời phản ánh mức độ ảnh hưởng của các yếu tố can thiệp và góp phần đánh giá tính hiệu quả, khả thi của chương trình được áp dụng. Các số liệu thu được thể hiện qua bảng 4.

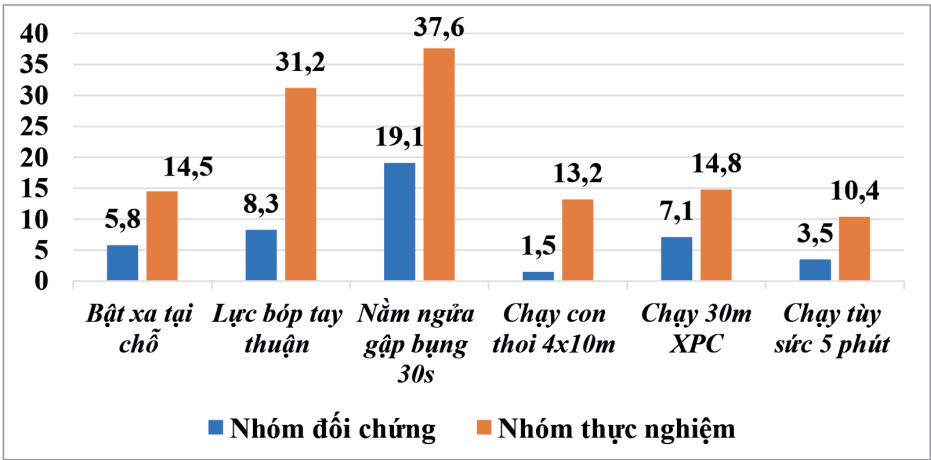
Kết quả ở bảng 4 thể hiện toàn bộ 06 test kiểm tra đều cho giá trị $t_{\text{tính}} > t_{\text{bảng}} (1,99)$ và $P < 0,02$ cho thấy sự khác biệt có ý nghĩa thống kê giữa hai nhóm. Đặc biệt, ở 04 trên 06 test kiểm tra (bao gồm các bài: bật xa tại chỗ, lực bóp tay thuận, gập bụng 30 giây và chạy tùy sức 5 phút) có $P < 0,001$, chứng minh mức độ khác biệt rất rõ rệt về thành tích giữa hai nhóm.

Cụ thể, NTN đạt kết quả vượt trội so với NĐC ở 04 test kiểm tra về sức mạnh, sức bền và sức nhanh như: bật xa tại chỗ, lực bóp tay thuận, gập bụng 30 giây và chạy tùy sức trong 5 phút. Ngoài ra, 02 test kiểm tra về tốc độ gồm chạy con thoi 4x10m và chạy 30m xuất phát cao cũng cho thấy sự khác biệt rõ rệt với giá trị P lần lượt nhỏ hơn 0,02 và 0,01.

Toàn bộ các chỉ số kiểm tra sau thực nghiệm đều cho thấy nhóm thực nghiệm đạt kết quả vượt trội so với nhóm đối chứng với sự khác biệt có ý nghĩa thống kê ở mức cao ($p < 0,05$ đến $p < 0,001$). Điều này chứng minh rằng biện pháp can thiệp đã có tác dụng rõ rệt trong việc nâng cao các năng lực thể lực chung cho đối tượng nghiên cứu. Các kết quả trên đồng thời khẳng định tính hiệu quả và ứng dụng thực tiễn của chương trình huấn luyện được áp dụng cho nhóm thực nghiệm. Nhằm làm rõ hơn tính hiệu quả của các bài tập đã áp dụng, sau giai đoạn thực nghiệm chúng tôi tiếp tục phân tích nhịp độ tăng trưởng của 2 nhóm thông qua 06 bài kiểm tra [10], [11], [12]. Kết quả được thể hiện ở bảng 5.

Bảng 5. So sánh nhịp độ tăng trưởng của NĐC và NTN sau quá trình thực nghiệm.

TT	Test	Nhóm đối chứng (n = 40)			Nhóm thực nghiệm (n = 40)		
		TTN ($\bar{x} \pm \delta$)	STN ($\bar{x} \pm \delta$)	W %	TTN ($\bar{x} \pm \delta$)	STN ($\bar{x} \pm \delta$)	W %
1	Bật xa tại chỗ (cm)	152,9 ± 16,5	161,8 ± 17,5	5,8	152,8 ± 16,9	174,9 ± 16,9	14,5
2	Lực bóp tay thuận (kg)	26,69 ± 4,91	28,89 ± 4,81	8,3	26,67 ± 4,98	34,97 ± 4,48	31,2
3	Nằm ngửa gập bụng 30s (lần)	15,86 ± 3,18	18,9 ± 3,7	19,1	15,84 ± 3,54	21,8 ± 3,5	37,6
4	Chạy con thoi 4 x 10m (s)	13,10 ± 1,02	12,91 ± 2,85	1,5	13,15 ± 1,05	11,42 ± 2,67	13,2
5	Chạy 30m XPC(s)	6,73 ± 0,89	6,25 ± 0,89	7,1	6,75 ± 0,99	5,75 ± 0,84	14,8
6	Chạy tùy sức 5 phút (m)	865,5 ± 69,5	895,5 ± 69,5	3,5	863,5 ± 70,7	953,5 ± 70,7	10,4
Σ W trung bình		-	-	7,55	-	-	20,28

Biểu đồ 1. So sánh sự tăng trưởng thể lực chung của NĐC và NTN ở 06 test.

Bảng 5 và biểu đồ 1 cho thấy NTN có sự cải thiện thể lực chung rõ rệt hơn so với NĐC ở hầu hết các chỉ số đánh giá. Cụ thể: bật xa tại chỗ NTN tăng 14,5%, trong khi NĐC chỉ đạt mức tăng 5,8%; Lực bóp tay thuận: NTN có mức tăng 31,2%, vượt xa 8,3% của NĐC; Nằm ngửa gập bụng trong 30 giây: Kết quả của NTN tăng 37,6%, trong khi NĐC chỉ tăng 19,1%; Chạy con thoi 4 × 10m: NTN cải thiện 13,2%, trong khi NĐC chỉ đạt 1,5%; Chạy 30m xuất phát cao: Mức cải thiện ở NTN là 14,8%, so với 7,1% của NĐC; Chạy tùy sức trong 5 phút: NTN tăng 10,4%, trong khi NĐC chỉ đạt 3,5%.

Những kết quả trên chứng tỏ rằng các bài tập mà nhóm đã lựa chọn đưa vào ứng dụng cho NTN có hiệu quả và phù hợp trong việc nâng cao thể lực chung, đặc biệt đối với nữ sinh viên năm đầu không chuyên học môn bóng chuyền 1 tại Trường ĐHQN.

Bàn luận

Đề tài đã áp dụng 24 bài tập cho sinh viên nữ năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn. Các bài tập PTTLC không chỉ hỗ trợ cho sinh viên nữ phát triển về thể chất mà còn hỗ trợ tập luyện tốt hơn môn bóng chuyền và đạt kết quả thi kết thúc môn bóng chuyền có hiệu quả cao. Sau thời gian được tập luyện các bài tập PTTLC, các kết quả nghiên cứu đã chứng minh nhóm nghiên cứu đã có kết quả phát triển thể lực qua 6 bài test và nhịp tăng trưởng đều tốt hơn nhóm đối chứng ở ngưỡng xác suất $p < 0,05$.

4. KẾT LUẬN

Trên cơ sở khảo sát, lựa chọn và kiểm chứng thực nghiệm, nghiên cứu đã xây dựng được hệ thống 24 bài tập thể lực chung phù hợp với nữ sinh viên năm nhất học Giáo dục thể chất môn Bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn. Kết quả thực nghiệm trong 15 tuần cho thấy nhóm thực nghiệm được áp dụng hệ thống bài tập đạt mức tăng trưởng trung bình 20,28% ở các chỉ số thể lực chung, cao hơn đáng kể so với nhóm đối chứng chỉ đạt 7,55%. Sự chênh lệch giữa hai

nhóm có ý nghĩa thống kê, đặc biệt ở các chỉ số như: bật xa tại chỗ, lực bóp tay thuận, gập bụng 30 giây và chạy tùy sức 5 phút ($p < 0,001$). Điều này khẳng định hiệu quả rõ rệt của hệ thống bài tập trong việc nâng cao thể lực toàn diện cho đối tượng nghiên cứu. Đồng thời, hệ thống bài tập được thiết kế đảm bảo tính khoa học, đơn giản, dễ thực hiện, phù hợp với giới tính, trình độ và đặc điểm tâm sinh lý của sinh viên nữ năm nhất, góp phần nâng cao chất lượng giảng dạy môn Giáo dục thể chất nói chung và học phần Bóng chuyền nói riêng tại nhà trường.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẬN LỢI ÍCH

Tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] H. M. Trần, “Lựa chọn bài tập phát triển thể lực chung cho nam sinh viên năm nhất Trường Đại học Sư phạm Kỹ thuật Thành phố Hồ Chí Minh,” *Tạp chí Khoa học và đào tạo thể dục thể thao*, số 6, tr. 39-43, 2023.
- [2] T. K. Lê, P. Đ. Phạm, “Thực trạng và giải pháp nâng cao thể lực chung cho học sinh lứa tuổi 11 - 12 Trường Trung học cơ sở Hùng Quan, Đoan Hùng, Phú Thọ,” *Tạp chí Thiết bị giáo dục*, số 2, tr. 302-305, 2024.
- [3] T. B. T. Hoàng, T. B. Nguyễn, “Hiệu quả áp dụng các bài tập phát triển sức mạnh cho sinh viên nữ học môn bóng chuyền Trường Đại học Y Dược Hải Phòng năm học 2024 – 2025,” *Tạp chí Khoa học sức khỏe*, số 4, tr. 152-161, 2025.
- [4] H. T. Trần, Q. V. Nguyễn, T. H. Dương, “Lựa chọn bài tập phát triển sức mạnh môn bóng chuyền cho sinh viên Học viện Tài chính,” *Tạp chí Khoa học thể thao*, số 2, tr. 42-47, 2021.
- [5] V. H. Trần, “Ứng dụng một số bài tập phát triển thể lực chuyên môn cho sinh viên đội tuyển bóng chuyền nữ Trường Đại học Hà Nội,” *Tạp chí Khoa học Giáo dục thể chất và thể thao trường học*, số 2, tr. 70-76, 2021.
- [6] H. M. Nguyễn, T. B. T. Tô, T. V. Phan, *Giáo trình sinh lý học thể dục thể thao*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb Đại học Quốc gia TP. Hồ Chí Minh, 2022.

- [7] T. T. Nguyễn, T. C. Lê, H. Q. Trần, T. A. N. Lương, H. M. T. Nguyễn, *Giáo trình lý luận và phương pháp giảng dạy Đại học Thể dục thể thao*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb Đại học Quốc gia TP. Hồ Chí Minh, 2015.
- [8] V. L. Đình, T. V. Phạm, C. T. Đàm, *Giáo trình Bóng chuyền*. Hà Nội: Nxb Thể dục thể thao, 2006.
- [9] H. M. Phan, Đ. P. Trần, *Hệ thống các bài tập huấn luyện bóng chuyền*. Hà Nội: Nxb Thể dục thể thao, 2009.
- [10] N. S. Nguyễn, H. L. Trương, T. T. Nguyễn, *Giáo trình Phương pháp nghiên cứu khoa học Thể dục thể thao*. Hà Nội: Nxb Lao Động, 2020.
- [11] Q. T. Lâm, *Giáo trình đo lường thể thao*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb ĐHQG Hồ Chí Minh, 2016.
- [12] H. M. T. Nguyễn, V. T. Lý, T. S. Lưu, N. H. Nguyễn, T. T. T. Nguyễn, *Giáo trình thống kê trong TDTT*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb Đại học Quốc gia TP. Hồ Chí Minh, 2017.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Selection of general physical fitness exercises for first-year female students in volleyball physical education courses at Quy Nhon University

Le Minh Tu*

Department of Physical Education, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 26/06/2025; Revised: 29/09/2025;

Accepted: 13/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

The study focuses on selecting exercises to develop general physical fitness of first-year female students enrolled in volleyball physical education courses at Quy Nhon University. Based on the selection of six appropriate general physical fitness tests, the research team designed 32 exercises, categorized into four main groups: speed, strength, endurance, and flexibility-dexterity. Through a survey of 19 experts, 24 typical exercises were selected for implementation. These were tested on 80 female students, who were divided into experimental and control group. After 15 weeks of application, the test results showed that the experimental group experienced a significant improvement in physical fitness across all six tests, with an average increase of 20.28%, compared to 7.55% in the control group. These findings demonstrate that the developed exercise system is effective and highly applicable in teaching physical education to non-major female students.

Keywords: *General physical fitness, exercises, female students, volleyball, Quy Nhon University.*

*Corresponding author.

Email: leminhtu@qnu.edu.vn

Vấn đề thiên mệnh trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề

Nguyễn Đình Thu*

Khoa Khoa học Xã hội và Nhân văn, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 27/11/2024; Ngày sửa bài: 21/10/2025;
Ngày nhận đăng: 23/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, vấn đề thiên mệnh được biểu hiện đầy đủ trên cả hai phương diện: thiên đức và thiên đạo. Dù ở phương diện nào, Vũ Phương Đề cũng thiên về việc sử dụng quan niệm thiên mệnh theo học thuyết Nho giáo để lý giải các vấn đề hiện thực, nhân sinh. Đó rõ ràng là cái nhìn của một nhà Nho hành đạo, luôn đề cao việc giữ gìn, giáo hóa con người bằng lý tưởng đạo đức. Sự chi phối của vấn đề thiên mệnh đã tạo cho *Công dư tiếp ký* một hệ thống chủ đề nổi bật mang tính quy phạm, thể hiện rõ khuynh hướng hướng tâm của tác giả. Đồng thời, vấn đề thiên mệnh được phản ánh trong tập ký còn ngấm đẫm, quy định đến không – thời gian tồn tại, cử chỉ, lời nói, hành động, tâm lý, kết cục, nhất là cách ứng xử của nhân vật trước các biến cố, tình huống xảy ra, và ở cả lời bình đàm của tác giả trong mỗi thiên ký,... Nói cách khác, vấn đề thiên mệnh đã là một trong những cơ tầng văn hóa sâu xa, là cơ sở quan trọng cho việc lý giải những vấn đề nội dung và phương thức phản ánh của tập ký. Dù còn mang hạn chế chung của lịch sử, thời đại trong việc lý giải những vấn đề xã hội, nhưng *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã là tập ký đích thực, đa giá trị, giữ vai trò cầu nối cho sự phát triển của thể ký nói riêng, văn xuôi tự sự Việt Nam thế kỷ XVIII – XIX nói chung.

Từ khóa: *Vấn đề thiên mệnh, Công dư tiếp ký, Vũ Phương Đề.*

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Vũ Phương Đề (1698 - 1761) quê ở tỉnh Hải Dương. Cho đến nay, tác phẩm duy nhất hiện còn của ông chính là tập *Công dư tiếp ký*. Đây là một trong những tác phẩm ký trung đại tiêu biểu, có ảnh hưởng và đóng góp lớn trong thành tựu văn xuôi chữ Hán Việt Nam thế kỷ XVIII - XIX.

Từ cuối thế kỷ XX đến nay, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã được các học giả, nhà nghiên cứu quan tâm tìm hiểu, khai thác giá trị của tác phẩm ở nhiều phương diện khác nhau. Người sưu tầm, khảo cứu văn bản tác phẩm gắn với việc làm sáng tỏ vấn đề tác giả [1] - [5]. Người đi sâu tìm hiểu đặc điểm nghệ thuật của tác phẩm [6] - [8]. Và cũng có người nghiên

cứu giá trị, đóng góp chung của thể loại văn xuôi tự sự, ký, trong đó có sự góp mặt của tập *Công dư tiếp ký*,... [9] - [11]. Tuy nhiên, cho đến nay, chúng tôi nhận thấy vẫn chưa có một bài viết, công trình chuyên sâu, mang tính hệ thống nghiên cứu vấn đề thiên mệnh trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, nhất là ở những biểu hiện cụ thể và sự chi phối của vấn đề này đối với các phương thức nghệ thuật trong tập ký.

Công dư tiếp ký của Vũ Phương Đề là tập ký có sự phong phú về nội dung phản ánh; chứa đựng nhiều giá trị văn hóa, văn học thời trung đại. Nghiên cứu những biểu hiện và sự chi phối của vấn đề thiên mệnh trong tập ký này của ông sẽ giúp chúng ta giải mã được nhiều giá trị văn

*Tác giả liên hệ chính.

Email: nguyendinhthu@qnu.edu.vn

hóa, văn học còn ẩn tàng trong tác phẩm, góp thêm một điểm nhìn tham chiếu trong việc định hình đặc trưng thể loại ký, khẳng định giá trị tác phẩm trong tiến trình vận động của thể loại ký trung đại Việt Nam nói riêng cũng như văn xuôi trung đại Việt Nam nói chung. Kết quả nghiên cứu của bài viết là cơ sở lý thuyết và thực tiễn góp phần giúp giáo viên, giảng viên có thể giảng dạy tốt hơn tác phẩm văn học trung đại Việt Nam thuộc thể loại ký trong chương trình Ngữ văn trung học, đại học.

Để làm sáng rõ vấn đề nghiên cứu trong bài viết này, chúng tôi sử dụng phương pháp, hướng tiếp cận chủ yếu là văn hóa học; đồng thời kết hợp với một số thao tác nghiên cứu khác như: so sánh, phân tích, khái quát hóa. Đối tượng nghiên cứu của bài viết là văn bản tác phẩm *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề (gồm 44 bài ký, được chia thành nhiều môn loại: I. Thế gia, II. Danh thần, III. Danh Nho, IV. Tiết nghĩa, V. Ác báo, VI. Tiết phụ, VII. Ca nữ, VIII. Thần quái, IX. Âm phần dương trạch, X. Danh thắng, XI. Thú loại), do Đoàn Thăng dịch, Trần Nghĩa giới thiệu, nhà xuất bản Văn học ấn hành năm 2001. Sở dĩ chúng tôi chọn văn bản này làm đối tượng nghiên cứu là bởi như nhà văn bản học Trần Nghĩa đã nhận định trong phần “Giới thiệu văn bản” của sách *Công dư tiếp ký*: văn bản *Công dư tiếp ký* hiện có 4 bản viết tay bằng chữ Hán, tàng trữ tại Viện Nghiên cứu Hán Nôm, mang ký hiệu: A.44, VHv.14, VHv.1324/ 1-2, VHv.1324/1, “Trong số các dị bản vừa kể, bản A.44 có nội dung đầy đủ nhất, chữ viết ít sai sót nhất, do vậy đã được chọn làm bản nền để dịch trong lần xuất bản này [4].”

2. NỘI DUNG

2.1. Giới thuyết về vấn đề thiên mệnh

2.1.1. Luận giải khái quát về vấn đề thiên mệnh

Thiên mệnh (天命) vốn là đức tin cổ xưa, đã có mặt từ trong huyền thoại, tín ngưỡng dân gian và trở thành các học thuyết về thần học, triết học chứ không chỉ là sở hữu riêng của Nho giáo. Tuy nhiên, Nho giáo đã hoàn chỉnh vấn đề thiên mệnh bằng cả một hệ thống kinh điển qua *Tứ thư* và

Ngũ kinh. Trong đó, vấn đề thiên mệnh từ trong tín ngưỡng dân gian đã được Nho giáo chính trị hóa, nhất là gắn thiên mệnh với vai trò của thiên tử cùng tính tôn ti trong các mối quan hệ xã hội.

Bản về nội hàm khái niệm thiên mệnh, nhiều học giả Trung Quốc cũng như Việt Nam đã đưa ra những luận giải khái quát. Tác giả Chung Triệu Bằng 钟肇鹏, trong công trình *Khổng Tử nghiên cứu* 孔子研究, cho rằng: “天命是儒家與陰陽家哲學概念的一種，主張朝代興衰、君主更替，不完全是人類所能控制的。如果為政者不守德而失道，就會失去上天的支持，上天支持的對象自然能夠稱帝稱王，上天不支持的對象則會衰弱滅亡。在中國歷史上常用來解釋新政權取代舊政權的合法性。《中庸》書中「天命」的概念，是指由上天賦予人性的與生俱來的道德感，這種道德感促使人如遵循命令般去遵循善，因此大學的止於至善也是一種生而為人的使命。《中庸》與《大學》強調，理想的統治者應憑藉此種神聖道德使命感來獲得上天的支持，使其統治具有天命的合法性，而失去這種神聖道德使命感的統治者也將失去天命的統治合法性” (Thiên mệnh là một khái niệm triết học từ Nho giáo và Âm dương gia, chủ trương rằng sự thăng trầm của các triều đại và sự thay thế của các vị vua không hoàn toàn nằm trong tầm kiểm soát của con người. Nếu một chính trị gia không tuân theo đạo đức và mất đi con đường đúng đắn, người đó sẽ mất đi sự ủng hộ của trời (thượng đế). Những người được ủng hộ đương nhiên sẽ có thể trở thành hoàng đế và vua chúa, còn những người không được trời ủng hộ sẽ suy yếu và diệt vong. Trong lịch sử Trung Quốc, nó thường được dùng để giải thích tính hợp pháp của chế độ mới thay thế chế độ cũ. Khái niệm thiên mệnh trong sách Trung dung đề cập đến ý thức đạo đức bẩm sinh được trời ban cho bản chất con người. Ý thức đạo đức này thúc đẩy con người tuân theo những điều tốt đẹp khi tuân theo mệnh lệnh. Tinh thần chí u chí thiện (dừng lại ở mức chí thiện) của sách Đại học cũng là một loại cuộc sống và sứ mệnh của con người. Sách Trung dung và Đại học nhấn mạnh rằng người cai trị lý tưởng nên dựa vào ý thức về sứ mệnh

đạo đức thiêng liêng này để nhận được sự ủng hộ từ thiên thượng, để sự cai trị của mình có được tính hợp pháp của số phận, sứ mệnh đạo đức thiêng liêng cũng sẽ mất đi tính chính đáng của sự cai trị của số mệnh) [12]. Theo đó, nội hàm khái niệm thiên mệnh được Chung Triệu Bằng nhấn mạnh ở sự chi phối của một thực thể siêu nhiên là trời đối với con người, cụ thể là ở việc trời vốn đã hướng tới, phú cho con người bản chất tốt đẹp bẩm sinh gọi là đạo đức. Mỗi người được trời ủng hộ hay không là tùy thuộc vào việc người đó có ý thức tuân theo những điều tốt đẹp là sứ mệnh đạo đức thiêng liêng mà trời đã phú cho hay không. Tuy nhiên, sự chi phối của trời đối với con người ở đây được Chung Triệu Bằng nói đến chủ yếu trong phạm vi liên quan đến vấn đề cai trị của các chính trị gia, vua chúa, suy rộng ra là vấn đề tồn vong của các triều đại.

Trong công trình *Nho giáo*, học giả Trần Trọng Kim cho rằng: “Nho giáo đã tin có Trời làm chủ tể cả vũ trụ thì tất là nhận có cái ý chí rất mạnh để khiến sự biến hóa ở trong thế gian cho hợp lẽ điều hòa. Cái ý chí ấy gọi là thiên mệnh hay là đế mệnh. Cổ nhân dùng chữ thiên để chỉ cái ý to lớn cao xa, bao bọc, che chở, và dùng chữ đế để chỉ cái ý làm chủ tể cả muôn vật. Nói thiên mệnh hay là đế mệnh tức là nói cái ý chí của Trời [...]. Trời hay Đế chỉ là cái Lý vô hình, rất linh diệu, rất cương kiện, mà khi đã định sự biến động ra thế nào thì dầu làm sao cũng không cưỡng lại được. Khổng Tử tin có trời như thế, và có thiên mệnh cho nên Ngài nói rằng: Bất tri mệnh vô dĩ vi quân tử dã: không biết mệnh Trời thì không lấy gì làm quân tử (Luận ngữ: Nghiêu viết, XX). Những công việc người ta ở đời thành hay bại, thế cục thịnh hay suy đều do ở thiên mệnh cả [13].” Như vậy, học giả Trần Trọng Kim cũng thừa nhận trời là một thực thể vô hình đứng đầu vũ trụ và xem thiên mệnh chính là “cái ý chí của Trời” chi phối đến mọi sự thay đổi trong vũ trụ, thế gian nói chung cũng như sự thay đổi cụ thể trong công việc của mỗi người, sự thịnh suy của thế cục nói riêng.

Từ sự tìm hiểu những điểm bàn về thiên mệnh trong sách *Luận ngữ*, học giả Nguyễn

Hiền Lê đã rút ra ba ý nghĩa về khái niệm thiên mệnh, trong công trình *Khổng Tử* do ông biên soạn: Nghĩa thứ nhất “trở một thái độ thuần triết của những người tin rằng trong vũ trụ có một luật biến hóa nào đó có thể tìm hiểu được và nên ráng tìm hiểu, để xử sự theo nó, đừng trái nó”, nghĩa thứ nhì “cho rằng trong đời có những điều không thể hiểu được, có khi vô lý nữa, chỉ khác là nghĩa thứ nhì trở một thái độ tích cực, cứ làm hết sức mình rồi kết quả ra sao cũng mặc”, còn nghĩa thứ ba “trở một thái độ tiêu cực, hoàn toàn để cho hoàn cảnh chi phối, chẳng cần làm gì cả [14].” Với Nguyễn Hiền Lê, ông cũng thống nhất với những học giả trước đó về quan niệm thiên mệnh chỉ sự chi phối của trời là “luật biến hóa” tác động đến mọi đối tượng, vấn đề trong vũ trụ cũng như trong đời sống con người. Đồng thời, ông cũng chấp nhận cả hai cách hiểu về vấn đề thiên mệnh: có những “luật biến hóa” con người có thể hiểu được, cần phải nương theo mà xử sự hoặc không thể hiểu được, chỉ biết chấp nhận, buông xuôi. Như vậy, điểm chung trong quan niệm về thiên mệnh của các học giả ở đây trước hết là đều thừa nhận có một thực thể siêu hình, vô hình là trời; và thiên mệnh dù được gọi tên là “sự ủng hộ”, “cái ý chí”, hay “luật biến hóa” của trời cũng đều chỉ sự ảnh hưởng, chi phối của thực thể này đối với con người, nằm ngoài ý muốn chủ quan của con người. Điều này vốn đã xuất hiện từ trong tín ngưỡng dân gian và ở đa số các tôn giáo thời trung đại, cả Đông lẫn Tây, khi người dân luôn đặt niềm tin vào mệnh trời.

2.1.2. Những biểu hiện cụ thể của vấn đề thiên mệnh

Tìm hiểu cụ thể nội hàm quan niệm thiên mệnh được đề cập, luận bàn trong các kinh sách và một số công trình nghiên cứu liên quan, chúng tôi nhận thấy vấn đề thiên mệnh được biểu hiện tập trung qua hai phương diện là thiên đức và thiên đạo. Thiên đức là đặc tính của trời, và cũng là bản tính ban đầu của con người được trời phú cho. Trong *Kinh Dịch*, phần *Thoán từ* cho quẻ Càn có bốn đức: nguyên, hanh, lợi, trinh. Về sau, phần *Thoán truyện* cho quẻ này một ý nghĩa về vũ trụ là tượng trưng cho trời và lý giải về bốn

đức của trời: “Trời có đức “nguyên” vì là nguồn gốc của vạn vật; có đức “hanh” vì làm ra mây, mưa để cho vạn vật sinh trưởng đến vô cùng; có đức “lợi” và “trinh” vì biến hóa, khiến cho vật gì cũng giữ được bản tính, được nguyên khí cho thái hòa (cực hòa) [15].” Đến phần *Văn ngôn truyện*, quẻ Càn tiếp tục được các học giả cho thêm một ý nghĩa nữa về nhân sinh, đạo đức là tượng trưng cho người quân tử. Và người quân tử cũng có bốn đức tương ứng như bốn đức của trời: “Nhân, đức lớn nhất, gốc của lòng người, tức như đức “nguyên” của trời. Lễ, là hợp với đạo lý, hợp với đạo lý thì hanh thông, cho nên lễ tức như đức “hanh” của trời. Nghĩa, đức này làm cho mọi người được vui vẻ, sung sướng, tức như đức “lợi” của trời. Trí, là sáng suốt, biết rõ thị phi, có biết thị phi mới làm được mọi việc cho nên nó là đức cốt cán, cũng như đức “trinh” – chính và bền – của trời [15].” Thời Chiến Quốc, trong học thuyết về tính thiện, Mạnh Tử cho rằng, bản tính của con người được trời phú cho là thiện: “Nhơn tánh chi thiện giả, du thủy chi tự hạ giả. Nhơn vô hữu bất thiện, thủy vô hữu bất hạ” (Bản tính của người ta vốn thiện, như bản tính của nước là dòng xuống phía dưới thấp vậy. Không một người nào tự nhiên sinh ra mà bất thiện, cũng như không một thứ nước nào mà không chảy xuống thấp) [16]. Theo đó, tính thiện của con người được biểu hiện ở bốn đức: nhân, nghĩa, lễ, trí. Và bốn đức đó bắt nguồn ở “tứ đoan” (bốn đầu mối của thiện) vốn có trong mỗi con người: “Nhơn chi hữu thị tứ đoan giả, du kỳ hữu tứ thể giả” (Người ta tự nhiên có đủ bốn mối ấy, như thân thể có đủ tứ chi vậy) [16]. Đến thời nhà Hán, Đồng Trọng Thư đã bổ sung đức “tín” vào tứ đức của con người thành ngũ thường: nhân, nghĩa, lễ, trí, tín [17]. Như vậy, thiên đức chính là những đức tính tốt đẹp trời phú cho con người và cũng là những phẩm chất cần tu dưỡng để giữ được, đạt được đối với mỗi người, ban đầu là tứ đức, về sau mở rộng ra là ngũ thường (năm phẩm chất thường tồn, vốn có ở mỗi người). Nội dung này vừa có điểm gặp gỡ vừa có điểm khác biệt giữa tư tưởng Nho giáo với tín ngưỡng dân gian, khi người dân có đức tin những phẩm chất trời phú cho mỗi người có thể tốt hoặc xấu, như có

người sinh ra vốn sẵn thông minh, có người lại đần độn, điều mà chúng ta vẫn thường thấy xuất hiện trong những truyện dân gian. Và những phẩm chất bẩm sinh này có khi nằm ngoài phạm trù thiên đức trong quan niệm thiên mệnh của học thuyết Nho giáo.

Vấn đề thiên mệnh còn được biểu hiện ở phương diện thiên đạo. Thiên đạo chính là những phép tắc của trời làm mô phạm cho hành vi ứng xử của con người [15]. Sở dĩ, những phép tắc ứng xử của trời được lấy làm chuẩn mực cho những đối nhân xử thế của con người là bởi như học giả Nguyễn Hiến Lê đã lý giải: “Cả vũ trụ chỉ là âm dương, trời là dương, đất là âm, trai là dương, gái là âm, như vậy là “nhất thể” rồi; mà loài người bị luật âm dương chi phối, tức luật tự nhiên của trời đất chi phối, thì thiên đạo tức là nhân đạo [15].” Nội dung thiên đạo trong Nho giáo cũng như trong tín ngưỡng dân gian và các tôn giáo khác được cụ thể hóa bằng cả một hệ thống triết lý về thiên cơ, thiên thời, thiên luật, thiên ý. Thiên cơ là dự định, sắp đặt trước của trời về những việc sẽ xảy ra trong tương lai, nhất là những việc hệ trọng và không phải ai cũng dễ dàng biết được. Để biết được thiên cơ chi phối đến những vấn đề hệ trọng của con người trong tương lai nhằm tìm ra cách ứng xử sao cho phù hợp, mọi người thường phải dựa vào phép bói Dịch theo luật âm dương được biểu hiện cụ thể trong 64 quẻ, như Nguyễn Hiến Lê đã nhận định khi nghiên cứu *Kinh Dịch*: “Văn Vương, Chu Công và các tác giả Dịch truyện tin nó (phép bói Dịch) và ráng đem những luật âm dương ai cũng nhận thấy trong vũ trụ để giảng cho nó bớt tính cách huyền bí đi; rồi sửa lại thuyết định mệnh trong Dịch, coi nó là một luật tự nhiên, nó chỉ cho ta biết cái hướng theo đó sự việc sẽ xảy ra (Hệ Từ thượng – Ch.3 – đoạn 5) và nếu ta nhiều khi không thể sửa cái hướng đó được thì cũng có thể tránh nó hoặc tìm một thái độ thích hợp để thêm tốt lên hoặc xấu đi, để “xu cát tị hung” [15].” Còn thiên thời là những thời cơ hoặc thách thức mà trời đã và đang thực hiện trước mắt con người. Thiên thời có thể là khó khăn với người này nhưng lại là cơ hội với người khác. Vì trời

đất luôn luôn tuần hoàn, âm dương liên tục biến đổi, chuyển hóa nên thức thời và hành động theo lẽ tùy thời của con người cũng là hợp với thiên đạo: “Khi vua Nghiêu truyền ngôi cho vua Thuấn có nói rằng: “Lịch số của trời nay đã đến lượt nhà ngươi”. Vua Thuấn cũng lại đem câu ấy nói lại với Bá Vũ. Bốn mùa lần lượt theo thứ tự thay đổi nhau, ngũ hành cũng theo lẽ thường thay nhau thịnh vượng [...]. Thánh nhân phải biết thời thế và thuận theo vận mệnh như vậy [18].” Và thiên luật là sự thực thi lẽ công bằng của trời. Trời luôn thực thi sự công bằng để làm cho mọi thứ hợp lẽ điều hòa. Nguyên tắc chung trong thực thi sự công bằng là phải trung, giữ được sự quân bình: “Đạo trời, cái gì đầy thì làm cho khuyết đi, cái gì thấp kém (khiêm) thì bù đắp cho (Thiên đạo khuy doanh nhi ích khiêm) [...]. Đại tượng truyện khuyên người quân tử nên bớt chôn nhiều, bù chôn ít để cho sự vật được cân xứng, quân bình (Biểu đa ích quả, xứng vật bình thi) [15].” Đồng thời, nếu con người biết thuận theo lẽ phải thì sẽ gặp được điều tốt lành, còn làm trái lẽ phải thì sẽ gặp điều dữ: “Đức độ của vua Nghiêu rộng lớn, được trời thương mến, cho làm vua thiên hạ. Vua Thuấn cẩn thận ở ngôi vua, chịu mệnh thượng đế, trời ban cho mọi sự tốt lành. Vua Vũ chăm chỉ việc nước, cẩn kiệm việc nhà, không tự cho mình là giỏi, không cậy mình là có công, lịch số của trời chuyển đến tay vua Vũ. Đây chính là ứng nghiệm của sự thuận theo lẽ phải thì tốt lành [18].” Điều này chúng ta thấy quan niệm thiên mệnh trong Nho giáo có sự gặp gỡ với quan niệm “nhân quả báo ứng” trong tư tưởng của Phật giáo. Trong tín ngưỡng dân gian và các học thuyết chính trị - đạo đức, tôn giáo đương thời còn tin rằng, trước khi thực thi lẽ công bằng, trời cũng có thể đưa ra điềm báo về việc cát – hung sắp xảy ra. Khía cạnh cuối cùng trong phương diện thiên đạo đó là thiên ý. Đây là khía cạnh mang tính khái quát, chỉ ý chí, quyết định của trời nói chung đối với tất cả các phương diện liên quan đến con người, vạn vật và đôi khi nằm ngoài ý thức, ý muốn chủ quan của con người. Đó vừa là sự vận hành của quy luật tự nhiên vừa là sự chi phối bởi một quyền lực siêu nhiên vô hình là trời.

Khi luận bàn về quan niệm thiên mệnh, tín ngưỡng dân gian và các học thuyết đương thời còn khẳng định, nhấn mạnh đến vị trí, vai trò quan trọng của vua. Vua được cho là thiên tử (con trời), ý vua cũng là ý trời. Vua là người phải thường xuyên tu đạo để đạt đức cực thiện, cực mỹ, xứng đáng là đại diện tiêu biểu của dân. Đồng thời, vua cũng là cầu nối giữa trời với dân, đại diện của trời ở trần thế để thay trời hành đạo, giúp cho quốc thái dân an: “Vua thể theo lòng trời, lập ra chính trị, tuyên dương giáo hóa, chấn chỉnh phong tục, tác thành nhân tài, tuyển lựa, quý chuộng người hiền năng, thương người nghèo yếu mà dẹp kẻ cường hào, bồi dưỡng người thiện mà gạt bỏ kẻ ác, hết thấy đều là đạo công bình chính trực, không gì không phải là lẽ thường phép lớn vậy [18].” Giữa vua với dân luôn có mối quan hệ tương tác, quy định lẫn nhau: “Ông vua chỉ là một phần trong toàn thể, vì có tài có đức mà được cái địa vị tôn quý để giữ cho toàn thể được điều hòa yên ổn. Hễ ông vua làm điều gì trái lòng dân, tức là trái mệnh trời. Thành thử ông vua tuy đối với trời được thay quyền trời, nhưng đối với dân lại phải chịu hết cả các trách nhiệm. Mà dân thì tuy phải chịu quyền ông vua cai trị, nhưng vẫn có quyền bắt vua phải theo điều lành mà làm [13].” Dẫn lại lời của Khổng Tử, sách *Kinh lễ* đã nhấn mạnh đến tính tôn ti và vai trò của thiên tử qua việc đề cao đức lễ trong đường lối đức trị của vua: “Trời không thể có hai mặt trời, đất không thể có hai vua, nhà không thể có hai chủ, ngôi tôn quý không thể có hai, đó là ý nghĩa để phân biệt vua tôi”, “Lễ, vốn là đạo do tiên vương thuận theo ý trời lấy tình mà trị dân, cho nên mất cái tình ấy thì chết mà được thì sống [...]. Thánh nhân dùng lễ để biểu thị, nên thiên hạ quốc gia có thể dùng nó để làm ngay chính mọi điều [19].” Như vậy, chính việc đề cao đức lễ nhằm củng cố tính tôn ti, Nho giáo đã đẩy vấn đề thiên mệnh vốn là niềm tin thuần túy của dân gian vào thế giới tự nhiên cũng như lực lượng siêu nhiên thành vấn đề ứng xử giữa con người với con người, nhất là đề cao vai trò độc tôn của vua, cùng sự chấp nhận số phận bề tôi và dân đen của quần thần và người dân lao động nói chung.

Tóm lại, từ trong tín ngưỡng và các học thuyết tư tưởng đương thời, vấn đề thiên mệnh không đơn thuần là đức tin vô căn cứ xuất phát từ tín ngưỡng sùng bái tự nhiên và con người của dân gian mà cao hơn là thể hiện thế giới quan, nhân sinh quan biện chứng và sâu sắc, được cụ thể hóa bằng cả một hệ thống triết học về thiên đức, thiên đạo, và đó cũng chính là hệ thống chính trị, đạo đức phong kiến làm nền tảng tinh thần cho xã hội. Nếu thiên đức là những phẩm chất tốt đẹp, cần có trời đã phú cho mỗi người thì thiên đạo lại là con đường, cách thức trời thực hiện để khiến mỗi người giữ được, đạt được những đức cần có ấy. Từ tín ngưỡng dân gian đến các học thuyết chính trị - đạo đức, tôn giáo đương thời, quan niệm thiên mệnh đã đi từ thuyết định mệnh, mang màu sắc huyền bí, không thể lý giải đến vận dụng triết lý âm dương như là quy luật khách quan của tự nhiên để chứng minh cho sự tương thông, tương cảm giữa trời đất với con người nói chung, cũng như để lý giải cho từng hiện tượng chuyển biến trong tự nhiên và xã hội nói riêng. Nói cách khác, nội dung quan niệm thiên mệnh trong xã hội phong kiến có sự kết hợp cả niềm tin vào sự chi phối của một thế lực siêu nhiên vô hình, vô danh (gọi chung là trời) với tính quy luật của tự nhiên, cùng đức tin vào sự cai quản, định đoạt của một thế lực siêu nhiên hữu hình, hữu danh, cũng có đời sống như con người (Ngọc Hoàng Thượng Đế, Thiên Đế,...). Nho giáo xem thiên mệnh là một quy tắc đạo đức, trách nhiệm xã hội mà con người cần phải tuân theo, chủ yếu dùng cho người quân tử, người cầm quyền trong việc tu, tề, trị, bình nhằm chinh đốn bản thân cũng như xây dựng một xã hội tốt đẹp theo lý tưởng của Nho gia. Đạo giáo coi thiên mệnh là tinh thần hòa hợp của con người với vũ trụ, không làm những gì trái với quy luật tự nhiên. Nho giáo cho rằng con người chịu mệnh trời, và nhờ không ngừng tu dưỡng đạo đức mà có thể “tri thiên mệnh”, cải biến được số mệnh. Trong khi đó, Phật giáo nhấn mạnh đến sự thay đổi số mệnh của con người thông qua hành động tạo thiện nghiệp, theo luật nhân quả: “Thiện giả thiện báo, ác giả ác báo”. Còn tín ngưỡng dân gian lại tin vào sự thấu cảm,

can thiệp của thần linh đối với đời sống con người, cùng khả năng cải mệnh bằng các nghi lễ cúng bái của con người. Cũng cần phải nói thêm rằng, trong công trình *Lịch sử tư tưởng phương Đông và Việt Nam*, nhà nghiên cứu Nguyễn Gia Phú còn nhận định: “Từ đời Hán, Phật giáo bắt đầu truyền vào Trung Quốc và đến cuối đời Đông Hán, Đạo giáo cũng ra đời. Đến thời Đường, các Nho gia, tiêu biểu là Hàn Dũ đã học tập một số yếu tố của học thuyết Phật giáo và Đạo giáo, đồng thời khai thác các thuyết âm dương ngũ hành để bổ sung cho triết lý Nho gia thêm phần sâu sắc [17].” Vậy nên, xét từ nguồn gốc đến tiến trình phát triển, nội dung quan niệm thiên mệnh của Nho giáo tất yếu vừa có những điểm riêng mang tính khu biệt, lại vừa có những điểm chung mang tính kế thừa, tiếp thu từ trong tín ngưỡng dân gian và những học thuyết chính trị, đạo đức, tôn giáo khác. Điều này khiến cho quan niệm thiên mệnh trở thành một vấn đề khá thú vị nhưng cũng vô cùng phức tạp, đôi khi khó có thể minh định một cách rạch ròi.

2.2. Biểu hiện và sự chi phối của vấn đề thiên mệnh trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề

Thiên mệnh đã trở thành một trong những vấn đề phổ biến, ảnh hưởng sâu rộng đến đời sống xã hội cũng như đời sống văn học nước ta suốt thời kỳ phong kiến. Nhiều tác giả văn học trung đại Việt Nam đã xác tín mọi biểu hiện của chốn trần gian, xã hội đều được trời tỏ tường, quyết định. Đó như là một sự thật hiển nhiên được mọi người chấp nhận và chưa có ý thức phản vấn, nhận thức lại. Ví như, từ trong giai đoạn đầu của văn học viết trung đại, tác giả của *Nam quốc sơn hà* đã từng viết: “Nam quốc sơn hà Nam đế cư/ Tiệt nhiên định phận tại thiên thư (Sông núi nước Nam đã có hoàng đế nước Nam cai quản/ Ranh giới địa phận đã được ghi rõ ở sách trời)”. Văn học trung đại Việt Nam thế kỷ XVI - XVII, trong *Chuyện người con gái Nam Xương* của Nguyễn Dữ, nhân vật người mẹ chồng của Vũ Nương trước khi mất cũng đã tin rằng: “Ngấn dài có số, tươi héo bởi trời”. Đến thế kỷ XIX, *Truyện Kiều* của Nguyễn Du là một ví dụ điển hình về việc vận dụng quan niệm thiên mệnh để lý giải các

vấn đề hiện thực, nhân sinh: “Ngẫm hay muôn sự tại trời/ Trời kia đã bắt làm người có thân/ Bất phong trần phải phong trần/ Cho thanh cao mới được phần thanh cao/ Có đâu thiên vị người nào/ Chữ tài chữ mệnh dồi dào cả hai”. Đứng trước hiện thực cuộc sống bộn bề, những vấn đề xã hội phức tạp, những chuyện của muôn đời, Vũ Phương Đề cũng như nhiều tác giả nhà Nho khác cùng một lúc đã vận dụng nội dung trong nhiều học thuyết, tín ngưỡng thịnh hành đương thời để biện giải, trong đó có vấn đề thiên mệnh.

Và qua *Công dư tiếp ký*, việc lựa chọn cách hiểu, phương diện, khía cạnh nào ở quan niệm thiên mệnh để lý giải những vấn đề hiện thực đời sống đều góp phần thể hiện tâm thế, tầm nhận thức, tư tưởng của tác giả.

Tiến hành khảo sát cụ thể 44 tác phẩm ký trong tập *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề về những phương diện, khía cạnh liên quan đến vấn đề thiên mệnh làm cơ sở cho những phân tích, khái quát, chúng tôi thu được bảng khảo sát dưới đây (Bảng 1).

Bảng 1. Khảo sát biểu hiện và sự chi phối của vấn đề thiên mệnh trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề.

Thiên mệnh Tác phẩm	Thiên đức					Thiên đạo			
	Nhân	Nghĩa	Lễ	Trí	Tín	Thiên cơ	Thiên thời	Thiên luật	Thiên ý
I. Thế gia									
1. Truyện họ Vũ ở Mộ Trạch	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Truyện Thượng thư Vũ Hữu – phụ chép truyện Vũ Dự	-	+	+	+	-	-	-	+	-
3. Truyện Trạng vật	-	-	-	+	-	-	-	+	-
4. Truyện Tể tướng xã Mộ Trạch	+	+	-	+	-	-	-	+	-
5. Truyện mộ tổ ở Vịnh Kiều – phụ chép truyện Hiên Tích	-	+	-	-	-	-	+	+	+
II. Danh thần									
6. Truyện vị công thần liêm tiết	-	+	-	-	-	-	-	+	-
7. Truyện Thiếu bảo Trần Thường	-	+	-	-	-	-	-	+	-
8. Truyện ông Quế Am Vũ Đoán	-	+	-	+	-	+	-	+	-
9. Truyện Trạng Cờ	-	-	-	+	-	-	-	+	-
10. Truyện Thượng thư Vũ Công Đạo	-	+	-	-	-	+	-	-	-
11. Truyện Thượng thư Lương Hữu Khánh	-	+	-	-	-	-	-	+	-
III. Danh Nho									
12. Truyện Thượng thư Vũ Quỳnh – phụ chép truyện Vũ Hàn	-	-	-	-	-	-	+	-	-
13. Truyện Trạng nguyên Lê Nại	+	-	-	-	-	-	-	-	-
14. Truyện Bàng nhần Nguyễn Toàn An	-	-	+	-	-	-	-	-	+
15. Truyện Thượng thư Trịnh Thiết Tường	-	-	-	+	-	-	-	-	-
16. Truyện Trạng nguyên xã Đình Kế	+	+	+	-	-	-	-	+	+
17. Truyện Phạm Trấn và Đỗ Ưông	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18. Truyện Thượng thư Lê Như Hổ	-	-	-	+	-	-	-	-	-
19. Truyện Thám hoa Quách Giai	-	-	-	+	-	+	-	-	-
20. Truyện Tham nghị Vũ Đăng Hiển	-	+	+	-	-	-	-	-	-

Tác phẩm \ Thiên mệnh	Thiên đức					Thiên đạo			
	Nhân	Nghĩa	Lễ	Trí	Tín	Thiên cơ	Thiên thời	Thiên luật	Thiên ý
IV. Tiết nghĩa									
21. Truyện Lê Cảnh Tuân – phụ chép truyện Quang Bì, Thúc Hiến, Thiếu Dĩnh	-	+	-	-	-	-	-	-	-
22. Truyện Thượng thư Trương Phu Duyệt	-	+	-	-	-	-	-	-	-
23. Truyện Đại hưng hầu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Ác báo									
24. Truyện yêu quý gà	-	-	-	-	-	-	-	+	-
VI. Tiết phụ									
25. Truyện người tiết phụ làng Phù Ủng	-	-	+	-	-	-	-	+	-
VII. Ca nữ									
26. Truyện Đào Nương	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VIII. Thần quái									
27. Truyện Đế Thích – phụ chép truyện Trương Ba	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28. Truyện chùa Quang Minh làng Hậu Bổng	-	-	-	-	-	-	-	+	-
29. Truyện chùa Bối Khê	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30. Truyện ngôi đền thiêng ở xã Bộ Đầu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31. Truyện dị nhân làng Hạ Bì	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32. Truyện thủy thần sông Kim Tung	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33. Truyện ngôi đền thiêng ở Thanh Hoa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34. Truyện Cường Bạo Đại vương	-	-	-	-	-	-	-	+	-
35. Truyện Nguyễn Giám Sinh ở La Sơn	-	+	-	+	-	-	-	-	+
36. Truyện suối rắn	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IX. Âm phần dương trạch									
37. Truyện Đình Tiên Hoàng	-	-	-	-	-	-	+	-	-
38. Truyện mộ tổ nhà Trần	-	-	-	-	+	-	-	-	+
39. Truyện họ Vũ xã Trung Hành	-	-	-	-	-	-	-	-	-
40. Truyện bà cung phi ở làng Hoàng Xá	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41. Truyện Trâu Canh ở xã Từ Trầm	-	-	-	-	+	-	-	-	-
X. Danh thắng									
42. Truyện hồ Ba Bể ở núi Côn Lôn	+	-	-	-	-	-	-	-	-
XI. Thú loại									
43. Truyện người nuôi hổ ở huyện Tống Sơn	-	-	-	-	-	-	-	-	-
44. Truyện ông lão mang lột hổ	-	-	-	-	-	-	-	+	-

Căn cứ vào bảng khảo sát trên, ta thấy thiên mệnh là vấn đề nổi bật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, với số lượng tác phẩm liên quan chiếm tỷ lệ khá cao: 30/44 tác phẩm (chiếm tỷ lệ 68,2%). Cũng trong tập ký này, vấn đề thiên mệnh được thể hiện, chi phối tương đối dàn trải, đồng đều qua cả hai phương diện thiên đức và thiên đạo: 23/30 tác phẩm liên quan đến vấn đề thiên đức (chiếm tỷ lệ 76,7%) và 22/30 tác phẩm liên quan đến vấn đề thiên đạo (chiếm tỷ lệ 73,3%). Điều đó là bởi: phần lớn, trong cùng một tác phẩm, ít nhiều đều có những biểu hiện liên quan đến cả các khía cạnh trong phương diện thiên đức và thiên đạo.

2.2.1. Biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đức trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề

Theo học thuyết Nho giáo, thiên đức cũng là nhân đức, ngũ thường: những đức tính tốt đẹp cơ bản, thường trực mà mỗi người cần có để trở thành người quân tử. Đó cũng chính là những nguyên tắc đạo đức, khuôn vàng thước ngọc để đánh giá phẩm hạnh của con người, hướng con người đến một cuộc sống tốt đẹp, xây dựng một xã hội hài hòa, ổn định. Trong công trình *Nho*

giáo, học giả Trần Trọng Kim đã nhận định: “Lúc đầu, chữ quân tử là nói người có địa vị tôn quý, mà chữ tiểu nhân là nói người thường nhân, không có địa vị gì trong xã hội [...]. Về sau dùng rộng nghĩa ra, gọi quân tử là người có đức hạnh tôn quý, và gọi tiểu nhân là người có chí khí hèn hạ [13].” Điều đó có nghĩa, dù thuộc giai tầng nào trong xã hội thì ai cũng có thể là quân tử hoặc tiểu nhân.

Trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề có đầy đủ các khía cạnh biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đức: nhân, nghĩa, lễ, trí, tín. Trên cơ sở khảo sát tác phẩm (Bảng 1), chúng tôi tiếp tục thống kê để có kết quả cụ thể về biểu hiện và sự chi phối của các khía cạnh thuộc phương diện thiên đức trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề. Qua đó cho thấy, trong tập ký này, biểu hiện và sự chi phối của đức nghĩa và trí nổi bật hơn so với đức lễ, nhân, tín: nghĩa (13/23 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 56,5%), trí (9/23 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 39,1%), lễ (5/23 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 21,7%), nhân (4/23 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 17,4%), tín (2/23 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 8,7%) (Bảng 2).

Bảng 2. Thống kê biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đức trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề.

Các khía cạnh biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đức trong <i>Công dư tiếp ký</i> của Vũ Phương Đề	Số lượng tác phẩm	Tỷ lệ (%)
<i>Nhân</i>	4/23	17,4
<i>Nghĩa</i>	13/23	56,5
<i>Lễ</i>	5/23	21,7
<i>Trí</i>	9/23	39,1
<i>Tín</i>	2/23	8,7

Ở mỗi đức có được, các nhân vật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề hiện lên với những dáng vẻ khác nhau, sinh động, thu hút được sự chú ý của độc giả ngay ở lời giới thiệu đầu thiên ký. Với đức nhân, nhân vật là người luôn có lòng yêu thương, đồng cảm và khoan dung với người khác. Ví như, nhân vật Trạng nguyên Lê Nại trong thiên ký *Truyện Trạng nguyên Lê Nại* là người có lòng nhân, được Quang Bí ngợi ca: “Độ lượng khoan hồng tiết

tháo thuần hậu [4].” Nếu như đức nhân của Lê Nại thiên về con đường đức trị của người cầm quyền trong học thuyết Nho giáo thì đức nhân của những người xuất thân từ tầng lớp lao động như mẹ của Tể tướng Vũ Duy Chí (*Truyện Tể tướng xã Mộ Trạch*) và mẹ của Trạng nguyên Giáp Hải (*Truyện Trạng nguyên xã Đình Kế*) lại thiên về truyền thống dân tộc: lòng nhân ái, tinh thần tương thân tương ái. Nhặt được bó lụa ngoài chợ, mẹ của Duy Chí liền trả lại cho người

đánh rơi mà không cần tạ ơn: “Tôi thương chị mất của mà về, tất bị chồng con đánh mắng, cho nên tôi trả lại cho chị, chứ tôi có mong chị trả ơn đâu [4].” Còn người mẹ của Giáp Hải, “Bà có mấy gian nhà tranh làm ở bên đường để những hành khách đi lại tạm trú”, sẵn sàng cho những lữ khách bần hàn, lỡ bước trên đường ở lại mà không lấy tiền [4].”

Nổi bật với đức nghĩa, các nhân vật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề thường hiện lên với khí chất mạnh mẽ. Đó là những con người cương trực, có chính kiến, luôn suy nghĩ và hành động theo lẽ phải, sự công bằng, không vì cường quyền, phú quý, hay những thú vui tầm thường mà làm mất đi phẩm giá của bản thân. Tiêu biểu cho loại hình nhân vật có đức nghĩa là những nhà Nho có phong độ bề tôi can gián. Vũ Duy Chí thẳng thắn can gián Vương thượng không nên thực thi lễ nghi trái với lệ cũ: “Từ trước đến nay, Vương thượng vẫn có lòng tôn phò nhà vua, vậy thì lễ nghi hôm nay chỉ nên tuân theo lệ cũ mặc áo thụng xanh, chứ không nên mặc triều phục, trái với lệ cũ” (*Truyện Tế tướng xã Mộ Trạch*) [4]. Không chỉ dừng lại ở lời nói, sự can gián của các nhân vật bề tôi còn thể hiện qua việc làm và hành động quyết liệt, như Thượng thư Vũ Đoán trong *Truyện ông Quế Am Vũ Đoán*. Thiên ký chép lại việc Vũ Đoán “dâng Chúa tập *Kim giám lục*, trong đó chủ yếu khuyên Chúa về những việc chính tâm, đôn tục, tri nhân, khừ sàm, lời lẽ rất là khẩn thiết. Chúa ban khen và gọi ông là trực thần (bầy tôi thẳng thắn) [4].” Đã thế, để khiến Chúa Trịnh Căn không còn mê chơi chơi gà với các hoạn quan, ông đã nói đi đôi với làm một cách dứt khoát: “- Ngày trước khi Chúa còn là Thế tử thì Chúa chỉ biết có ta chứ có biết các anh là người nào. Ngày nay các anh đem những trò chơi ra để mê hoặc Chúa phòng? Nói xong, ông liền lấy tay vịn cổ gà chết tại chỗ. Hoạn quan chạy vào tâu, Chúa lặng im đứng dậy và ra lệnh bỏ trò chơi chơi gà [4].” Đọc *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, người đọc sẽ còn bị hấp dẫn trước những danh thần đầy nghĩa khí, không chịu khuất phục trước quân giặc hoặc những kẻ đại diện cho ngụy triều. Đó là cha con Lê Cảnh Tuân và Thái Diên luôn giữ lòng trung

với nhà Trần, chống lại quân Minh, khiến cho “Người Minh tức giận, bắt hai bố con ông đem giam vào ngục ở Kim Lăng. Sau, cả hai cha con đều chết ở trong ngục” (*Truyện Lê Cảnh Tuân – phụ chép truyện Quang Bử, Thúc Hiến, Thiếu Dĩnh*) [4]. Là Lương Hữu Khánh chấp nhận gian khổ chứ không chấp nhận làm quan cho nhà Mạc: “Viên quan ấy thấy ông khác thường, cho ông nằm quan tiền và tiến cử ông lên triều đình ngụy triều (chỉ triều nhà Mạc), sai người tìm đủ mọi cách dỗ ông, nhưng ông nhất định không chịu làm quan nhà Mạc. Từ đó mẹ con phiêu giạt, nay đây mai đó, xúc cảnh hưng hoài, tân khổ không thể kể hết được” (*Truyện Thượng thư Lương Hữu Khánh*) [4]. Hay là Trương Phu Duyệt kiên quyết tỏ rõ thái độ bất hợp tác với ngụy triều nhà Mạc cả khi đang làm quan cũng như đã cáo quan: “Cuối đời Thống Nguyên, Mạc Đăng Dung muốn cướp ngôi, bấy giờ ông đang làm Lại bộ Thượng thư. Các quan đình thần thấy ông là nguyên lão cố thần, xin ông thảo chiếu nhường ngôi. Ông từ chối thẳng thừng rằng: - Thế là nghĩa lý gì? Và ông nhất định không thảo. Sau, các quan phải bảo Nguyễn Văn Thái làm. Sau khi họ Mạc tiếm ngôi, ông cáo quan về ở quê nhà, ngày tháng rong chơi, mặc quần nâu áo vải như những người nhà quê. Một hôm, quan huyện Thanh Miện đi qua làng ông, mọi người đều đứng dậy, còn ông thì vẫn ngồi yên [...]. Ông không quy phục nhà Mạc, vì ông có chính khí, tiết nghĩa” (*Truyện Thượng thư Trương Phu Duyệt*) [4]. Những người có được đức nghĩa luôn biết xem xét lại những việc ngờ là chưa đúng, như *Truyện Tham nghị Vũ Đăng Hiến* ghi chép lại việc Tả sử Nguyễn Văn Phong “ngờ rằng, từ trước đến nay, làng Mộ Trạch đồ nhiều, tất là có mảnh khoe riêng. Ông xin làm Đề điệu trường thi Hải Dương để dò xét, triều đình chuẩn y”, “và từ đó ông mới tin rằng Mộ Trạch là đất đời sản xuất danh Nho, mà văn chương có mực thước chung, trước kia không có tư vị điều gì [4].” Khi cần thiết, họ cũng là những con người quyết đoán, đủ dũng khí thực hiện “tiền trăm hậu tâu” để trừ gian diệt bạo, đáng chú ý như nhân vật Trần Thường: “Bấy giờ ở xứ Nghệ An có một Quốc cữu cây thế ngang ngược, không sợ hãi ai và làm nhiều điều phi pháp [...]. Từ khi Trần Thường

đến làm Hiến sát xứ này, thì Quốc cứu lại càng làm bậy, đơn kiện hấn càng nhiều. Ông bèn mật sai người lừa bắt Quốc cứu đem về, tra hỏi đích xác, rồi lấy roi đánh chết [4].” Và trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, những người trọng nghĩa còn thường khinh tài, xem thường sắc dục để giữ vững chính kiến, phẩm giá, có thể kể đến một loạt những nhân vật tiêu biểu như: Nguyễn Phúc Ngộ (*Truyện mộ tổ ở Vịnh Kiều – phụ chép truyện Hiến Tích*), Vũ Tụ (*Truyện vị công thần liêm tiết*), Vũ Công Đạo (*Truyện Thượng thư Vũ Công Đạo*), Mẹ Trạng nguyên Giáp Hải (*Truyện Trạng nguyên xã Đình Kế*) [4].

Ở đức lễ, nhân vật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề là những người hiểu rõ và thực thi các nghi thức, quy tắc ứng xử giữa con người với con người trong ngũ luân theo quy định của lễ giáo phong kiến. Có nhân vật chỉ được tác giả giới thiệu chung chung về biểu hiện có đức lễ ở đầu tác phẩm: “Vũ Hữu là người sùng thượng đạo cô, giữ gìn lễ phép, học rộng biết nhiều, đỗ Hoàng giáp khoa Quý Mùi (1463 niên hiệu Quang Thuận thứ 4), làm việc ở các tào trong ngoài, có nhiều thành tích và lần lượt làm Thượng thư năm Bộ” (*Truyện Thượng thư Vũ Hữu – phụ chép truyện Vũ Dự*) [4]. Có nhân vật nổi danh tiết liệt như Phạm Noãn, được tác giả thuật lại cụ thể về việc trọng lễ mà quyết thủ tiết: “Năm mười lăm tuổi, nàng kết hôn với một người họ Lê ở xã Phù Ủng, huyện Đường Hào, rồi sinh được bốn con vừa trai vừa gái. Sau chồng nàng bị ốm chết. Nàng quyết tâm thủ tiết, thờ chồng nuôi con, thề không bao giờ tái giá. Cảnh đời cay cực, lòng dạ sắt đá không sao tả hết được [4].” Trọng lễ, nổi bật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề là những người con chí hiếu. Có người thật đáng kính như Trạng nguyên Giáp Hải: từ khi tìm lại được mẹ, ông “sớm tối phụng dưỡng cho trọn đạo hiếu” (*Truyện Trạng nguyên xã Đình Kế*); hay như Tham nghị Vũ Đăng Hiến: “Vì có bố mẹ già, ông xin từ chức để về phụng dưỡng” (*Truyện Tham nghị Vũ Đăng Hiến*) [4]. Có người vừa đáng trọng lại vừa đáng thương, như trường hợp Nguyễn Toàn An: khi bố mất, ông “thủ chế ba năm, không dám gần vợ.

Đến khi hết tang thì ông mất, thành ra tuyệt tự” (*Truyện Bàng nhân Nguyễn Toàn An*) [4].

Có được đức trí, nhân vật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề lại hấp dẫn độc giả ở hiểu biết sâu sắc, khả năng phân biệt đúng – sai, tốt – xấu để có thể nhận thức rõ bản chất sự việc, đưa ra những quyết định sáng suốt và hành động đúng đắn. Cái trí của nhân vật Duy Tài nằm ở sự mưu lược trong giao chiến. Biết quân giặc có tính hiếu sắc nên ông đã dùng mỹ nhân kế để thắng được giặc Tàu trong trận thủy chiến Đàm Hồng: “Trước khi giao tranh, ông dùng kế mỹ nhân, sai người đi các nơi tuyển mộ được 300 ả đào, cho xuống thuyền giặc ca hát giúp vui. Nhưng trước khi xuống, ông đã chỉ bảo kế hoạch, giao cho mỗi người một tấm khăn hồng, đợi khi bọn giặc say rượu ngủ thì lấy khăn thấm nước nhét vào miệng súng thần công...” (*Truyện Tể tướng xã Mộ Trạch*) [4]. Cái trí của nhân vật Vũ Hữu lại ở sự am tường về toán pháp: “Ông lập ra các phép đại thành toán pháp và phép đo đạc ruộng đất để dạy người trong nước”; giúp vua Thánh Tông tính chính xác số gạch dùng vào việc tu sửa cửa thành Đoan Môn, Đại Hưng, Đông Hoa (*Truyện Thượng thư Vũ Hữu – phụ chép truyện Vũ Dự*) [4]. Nhiều nhân vật tài trí trong tập ký có khả năng ứng biến trước những hoàn cảnh cụ thể, những tình huống có vấn đề một cách tức thời, như Trịnh Thiết Tường trong *Truyện Thượng thư Trịnh Thiết Tường*, hay Vũ Đoán trong *Truyện ông Quế Am Vũ Đoán*. Trịnh Thiết Tường đi sứ sang Trung Quốc. Khi về nước, nhà Minh ban cho ông con ngựa bị trói lại một chân, “Họ bảo ông lên ngựa mà đi, nếu ngựa không đi được thì ông phải ở lại Trung Quốc, và rồi “Ông bèn nghĩ được một kế: sai hành nhân làm một miếng gỗ giống như chân ngựa, rồi lấy dây sắt buộc vào chân ngựa bị trói để chống đỡ. Ông ra roi đánh ngựa thật mạnh. Ngựa chạy ba chân, còn một chân đã có miếng gỗ chống đỡ nên không bị ngã. Sau khi đi được hơn một dặm, Thiên triều khen ông có tài ứng biến, bèn cho cởi trói chân ngựa ra, rồi ông cùng Trạng nguyên theo thứ tự mà về [4].” Còn như Vũ Đoán lại được biết đến với trí ứng khẩu sắc bén: “Ông được cử làm Tiếp bạn, để cùng sứ giả xướng họa trong khi đi

đường. Từ bến sông Nhĩ đến cửa điện, ông xướng và họa hơn hai mươi bài thơ, Bắc sứ lấy làm kính trọng. Đến khi Bộ Lễ thiết tiệc, Bắc sứ hạch sách đòi rượu, ông ứng khẩu ngâm rằng: *Bão ngô cá đức chân giai vị, Hà tất giang đình vấn nhất bôi*. Nghĩa là: No đức của ta là giai vị, Việc gì giang đình hỏi một chén. Bắc sứ khen thưởng, làm lễ xong đi ngay [4].” Về đức trí trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, ta còn thấy có cả cái trí thuộc về kinh nghiệm dân gian chứ không phải thuộc tư chất thông minh bẩm sinh hay từ việc có công học tập, vận dụng kinh sách của thánh hiền, nhân vật người tùy tông của Lê Như Hổ trong *Truyện Thượng thư Lê Như Hổ* là một ví dụ. Để cầu được mưa cho vua Minh, anh đã ứng đối: “- Hạ thần có phép, nhưng phải chọn ngày tốt mới làm được. Rồi ngày ngày, anh lên đi các nơi xem triệu chứng ra sao. Đến khi thấy rễ cây si đã trắng toát và cỏ gà có nốt trắng, biết rằng trời sắp mưa. Anh bèn xin vua cho lập đàn để cầu đảo. Vừa tế xong thì mưa xuống như trút nước [4].” Bên cạnh đó, trong tập ký còn xuất hiện những nhân vật tài giỏi là Trạng xuất thân từ dân gian, như Trạng vật Vũ Phong (*Truyện Trạng vật*), Trạng cò Vũ Huyền (*Truyện Trạng cò*) [4].

Về khía cạnh đức tín, trong *Công dư tiếp ký*, Vũ Phương Đề không tập trung ghi chép, xây dựng những tấm gương có đức này mà chỉ đề cập đến đức này một cách thoáng qua ở biểu hiện của

một số nhân vật thất tín. *Truyện mộ tổ nhà Trần* kể việc Nguyễn Cổ được một thầy địa lý Trung Quốc cho một ngôi đất để vương để cải táng mộ tổ vào chỗ ấy với giao ước: “- Nhà ông có phúc may được gặp tôi thì tôi cho ông. Nhưng sau khi táng rồi, ông phải trả ngay tôi một trăm quan tiền, và về sau lấy được nước, ông phải chia cho tôi một nửa”, nhưng “Đến hẹn, khách tới nhà, Cổ liền bắt trời lại, rồi đang đêm đem vớt xuống sông”; sau đó, một người đánh cá họ Trần vì cứu vớt thầy địa lý này nên đã được thầy tìm cách lấy lại ngôi đất quý ấy biếu cho [4]. Ở một ví dụ khác, như trong *Truyện Trâu Canh ở xã Tử Trâm*, nhân vật Trâu Canh cũng thất tín. Được chủ khách Trung Quốc cho một “ngôi phúc địa” để làm nhà, nhưng “Từ khi được vua sủng ái, ông quên mất lời dặn của chủ khách, không đỡ nhà đem đi chỗ khác. Sau, con ông thông dâm với cung nữ. Việc phát giác, con ông bị tử hình, còn ông thì bị đuổi về. Gia tư điền sản bị tịch thu hết, ông lại đói rét như ngày trước [4].”

Từ những khảo sát, thống kê, phân tích ở trên, chúng tôi khẳng định: dù không được thuần nhất, nhưng những biểu hiện của phương diện thiên đức trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề vẫn thiên về nội dung quan niệm thiên mệnh của học thuyết Nho giáo. Và loại hình nhân vật Nho sĩ, nhất là những người thuộc dòng họ Vũ là đại diện tiêu biểu có được những phẩm chất tốt đẹp trong thiên đức (Bảng 3).

Bảng 3. Thống kê nhân vật có biểu hiện và sự chi phối của thiên đức trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề.

Nhân vật có biểu hiện và sự chi phối của thiên đức trong Công dư tiếp ký của Vũ Phương Đề		Họ tên nhân vật	Số lượng nhân vật	Tỷ lệ (%)	
Nho sĩ	Người họ Vũ	Vũ Hữu, Vũ Dự, Vũ Duy Chí, Vũ Duy Tài, Vũ Tụ, Vũ Đoán, Vũ Công Đạo, Vũ Đăng Hiển, Vũ Quỳnh.	9/22	40,9	84,6
	Người họ khác	Trần Thường, Lương Hữu Khánh, Lê Nại, Nguyễn Toàn An, Trịnh Thiết Tường, Giáp Hải, Lê Như Hổ, Quách Giai, Nguyễn Văn Phong, Lê Cảnh Tuân, Lê Thiếu Dĩnh, Trương Phu Duyệt, Nguyễn Giám Sinh.	13/22	59,1	
Thường nhân		mẹ của Duy Chí, mẹ của Giáp Hải, người tùy tông của Lê Như Hổ, Phạm Noãn.	4/26	15,4	

Trong số 26 nhân vật được ghi chép có biểu hiện và sự chi phối của thiên đức thì nhân vật Nho sĩ chiếm số lượng áp đảo (22/26, chiếm 84,6%), còn lại là nhân vật thường nhân (4/26, chiếm 15,4%). Và trong loại hình nhân vật Nho sĩ, riêng số lượng nhân vật là người họ Vũ đã có tới 9/22, chiếm 40,9%. Dù vô danh hay hữu danh, họ đều là những nhân vật chính diện được ca ngợi, đề cao; là những tấm gương sáng được Vũ Phương Đề ghi chép chủ yếu trong những tác phẩm ký thuộc môn loại, đề tài về thế gia, danh thần, danh Nho, tiết nghĩa, tiết phụ. Đó hẳn không phải là sự ghi chép một cách hoàn toàn ngẫu nhiên mà ít nhiều có sự lựa chọn, thể hiện tâm thế của một nhà Nho hành đạo luôn quan tâm, xem trọng đạo đức Nho giáo. Qua những tấm gương về thiên đức có thật trong lịch sử hiện lên sinh động trong từng thiên ký, Vũ Phương Đề chẳng những tỏ rõ lòng tự hào, tự tôn dân tộc nói chung về những danh nhân nổi tiếng mà còn tự hào về quê hương Hải Dương và dòng họ Vũ của mình nói riêng. Với ông, thiên đức trong quan niệm thiên mệnh của Nho giáo vẫn được khẳng định là rường cột, nền tảng tinh thần chủ đạo để thiết lập, duy trì trật tự xã hội phong kiến, giúp cho quốc thái dân an. Điều này khác với nhiều tác phẩm ký ở giai đoạn sau này (cuối thế kỷ XVIII – đầu thế kỷ XIX), khi các tác giả lại tập trung ghi chép sự xuống cấp, suy đồi trầm trọng của xã hội phong kiến, trong đó có giai cấp thống trị, mang tinh thần phản Nho: *Thượng kinh ký sự, Tang thương ngẫu lục, Vũ trung tùy bút,...*

Với sự hiện diện đầy đủ các khía cạnh biểu hiện, phương diện thiên đức trong vấn đề thiên mệnh đã đóng góp cho *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề một hệ thống chủ đề nổi bật mang tính quan phương, thiên về ngợi ca đạo lý, truyền thống dân tộc; thể hiện lòng tự tôn, tự hào về bản thân, dòng tộc, quê hương, đất nước qua những danh nhân đạt đức. Đó cũng là cảm hứng chủ đạo trong văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại. Phương diện thiên đức đã ngầm chi phối đến nhiều yếu tố trong phương thức nghệ thuật của tập ký. Trước hết, trong nghệ thuật xây dựng nhân vật, tùy vào mỗi đức mà các nhân vật sẽ

có biểu hiện ngôn ngữ, hành động khác nhau. Ví như ở đức nhân, nhân vật thường xuất hiện với lời nói và hành động ân cần, từ tốn, chân thành. Với đức nghĩa, nhân vật lại có ngôn ngữ đầy khẩu khí và hành động dứt khoát. Hay có được đức trí, nhân vật lại thường rất hoạt ngôn, hoạt bát... Từ ngôn ngữ của nhân vật nói riêng đến ngôn ngữ của người trần thuật nói chung, để phù hợp với những nhân vật có thiên đức, Vũ Phương Đề còn sử dụng nhiều điển cố nhân danh, thư danh, địa danh, cùng với đó là hệ thống từ ngữ chỉ tên triều đại, vua chúa, niên hiệu, khoa bảng, chức tước, vùng miền,... khiến cho tập ký có giá trị khảo cứu rõ rệt, nhất là về phương diện lịch sử, văn hóa, địa lý. Bên cạnh đó, những kiểu không gian nghệ thuật nổi bật làm phong nền cho sự xuất hiện, biểu hiện phẩm chất của nhân vật có thiên đức trong tập ký là không gian trường thi, cửa quan, cung đình, chiến trường. Gắn với đặc trưng thể loại ký là đề cao sự thực, khi ghi chép phần lớn những con người có thực trong lịch sử, dòng tộc họ Vũ, Vũ Phương Đề đã lựa chọn, xây dựng trong tập ký chủ yếu là kiểu thời gian khách quan, nổi bật là thời gian lịch sử. Ở đó, hành trạng nhân vật thường gắn liền với các sự kiện cụ thể, thời khắc cụ thể về ngày giờ, năm tháng, niên hiệu... Chịu sự chi phối từ cơ tầng văn hóa sâu xa là phương diện thiên đức trong quan niệm thiên mệnh, vậy nên dù là tập hợp của những tác phẩm ký với quy mô đoạn thiên, được ghi chép nhanh (tiếp ký) nhưng *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề nhìn chung vẫn có được sự đa dạng, sinh động mà thống nhất về phong cách.

2.2.2. Biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đạo trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề

Vấn đề thiên mệnh trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề còn được thể hiện qua phương diện thiên đạo. Cũng như phương diện thiên đức, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề có đầy đủ các khía cạnh biểu hiện và sự chi phối từ phương diện thiên đạo: thiên cơ, thiên thời, thiên luật, thiên ý. Tiến hành khảo sát, thống kê tập ký, chúng tôi nhận thấy biểu hiện và sự chi phối của các khía cạnh trong phương diện thiên đạo có

mức độ đậm nhạt khác nhau, và nổi bật hơn cả là khía cạnh thiên luật: thiên cơ (3/22 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 13,6%), thiên thời (3/22 tác phẩm,

chiếm tỷ lệ 13,6%), thiên luật (15/22 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 68,2%), thiên ý (5/22 tác phẩm, chiếm tỷ lệ 22,7%) (Bảng 4).

Bảng 4. Thống kê biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đạo trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề.

Các khía cạnh biểu hiện và sự chi phối của phương diện thiên đạo trong <i>Công dư tiếp ký</i> của Vũ Phương Đề	Số lượng tác phẩm	Tỷ lệ (%)
<i>Thiên cơ</i>	3/22	13,6
<i>Thiên thời</i>	3/22	13,6
<i>Thiên luật</i>	15/22	68,2
<i>Thiên ý</i>	5/22	22,7

Ở khía cạnh thiên cơ, dù chỉ có 3 tác phẩm liên quan nhưng *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đủ giúp người đọc hình dung ra kiểu tư duy nổi bật của con người thời trung đại vẫn còn giữ niềm tin sâu đậm vào sự sắp đặt của tạo hóa. Con người có một niềm tin cố hữu, rằng trời luôn sắp xếp trước mọi việc liên quan đến cả cộng đồng hoặc cá nhân mỗi người, và điều đó khó ai mà biết rõ. Ví như nhân vật Vũ Đoán, khi bị Chúa thất sủng bởi tính cương trực, ông đã cho rằng đó là do sự chi phối từ trong huyền cơ, được nhào nặn bởi bàn tay con tạo: “Trong bài văn tế sống của Vũ Duy Đoán có những câu như: “Làm cho vua hay như Nghiêu, Thuấn, Đường, Ngu. Minh có nhiệm vụ như Cao, Quý, Tắc, Tiết. Trong bụng sẵn có sách lược trị bình, muốn đem thi thố. Còn những sự đầy vơi ở trong huyền cơ rất khó biết rõ”. Ông đổ sự đầy vơi cho huyền cơ của tạo hóa, chứ không oán trách ai, thế là ông cũng có ý trung hậu của cổ nhân vậy” (*Truyện ông Quế Am Vũ Đoán*) [4]. Ai cũng mong muốn biết trước thiên cơ liên quan đến bản thân để biết cái hướng sự việc sẽ xảy ra mà có cách ứng xử cho phù hợp. Nhưng vì khó đoán định nên con người ta mới cho rằng chỉ những ai có năng lực phi phàm mới có thể biết trước được thiên cơ. Và nhân vật thần tiên trong tập ký này là những con người có được năng lực ấy. Trong *Truyện Thượng thư Vũ Công Đạo*, Vũ Phương Đề chép lại việc một bà lão tự xưng là “tiên nhân giáng hạ” đã tiết lộ cho mọi người biết trước thiên cơ về kết quả khoa thi sắp tới: “- Ta là tiên nhân

giáng hạ, khoa này đỗ bao nhiêu Tiến sĩ ta đã biết cả rồi [...]. Mọi người đều cho là nói láo, chẳng ai tin. Đến khi yết bảng, đúng như lời bà lão nói, những người thức giả đều cho là việc gì cũng có tiền định, mà việc yết bảng các Tiến sĩ ở cửa Thiên đình không phải là việc ngoa truyền [4].” *Truyện Thám hoa Quách Giai* lại kể việc tên ăn trộm nghe được hai thần nhân ở trong đền tiết lộ chuyện một Thám hoa được giáng sinh xuống làng này, người đó là Quách Giai: “- Vừa rồi, tôi lên châu Thượng Đế. Các tào đang họp bàn về việc cho một Thám hoa giáng sinh xuống làng này trong đêm nay [4].” Cả hai thiên ký đều đề cập đến vấn đề khoa cử trong hệ thống Nho học thời phong kiến, tuy nhiên sự sắp đặt trước về việc đỗ đạt hay không ở đây không đến từ một thế lực siêu nhiên vô hình gọi chung là trời như trong quan niệm thiên mệnh của Nho giáo, mà lại do một nhân vật siêu nhiên hữu hình, hữu danh là Ngọc Hoàng Thượng Đế, tồn tại trong một không gian cụ thể là Thiên đình, gắn với sự loan tin của các nhân vật thần tiên. Đây lại là biểu hiện của quan niệm thiên mệnh theo tín ngưỡng dân gian, Đạo giáo và cả Phật giáo. Là bởi, trong tín ngưỡng dân gian và Đạo giáo ở Trung Quốc, Việt Nam, cùng nhiều nước Đông Á khác, Ngọc Hoàng Thượng Đế được xem là vị vua tối cao của Thiên đình, cai quản, quyết định mọi sự trên đời. Với văn hóa Việt Nam, đây cũng là nhân vật được phối thờ trong Phật giáo, tín ngưỡng thờ Mẫu như một vị thần đứng đầu.

Cùng liên quan đến khía cạnh thiên thời, 3 thiên ký trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã ghi chép về 3 con người với những biểu hiện phong phú. Nhân vật Hiên Tích trong *Truyện mộ tổ ở Vịnh Kiều – phụ chép truyện Hiên Tích* hiện lên là một người gặp thời, luôn gặp may khi tham gia các kỳ thi: “Nay Hiên Tích lấy chữ Nôm được đỗ, có lẽ là một việc ngoa truyền. Hoặc giả thời bấy giờ thi cử không có quy củ cho nên mới có sự lạ ấy. Nhưng qua đó để thấy học là ở người, còn đỗ hay hỏng là do số phận [4].” Trong lời bình đàm này, tác giả đã nhắc đến quan niệm về số phận. Đây là quan niệm thiên về tín ngưỡng dân gian, theo đó mọi người tin rằng: mỗi người đều có một số phận đã được định sẵn bởi trời mà khó ai có thể thay đổi được, chỉ còn biết chấp nhận. Dù ít nhiều vẫn còn thừa nhận sự chi phối vô hình từ một quyền lực siêu nhiên, nhưng với lý tưởng tích cực nhập thế, thể hiện trách nhiệm cao cả của bản thân đối với cộng đồng, đứng trước thiên thời, Nho giáo sẽ khuyên con người ta cố gắng vượt qua khó khăn bằng hành động tu dưỡng đạo đức của bản thân chứ không chấp nhận buông xuôi, hay mong vượt qua bằng hành động cầu khẩn thần linh như trong quan niệm của dân gian. Đến nhân vật Vũ Quỳnh trong *Truyện Thượng thư Vũ Quỳnh – phụ chép truyện Vũ Hàn* lại được các nhân vật khác trong thiên ký đánh giá là người không chỉ gặp thời mà còn biết hành động theo lẽ tùy thời: “Nho khoa sớm đỗ gặp thời thịnh trị/ Đạo đức đáng tôn làm thầy quốc học”, “Đường đường đời thánh một nhà Nho danh tiếng lớn/ Lúc làm quan, lúc thôi quan đều tùy thời thả chí tự do [4].” Trong quan niệm thiên mệnh của Nho giáo, biết hành động theo lẽ tùy thời như Vũ Quỳnh cũng chính là hợp với thiên đạo. Còn nhân vật Đinh Tiên Hoàng trong *Truyện Đinh Tiên Hoàng*, từ nhỏ đã là người thức thời, biết chớp thời cơ. Cụ thể, thiên ký ghi chép việc Đinh Bộ Lĩnh được thầy địa lý bên Tàu treo giải thưởng cho lặn xuống đầm ở động Hoa Lư để xác minh sự tồn tại hay không của một thần vật, cũng là một ngôi huyệt quý. Và trong thời gian thầy địa lý trở về nước để lấy hài cốt của cha sang nước ta táng vào huyệt quý ấy thì Đinh Bộ Lĩnh đã kịp thời thực hiện trước điều

đó: “Lúc ấy tuy còn ít tuổi, nhưng ông rất thông minh. Nghe bọn khách nói chuyện với nhau, ông hiểu ngay là huyệt ở mồm ngựa, không còn hồ nghi gì. Đợi cho họ đi rồi, ông đem gói xương ở gác bếp xuống, lấy cỏ bao bọc chung quanh, rồi lặn xuống để vào mồm ngựa, ngựa bèn ăn hết ngay [...]. Cách mấy năm sau, thầy địa lý đem xương bỏ ở Trung Quốc sang, tìm đến chỗ đầm ấy để mai táng. Nghe nói Đinh Bộ Lĩnh đã trở thành bậc anh tài cái thế, thù hạ có hơn một nghìn người, thầy địa lý biết ngay là họ Đinh đã táng huyệt ấy rồi. Thầy uống phí bao nhiêu công sức, thầy căm tức lắm [4].” Là người thức thời, nhưng cái cơ hội đến với Đinh Bộ Lĩnh lại gắn với thuật xem phong thủy, niềm tin táng cốt tiên nhân vào cát huyệt thì sẽ được vinh hiển, thịnh vượng. Vậy nên, khía cạnh thiên thời trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề ở đây còn mang dấu ấn quan niệm của tín ngưỡng dân gian và Đạo giáo.

Như đã thống kê ở trên, thiên luật là khía cạnh có biểu hiện và sự chi phối nổi bật nhất trong phương diện thiên đạo của *Công dư tiếp ký*. Ở đó, chúng ta nhận thấy, mọi hành vi của con người đều phải tuân theo những phép tắc, chuẩn mực nhất định; và thưởng - phạt, gặp điều lành - dữ hay phúc - họa chính là cán cân cho việc thực thi lẽ công bằng. Liên quan đến quan niệm thiên luật theo tư tưởng Nho giáo, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã mở ra cho độc giả thấy được vai trò tối quan trọng của vua, bởi họ chính là người thay trời hành đạo, thừa hành thiên luật. Trong số 15 tác phẩm có biểu hiện và chi phối bởi khía cạnh thiên luật thì có tới 8 tác phẩm đề cập đến việc vua là người trực tiếp thực hiện sự công bằng. Với những Nho sĩ cổ công học tập, không ngừng tu dưỡng đạo đức, tích cực nhập thế thì sẽ được vua ban tước, thăng quan tiến chức, hanh thông trên bước đường hoạn lộ: vì luôn giữ liêm tiết, Vũ Tự được vua cho “làm đến Tả Thị lang Bộ Hình, tước Liêm tiết công thần” (*Truyện vị công thần liêm tiết*); sẵn sàng trừ gian diệt bạo, Trần Thường được vua khen: “- Triều đình đặt chức quan để coi dân. Nay Hiên ti trừ hại cho dân, thế là xứng đáng với chức phận”, và

ông “làm đến Tả Thị lang Bộ Lại”, “được tặng Thiếu Bảo Hương Quận công” (*Truyện Thiếu bảo Trần Thường*); là người cương trực, Quế Am Vũ Đoán làm đến Thượng thư, được tặng Tả Thị lang (*Truyện ông Quế Am Vũ Đoán*) [4]. Dù là trí thức hay thường dân, nếu biết dùng tài năng của mình để lập được công trạng đối với triều đình, quốc gia thì đều được vua khen thưởng, trọng dụng: Vũ Hữu được vua Lê Thánh Tông khen là “thần toán”, “thường cho ông hơn một trăm mẫu ruộng tốt để biểu dương tài năng của ông” (*Truyện Thượng thư Vũ Hữu – phụ chép truyện Vũ Dự*); Lương Hữu Khánh “lập được nhiều công to, làm Trung hưng danh thần và làm đến Binh bộ Thượng thư (*Truyện Thượng thư Lương Hữu Khánh*); Vũ Phong được vua khen “có sức khỏe và lấy chức tước của lực sĩ đem phong cho ông. Sau ông làm đến Cẩm y vệ úy Chỉ huy sứ” (*Truyện Trạng vật*); Vũ Huyền giúp vua đánh cờ thắng được Bắc sứ, giúp đất nước thoát khỏi giao ước bị Trung Quốc đem quân sang đánh, “Xong việc, vua trọng tài năng của ông, gọi ông là Trạng cờ và đãi ngộ rất hậu” (*Truyện Trạng cờ*) [4].” Người biết tuân thủ, giữ gìn lễ giáo, dù là nữ nhân cũng được vua ghi nhận xứng đáng, như trường hợp Phạm Noãn: “Năm đầu Thái Hòa (1443) đời Lê Nhân Tông, triều đình hạ chiếu hỏi đến những người trinh tiết. Các quan sở tại đem tên nàng tâu lên, triều đình ban cho nàng tấm biển đề chữ “Tiết phụ môn” treo ở cửa và cho một người hầu hạ lúc tuổi già. Bà mất năm tám mươi sáu tuổi. Con cháu đời đời làm quan, thành ra một họ danh vọng trong làng” (*Truyện người tiết phụ làng Phù Ủng*) [4]. Trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề còn có biểu hiện và sự chi phối của khía cạnh thiên luật đến từ quan niệm của Phật giáo, Đạo giáo và tín ngưỡng dân gian. Ở đó, người đứng ra thực thi lễ công bằng không phải là vua hay trời nói chung mà là Ngọc Hoàng Thượng Đế, Phật, thần thánh, hay thầy địa lý. Ngọc Hoàng Thượng Đế (Thiên Đế) bằng sự trợ giúp của Phật, thần sẽ thưởng – phạt phân minh với tất cả mọi người. Điều đó có thể được thực thi ngay trước mắt: Thượng Đế cùng Lôi Thần, Táo thần trị tội Cường Bạo Đại vương (*Truyện Cường Bạo Đại vương*); hoặc có khi được thực

hiện ở kiếp sau: sư Huyền Minh trụ trì chùa Quang Minh, một đêm nằm ngủ, “mơ thấy Phật Di Đà giảng xuống điện thờ, triệu ông đến bảo rằng: - Nhà ngươi có công với Phật giáo, đến nay đã được nhiều năm. Tấm lòng từ bi của người đã thấu đến Thượng Đế. Kiếp sau ngươi được giảng sinh xuống làm vong quốc Hoàng Đế” (*Truyện chùa Quang Minh làng Hậu Bổng*) [4]. Với các thầy địa lý am tường về phong thủy thì cát huyệt chính là phần thưởng xứng đáng các thầy dành cho những ai có đức tính tốt đẹp: vì “bình sinh hay làm việc thiện” nên Nguyễn Phúc Ngộ được người khách Trung Quốc nhờ thầy địa lý tìm cho ngôi đất tốt để an táng, bởi vậy, con cháu đời sau có nhiều người đỗ đại khoa, làm quan to (*Truyện mộ tổ ở Vịnh Kiều – phụ chép truyện Hiến Tích*); hay như mẹ của Giáp Hải thường giúp đỡ người nghèo khó nên được người khách Trung Quốc đền ơn bằng việc “tìm một ngôi đất tốt” để di táng hài cốt của bố bà vào đó, nhờ thế con bà là Giáp Hải đỗ Trạng nguyên (*Truyện Trạng nguyên xã Đình Kế*) [4]. Qua việc thực thi thiên luật, quan niệm ở hiền gặp lành của dân gian và quan niệm nhân quả báo ứng trong triết lý Phật giáo cũng là điểm nhấn nổi bật của *Công dư tiếp ký*: vì có lòng nhân nên mẹ của Duy Chí sinh được năm người con trai và ai cũng công thành danh toại (*Truyện Tể tướng xã Mộ Trạch*); người con trai “chỉ vì một con gà mà định làm hại mẹ. Trong chốc lát, tai vạ đã ập đến bản thân, đạo trời báo ứng rất là nhanh chóng” (*Truyện yêu quý gà*); những người bị ông lão mang lột hổ ăn thịt đều do Thiên Đình định số, “Những người ấy hoặc kiếp trước có nghiệp chướng, hoặc kiếp này phạm nhiều tội ác, cho nên Thiên Đế mượn tay ta để thi hành ác báo” (*Truyện ông lão mang lột hổ*) [4].

Với khía cạnh thiên ý trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, dù chỉ với 5 tác phẩm có liên quan, nhưng đây là khía cạnh có biểu hiện và chi phối đến nhiều vấn đề trong xã hội, từ những vấn đề thể sự mang phạm vi rộng lớn đến những vấn đề đời tư mang phạm vi nhỏ hẹp hơn. Ở đó, chúng ta nhận ra có một quy luật, một thể lực tối cao gọi chung là trời đang ngầm quyết định, điều

khien tất cả những gì liên quan đến con người. Đứng trước một vấn đề lớn lao, tác động đến cả xã hội, thời cuộc là sự hưng vong của các triều đại, qua sáng tác, Vũ Phương Đề đã viện dẫn, lý giải điều này bằng quan niệm thiên mệnh của Nho giáo, cụ thể qua khía cạnh thiên ý. Theo họ Vũ, dù có liên quan tới quan niệm phong thủy, nhưng suy cho cùng, lý do khiến nhà Trần hưng hay vong là do mệnh trời: “Xét ra nhà Trần trị vì chỉ được từng ấy năm, đó là do ở mệnh trời, chứ sức người làm thế nào được” (*Truyện một tổ nhà Trần*) [4]. Điều đó nằm ngoài ý muốn chủ quan của con người, con người vì thế chỉ còn biết thuận theo ý trời. Quan niệm này, chúng ta cũng đã từng thấy xuất hiện trong các tác phẩm văn xuôi chữ Hán trước đó. Như trong tập *Truyện kỳ mạn lục*, ở tác phẩm *Câu chuyện ở đền Hạng vương*, qua cuộc đối đáp giữa Hồ Tôn Thốc và Hạng vương, Nguyễn Dữ đã mượn lời nhân vật mà xác tín về sự thịnh suy, hưng vong của các triều đại là bởi ý trời: “Nhưng rồi Sở phải chết vì Hán, há chẳng phải là bởi trời ư? Vậy thì khi trời định giúp Hán, dù kẻ thối kèn, dật chiếu cũng đủ để thành công; khi trời định diệt Sở, dù người cát vạc, nhổ núi cũng khôn thể nói giỏi... Vậy sự hưng vong của Hán, Sở chỉ là do ở sự may rủi của trời mà thôi, há nên lấy thành bại mà so bì ư? [4].” Ở một phạm vi nhỏ hẹp hơn là trong gia đình, dòng tộc, khía cạnh thiên ý cũng được họ Vũ dùng để lý giải về vấn đề dài – ngắn của một kiếp người, như trường hợp Nguyễn Toàn An trong *Truyện Bàng nhân Nguyễn Toàn An*, vì đoán mệnh mà không có người thừa tự, nối dõi tông đường. Mượn lời thơ của một nhân vật khác là Quang Bí trong thiên ký, tác giả đã biện minh cho bi kịch của Nguyễn Toàn An là bởi ý trời đã định: “Dưới đất sửa văn biết có mệnh trời/ Tài hơn thọ kém, đó là tự trời, biết làm thế nào [4].” Theo tác giả, ngay cả vấn đề hợp tan trong đời sống con người cũng là bởi thiên ý: “- Ta một đời phiêu dạt, không biết có mẹ. Nay mới được gặp, thực là có trời. Nếu không phải là đồng khí tương cầu thì sao lại được thế?” (*Truyện Trạng nguyên xã Dĩnh Kế*) [4]. Đó là lời nói đầy xúc động của nhân vật Giáp Hải lúc gặp lại được mẹ sau bao nhiêu năm thất lạc. Chính nhân phẩm tốt đẹp của

hai mẹ con họ đã thấu cảm đến trời; được trời soi xét, đền đáp bằng cuộc tái ngộ và có được cuộc sống như ý. Đó cũng là quy luật bù trừ, lẽ công bằng mà trời vẫn thường thực thi theo tư tưởng Nho giáo. Điều này cũng thường được các tác giả văn học trung đại vận dụng trong sáng tác. Ví như trong kiệt tác *Truyện Kiều*, sau khi phải nếm trải đủ mùi cay đắng suốt mười lăm năm lưu lạc, Thúy Kiều đã được đoàn viên cùng gia đình, được gặp lại người tình lý tưởng Kim Trọng. Theo lời của nhân vật Kim Trọng, đó là bởi ý trời: “Trời còn để có hôm nay/ Tan sương đầu ngõ vén mây giữa trời”. Với thiên ký *Truyện một tổ ở Vịnh Kiều – phụ chép truyện Hiên Tích*, ta còn thấy Vũ Phương Đề dùng quan niệm thiên ý để giải thích cho vấn đề được – mất tiền của qua ngôn ngữ đối thoại của các nhân vật. Cả nhân vật người khách Trung Quốc và nhân vật Nguyễn Phúc Ngộ đều có niềm tin về chuyện được – mất tiền của là bởi trời sai khiến: “- Tôi vì di sản của tiên nhân lận lợi đến đây, không hay trời đã cho ông rồi”; Nguyễn Phúc Ngộ: “- Trời chỉ sai tôi giữ cho ông, cho nên tôi phải cất đi để đợi ông [4].” Vận dụng quan niệm thiên ý mang màu sắc tư tưởng Phật giáo, Đạo giáo và tín ngưỡng dân gian, qua thiên ký *Truyện Nguyễn Giám Sinh ở La Sơn*, tác giả còn dùng quan niệm này để lý giải cho một vấn đề hoang đường trong xã hội là chuyện giáng sinh. Tác phẩm ghi chép việc một người họ Nguyễn sau khi mất, được Thượng Đế cho giáng sinh làm vua. Và theo như lời bình của tác giả cuối tác phẩm thì: “Việc này giống như việc Cù Tu tướng quân thấy Đường Thái Tông mà ôm mặt khóc. Thế mới biết thần khí (chỉ ngôi vua) là có định mệnh, không thể lấy tự lực mà cầu được. Vì rằng theo đúng đạo lý, thì dầu trời cho giáng sinh, cũng phải nương bộ người có đức [4].”

Từ những thống kê, phân tích ở trên, chúng ta thấy rằng, khi dùng phương diện thiên đạo trong quan niệm thiên mệnh để lý giải các vấn đề xã hội, Vũ Phương Đề cùng một lúc đã vận dụng cả học thuyết Nho giáo, Phật giáo, Đạo giáo và tín ngưỡng dân gian. Là vì, *Công dư tiệp ký* vốn là những câu chuyện đã lưu truyền

trong dân gian, được nhà Nho Vũ Phương Đề ghi chép lại nhân lúc rảnh rỗi việc công. Đây còn là tập ký xuất hiện trong thời buổi suy tàn của chế độ phong kiến, khi truyền thống dân tộc, tín ngưỡng dân gian, Đạo giáo và Phật giáo đang từng bước trỗi dậy trước sự áp chế bấy nay từ nền tảng tư tưởng tinh thần chủ đạo của xã hội là Nho giáo. Và như chúng tôi đã trình bày ở phần trước: trong quá trình hình thành và phát triển, nội dung quan niệm thiên mệnh trong tư tưởng Nho giáo vốn đã có sự kế thừa, dung hợp với những tín ngưỡng, tôn giáo khác. Tuy nhiên, nội dung biểu hiện từ các khía cạnh của phương diện thiên đạo trong vấn đề thiên mệnh ở tập ký này vẫn thiên về quan niệm của học thuyết Nho giáo. Là bởi, trước sau thống nhất trong trang đời cũng như trang văn, Vũ Phương Đề vẫn là một nhà nho hành đạo, đã từng kinh qua nhiều chức vụ dưới thời Hậu Lê. Và Nho giáo vẫn là rường cột tinh thần cơ bản của xã hội phong kiến lúc bấy giờ. Ngòi ca thế gia, danh thần, danh nho, tiết nghĩa, những người thuận theo thiên đạo đã thể hiện tâm thế của tác giả vẫn luôn đề cao Nho học, trật tự phong kiến.

Lấy đạo đức làm chuẩn mực, vậy nên từ sự chi phối của phương diện thiên đạo, hệ thống nhân vật trong *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề chia thành hai kiểu rõ rệt: nhân vật chính diện và nhân vật phản diện. Bởi vậy, phần lớn những nhân vật trong tập ký của Vũ Phương Đề trở thành nhân vật tư tưởng, còn nặng tính chất chức năng, là phương tiện để tác giả giảng giải cho một học thuyết, tín ngưỡng hay chuyển trở một đạo lý sống nào đó, nhất là tinh thần khuyến thiện, như mục đích của sách đã được ông nói ở phần bài tựa: “Nhưng trong sự ghi chép sơ lược ấy, có nhiều điều ngụ ý khuyên răn, khả dĩ dùng để đọc khi nhàn hạ [4].” Các nhân vật trong *Công dư tiếp ký* vì thế chưa có được sự hồn nhiên, tự nhiên, đa diện như con người ngoài đời thực mà thường hiện lên đơn diện, hành động thống nhất một chiều, gần với những nhân vật trong truyện dân gian, hay như trong những tập truyện chí quái, truyện kỳ ở những giai đoạn trước của văn học viết trung đại (*Việt điện u linh*, *Lĩnh Nam chích quái*, *Nam ông mộng lục*, *Truyện kỳ mạn*

lục,...). Nhân vật chưa có được sự chuyển biến phong phú về đời sống nội tâm như trong sáng tác ký sau này (*Thượng kinh ký sự*). Trong tập ký, ngoài nhân vật vua có thể thay trời hành đạo thì còn nhiều nhân vật siêu nhiên khác cũng có thể trực tiếp, giúp sức cho việc thực thi thiên đạo: Ngọc Hoàng Thượng Đế, Phật A Di Đà, thần tiên,... Các nhân vật này lại tồn tại trong những không gian và thời gian siêu thực gắn liền với sự xuất hiện của nhiều yếu tố kỳ ảo, nhất là sự tương thông tương giao giữa các cõi, mang lại sức hấp dẫn cho người đọc. Điều này khác với những tác phẩm ký sau này của Trần Tiến, Phạm Đình Hổ, Lê Quýnh, Lê Hữu Trác, Lý Văn Phức,... thường đậm chất hiện thực, tự thuật hơn là sử dụng những yếu tố hoang đường, kỳ ảo. Tuy nhiên, để làm tăng tính xác thực, xác tín vào sự chi phối của thiên đạo, tác giả Vũ Phương Đề đã không chỉ chứng minh bằng ghi chép sự việc theo lối kể lại mà còn lồng ghép vào từng thiên ký những giai thoại, bài thơ, câu đối, điển cố, lời đối đáp của nhân vật và cả lời bình đàm trực tiếp của tác giả, tạo cho tập ký sự phong phú, đa dạng về hình thức thể loại cũng như phương thức phản ánh hiện thực và đậm chất khảo cứu, với ngôn ngữ những tri thức về văn hóa, lịch sử, địa lý.

3. KẾT LUẬN

Thiên mệnh là vấn đề nổi bật, xuyên suốt trong tập *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề, với đầy đủ biểu hiện và sự chi phối ở cả hai phương diện thiên đức và thiên đạo. Nội dung biểu hiện vấn đề thiên mệnh trong tập ký có sự dung hòa bởi nhiều học thuyết, tín ngưỡng khác nhau nhưng sâu đậm hơn cả vẫn là tư tưởng của Nho giáo. Điều đó được thể hiện tập trung ở những tác phẩm ghi chép về thế gia, danh thần, danh nho, tiết nghĩa, chí khí liên quan đến các dòng họ và danh nhân lịch sử Việt Nam, nhất là những người họ Vũ ở xã Mộ Trạch – quê hương của tác giả. Sử dụng quan niệm thiên mệnh trong tập ký, tác giả đã có cái nhìn nhất quán trong việc lý giải các vấn đề xã hội cũng như xây dựng các loại hình nhân vật, nổi bật là kiểu nhân vật Nho sĩ lấy việc ứng xử hợp với lẽ trời làm thước đo cho mọi giá trị.

Xét riêng ở những nội dung liên quan đến quan niệm thiên mệnh, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã cho độc giả thấy được sự phong phú về chủ đề phản ánh; mang cả giá trị văn học, lịch sử, văn hóa. Quan niệm thiên mệnh góp phần làm tăng tính chất trang nghiêm, tính quy phạm, sự hấp dẫn cho những thiên ký. Từ những tấm gương có đủ thiên đức, thuận theo thiên đạo trong từng tác phẩm, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã mang lại ý nghĩa giáo dục rất cao về lòng tự tôn dân tộc, truyền thống gia tộc, tinh thần khoa bảng, ý thức trách nhiệm nhập thế giúp đời của kẻ sĩ cũng như của người dân lao động. Đồng thời, qua đó cũng cho thấy cái nhìn còn hạn chế của các tác giả văn học trung đại nói chung, Vũ Phương Đề nói riêng trong việc lý giải các vấn đề, hiện tượng đời sống còn mang yếu tố duy tâm, chủ quan.

Phản ánh hiện thực từ góc nhìn của quan niệm thiên mệnh, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề có lúc phơi bày những biểu hiện xuống cấp, suy tàn của chế độ phong kiến; của lý tưởng cũng như phép tắc ứng xử trong tư tưởng Nho giáo, lễ giáo phong kiến. Dẫu vậy, trước sau thống nhất trong tập ký, ông vẫn thể hiện giọng điệu răn dạy đạo đức, cảnh tỉnh xã hội, những mong lập lại trật tự phong kiến, tiếp tục khẳng định vai trò rường cột của tư tưởng Nho giáo nói riêng, lễ giáo phong kiến nói chung. Qua những biểu hiện và sự chi phối của quan niệm thiên mệnh được sử dụng trong tập ký, Vũ Phương Đề nổi bật là kiểu tác giả nhà Nho hành đạo gắn với niềm tự hào về địa linh nhân kiệt của gia tộc, quê hương, đất nước.

Ghi chép lại nhiều câu chuyện nói về sự thưởng – phạt phân minh bởi trời và các lực lượng siêu nhiên khác, cùng lối kể chuyện mang màu sắc truyền thuyết, giai thoại dân gian sinh động, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã thể hiện rõ quan niệm nhân sinh của các nhà Nho nhưng cũng hết sức gần gũi với quan niệm, khát vọng sống nói chung của nhân dân, nhất là với những người dân lao động. Bên cạnh đó, dù còn mang chất dân gian và tinh thần khảo cứu, chưa

đậm chất tự thuật, cũng như tính nghệ thuật, nhưng các tác phẩm trong tập ký này đã giàu chất liệu hiện thực, tính thời sự hơn so với các tác phẩm chí quái, truyền kỳ trước đó. Nói cách khác, *Công dư tiếp ký* của Vũ Phương Đề đã thực sự hội tụ đủ những đặc trưng cơ bản của thể loại ký; xứng đáng giữ vai trò thừa tiếp, mạch nối cho sự phát triển của thể loại ký nói riêng, dòng văn xuôi tự sự trung đại Việt Nam nói chung giai đoạn thế kỷ XVIII – XIX.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẦN LỢI ÍCH

Tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2024.854.25.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] V. G. Trần, *Tìm hiểu kho sách Hán Nôm - nguồn tư liệu văn học sử học Việt Nam*, Tập 1-2. Hà Nội: Nxb Văn hóa, 1984.
- [2] Đ. N. Nguyễn, *Văn xuôi tự sự Việt Nam thời trung đại*, Tập 1. Hà Nội: Nxb Giáo dục, 1997.
- [3] N. Trần (Chủ biên), *Tổng tập tiểu thuyết chữ Hán Việt Nam*. Hà Nội: Nxb Thế giới, 1997.
- [4] P. Đ. Vũ, *Công dư tiếp ký* (Đoàn Thăng dịch, Trần Nghĩa giới thiệu). Hà Nội: Nxb Văn học, 2001.
- [5] D. K. M. Lê, “Truyện truyền kỳ Việt Nam thời trung đại: diện mạo và đặc trưng nghệ thuật,” *Luận án Tiến sĩ, Học viện Khoa học xã hội*, 2019.
- [6] T. T. T. Đặng, “Đặc điểm nghệ thuật “Công dư tiếp ký” của Vũ Phương Đề,” *Luận văn thạc sĩ, Trường Đại học Khoa học Huế*, 2016.
- [7] T. H. Y. Lê, “Hai bức tranh xã hội trong ký viết về chuyện kì Việt Nam giai đoạn thế kỷ XVIII và nửa đầu thế kỷ XIX,” *Tạp chí khoa học Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2*, số 42, tr. 5-11, 2020.

- [8] T. H. V. Lê, “Văn hóa tâm linh trong Công dư tiệp ký,” Đề án Thạc sĩ, Trường Đại học Quy Nhơn, 2023.
- [9] Đ. N. Nguyễn, *Đặc điểm văn học Việt Nam trung đại: những vấn đề văn xuôi tự sự*. Hà Nội: Nxb Giáo dục, 2003.
- [10] T. H. Vũ, “Những đóng góp của thể loại ký giai đoạn văn học thế kỷ XVIII đến giữa thế kỷ XIX,” Luận văn thạc sĩ, Trường Đại học Sư phạm Tp. Hồ Chí Minh, 2007.
- [11] N. T. Lã, T. Vũ (Đồng chủ biên), *Giáo trình văn học trung đại Việt Nam*, Tập 2. Hà Nội: Nxb Giáo dục Việt Nam, 2015.
- [12] T. B. Chung, *Nghiên cứu Khổng Tử*. Bắc Kinh: Nxb Khoa học xã hội Trung Quốc, 1999.
- [13] T. K. Trần, *Nho giáo*. Hà Nội: Nxb Thời đại, 2012.
- [14] H. L. Nguyễn, *Khổng Tử*. Hà Nội: Nxb Văn hóa, 1995.
- [15] H. L. Nguyễn, *Kinh Dịch: đạo của người quân tử*. Hà Nội: Nxb Văn học, 2007.
- [16] T. C. Đoàn, *Từ thư*. Huế: Nxb Thuận Hóa, 2011.
- [17] G. P. Nguyễn, *Lịch sử tư tưởng phương Đông và Việt Nam*. TP. Hồ Chí Minh: Tủ sách Đại học Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh, 1996.
- [18] Q. Đ. Lê, *Kinh Thư diễn nghĩa*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb TP. Hồ Chí Minh, 1993.
- [19] T. N. Nguyễn (Giới thiệu và chú giải), *Kinh lễ*. Hà Nội: Nxb Văn học, 1999.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

The mandate of heaven in Vũ Phương Đề's *Công dư tiếp ký*

Nguyen Dinh Thu*

Faculty of Social Sciences and Humanities, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 27/11/2024; Revised: 21/10/2025;

Accepted: 23/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

In Vũ Phương Đề's *Công dư tiếp ký*, the theme of the mandate of heaven is comprehensively expressed across two dimensions of heavenly virtue and principle. In both dimensions, Vũ Phương Đề favors utilizing the Confucian doctrine's concept of the mandate of heaven to interpret issues of reality and human life. This perspective clearly reflects a Confucian official committed to upholding and educating people through moral ideals. The influence of the mandate of heaven creates a prominent, normative thematic system within *Công dư tiếp ký*, distinctly revealing the author's centripetal tendency. Furthermore, the theme of the mandate of heaven, as reflected in this memoir, implicitly guides and dictates the characters' existential space-time, gestures, speech, actions, psychology, and outcomes - especially their behaviors during significant events and situations - as well as the author's own commentary in each anecdote. In other words, the mandate of heaven is one of the deep cultural layers and a crucial foundation for interpreting the content and modes of reflection within the memoir. Despite sharing the historical and epochal limitations in explaining social issues, Vũ Phương Đề's *Công dư tiếp ký* stands as an authentic, multi-valued memoir that serves as a bridge for the development of the memoir genre in particular, and Vietnamese prose narrative of the 18th - 19th centuries in general.

Keywords: *The mandate of heaven, Công dư tiếp ký, Vũ Phương Đề.*

*Corresponding author:

Email: nguyendinhthu@qnu.edu.vn

Nghiên cứu vai trò trung gian của ngăn ngừa gian lận trong mối quan hệ giữa kiểm soát nội bộ và chất lượng báo cáo tài chính của doanh nghiệp

Lê Trần Hạnh Phương^{1,*}, Đào Nhật Minh¹,
Nguyễn Trà Ngọc Vy¹, Huỳnh Thị Tân²

¹Khoa Kinh tế và Kế toán, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

²Thuế tỉnh Gia Lai, Việt Nam

Ngày nhận bài: 11/08/2025; Ngày sửa bài: 16/10/2025;

Ngày nhận đăng: 19/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Sự cạnh tranh trên toàn cầu khốc liệt cùng với phát triển vũ bão của khoa học công nghệ tạo ra áp lực buộc doanh nghiệp (DN) phải xây dựng và triển khai kiểm soát nội bộ (KSNB) để giảm thiểu gian lận (GL), nâng cao hiệu quả hoạt động và cung cấp thông tin về báo cáo tài chính (BCTC) chất lượng đến đối tượng quan tâm. Nghiên cứu xem xét vai trò trung gian của ngăn ngừa GL trong mối quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC của DN tại tỉnh Bình Định. Phương pháp nghiên cứu định lượng được thực hiện tại tháng 6/2025 với dữ liệu sơ cấp thông qua bảng câu hỏi gửi đến 280 DN tại tỉnh Bình Định (từ tháng 7/2025 là tỉnh Gia Lai). Kết quả cho thấy KSNB tác động tích cực đến ngăn ngừa GL tại DN ở Bình Định, từ đó cải thiện chất lượng BCTC, ngăn ngừa GL tác động tích cực tới chất lượng BCTC, hơn nữa ngăn ngừa GL có vai trò trung gian tích cực trong quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC. Bài viết đề xuất các giải pháp đến các DN tại Bình Định cải thiện KSNB giúp ngăn ngừa GL tốt hơn, từ đó cải thiện chất lượng BCTC cung cấp cho đối tượng quan tâm.

Từ khóa: Chất lượng báo cáo tài chính, doanh nghiệp, kiểm soát nội bộ, ngăn ngừa gian lận.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong bối cảnh nền kinh tế Việt Nam và thế giới đang trải qua nhiều biến động với những thách thức ngày càng gia tăng như suy giảm tăng trưởng, biến động giá cả, rủi ro địa chính trị, chuyển đổi số và áp lực hội nhập, các DN đang hoạt động trong môi trường kinh doanh đầy bất ổn, cạnh tranh gay gắt và thay đổi nhanh chóng. Những yếu tố này đòi hỏi DN phải củng cố năng lực quản trị nội bộ, trong đó KSNB đóng vai trò then chốt trong việc đảm bảo hiệu quả hoạt động, ngăn ngừa GL và nâng cao chất lượng thông tin

tài chính. Tuy nhiên, thực tế cho thấy KSNB tại nhiều DN Việt Nam vẫn còn yếu kém, thiếu tính đồng bộ, chưa được vận hành hiệu quả, dẫn đến việc kiểm soát rủi ro và phòng ngừa GL chưa đạt được kết quả như mong muốn [1].

Các nghiên cứu thực nghiệm trên thế giới đã chỉ ra mối quan hệ giữa KSNB, ngăn ngừa GL và chất lượng BCTC. Các tác giả thường tập trung xác định ảnh hưởng của KSNB đến ngăn ngừa GL và chất lượng BCTC, tác động của ngăn ngừa GL đến chất lượng BCTC vận dụng nhiều hơn trong DN ở nhiều quốc gia. Tuy

*Tác giả liên hệ chính.

Email: letranhanhphuong@qnu.edu.vn

nhiên, kết quả nghiên cứu còn thiếu nhất quán về chiều hướng và mức độ tác động giữa các biến này. Đặc biệt, vai trò trung gian của ngăn ngừa GL trong mối quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC vẫn chưa được làm rõ trong nhiều bối cảnh khác nhau, nhất là tại các quốc gia đang phát triển như Việt Nam. Bên cạnh đó, số lượng nghiên cứu thực nghiệm chuyên sâu tại các DN nhỏ và vừa – nhóm chiếm tỷ trọng lớn trong nền kinh tế Việt Nam – vẫn còn hạn chế, làm cho việc hiểu rõ cơ chế tác động của KSNB và ngăn ngừa GL đến chất lượng BCTC chưa thực sự toàn diện.

Đối với các DN tại tỉnh Bình Định (nay là tỉnh Gia Lai), đa phần có quy mô nhỏ và vừa, nguồn lực quản trị hạn chế, kinh nghiệm điều hành chưa cao, trong khi nhận thức của nhà quản lý (NQL) về vai trò của KSNB và công tác ngăn ngừa GL còn chưa đầy đủ. Điều này dẫn đến tình trạng BCTC chưa phản ánh trung thực, hợp lý và đầy đủ tình hình tài chính – kết quả hoạt động của DN, làm suy giảm chất lượng thông tin tài chính và niềm tin của các bên liên quan. Trong bối cảnh cạnh tranh ngày càng khốc liệt, yêu cầu minh bạch tài chính và quản trị rủi ro hiệu quả trở nên cấp bách, việc nghiên cứu làm rõ mối quan hệ giữa KSNB, ngăn ngừa GL và chất lượng BCTC có ý nghĩa thiết thực cả về mặt lý luận lẫn thực tiễn.

Sự cần thiết của ngăn ngừa GL, đặc biệt là GL trên BCTC đang ngày càng được quan tâm hơn khi sự cạnh tranh ngày càng khốc liệt. Do vậy, cần thiết có nghiên cứu tiếp theo về tác động của KSNB, ngăn ngừa GL, chất lượng BCTC và đặc biệt xem xét vai trò trung gian của ngăn ngừa GL trong quan hệ giữa KSNB với chất lượng BCTC các DN.

2. TỔNG QUAN NGHIÊN CỨU

BCTC là công cụ quan trọng giúp đo lường tình hình hoạt động của DN. KSNB là yếu tố quan trọng mà NQL ưu tiên thực hiện để ngăn ngừa GL xảy ra, nhất là hạn chế tối đa việc đưa ra số liệu không trung thực về thông tin DN [2]. Vấn đề này được nghiên cứu theo hai hướng chính sau:

2.1. Nghiên cứu tác động của kiểm soát nội bộ tới ngăn ngừa gian lận và chất lượng báo cáo tài chính

Nghiên cứu của Hamdani và Albar [3], Puspasari và Suwardi [4] kết luận rằng KSNB của DN càng hiệu quả thì khả năng ngăn ngừa GL càng cao (nguy cơ GL càng thấp). KSNB có vai trò quan trọng giúp giảm nguy cơ trộm cắp, khiến kẻ gian khó thực hiện hành vi GL bằng cách tăng tỷ lệ phát hiện hành vi GL [5]. GL BCTC và các vụ bê bối kế toán ở các nước chủ yếu liên quan đến yếu kém của KSNB [6]. Nguyên nhân hàng đầu dẫn đến GL thông tin tài chính là DN thiếu sót hay yếu kém trong KSNB [7]. Utami và cộng sự [5] khẳng định KSNB và văn hóa DN tác động tích cực đến cảnh báo sớm về GL tại DN. Rae và Subramaniam [8] khẳng định KSNB có tác động điều tiết quan hệ giữa GL của nhân viên và nhận thức về công bằng tổ chức. GL khi lập BCTC và bê bối kế toán ở các nước thường liên quan đến KSNB [7]. Phạm Trà Lam và cộng sự [9] khẳng định đánh giá KSNB ảnh hưởng đáng kể đến mức độ tồn tại GL, sai sót tại DN. Ramdhona và Nugrahanti [10] tổng quan từ 6 công trình chủ yếu về ảnh hưởng của kiểm toán và KSNB đến ngăn ngừa GL, đều cho thấy có tác động tích cực. Ilmiha và Ameruddin [11] khẳng định đánh giá rủi ro, môi trường kiểm soát, hoạt động kiểm soát và thông tin truyền thông giúp DN tài chính ngăn chặn GL trên BCTC.

Chất lượng BCTC là nhân tố quan trọng đảm bảo thị trường tài chính hoạt động hiệu quả, ảnh hưởng đến quyết định của NQL và nhà đầu tư. KSNB là công cụ hữu ích để tạo BCTC chất lượng, DN tự nguyện triển khai KSNB vì mục đích công bố thông tin tài chính [12]. Khi xem xét ảnh hưởng của KSNB đến lập BCTC, Jennifer và Beatty [7] cho biết chất lượng BCTC tăng khi ngân hàng tại Hoa Kỳ tăng cường KSNB để giám sát việc lập BCTC. KSNB được thiết kế giúp đảm bảo tính chính xác của thông tin và quy trình xử lý dữ liệu, phương pháp lưu trữ. DN tổ chức KSNB tốt giúp bảo vệ tài sản khỏi bị mất mát, tham ô, duy trì tính chính xác của các dữ liệu tài chính [13]. Elbannan [14] khẳng định thực hiện hiệu quả biện pháp KSNB làm

tăng khả năng đáp ứng yêu cầu chất lượng thông tin của BCTC. Jason và cộng sự [15] nhấn mạnh các thành phần của KSNB rất quan trọng giúp DN đạt mục tiêu về sự tin cậy của BCTC; năm thành phần KSNB tích hợp hoạt động cùng nhau để giảm rủi ro, từ đó quy trình lập và trình bày BCTC tin cậy và hợp lý cho đối tượng bên ngoài hiểu các nguyên tắc kế toán. Chất lượng BCTC chịu ảnh hưởng của các thành phần KSNB [16], [18]. Tuy nhiên, cũng có nghiên cứu cho thấy rằng KSNB không ảnh hưởng đến chất lượng BCTC [19].

2.2. Nghiên cứu tác động của ngăn ngừa gian lận và chất lượng báo cáo tài chính

Nhiều nghiên cứu ở thế giới và Việt Nam quan tâm về ảnh hưởng của ngăn ngừa GL đến chất lượng BCTC. Đơn vị càng nỗ lực ngăn chặn GL hiệu quả thì chất lượng BCTC càng cao, đặc biệt trong ngân hàng. Haryono và cộng sự [20], Metha và Hari [2] cho thấy ngăn ngừa GL tác động tích cực đến nâng cao chất lượng BCTC. Nếu GL được kiểm soát thì chất lượng BCTC sẽ tốt hơn [21], [22]. Monika và cộng sự [23], Lou và Wang [24] khẳng định DN thiết lập chính sách và thủ tục ngăn ngừa GL giúp NQL cung cấp sự đảm bảo đầy đủ, tăng tính hợp pháp của BCTC.

Hầu hết kết quả nghiên cứu cho thấy tác động tích cực của ngăn ngừa GL giúp nâng cao chất lượng BCTC, cung cấp thông tin tài chính quan trọng cho đối tượng sử dụng, giúp DN tăng cạnh tranh trên thị trường. KSNB hiệu quả giúp tránh GL kế toán và từ đó cải thiện chất lượng thông tin thì BCTC có chất lượng cao [25], [26].

2.3. Khoảng trống nghiên cứu và hướng nghiên cứu của đề tài

Các nghiên cứu hiện nay trên thế giới chủ yếu quan tâm đến tác động đơn chiều của KSNB đến chất lượng BCTC, tác động của ngăn ngừa GL đến chất lượng BCTC. Trong khi các nghiên cứu Việt Nam về tác động KSNB đến ngăn ngừa GL và chất lượng BCTC chưa nhiều, chủ yếu tại DN niêm yết. Kết quả về chiều hướng tác động của các nghiên cứu này vẫn còn có sự khác biệt về chiều hướng tác động. Đặc biệt khá ít nghiên cứu đánh giá vai trò trung gian của ngăn ngừa GL

trong quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC [2], [27], [29]. Đề tài tập trung làm rõ khi DN thiết lập và triển khai KSNB sẽ tác động đến chất lượng BCTC như thế nào thông qua vai trò trung gian của ngăn ngừa GL.

Phạm vi nghiên cứu thường tập trung vào các DN niêm yết, DN thuộc nhóm ngành nghề hay lĩnh vực cụ thể. Kết quả của những nghiên cứu này chưa thống nhất vì ảnh hưởng nhiều bởi đặc thù lĩnh vực hay ngành nghề cụ thể. Đặc biệt, các nghiên cứu tại Bình Định (nay là tỉnh Gia Lai) vẫn chưa được quan tâm nhiều.

Do đó, nghiên cứu này nhằm bổ sung bằng chứng thực nghiệm về vai trò trung gian của ngăn ngừa GL trong mối quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC của DN tại Gia Lai nói riêng và tại Việt Nam nói chung, từ đó đưa ra kết quả thực nghiệm làm cơ sở đề xuất hàm ý để DN triển khai KSNB giúp ngăn ngừa GL tốt hơn, từ đó cải thiện chất lượng BCTC, gia tăng uy tín và sức cạnh tranh của DN trên thị trường.

3. CƠ SỞ LÝ THUYẾT

3.1. Các khái niệm chính

3.1.1. Kiểm soát nội bộ

Năm 1992, Ủy ban COSO (Committee Of Sponsoring Organization) giới thiệu khuôn mẫu KSNB đầu tiên vì mục tiêu gia tăng kiểm soát DN thông qua thiết kế và triển khai KSNB tích hợp toàn DN. Môi trường kinh doanh và hoạt động thay đổi ảnh hưởng đến khu vực tư, khu vực công và nhà nước, phi lợi nhuận là cơ sở cho việc ra đời COSO 2013.

“KSNB là quá trình bị chi phối bởi NQL, HĐQT và nhân viên của đơn vị, nó được thiết lập để cung cấp sự đảm bảo hợp lý nhằm đạt được các mục tiêu hoạt động, mục tiêu báo cáo, mục tiêu tuân thủ” [27]. COSO 2013 nhấn mạnh 04 vấn đề quan trọng là: Quá trình, con người, đảm bảo hợp lý và các mục tiêu. Mục tiêu chủ yếu được phân chia dựa trên quan tâm của các nhóm đối tượng khác nhau đối với KSNB: (i) Mục tiêu hoạt động từ yêu cầu của đơn vị; (ii) Mục tiêu báo cáo xuất phát từ các cổ đông, nhà đầu tư và chủ nợ; (iii) Mục tiêu tuân thủ từ

nhu cầu của đơn vị và cơ quan quản lý. Bài viết tiếp cận KSNB theo COSO 2013 [27] vì được vận dụng phổ biến trong nghiên cứu cũng như trong quy định của cơ quan chức năng và hiệp hội nghề nghiệp. COSO 2013 thiết kế và triển khai KSNB gồm 5 thành phần với 17 nguyên tắc như sau:

(i) Môi trường kiểm soát (MT) là tập hợp các tiêu chuẩn, quy trình, cấu trúc cung cấp cơ sở để triển khai KSNB trong toàn đơn vị;

(ii) Đánh giá rủi ro (RR) yêu cầu NQL nhận diện và phân tích những rủi ro bên trong và bên ngoài ảnh hưởng việc đạt mục tiêu;

(iii) Hoạt động kiểm soát (KS) là chính sách và thủ tục được NQL thiết lập để giảm thiểu rủi ro giúp đơn vị đạt được các mục tiêu đề ra.

(iv) Thông tin và truyền thông (TT): Đơn vị thu thập các thông tin thích hợp và có chất lượng để truyền đạt trong nội bộ và ra bên ngoài để hỗ trợ các thành phần khác của KSNB.

(v) Hoạt động giám sát (GS): Đơn vị đánh giá chất lượng của KSNB qua giám sát thường xuyên và giám sát định kỳ để thông báo kịp thời yếu kém của KSNB, từ đó xem xét các biện pháp khắc phục nếu cần thiết.

3.1.2. Ngăn ngừa gian lận

GL có thể hiểu rộng ra là hành vi sai trái của nhân viên, NQL nhằm đạt được lợi ích của mình. GL có thể là hành vi đơn giản như ăn cắp vật tư, hàng hóa của DN hay hành vi phức tạp hơn như GL trên BCTC. Các yếu tố chính của GL thường bao gồm: Là hành vi cố ý; hành vi này vi phạm nhiệm vụ của thủ phạm đối với đơn vị; mang lại lợi ích cho người thực hiện GL; và gây thiệt hại cho đơn vị [28]. Để ngăn ngừa GL và quản trị các rủi ro hiệu quả, DN triển khai hệ thống biện pháp và chu trình vừa ngăn chặn hành vi GL xảy ra, vừa phát hiện, xử lý, và đánh giá GL liên tục.

Metha và Hari [2], Najib và Rini [29] nhấn mạnh DN các biện pháp ngăn ngừa GL gồm:

(i) Phòng ngừa GL: Là biện pháp đầu tiên và mang tính chủ động nhất trong ngăn ngừa GL, gồm: Xây dựng quy định chống GL, phân tách chức năng, triển khai KSNB hiệu quả, luân chuyển nhân sự định kỳ, đào tạo đạo đức nghề

nghiệp và tăng cường văn hóa liêm chính trong đơn vị. Najib và Rini [29] nhận định các biện pháp phòng ngừa gồm: Thiết lập đội ngũ chuyên trách, đánh giá định kỳ, khiển trách kỷ luật hành vi sai phạm để răn đe.

(ii) Phát hiện GL: Là khía cạnh quan trọng giúp nhận diện kịp thời các vi phạm thông qua chỉ báo hay hệ thống phát hiện sớm thông qua các công cụ như là: Phân tích cơ sở dữ liệu, Giám sát giao dịch, Kênh tố cáo ẩn danh, Rà soát BCTC, Cơ chế kiểm tra chéo giữa bộ phận. Các tiêu chuẩn GOV.UK và SAMA Rulebook đề cập rõ hệ thống phát hiện rủi ro sớm là yếu tố cốt lõi của ngăn ngừa GL.

(iii) Điều tra và báo cáo GL: Khi GL được phát hiện, đơn vị cần có quy trình điều tra bài bản, tuân thủ quy định và đảm bảo khách quan, bao gồm: Thu thập, phân tích bằng chứng; Phỏng vấn nhân sự liên quan, Báo cáo kết quả cho cơ quan thẩm quyền, Áp dụng xử phạt (hành chính, dân sự hay hình sự) tùy theo mức độ vi phạm. Tài liệu từ Central Bank of UAE và PSRM (Nam Phi) nhấn mạnh xử lý GL không chỉ trừng phạt, mà còn răn đe và phục hồi niềm tin vào đơn vị. Điều tra, Báo cáo và Xử lý: Khi GL được phát hiện, tổ chức cần có quy trình điều tra bài bản, đảm bảo khách quan và tuân thủ quy định.

(iv) Giám sát, đánh giá và theo dõi: Giúp DN đảm bảo sự hiệu quả và tính bền vững của hệ thống ngăn ngừa GL gồm: Theo dõi việc thực thi khuyến nghị sau điều tra, Đánh giá lại KSNB sau sự cố, Cập nhật chính sách, quy trình, Tổ chức huấn luyện và cải tiến liên tục.

Trên nền tảng lý luận cùng tiêu chuẩn quản lý GL của tổ chức quốc tế (CBUAE, GOV. UK, SAMA và PSRM) và thực tiễn tại đơn vị, ngăn ngừa GL phân thành 04 khía cạnh như trên, từ đó giúp nâng cao nhận thức, chuẩn hóa quy trình và tăng cường hiệu quả trong ngăn ngừa GL tại các đơn vị. Đây là cơ sở để nghiên cứu lựa chọn làm thang đo cho biến “Ngăn ngừa GL” của mô hình.

3.1.3. Chất lượng báo cáo tài chính

Chất lượng BCTC là mức độ phản ánh về tính trung thực, đầy đủ và hữu ích về tình hình tài

chính, kết quả các hoạt động và dòng tiền của DN. Đặc điểm chất lượng BCTC theo IASB [30] là: Trung thực, Kịp thời, Dễ hiểu, Thích hợp, So sánh được và có thể kiểm chứng. Metha và Hari [2], Bachtiar và Nurfadila [12] xem xét chất lượng BCTC trên các khía cạnh: Đáng tin cậy, Có thể hiểu được, Liên quan và Có thể so sánh. Nghiên cứu tiếp cận chất lượng BCTC dưới 04 yêu cầu sau đây:

(i) “Có thể hiểu được”: Thông tin trên BCTC cần trình bày rõ ràng, mạch lạc để người đọc có thể hiểu được: Ngôn ngữ kế toán nhất quán, đúng chuẩn mực; Phân loại và trình bày khoản mục logic; Có thuyết minh giải thích rõ yếu tố quan trọng hoặc bất thường; BCTC không quá kỹ thuật gây khó hiểu cho người sử dụng.

(ii) “Liên quan”: Thông tin trên BCTC giúp người sử dụng đánh giá tình hình tài chính, hiệu quả hoạt động, dòng tiền để ra quyết định cho vay, đầu tư, quản lý cần đáp ứng yêu cầu cơ bản như: Cung cấp thông tin liên quan và đúng thời hạn với nhu cầu các đối tượng; BCTC phản ánh sự kiện trọng yếu, ảnh hưởng lợi ích kinh tế ở tương lai; Các khoản mục phải trình bày đúng bản chất kinh tế hơn là về hình thức.

(iii) “Đáng tin cậy”: Thông tin của BCTC trung thực, có thể kiểm chứng, phản ánh đúng thực trạng tài chính (ghi nhận đúng kì doanh thu và chi phí, đúng giá trị; Không có quản trị lợi nhuận hay điều chỉnh số liệu tùy tiện; Ước tính kế toán hợp lý, có căn cứ; Được công ty kiểm toán độc lập uy tín kiểm toán,...)

(iv) “Có thể so sánh”: Thông tin BCTC cần có khả năng so sánh qua các kỳ kế toán khác nhau và giữa các DN cùng ngành: Chính sách kế toán áp dụng nhất quán qua các kỳ; Thay đổi chính sách phải thuyết minh và điều chỉnh hồi tố (nếu cần); Trình bày theo chuẩn mực chung (VAS, IFRS,...) để so sánh giữa các DN.

3.2. Các lý thuyết nền tảng

3.2.1. Lý thuyết đại diện

Jensen và Meckling [31] phát triển lý thuyết này xuất phát từ quan hệ giữa người ủy quyền (cổ đông, chủ sở hữu) và người được ủy quyền

(NQL, người điều hành DN). Mục tiêu hay lợi ích của các bên không đồng nhất dẫn đến xung đột về lợi ích và rủi ro đạo đức, nhất là khi bên được ủy quyền có thông tin vượt trội (bất cân xứng thông tin) [11], [31].

Lý thuyết đại diện cung cấp nền tảng lý luận vững chắc để xem xét tác động KSNB, GL, và chất lượng BCTC. KSNB hiệu quả đóng vai trò trung gian để giảm thiểu GL và cải thiện chất lượng thông tin BCTC, giúp giảm bất cân xứng thông tin, rủi ro đại diện giữa cổ đông và NQL [14], [26].

3.2.2. Lý thuyết các bên liên quan

Freeman [32] đề xuất lý thuyết này nhấn mạnh DN chịu trách nhiệm với cổ đông và phải đáp ứng quyền lợi các bên liên quan (khách hàng, nhân viên, nhà cung cấp, xã hội, cơ quan quản lý, tổ chức tài chính) vì họ đều có ảnh hưởng hay bị ảnh hưởng bởi hoạt động của DN.

Do vậy, lý thuyết các bên liên quan giúp lý giải lý do cần chú trọng đến KSNB và các cơ chế ngăn ngừa GL. Đảm bảo chất lượng BCTC là phương tiện để duy trì và phát triển mối quan hệ hài hòa với các bên liên quan, tạo điều kiện thuận lợi giúp DN phát triển.

3.2.3. Mô hình tam giác gian lận

Cressey [33] chỉ rõ hành vi GL không xảy ra ngẫu nhiên mà thường bắt nguồn từ kết hợp ba yếu tố: áp lực, cơ hội thực hiện hành vi và sự biện minh. Khi ba yếu tố này cùng tồn tại, khả năng xảy ra hành vi GL sẽ tăng lên.

Tam giác GL là lý thuyết nền quan trọng giúp DN nhận diện và phòng ngừa rủi ro GL. Hiểu rõ ba yếu tố của mô hình giúp DN làm cơ sở thiết kế KSNB toàn diện: (i) Giảm áp lực thông qua môi trường tích cực, chính sách lương, thưởng hợp lý và hỗ trợ nhân viên gặp khó khăn; (ii) Hạn chế cơ hội bằng cách tăng cường KSNB, phân tách nhiệm vụ và giám sát độc lập; (iii) Giảm thiểu biện minh bằng cách xây dựng văn hóa DN minh bạch, nâng cao chuẩn mực đạo đức nghề nghiệp, tuyên truyền nhận thức về các hậu quả GL.

3.3. Giả thuyết nghiên cứu

KSNB là một công cụ quản trị hiệu quả để giảm xung đột đại diện thông qua thiết lập cơ chế giám sát và ràng buộc hành vi của NQL. Thiết kế và vận hành KSNB hiệu quả sẽ hạn chế hành vi trục lợi cá nhân của NQL, đảm bảo thực hiện mục tiêu phù hợp lợi ích cổ đông, nâng cao minh bạch và trách nhiệm giải trình [4], [14]. Do đó, lý thuyết đại diện là cơ sở lý giải vai trò thiết yếu của KSNB để bảo vệ lợi ích chủ sở hữu trước hành vi sai lệch tiềm ẩn của NQL.

KSNB bảo vệ tài sản, đảm bảo hiệu quả hoạt động và là công cụ giúp DN thực hiện trách nhiệm với các bên liên quan. KSNB hiệu quả giúp nâng cao minh bạch, tuân thủ quy định pháp luật và quản lý rủi ro – đáp ứng kỳ vọng của các bên liên quan [12], [26]. Việc ban hành chính sách kiểm soát quyền hạn trong phê duyệt thể hiện cam kết của DN trong việc sử dụng hiệu quả nguồn lực – điều mà cổ đông và nhà đầu tư quan tâm. GL gây tổn hại niềm tin của các bên liên quan. Từ góc nhìn của lý thuyết này, DN thiết lập các cơ chế KSNB nhằm ngăn ngừa GL để bảo vệ lợi ích của đối tượng bị ảnh hưởng. KSNB mạnh (tách biệt chức năng, giám sát thường xuyên, quy trình tố cáo ẩn danh,...) giúp DN chứng minh trách nhiệm đạo đức và xã hội [2], [13]. Chất lượng BCTC là điều kiện tiên quyết giúp các bên liên quan đưa ra quyết định hợp lý. Lý thuyết các bên liên quan nhấn mạnh vai trò DN phải cung cấp thông tin kịp thời, chính xác, đầy đủ. Do vậy, DN phải có KSNB hiệu quả để đảm bảo tính trung thực và hợp lý của thông tin trên BCTC. KSNB hiệu quả giúp hạn chế sai sót và GL trong BCTC, nâng cao niềm tin của các bên liên quan (nhà đầu tư, cơ quan thuế, tổ chức tín dụng,...). Các nghiên cứu áp dụng mô hình tam giác gian lận xem xét quan hệ giữa KSNB, GL để xem xét ảnh hưởng đến chất lượng BCTC [3]-[5], [7], [11].

Vận dụng cơ sở lý thuyết và lý thuyết nền, nhóm tác giả xây dựng giả thuyết nghiên cứu như sau:

H1: KSNB tác động đến ngăn ngừa GL tại các DN tỉnh Bình Định.

H2: Ngăn ngừa GL tác động đến chất lượng BCTC của các DN tỉnh Bình Định.

H3: Ngăn ngừa GL tác động trung gian trong quan hệ giữa KSNB và chất lượng BCTC của DN tại Bình Định.

4. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

4.1. Quy trình nghiên cứu

Quy trình nghiên cứu thực hiện như sau:

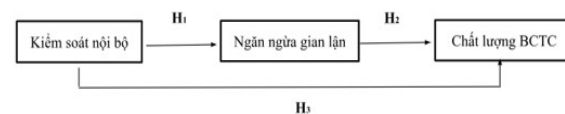
Bước 1: Tổng quan nghiên cứu liên quan KSNB, ngăn ngừa GL và chất lượng BCTC của DN, nhận xét và chỉ ra khoảng trống nghiên cứu.

Bước 2: Trên cơ sở kế thừa thang đo từ các nghiên cứu trước [2], [16], [27], [29], nhóm tác giả thiết kế bảng khảo sát, phỏng vấn chuyên gia và gửi đến Ban Giám đốc, Kế toán trưởng của DN tại tỉnh Bình Định vào tháng 5/6/2025 (nay là tỉnh Gia Lai). Mỗi DN gửi 1 bảng khảo sát. Tổng số bảng gửi đi là 350. Tổng số bảng trả lời hợp lệ là 280.

Bước 3: Phương pháp nghiên cứu định lượng được sử dụng để đo lường tác động trung gian của ngăn ngừa GL trong quan hệ giữa KSNB với chất lượng BCTC của các DN tại tỉnh Bình Định. Phân tích dữ liệu bằng Smart PLS, đối chiếu với nghiên cứu trước để bàn luận về kết quả. Nhóm tác giả sử dụng phương pháp tiếp cận biến quan sát lặp lại và phương pháp tiếp cận hai giai đoạn để xử lý mô hình bậc cao [34].

4.2. Mô hình và thang đo nghiên cứu

Dựa trên các giả thuyết nghiên cứu và phỏng vấn chuyên gia, mô hình nghiên cứu được xác định như sau:

Hình 1. Mô hình nghiên cứu

(Nguồn: Nhóm tác giả thực hiện)

Thang đo đo lường được xây dựng dựa trên nghiên cứu trước và kết quả phỏng vấn chuyên gia thể hiện ở bảng 1 như sau:

Bảng 1. Biến và thang đo trong mô hình.

Biến	Thang đo	
KSNB [2], [16], [27], ...	Môi trường kiểm soát (MT)	MT1: DN cam kết về sự chính trực và giá trị đạo đức
		MT2: HĐQT độc lập với NQL và thực thi việc giám sát quá trình thiết kế và vận hành của KSNB tại DN.
		MT3: Dưới sự giám sát của HĐQT, NQL thiết lập cơ cấu tổ chức, quy trình báo cáo, phân chia trách nhiệm và quyền hạn phù hợp để DN đạt được mục tiêu.
		MT4: DN cam kết sử dụng nhân lực thông qua tuyển dụng, thu hút và giữ nhân viên có năng lực phù hợp mục tiêu của DN.
		MT5: DN chỉ rõ trách nhiệm giải trình của từng cá nhân liên quan đến trách nhiệm kiểm soát để đáp ứng mục tiêu.
	Đánh giá rủi ro (RR)	RR1: DN xác định mục tiêu rõ ràng và cụ thể để làm cơ sở đánh giá các rủi ro liên quan đến việc đạt được mục tiêu.
		RR2: DN nhận diện và phân tích rủi ro đe dọa đến việc đạt được mục tiêu.
		RR3: DN cân nhắc khả năng xảy ra GL khi đánh giá các rủi ro đe dọa việc đạt được mục tiêu.
		RR4: DN xác định và đánh giá thay đổi có thể ảnh hưởng đáng kể đến KSNB
	Hoạt động kiểm soát (KS)	KS1: DN lựa chọn và xây dựng hoạt động kiểm soát để giảm thiểu rủi ro xuống mức thấp nhất có thể chấp nhận được.
		KS2: DN lựa chọn và phát triển các hoạt động kiểm soát chung với công nghệ hiện đại giúp đạt được mục tiêu.
		KS3: DN triển khai hoạt động kiểm soát thông qua chính sách và thủ tục kiểm soát.
	Thông tin và truyền thông (TT)	TT1: DN thu thập, truyền đạt và sử dụng thông tin thích hợp, có chất lượng để hỗ trợ vận hành KSNB.
		TT2: DN truyền thông trong nội bộ những thông tin cần thiết để hỗ trợ vận hành KSNB.
		TT3: DN truyền thông ra đối tượng bên ngoài về vấn đề ảnh hưởng đến vận hành của KSNB.
	Hoạt động giám sát (GS)	GS1: DN lựa chọn và triển khai, giám sát thường xuyên và giám sát định kỳ để đảm bảo các thành phần của KSNB hiện hữu và hữu hiệu.
		GS2: DN đánh giá và thông báo kịp thời yếu kém của KSNB kịp thời cho các đối tượng (NQL, HĐQT) để có hành động phù hợp.
Ngăn ngừa GL (GL) [2], [29],...	Phòng ngừa GL	GL1: DN ban hành và thực hiện quy tắc phòng ngừa GL: áp dụng biện pháp trừng phạt, KSNB, phân chia trách nhiệm, có phương tiện truyền thông để cung cấp thông tin, thành lập nhóm đặc biệt, theo dõi phát hiện, đánh giá định kỳ, quản lý giám sát, luân chuyển nhân viên định kỳ, quy định về nghỉ phép,...
	Phát hiện GL	GL2: DN phát hiện GL bằng các hệ thống và công cụ phát hiện tham nhũng, lạm dụng tài sản, GL trong BCTC,...
	Điều tra và báo cáo GL	GL3: DN thành lập nhóm điều tra thu thập bằng chứng, tiến hành phỏng vấn, phân tích khách quan, cẩn thận với bằng chứng, tham khảo ý kiến chuyên gia để báo cáo về kết quả điều tra.
	Giám sát, đánh giá và theo dõi	GL4: DN giám sát, đánh giá GL và cơ chế theo dõi.

Biến	Thang đo	
Chất lượng BCTC (BCTC) [2], [27]	Có thể hiểu được	BCTC1: DN trình bày thông tin BCTC rõ ràng, mạch lạc để người sử dụng hiểu được.
	Liên quan	BCTC2: Thông tin BCTC được cung cấp đầy đủ, hiệu quả, đúng hạn.
	Đáng tin cậy	BCTC3: Thông tin BCTC được trình bày trung thực, có thể kiểm chứng, trung thực.
	Có thể so sánh	BCTC4: Thông tin BCTC trình bày có thể so sánh được giữa các kỳ kế toán và giữa các DN cùng ngành.

(Nguồn: Nhóm tác giả tổng hợp)

4.3. Phương pháp thu thập dữ liệu

Hair và cộng sự [34] cho rằng kích thước mẫu tối thiểu là 50 và tỷ lệ quan sát trên biến đo lường (N/p) là 5:1 nghĩa là một biến đo lường cần tối thiểu 5 quan sát, tốt nhất là 10:1 trở lên. Nghiên cứu chọn tiếp cận mẫu khảo sát có số lượng tối thiểu là 100 và tỷ lệ N/p biến thiên trên 10:1.

Kích thước mẫu chính thức 280 DN là phù hợp. Mẫu được chọn theo phương pháp lấy mẫu thuận tiện vì thuận lợi cho việc thu thập dữ liệu và đảm bảo sự khách quan trong quá trình thu thập dữ liệu của phương pháp chọn mẫu phi xác suất.

Đối tượng được chọn để khảo sát là Ban Giám đốc hoặc Kế toán trưởng tại DN. Vì đơn vị phân tích là tổ chức, nên mỗi DN sẽ nhận một Phiếu khảo sát. Quá trình nghiên cứu tiến hành bằng công cụ Phiếu khảo sát trực tiếp, gửi bưu điện, email và google.doc.

5. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ BÀN LUẬN

5.1. Kết quả nghiên cứu

Giai đoạn 1: Đánh giá mô hình đo lường các thang đo bậc 1

Sử dụng kỹ thuật biến quan sát lặp lại để đánh giá mô hình đo lường cho thang đo bậc 1 thuộc thang đo bậc 2 “KSNB”, và thang đo bậc 1 của “GL” và “BCTC”, sau đó lấy trọng số các thang đo bậc 1 thuộc thang đo bậc 2 “KSNB” để đưa vào giai đoạn hai.

- Chất lượng các biến:

Bảng 2 có Outer loading của GL4 < 0,7 - không có ý nghĩa thống kê nên loại GL4 khỏi mô hình, thực hiện lại kiểm định PLS Algorithm.

Bảng 2. Outer loadings.

	BCTC	GL	GS	KS	MT	RR	TT
BCTC1	0,814						
BCTC2	0,815						
BCTC3	0,837						
BCTC4	0,812						
GL1		0,863					
GL2		0,814					
GL3		0,877					
GL4		0,023					
GS1			0,9				
GS2			0,886				
KS1				0,854			
KS2				0,847			
KS3				0,821			
MT1					0,827		
MT2					0,861		
MT3					0,838		
MT4					0,826		
MT5					0,755		
RR1						0,82	
RR2						0,819	
RR3						0,812	
RR4						0,841	
TT1							0,819
TT2							0,847
TT3							0,868

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Outer loading của biến trong Bảng 3 đều cao hơn 0,7 nên có ý nghĩa thống kê.

Bảng 3. Outer loadings sau khi loại biến GL4.

	BCTC	GL	GS	KS	MT	RR	TT
BCTC1	0,814						
BCTC2	0,815						
BCTC3	0,837						
BCTC4	0,812						
GL1		0,863					
GL2		0,818					
GL3		0,876					
GS1			0,900				
GS2			0,886				
KS1				0,854			
KS2				0,847			
KS3				0,821			
MT1					0,827		
MT2					0,861		
MT3					0,838		
MT4					0,826		
MT5					0,755		
RR1						0,820	
RR2						0,819	
RR3						0,812	
RR4						0,841	
TT1							0,819
TT2							0,847
TT3							0,868

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

- Độ tin cậy và giá trị hội tụ thang đo:

Bảng 4 thể hiện Cronbach's Alpha và Composite Reliability thang đo bậc 1 đều trên 0,7 nên có độ tin cậy tốt. AVE của thang đo bậc 1 đều cao hơn 0,5 nên đảm bảo tính hội tụ.

Bảng 4. Construct reliability and validity.

	Cronbach's Alpha	Composite Reliability	Average Variance Extracted (AVE)
BCTC	0,837	0,891	0,672
GL	0,813	0,889	0,727
GS	0,746	0,887	0,797
KS	0,793	0,879	0,707
MT	0,879	0,912	0,676
RR	0,842	0,894	0,678
TT	0,799	0,882	0,714

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

- Giá trị phân biệt thang đo:

Bảng 5. HTMT.

	BCTC	GL	GS	KS	MT	RR	TT
BCTC							
GL	0,417						
GS	0,155	0,278					
KS	0,179	0,229	0,249				
MT	0,251	0,328	0,553	0,511			
RR	0,263	0,214	0,305	0,272	0,567		
TT	0,214	0,301	0,295	0,195	0,461	0,331	

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Bảng 6. Fornell-Larcker Criterion.

	BCTC	GL	GS	KS	MT	RR	TT
BCTC	0,82						
GL	0,349	0,853					
GS	0,122	0,222	0,893				
KS	0,146	0,184	0,193	0,841			
MT	0,216	0,278	0,447	0,427	0,822		
RR	0,221	0,178	0,243	0,225	0,49	0,823	
TT	0,173	0,243	0,229	0,155	0,386	0,275	0,845

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Giá trị HTMT (bảng 5) và Fornell-Larcker Criterion (bảng 6) đều dưới 0,85 nên tính phân biệt giữa các thang đo bậc 1 được đảm bảo.

Nhóm tác giả phân tích lại PLS Algorithm để lấy trọng số nhân tố các biến tiềm ẩn thang

đo bậc 1 để hình thành mô hình mới trong PLS-SEM, trong đó thang đo bậc 1 là biến quan sát cho “KSNB”.

Giai đoạn 2: Đánh giá mô hình đo lường và mô hình cấu trúc của mô hình mới

Mô hình mới được hình thành với các thang đo bậc 1 thuộc thang đo bậc 2 “KSNB” là biến quan sát cho nhân tố này nhờ vào trọng số hình thành ở giai đoạn 1. Tiếp tục đánh giá mô hình thang đo bậc 2 “KSNB” và mô hình cấu trúc.

Đánh giá mô hình đo lường thang đo bậc 2 “KSNB”

- Đánh giá chất lượng biến bậc 1

Bảng 7. Outer weights.

	Original Sample (O)	Sample Mean (M)	Standard Deviation (STDEV)	T Statistics (O/STDEV)	P Values
GS → KSNB	0,246	0,232	0,15	1,638	0,102
KS → KSNB	0,238	0,229	0,156	1,525	0,128
MT → KSNB	0,32	0,314	0,212	1,508	0,132
RR → KSNB	0,26	0,247	0,177	1,471	0,142
TT → KSNB	0,416	0,39	0,154	2,705	0,007

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Bảng 7 thể hiện p-value Outer Weights của “TT” nhỏ hơn 0,05 nên biến bậc 1 là “TT” có ý nghĩa thống kê. P-value của GS, KS, MT, RR đều lớn hơn 0,05 nên cần xem xét Outer Loadings.

Bảng 8. Outer loading.

	Original Sample (O)
GS → KSNB	0,594
KS → KSNB	0,545
MT → KSNB	0,820
RR → KSNB	0,645
TT → KSNB	0,705

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Outer Loadings tại bảng 8 đều lớn hơn 0,5 nên các biến đều có ý nghĩa thống kê trong mô hình.

Tóm lại, các biến bậc 1 của thang đo bậc 2 “KSNB” đều có ý nghĩa thống kê nên không cần đánh giá tính hội tụ và tính phân biệt cho thang đo bậc 2 [34].

Đánh giá mô hình cấu trúc

- Xem xét đa cộng tuyến giữa các biến bậc 1 thuộc thang đo bậc 2 “KSNB”:

Tất cả Outer VIF Values tại bảng 9 đều nhỏ hơn 5 nên giữa các biến không có đa cộng tuyến.

Bảng 9. Outer VIF values.

	VIF
GS	1,257
KS	1,223
MT	1,874
RR	1,333
TT	1,194

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

- Đánh giá cộng tuyến giữa các nhân tố

Bảng 10. Inner VIF values.

	Original Sample (O)	P Values
GL → BCTC	0,295	0
KSNB → BCTC	0,163	0,015
KSNB → GL	0,341	0

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Tất cả Inner VIF Values trong bảng 10 đều dưới mức 5 nên không có đa cộng tuyến.

- Đánh giá các quan hệ tác động:

Bảng 11. Path coefficients.

	Original Sample (O)	P Values
GL → BCTC	0,295	0
KSNB → BCTC	0,163	0,015
KSNB → GL	0,341	0

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Tác động trung gian của GL là một phần. Theo Baron và Kenny [35], có 2 loại trung gian:

Trung gian toàn phần (khi hiệu ứng tác động trực tiếp của biến độc lập đến biến phụ thuộc không còn ý nghĩa khi đưa biến trung gian vào), trung gian một phần (khi cả hiệu ứng trực tiếp và gián tiếp đều có ý nghĩa thống kê, cho thấy biến độc lập tác động đến biến phụ thuộc cả trực tiếp và gián tiếp thông qua biến trung gian).

Bảng 11 cho thấy P-value của mối quan hệ giữa KSNB với GL, BCTC đều nhỏ hơn 0,05 nên có ý nghĩa thống kê. KSNB tác động tới ngăn ngừa GL, KSNB tác động tới chất lượng BCTC và ngăn ngừa GL tác động tới chất lượng BCTC. Do đó, tác động trung gian của GL là một phần.

- Mức độ giải thích của biến độc lập với biến phụ thuộc:

Bảng 12 thể hiện GL và KSNB giải thích được 24% sự biến thiên của BCTC. KSNB giải thích được 21,3% sự biến thiên của GL.

Bảng 12. R Square.

	R Square	R Square Adjusted
BCTC	0,246	0,24
GL	0,217	0,213

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Giá trị R^2 điều chỉnh của Chất lượng báo cáo tài chính đạt 0,24 và của Ngăn ngừa gian lận

là 0,213, cho thấy các biến độc lập trong mô hình chỉ giải thích được một phần sự biến thiên của các biến phụ thuộc. Điều này là phổ biến trong các nghiên cứu thuộc lĩnh vực kế toán – hành vi, khi các yếu tố về con người và tổ chức chịu ảnh hưởng bởi nhiều yếu tố ngoại sinh khó đo lường. Ngoài ra, Cỡ mẫu khá thấp cũng là nguyên nhân dẫn đến giá trị R^2 điều chỉnh chưa cao. Dù hệ số R^2 ở mức thấp, mô hình vẫn có giá trị trong việc khám phá và xác nhận vai trò trung gian của Ngăn ngừa GL trong mối quan hệ giữa KSNB và Chất lượng BCTC vì Hair [36] cũng cho rằng R^2 thấp không làm mất giá trị mô hình, miễn là các mối quan hệ có ý nghĩa thống kê.

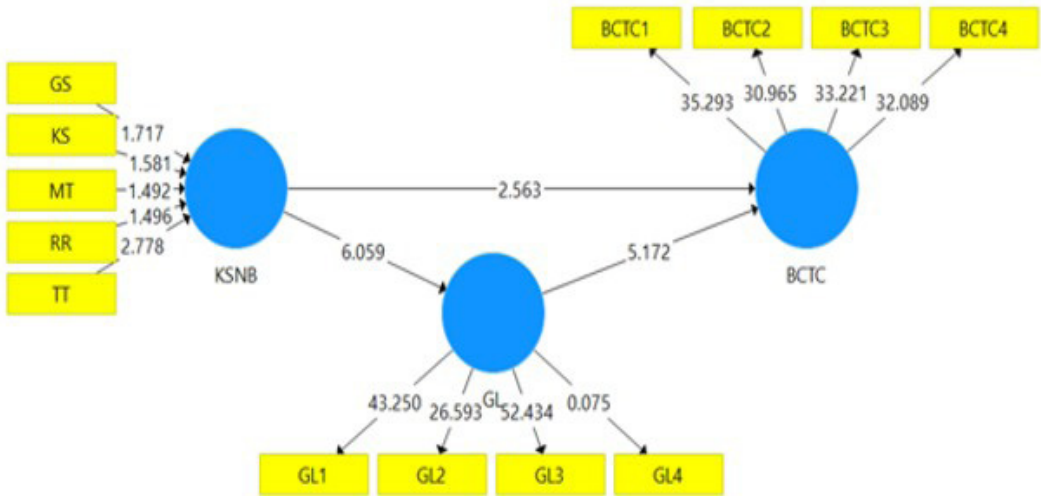
- Đánh giá vai trò trung gian của nhân tố “Ngăn ngừa GL”

Bảng 13. f Square.

	BCTC	GL	KSNB
BCTC			
GL	0,19		
KSNB	0,127	0,232	

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

Bảng 13 có P-values nhỏ hơn 0,05 chứng tỏ GL có tác động trung gian trong quan hệ giữa KSNB và BCTC với độ tin cậy 95%.

Hình 2. Kết quả nghiên cứu.

(Nguồn: Kết quả tổng hợp từ Smart PLS)

5.2. Bàn luận

Việc thực hiện KSNB tác động tích cực đến ngăn ngừa GL. KSNB được triển khai càng hiệu quả thì việc ngăn chặn GL càng hiệu quả, giúp phát hiện sớm GL, từ đó gia tăng niềm tin đối với người sử dụng thông tin trên BCTC. Kết quả điều tra phù hợp với nghiên cứu của Hamdani và Albar [3], Puspasari và Suwardi [4], Utami và cộng sự [5], Metha và Hari [2],... Thực tế khảo sát tại DN cho thấy một số nguyên tắc trong KSNB nỗ lực trong việc ngăn ngừa GL để nâng cao hiệu quả hoạt động. Điều này phù hợp với mô hình Tam giác GL khi GL có thể xảy ra nếu DN lỏng lẻo trong KSNB. Do vậy, KSNB đóng vai trò bảo vệ DN để giảm khả năng xảy ra sai sót và hành vi không phù hợp quy tắc.

KSNB có tác động tích cực đến chất lượng BCTC phù hợp với nghiên cứu thực nghiệm trong nước và quốc tế [3], [13]-[17]. DN có KSNB mạnh thường có chất lượng BCTC cao hơn. Từ cả góc nhìn lý thuyết lẫn thực tiễn tại địa phương, KSNB đóng vai trò then chốt giúp nâng cao chất lượng BCTC của DN. Thiết kế và thực thi KSNB hiệu quả giúp DN tại Bình Định kiểm soát các rủi ro và ngăn ngừa GL, từ đó cung cấp thông tin BCTC minh bạch và có độ tin cậy – yêu cầu cần thiết của môi trường hoạt động kinh doanh hiện đại.

Kết quả mô hình cho thấy ngăn ngừa GL không chỉ là kết quả kỳ vọng của KSNB, là cơ chế quan trọng đảm bảo khách quan, trung thực và đáng tin cậy của BCTC. Theo lý thuyết đại diện, sự tách biệt giữa NQL với chủ sở hữu trong DN làm phát sinh nguy cơ thông tin bất cân xứng và hành vi cơ hội (báo cáo sai lệch, che giấu thông tin, GL tài chính,...) vì lợi ích cá nhân. Khi này, KSNB là công cụ giám sát để điều chỉnh hành vi của NQL [2], [21], [26]. KSNB chỉ phát huy hiệu quả giúp nâng cao chất lượng BCTC nếu thực sự ngăn ngừa và kiểm soát được GL – biểu hiện cụ thể và nghiêm trọng nhất của xung đột đại diện. Do đó, ngăn ngừa GL là kênh trung gian truyền tải tích cực tác động của KSNB tới chất lượng BCTC. Đây là yếu tố thúc đẩy chất lượng BCTC vì BCTC không đơn thuần là số liệu mà là sự

cam kết về các giá trị đạo đức và trách nhiệm giải trình của DN.

6. KẾT LUẬN VÀ HÀM Ý

6.1. Kết luận

Việc thiết kế và triển khai KSNB tác động tích cực đến ngăn ngừa GL. DN triển khai KSNB tốt làm giảm cơ hội xảy ra GL vì có thể được phát hiện sớm. Thực hiện KSNB hiệu quả ảnh hưởng tích cực giúp gia tăng chất lượng BCTC.

Ngăn ngừa GL tác động tích cực đáng kể tới chất lượng BCTC, DN nỗ lực ngăn ngừa GL sẽ ảnh hưởng đến chất lượng BCTC. Ngăn ngừa GL đóng vai trò trung gian tích cực trong quan hệ giữa KSNB với chất lượng BCTC.

6.2. Hàm ý

Thứ nhất, về hoàn thiện KSNB tại DN

Cơ quan quản lý nhà nước (Bộ Tài chính, Ủy ban Chứng khoán Nhà nước,...) cần ban hành hướng dẫn khung KSNB thống nhất nhưng linh hoạt cho từng loại hình DN, đặc biệt là DN nhỏ và vừa. Ban hành chính sách cần khuyến khích DN xây dựng bộ quy tắc đạo đức nghề nghiệp, quy trình phê duyệt – kiểm tra – giám sát rõ ràng, nhằm giảm thiểu khoảng trống kiểm soát trong các khâu dễ phát sinh GL.

Nhà nước có thể xem xét bắt buộc báo cáo định kỳ về hiệu quả KSNB đối với DN niêm yết, tương tự cơ chế kiểm toán nội bộ trong các tập đoàn lớn. Việc này vừa nâng cao tính minh bạch, vừa giúp cổ đông và cơ quan giám sát có căn cứ đánh giá tính hiệu quả của KSNB trong phòng ngừa GL trên BCTC.

Thứ hai, về tăng cường biện pháp phòng ngừa và phát hiện GL

Cần có chính sách hỗ trợ DN xây dựng cơ sở dữ liệu tập trung và áp dụng công nghệ phân tích dữ liệu lớn (Big Data, AI) trong phát hiện giao dịch bất thường, gian lận kế toán – tài chính. Nhà nước cũng nên khuyến khích thiết lập cơ chế bảo vệ người tố giác nội bộ, bảo đảm nhân viên có thể phản ánh hành vi sai phạm mà không sợ bị trả thù.

Cần tăng cường đào tạo và chứng nhận năng lực đạo đức nghề nghiệp cho kế toán, kiểm toán viên và NQL DN; lồng ghép nội dung về phòng ngừa GL, trách nhiệm giải trình vào chương trình đào tạo, bồi dưỡng nghề nghiệp.

Về phía cơ quan thuế, kiểm toán, thanh tra cần phối hợp chia sẻ dữ liệu và cảnh báo sớm rủi ro gian lận cho các DN có dấu hiệu bất thường, qua đó hình thành mạng lưới kiểm soát đa tầng.

Thứ ba, về kết hợp chặt chẽ giữa KSNB và ngăn ngừa GL nhằm nâng cao chất lượng BCTC

Nhà nước nên khuyến khích DN áp dụng mô hình quản trị rủi ro tích hợp (Enterprise Risk Management – ERM), trong đó hoạt động KSNB và phòng ngừa GL được thiết kế đồng bộ với quy trình lập và trình bày BCTC. Cần có quy định yêu cầu DN tích hợp các thủ tục kiểm soát gian lận trong chu trình kế toán – tài chính như: kiểm tra bất thường trong giao dịch, kiểm soát quyền truy cập hệ thống, hoặc rà soát định kỳ các ước tính kế toán nhạy cảm.

Cơ quan quản lý Nhà nước có thể thiết lập cơ chế đánh giá độc lập chất lượng BCTC thông qua kiểm toán nội bộ hay đánh giá bên thứ ba, giúp đảm bảo thông tin tài chính được trình bày trung thực, hợp lý, tăng cường niềm tin của nhà đầu tư, cổ đông, cũng như công chúng vào thị trường tài chính.

Tóm lại, thực hiện đồng bộ những giải pháp trên giúp DN nâng cao hiệu quả KSNB nhằm hạn chế GL, tăng cường niềm tin các bên liên quan, do đó từng bước cải thiện chất lượng BCTC.

6.3. Hạn chế nghiên cứu và hướng nghiên cứu trong tương lai

Nghiên cứu khảo sát tập trung tại các DN tỉnh Bình Định vào tháng 6/2025 nhưng từ tháng 7/2025 thì tỉnh Bình Định đã sáp nhập vào tỉnh Gia Lai. Điều này làm cho những giải pháp được đề xuất theo bối cảnh địa lý bị hạn chế.

Số lượng DN khảo sát là 280 nên chưa thể đại diện đầy đủ cho tất cả DN tại Bình Định.

Trong tương lai có thể mở rộng phạm vi nghiên cứu cho tỉnh Gia Lai hay DN tại Việt Nam.

Mẫu DN nghiên cứu được lựa chọn phương pháp lấy mẫu thuận tiện nên có hạn chế nhất định. Do hạn chế về thời gian và nguồn lực nên dữ liệu khảo sát chưa được thực hiện trong khoảng thời gian liên tục trong nhiều năm, đây là hướng phát triển tương lai để tăng độ khái quát cho nghiên cứu.

Một số biến kiểm soát chưa được xem xét thêm trong mô hình như: quy mô công ty, loại hình sở hữu và ngành nghề, những yếu tố có thể ảnh hưởng đến kết quả nghiên cứu.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẪN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2025.911.31.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Đ. T. H. Hà, V. T. Tuyên, và T. T. Phương, “Các nhân tố ảnh hưởng đến chất lượng thông tin báo cáo tài chính trong bối cảnh nền kinh tế 4.0 của các doanh nghiệp nhỏ và vừa tại Hà Nội,” *Tạp chí Khoa học và Công nghệ Trường Đại học Công nghiệp Hà Nội*, tập 60, số 02, tr. 170-175, 2024.
- [2] C. Metha and S. Hari, “Factors affecting banking fraud prevention and their impact on the quality of financial statements,” *International Journal of Social Science and Business*, vol. 6, no. 2, pp. 215-224, 2022.
- [3] R. Hamdani and A. R. Albar, “Internal controls in fraud prevention effort: a case study,” *Journal Akuntansi & Auditing Indonesia*, vol. 20, no. 2, pp. 127-135, 2016.
- [4] N. Puspasari and E. Suwardi, “The effect of individual morality and internal control on the propensity to commit fraud,” *Journal of Indonesian Economy and Business*, vol. 31, no. 2, pp. 208-219, 2016.

- [5] W. Utami, L. Nugroho, R. Mappanyuki, and V. Yelvionita. "Early warning fraud determinants in banking industries," *Asian Economic and Financial Review*, vol. 10, no. 6, pp. 604-627, 2020.
- [6] A. Angella and L. I. Eno. "Evaluation of internal control systems: a case study from Uganda," *International Research Journal of Finance and Economics*, vol. 27, no. 1, pp. 125-144, 2009.
- [7] A. Jennifer and B. A. Beatty, "How does internal control regulation affect financial reporting?," *Journal of Accounting and Economics*, vol. 49, no. 1-2, pp. 58-74, 2010.
- [8] K. Rae and N. Subramaniam, "Quality of internal control procedures: Antecedents and moderating effect on organisational justice and employee fraud," *Managerial Auditing Journal*, vol. 23, no. 2, pp. 104-124, 2008.
- [9] P. T. Lam, T. A. Hoa và N. P. B. Ân, "Mô hình giải thích về gian lận và sai sót trong doanh nghiệp: góc nhìn từ quan điểm nội bộ doanh nghiệp," *Tạp chí Khoa học và Công nghệ Trường Đại học Công nghiệp Hà Nội*, tập 60, số 02, tr. 41-50, 2024.
- [10] M. R. Ramdhona and T. P. Nugrahanti, "Analysis the influence of internal audit and internal control on fraud prevention: literature review articles," *The Es Accounting And Finance (ESAF)*, vol. 2, no. 3, pp. 201-208, 2024.
- [11] J. Ilmiha and S. S. Amerruddin, "The effectiveness of internal control in preventing accounting fraud in financial companies," *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*, vol. 3, no. 6, pp. 2181-2192, 2024.
- [12] I. H. Bachtiar and Nurfadila, *Basic accounting: a smart book for beginners*. Indonesia: Deepublish, CV Budi Utama, 2019.
- [13] F. L. Jones and D. V. Rama, *Accounting information systems: a business process approach*. Canada: Southwestern College Publishing, 2003.
- [14] M. Elbannan, "Quality of internal control over financial reporting, corporate governance and credit rating," *International Journal of Disclosure and Governance*, vol. 6, no. 2, pp. 127-149, 2009.
- [15] W. Jason, W. Brown, and H. Harry, *IT auditing and application controls for SME*. USA: John Wiley and Sons, 2013.
- [16] H. T. Vũ, "Tổng quan các nghiên cứu về tác động của kiểm soát nội bộ tới chất lượng thông tin kế toán," *Tạp chí Công thương*, tập 2, số 5, tr. 12-23, 2021.
- [17] R. J. Elder, S. B. Mark, and A. A. Arens, *Auditing and Assurance Services an Integrated Approach*. New Jersey: Prentice-Hall, 2010.
- [18] N. A. Hiền, "Ảnh hưởng của hệ thống kiểm soát nội bộ đến chất lượng báo cáo tài chính tại các doanh nghiệp," *Tạp chí Tài chính*, số 707, tháng 5, tr. 35-37, 2019.
- [19] Y. Nurlis and W. Yudiati, "The influence of internal control effectiveness, information technology utilization and human resources competence on local government financial reporting quality (Survey on SKPD Banten provincial government and Serang City)," *Research Journal of Finance and Accounting*, vol. 8, no. 12, pp. 111-124, 2017.
- [20] U. Haryono, A. Indriani, and B. P. Rahima, "The determinant fraud prevention of quality local government's financial report," *Jurnal Akuntansi dan Bisnis: Jurnal Program Studi Akuntansi*, vol. 5. no. 1, pp. 41-52, 2019.
- [21] T. Manik and F. Kusasi, "Quality of financial reports and fraud prevention in Riau islands province," *Indonesian Accounting and Finance Scientific Journal*, vol. 3, no.1, pp. 17-32, 2019.
- [22] T. Manik, "The effect of internal control analysis of the effect of accounting fraud prevention on the quality of financial reports with regional government governance as a moderating variable," *Journal Scientific Accountancy Indonesia*, vol. 3, no. 2, pp. 49-62, 2020.
- [23] B. Monika, C. Anwar, and C. Sudjono, "Factors affecting fraud prevention and its implication to the quality of financial statements," *Journal of Applied Finance and Accounting*, vol. 8, no. 1, pp. 01-25, 2021.

- [24] Y. I. Lou and M. L. Wang, "Fraud risk factor of the fraud triangle assessing the likelihood of fraudulent financial reporting," *Journal of Bussiness & Economics Research (JBER)*, vol. 7, no. 2, pp. 56-68, 2009.
- [25] S. E. H. Setiyawati, "The effect of internal accountants' competence, managers' commitment to organizations and the implementation of the internal control system on the quality of financial reporting," *International Journal of Business and Management Invention ISSN*, vol. 2, no. 11, pp. 19-27, 2013.
- [26] N. Hidayah, "The effect of internal control implementation and organizational culture on financial reporting quality (study on local government of Jakarta, Indonesia)," *Journal of Social Sciences and Humanities (Religation)*, vol. 4, no. 17, pp. 619-627, 2019.
- [27] COSO, "Guidance on "Internal Control-Integrated Framework"," Executive Summary, Durham, North Carolina, 2013.
- [28] ACFE - The Association of Certified Fraud Examiners, "Report to the nation occupation fraud and abuse," 2004.
- [29] H. Najib and R. Rini, "Sharia compliance, Islamic corporate governance Dan Fraud Pada bank Syariah," *Journal of Islamic Accounting and Finance*, vol. 4, no. 2, pp. 131-136, 2016.
- [30] IASB (International Accounting Standards Board), "International Financial Reporting Standards, Part A, B," IASB, London, 2010.
- [31] M. C. Jensen and W. H. Meckling, "Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure," *Journal of Financial Economics*, vol. 3, pp. 305-360, 1976.
- [32] R. E. Freeman, *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman, 1984.
- [33] D. R. Cressey, *Other peoples' money*. Montclair, Glencoe: Free Press, 1953.
- [34] J. F. Hair, G. T. M. Hult, C. Ringle, and M. Sarstedt, *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) (2nd ed.)*. Thousand Oaks: Sage, 2016.
- [35] R. M. Baron and D. A. Kenny, "The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations," *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 51, no. 6, pp. 1173-1182, 1986.
- [36] J. F. Hair, *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Los Angeles: SAGE Publications, 2014.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Investigating the mediating role of fraud prevention in the relationship between internal control and financial reporting quality of enterprises

Le Tran Hanh Phuong^{1,*}, Dao Nhat Minh¹,
Nguyen Tra Ngoc Vy¹, Huynh Thi Tan²

¹*Faculty of Economic and Accounting, Quy Nhon University, Vietnam*

²*The Tax Department of Gia Lai Province, Vietnam*

Received: 11/08/2025; Revised: 16/10/2025;

Accepted: 19/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

The intensification of global competition, coupled with rapid advancements in science and technology, has exerted significant pressure on enterprises to establish and implement internal control systems. These systems are essential for minimizing fraud, enhancing operational efficiency, and delivering reliable information to stakeholders, particularly in improving the quality of financial statements. This study examines the mediating effect of fraud prevention on the relationship between internal control and the quality of financial reporting among enterprises in Binh Dinh Province. A quantitative research approach was employed, utilizing primary data collected through structured questionnaires distributed to 280 enterprises in Binh Dinh province during June 2025 (from July 2025 is Gia Lai province). The empirical findings underscore that an effective internal control system exerts a significant positive influence on organizational fraud prevention mechanisms, thereby contributing to the enhancement of financial reporting quality. In addition, fraud prevention is found to exert not only a positive effect on the quality of financial statements but also to serve as a critical mediating construct that strengthens the causal linkage between internal control effectiveness and the overall reliability and transparency of enterprises' financial reports. Based on the findings, several practical recommendations are proposed for enterprises in Binh Dinh. These include strengthening internal control policies and procedures, increasing employee awareness of fraud risks, and investing in monitoring mechanisms. Such measures are expected to improve the integrity of financial reporting and build greater trust among stakeholders.

Keywords: *Enterprises, financial reporting quality, fraud prevention, internal control.*

**Corresponding author.*

Email: letranhphuong@qnu.edu.vn

Chiến lược lịch sự trong hành động lời nói than phiền của sinh viên tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam

Lê Hữu Lộc*, Huỳnh Thị Cẩm Nhung

Khoa Ngoại ngữ, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 09/09/2025; Ngày sửa bài: 13/10/2025;

Ngày nhận đăng: 22/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Nghiên cứu khảo sát các chiến lược trên bình diện phạm trù lịch sự dương tính - lịch sự âm tính được sinh viên đại học sử dụng khi thực hiện hành động lời nói than phiền trong các ngữ cảnh giao tiếp thường ngày. Dữ liệu được thu thập bằng công cụ bảng hỏi hoàn thành diễn ngôn (DCT) trên 30 sinh viên năm nhất không chuyên ngữ tại một trường đại học ở miền Trung của Việt Nam (QNU). Các phát ngôn than phiền được thu thập và phân tích để xác định các chiến lược lịch sự dương tính và chiến lược lịch sự âm tính được áp dụng. Kết quả nghiên cứu ghi nhận sự xuất hiện của cả hai hệ chiến lược lịch sự, nổi trội là các chiến lược lịch sự dương tính nhằm duy trì hòa khí và giải quyết vấn đề than phiền. Việc phân bổ các chiến lược lịch sự thể hiện được sự nhạy cảm về bối cảnh của chủ thể giao tiếp. Nghiên cứu cung cấp bằng chứng thực nghiệm về sự phân bổ không đồng đều trong lựa chọn chiến lược lịch sự theo hành động lời nói, nhấn mạnh sự tác động của các yếu tố trong giao tiếp như đề tài, quan hệ quyền lực và khoảng cách xã hội giữa chủ thể và đối thể giao tiếp đến sự lựa chọn chiến lược lịch sự. Bên cạnh đó, kết quả nghiên cứu cũng dẫn đến hàm ý về việc rèn luyện, phát triển năng lực dụng học trong dạy học ngôn ngữ/ ngoại ngữ.

Từ khóa: *Giao tiếp, hành động lời nói, hành động lời nói than phiền, chiến lược, lịch sự.*

1. MỞ ĐẦU

Năng lực giao tiếp (Communicative competence) có thể được hiểu là khả năng của người học được thể hiện qua việc sử dụng ngôn ngữ để thực hiện giao tiếp thành công. Năng lực giao tiếp, theo định nghĩa, gồm bốn thành tố [1], đó là (1) “từ vựng và quy tắc ngữ pháp” (words and rules), (2) “mức độ phù hợp” (appropriacy), (3) “sự liên kết và mạch lạc” (cohesion and coherence), và (4) “việc sử dụng các chiến lược giao tiếp” (use of communication strategies). Mục đích của việc giảng dạy ngôn ngữ/ ngoại ngữ không nằm ngoài việc phát triển năng lực giao tiếp cho người học.

Nhìn vào bốn yếu tố của năng lực giao tiếp, có thể nhận thấy, dạy và học ngôn ngữ không chỉ là cung cấp cho người học vốn từ vựng và cấu trúc ngữ pháp, mà còn bao hàm việc tạo cơ hội để người học đánh giá và phát triển kỹ năng sử dụng các chiến lược giao tiếp nhằm đạt được các mục đích đặt ra trong tương tác. Hiển nhiên, việc sử dụng các chiến lược giao tiếp ấy được hiện thực hóa bằng những phương tiện từ vựng - cấu trúc, nhưng phải có sự điều tiết sao cho phù hợp nhằm đạt được hiệu quả giao tiếp cao nhất. Tính phù hợp này thường được cân nhắc dựa trên đối tượng giao tiếp cụ thể (khoảng cách quyền lực, mức độ thân/sơ), bối cảnh giao tiếp (trang trọng/thân mật), và mức độ áp đặt của

*Tác giả liên hệ chính.

Email: lehuuloc@qnu.edu.vn

hành động giao tiếp lên đối tượng giao tiếp [2]. Đây cũng chính là những nội dung cốt lõi của nghiên cứu về lịch sự trong giao tiếp (linguistic politeness research). Như vậy, nghiên cứu về lịch sự trong giao tiếp được xem là phù hợp và có ý nghĩa không chỉ trong dạy học ngôn ngữ mà còn có ý nghĩa trong việc ứng dụng vào thực tiễn giao tiếp trong đời sống hàng ngày.

Trong số các hành động lời nói (speech acts) trong giao tiếp, hành động than phiền (complaining) được xếp vào nhóm hành động mang tính chất đe dọa thể diện (face-threatening acts/FTAs) [2], [3], gây tổn hại đến thể diện của đối phương, làm cho họ bị tổn thương và hệ quả là gây ra hiện tượng ngưng trệ trong giao tiếp/sự cố dụng học (communication breakdown/pragmatic failure) [4]. Do đó, để tránh những hiện tượng không mong muốn như vậy, việc sử dụng những cách thức dụng học về lịch sự là cần thiết trong những hoàn cảnh mà hành động ấy cần được tiến hành, giúp bù đắp sự tổn hại về thể diện của đối tượng giao tiếp, giảm thiểu mức độ đe dọa về thể diện mà hành động ngôn từ ấy gây ra, đồng thời vẫn đảm bảo thực hiện được mục đích của chủ thể giao tiếp.

Trên cơ sở đó, chúng tôi nghiên cứu các chiến lược ngôn ngữ - dụng học được áp dụng nhằm đạt được mục đích lịch sự khi các đối thể giao tiếp thực hiện hành động lời nói than phiền. Chúng tôi khoanh vùng nghiên cứu trong những tình huống giao tiếp của sinh viên tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam. Mục đích của nghiên cứu này là tìm hiểu (1) các chiến lược lịch sự dương tính, (2) các chiến lược lịch sự âm tính được sử dụng và (3) cách thức sử dụng các loại chiến lược lịch sự này trong những hoàn cảnh giao tiếp than phiền khác nhau nhằm giúp đối thể giao tiếp vừa đạt được mục đích giao tiếp và vừa bảo toàn thể diện cho người đối diện, làm hài hòa quan hệ liên nhân trong tương tác.

2. NỘI DUNG

2.1. Lược sử vấn đề nghiên cứu

2.1.1. Hành động lời nói than phiền

Hành động lời nói than phiền thường được định nghĩa là hành động mà ở đó người nói thể hiện

sự không tán thành đối với một sự vật, sự việc mà không đáp ứng được kì vọng hoặc dẫn đến những hậu quả không mong muốn.

Hành động lời nói than phiền xoay quanh khái niệm “sự mong đợi” như được đề xuất bởi các tác giả Olshtain & Weinbach [5]. Họ mô tả than phiền như một sản phẩm được tạo thành từ một quá trình có sự góp mặt của người nói (người than phiền) và người nghe/ tiếp nhận (người bị than phiền). Trong quá trình ấy, trong khi người nói mong đợi nhận được một kết quả tích cực hoặc né tránh một kết cục tiêu cực, nhưng bằng cách nào đó điều mong đợi không được đáp ứng, thì người nghe được xem là đối tượng bị buộc chịu trách nhiệm vì đã không đáp ứng được kì vọng đó.

Trên cơ sở đó, than phiền được định nghĩa như là một hành động lời nói (dùng lời nói để thực hiện hành động) xảy ra khi:

người nói (S) bày tỏ sự không hài lòng hoặc khó chịu – kèm theo sự khiển trách – như một phản ứng đối với một hành động đã xảy ra trong quá khứ hoặc đang diễn ra, mà hệ quả của nó được S nhận thức là gây ảnh hưởng bất lợi cho mình. Lời than phiền này thường được hướng đến người nghe (H), người mà S cho là ít nhất một phần, phải chịu trách nhiệm về hành vi gây xúc phạm đó [6].

(the speaker (S) expresses displeasure or annoyance-censure-as a reaction to a past or ongoing action, the consequences of which are perceived by S as affecting her unfavorably. This complaint is usually addressed to the hearer (H) whom the S holds, at least partially, responsible for the offensive action.)

Theo định nghĩa ở trên, hành động lời nói than phiền có thể được xem như là một phản ứng đáp lại những hành vi không được mong đợi về mặt xã hội (socially undesirable behaviors). Vì lẽ đó, tính biện minh (justifiability) được thể hiện rõ rệt. Nói cách khác, động cơ của việc thực hiện hành động lời nói than phiền là hoàn toàn có thể lý giải được. Bên cạnh đó, hành động lời

nói, than phiền mang tính hồi cố (backward-looking) [7] khi người nói đưa ra một sự phán xét mang tính đạo đức về điều mà (người nói tin rằng) người bị than phiền đã làm, đã không làm, hoặc đang thực hiện. Những hành vi không mong đợi đến từ phía người bị than phiền được xem là những hành vi không thỏa đáng, có thể đi lệch chuẩn xã hội và thể hiện sự thất bại trong việc đáp ứng yêu cầu, kì vọng của người than phiền [8].

Hành động lời nói than phiền cũng được nhìn nhận xuất hiện trong hầu như bất kỳ lượt lời nào có báo cáo, tường thuật về điều gì đó mang sắc thái tiêu cực, dù rất nhỏ [9]. Dẫu vậy, người nói có thể phản bác lại quan niệm rằng họ đang than phiền, thay vào đó, họ đang đơn thuần tường thuật một số quan sát của riêng họ [10]. Với góc nhìn đó, hành động lời nói than phiền bao hàm một dạng thể hiện bất bình, cho nên bất kỳ điều gì mà người nói tìm cách làm giảm nhẹ – chẳng hạn như những cơ sở mang tính thúc đẩy hay tạo thái độ cho phát ngôn của họ – đều được chú trọng và trở nên có ý nghĩa. Do đó, phát ngôn than phiền được cấu thành bởi một lời khen (praise) cộng với ‘nhưng’ (but) cộng với một điều gì khác (something else) [11]. Bởi vậy, cũng có lý khi cho rằng hành động than phiền mang tính chất ngôn từ (verbal), hoàn toàn có chủ đích (intentional) và thể hiện điều gì đó tồi tệ xảy đến với người nói [12]. Tuy nhiên ở góc nhìn này, mối liên hệ giữa người bị than phiền và hành vi bị than phiền vẫn chưa được làm rõ.

Có thể thừa nhận rằng than phiền là một cách biểu thị sự không bằng lòng. Tuy nhiên, điều này không nhất thiết đồng nghĩa với việc người nói thực sự cảm thấy bất mãn; nó có thể là một chiến lược được sử dụng nhằm đạt đến một mục đích mong muốn nào đó [13]. Vì vậy, nhìn một cách toàn diện hơn, than phiền có thể được xem là một hành động lời nói truyền đạt sự không hài lòng, bất kể sự không hài lòng ấy có được cảm nhận chủ quan hay không, được thực hiện để giải tỏa cảm xúc, hay để đạt được những mục tiêu giao tiếp – ở khía cạnh liên nhân, nội tâm, hoặc đồng thời ở cả hai khía cạnh [13].

Phát ngôn than phiền thường được chia làm hai loại, đó là (1) lời than phiền trực tiếp – direct complaint (DC) và (2) lời than phiền gián tiếp – indirect complaint (IC) [14]. Cách phân biệt này liên quan đến những biến thể trong tình huống than phiền, gắn với “khung tham gia” (participation framework), tức là xoay quanh việc ai hiện diện tại thời điểm diễn ra hành động lời nói than phiền. Cụ thể, DC có thể được xem như một lời than phiền được gửi đến người tham thoại, người mà có thể được cho là chịu trách nhiệm đối với hành vi vi phạm, hoặc đang ở vị trí có thể khắc phục nó. Nói cách khác, DC là những kết luận bất lợi được đưa ra về người bị than phiền – tức người chịu trách nhiệm cho hành vi gây than phiền (ví dụ: than phiền về chất lượng dịch vụ kém với bộ phận chăm sóc khách hàng). Ngược lại, IC được gửi đến một người không chịu trách nhiệm về hành vi vi phạm, cũng không có chức năng khắc phục nó. Đôi khi, IC có thể được xem là tương tự với các cách nói đời thường như “cằn nhằn” (gripping), “lầm bầm than vãn” (grumbling), “làu bàu bực dọc” (bitching) hay “than thân trách phận” (bellyaching) – đều là những cách diễn đạt khẩu ngữ với nội hàm ngữ nghĩa gần gũi. Nói cách khác, IC – hay còn gọi là chia sẻ rắc rối – bao hàm việc đánh giá tiêu cực một sự kiện bất lợi với một người ngoài, người không bị quy trách nhiệm về sự việc ấy (ví dụ: một sinh viên than phiền với bạn cùng lớp về giáo viên của mình). Nghiên cứu này tập trung vào DC khi người nói thực hiện hành động lời nói than phiền trực tiếp với người bị than phiền về hành vi không thỏa đáng của người bị than phiền, và do vậy đối tượng nhận lời than phiền cũng chính là đối tượng chịu trách nhiệm đối với hành vi không thỏa đáng đó.

Than phiền được xem là một hành động lời nói, trong đó con người sử dụng ngôn ngữ để thực hiện một số hành động, và nó thuộc về nhóm *behabitives* (nhóm ứng xử - biểu thị thái độ và hành vi ứng xử) [15] hoặc nhóm *expressives* (nhóm biểu cảm - biểu thị thái độ hay trạng thái tâm lý của người nói) [16].

Một đặc điểm nổi bật của hành động lời nói than phiền chính là tính đe dọa thể diện (face-threatening) [17]. Cụ thể hơn, sự nhận thức theo hướng bất lợi của người nói dành cho người nghe cùng với sự đánh giá về mặt đạo đức đã đe dọa đến “thể diện dương tính” (positive face) của người nghe – tức mong muốn được tôn trọng hoặc được đánh giá cao. Trong khi đó, khi một lời than phiền đi kèm với yêu cầu bồi thường, nó thường gây ra rủi ro đối với “thể diện âm tính” (negative face) của người nghe – tức mong muốn được giải phóng khỏi sự áp đặt [2], [18]. Với cùng quan điểm đó, trong bốn nhóm sự kiện lời nói, “cạnh tranh” (competitive), “thân thiện” (convivial), “hợp tác” (collaborative), và “xung đột” (conflictive) [19], hành động lời nói than phiền thuộc nhóm xung đột khi mà mục tiêu ngôn trung (illocutionary goal) mâu thuẫn với mục tiêu xã hội (social goal). Với chức năng thể hiện sự xung đột như vậy, việc gắn tính lịch sự với hành động lời nói than phiền là không hợp lý bởi vì đe dọa hoặc nguyên rủa ai đó theo một cách lịch sự hầu như là một sự mâu thuẫn về mặt khái niệm [19]. Việc thảo luận về các yếu tố giảm nhẹ liên quan đến hành động đưa ra lời than phiền dường như có phần nghịch lý. Tuy nhiên, nhu cầu sử dụng những chiến lược này để ngăn chặn các tranh chấp trong giao tiếp liên cá nhân là điều hiển nhiên [7]. Bởi vì, xét cho cùng, việc người nói thực hiện hành động lời nói than phiền không nằm ngoài mục đích là mong muốn vấn đề bị than phiền được xử lý nhanh chóng; như vậy, để đạt được mục tiêu giao tiếp đó thì sự hài hòa trong quan hệ liên nhân giữa người nói và người nghe không thể hoàn toàn bị phá vỡ.

2.1.2. Bàn về lịch sự

Lịch sự đã nổi lên như một hiện tượng được nghiên cứu phổ biến trong nhiều lĩnh vực khác nhau. Thật vậy, lịch sự trong ngôn ngữ đã thu hút sự quan tâm của giới học giả trong các lĩnh vực ngữ dụng học, ngôn ngữ học xã hội, nghiên cứu văn hóa, cũng như nghiên cứu so sánh và đối chiếu. Do đó, lịch sự trong ngôn ngữ đã được tiếp cận từ nhiều góc độ khác nhau, với nhiều nỗ lực nhằm xác định bản chất của nó.

Đa phần các nhà nghiên cứu định vị lịch sự như là một địa hạt nghiên cứu của ngữ dụng học [20] - [22]. Việc xác lập khái niệm lịch sự trong lĩnh vực ngữ dụng học giúp các nhà nghiên cứu có được một lập trường nhấn mạnh cách thức ngôn ngữ được sử dụng để biểu hiện lịch sự, thay vì chỉ gắn lịch sự với hành vi xã hội và xã hội nói chung; đồng thời, cách tiếp cận này cũng không bỏ qua mối quan hệ giữa ngôn ngữ và các yếu tố văn hóa – xã hội. Lịch sự, do đó, được định nghĩa theo nhiều cách khác nhau mà nổi bật là sự gắn kết giữa lịch sự và ý thức về thể diện của các đối tượng tham gia giao tiếp [2], [23], [24].

Trong tương tác, từ sự xem xét về “cái tôi” (the self) và cái “tha nhân” (the others), người nói xác lập ý niệm về thể diện của bản thân mình. Theo đó:

Thể diện trong giao tiếp là hình ảnh tích cực mà ta (mong muốn) tạo dựng cho bản thân tương thuận với ấn tượng tích cực mà người khác có được về ta. Thể diện của mỗi cá nhân được tạo dựng bởi cá nhân đó và được khẳng định, củng cố bởi những người khác trong quá trình tương tác ở các chu cảnh tình huống và chu cảnh văn hóa cụ thể [25].

Từ việc xem xét các tương tác liên nhân trên cơ sở con người, với “bản chất kép” (vừa là những sinh thể xã hội, vừa là những sinh thể có ý thức) và “tư cách kép” của họ (với tư cách cá nhân và với tư cách thành viên), Q. Nguyen [25] lý giải sự cần thiết của lịch sự như là một cách thức đền bù sự đe dọa thể diện trong quá trình tương tác của con người, lịch sự được diễn giải như sau:

Lịch sự là bất cứ hành động giao tiếp nào (ngôn từ và/ hoặc phi ngôn từ) được tạo lập một cách có chủ định và phù hợp nhằm làm cho người khác cảm thấy dễ chịu hơn hoặc bớt khó chịu hơn trong các chu cảnh tình huống và văn hóa cụ thể [25].

Trong giao tiếp, khi phải đối mặt với một hành động có thể tạo ra ảnh hưởng tiêu cực đến thể diện của các đối tác giao tiếp, ngoài kiểu

“nói bóng gió”/ “nói kín” (off-record), hoặc “gợi ý” (hints) [2], [18], người nói có thể chọn một trong hai hướng xử lý, đó là (1) sử dụng “lịch sự dương tính” (positive politeness) hay (2) sử dụng “lịch sự âm tính” (negative politeness). Nếu như lịch sự dương tính là sự đền bù cho thể diện dương tính của các đối tác giao tiếp, được thể hiện ở mong muốn được tôn trọng, ghi nhận, đánh giá cao (thỏa mãn tư cách thành viên) thì lịch sự âm tính thể hiện vai trò trong việc bù đắp thể diện âm tính của đối tác giao tiếp, bộc lộ qua nhu cầu được tôn trọng sự riêng tư của bản thân (thỏa mãn tư cách cá nhân). Có thể hiểu lịch sự dương tính là những biểu hiện tỏ ra quan tâm đến người khác, còn lịch sự âm tính là những biểu

hiện tránh thọc mũi vào chuyện riêng tư của người khác. Vì lẽ đó, lịch sự dương tính còn được gọi là “lịch sự gần gũi” (close politeness), lịch sự thân mật (intimate politeness), “lịch sự ấm” (warm politeness), trong khi đó, lịch sự âm tính có thể được hình dung là “lịch sự xa cách” (distancing politeness), “lịch sự tôn trọng” (deference politeness), “lịch sự mát” (cool politeness) [25].

Lịch sự dương tính và lịch sự âm tính tạo thành một cặp bình diện phạm trù được sử dụng trong nghiên cứu giao văn hóa, nội văn hóa, liên văn hóa. Bình diện phạm trù lịch sự dương tính - lịch sự âm tính với những đặc điểm nhận diện và biểu hiện siêu dụng học được trình bày ở Bảng 1.

Bảng 1. Bình diện phạm trù lịch sự dương tính - lịch sự âm tính [26].

Bình diện phạm trù	Nhận diện	Biểu hiện siêu dụng học
Lịch sự dương tính >< Lịch sự âm tính	Lịch sự dương tính (có thể được coi là “Lịch sự thành viên”) trong tương tác được xác định là đặc tính và phẩm chất của bất cứ hành vi giao tiếp nào (ngôn từ và/hoặc phi ngôn từ) được tạo lập một cách có chủ định và phù hợp nhằm tỏ ra rằng người nói có quan tâm đến người nghe, và do vậy, làm tăng tình thân hữu giữa các đối tác giao tiếp.	• Thích tìm kiếm/khẳng định cái chung giữa bản thân và đối tác. • Thích thể hiện/Mong muốn có sự hợp tác với đối tác. • Thường tỏ ra quan tâm và mong muốn thỏa mãn nhu cầu của đối tác. • Sẵn sàng khuyên giải và chấp nhận được khuyên giải. • Thích chia sẻ chuyện riêng tư. • Thích kéo gần khoảng cách quan hệ. • Ngại thể hiện sự bất đồng với đối tác.
	Lịch sự âm tính (có thể được coi là “Lịch sự cá nhân”) trong tương tác được xác định là đặc tính và phẩm chất của bất cứ hành vi giao tiếp nào (ngôn từ và/hoặc phi ngôn từ) được tạo lập một cách có chủ định và phù hợp nhằm tỏ ra rằng người nói không muốn áp đặt lên chuyện riêng tư của người nghe, và do vậy, duy trì được khoảng cách giữa các đối tác giao tiếp.	• Thích thể hiện cái riêng của bản thân và tìm kiếm/tôn trọng cái riêng của đối tác. • Không thích áp đặt và bị áp đặt. • Ngại khuyên giải và không thích bị khuyên giải. • Tuân thủ nguyên tắc, quy tắc. • Tỏ ra tôn trọng đối tác. • Đề cao tính riêng tư. • Thích duy trì khoảng cách quan hệ. • Không thích làm phiền và bị làm phiền.

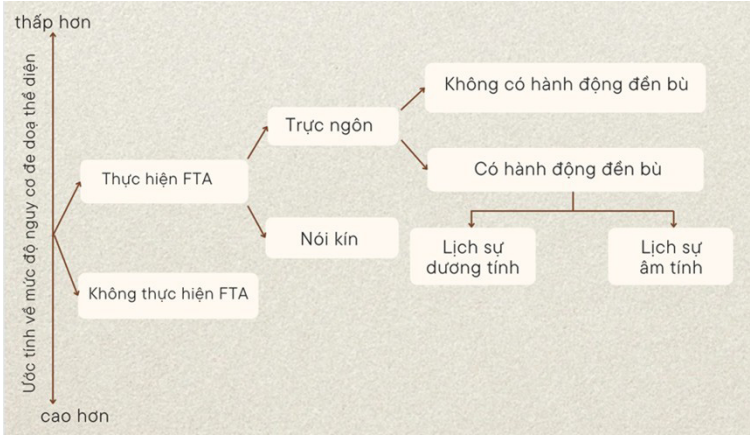
2.1.3. Chiến lược lịch sự

Khái niệm chiến lược lịch sự được Brown và Levinson [2] đề xuất, dựa trên cách tiếp cận xem lịch sự là sự bảo toàn thể diện (face-saving view), [25] quản lý thể diện (face management) [3] hay cách tiếp cận dựa trên chiến lược (strategy-based

approach) [27]. Quan điểm bảo toàn thể diện tập trung vào các khái niệm thể diện (face), hành động đe dọa thể diện (face-threatening acts), và các cơ chế, chiến lược, tiểu chiến lược lịch sự nhằm tránh hoặc giảm thiểu mức độ đe dọa thể diện từ những hành động giao tiếp đó [2], [3], [18]. Theo

đó, các chiến lược lịch sự hay chiến lược bảo toàn thể diện được chia thành năm nhóm, gồm: (1) trực ngôn (bald on-record), (2) lịch sự dương tính (positive politeness), (3) lịch sự âm tính (negative politeness), (4) nói kín (off-record), và

(5) không thực hiện hành động đe dọa thể diện (don't do the FTAs). [2] Việc lựa chọn thực thi các chiến lược này được đặt trong tương quan với sự ước tính về mức độ nguy cơ đe dọa thể diện của FTA, như được làm rõ ở Hình 1.

Hình 1. Tổng hợp các chiến lược lịch sự [2].

Trong đó, các chiến lược lịch sự dương tính, chiến lược lịch sự âm tính, và chiến lược ám chỉ được chia thành các tiểu chiến lược. Cụ thể, Brown và Levinson [2] đã tổng hợp 15 tiểu

chiến lược lịch sự dương tính, 10 tiểu chiến lược lịch sự âm tính, và 15 chiến lược ám chỉ. Các tiểu chiến lược được thể hiện rõ ở Bảng 2.

Bảng 2. Các tiểu chiến lược lịch sự dương tính, lịch sự âm tính, nói kín [2].

Chiến lược lịch sự dương tính (Positive politeness strategies)	Chiến lược lịch sự âm tính (Negative politeness strategies)	Chiến lược nói kín (Off-record)
1. Chú ý hoặc quan tâm đến mong muốn của người nghe (Notice/attend to hearer's wants) 2. Cường điệu hóa sự quan tâm hoặc tán đồng (Exaggerate interest/approval) 3. Tăng cường sự hứng thú cho người nghe (Intensify interest to hearer) 4. Sử dụng các dấu hiệu nhận dạng đồng nhóm (Use in-group identity markers) 5. Tìm kiếm sự đồng thuận (Seek agreement) 6. Tránh bất đồng (Avoid disagreement) 7. Giả định hoặc khẳng định nền tảng chung (Presuppose/assert common ground) 8. Đùa cợt (Joke) 9. Khẳng định sự hiểu biết về mong muốn của người nghe (Assert knowledge of hearer's wants)	1. Sử dụng cách nói gián tiếp theo quy ước (Be conventionally indirect) 2. Dùng hình thức nghi vấn hoặc che chắn (Question/hedge) 3. Thể hiện thái độ bi quan (Be pessimistic) 4. Giảm thiểu mức độ áp đặt (Minimize imposition) 5. Thể hiện sự tôn trọng hoặc khiêm nhường (Give deference) 6. Xin lỗi (Apologize) 7. Phi nhân hóa (loại bỏ yếu tố cá nhân trong lời nói) (Impersonalize speaker and hearer) 8. Trình bày hành động đe dọa thể diện như một quy tắc chung (State the FTA as a general rule)	Mời gọi hàm ngôn hội thoại (Invite conversational implicatures) 1. Đưa ra gợi ý về động cơ hoặc điều kiện thực hiện hành động (Give hints about motives or conditions) 2. Gợi liên tưởng (Give association clues) 3. Tiền giả định (Presuppose) 4. Nói giảm (Understate) 5. Nói quá (Overstate) 6. Dùng phép lặp (Use tautologies) 7. Sử dụng sự tương phản (Use contradictions) 8. Mĩa mai (Be ironic) 9. Dùng ẩn dụ (Use metaphors) 10. Dùng câu hỏi tu từ (Use rhetorical questions) Mơ hồ hoặc đa nghĩa: vi phạm phương châm cách thức (Be vague or ambiguous: Violate the manner maxim)

Chiến lược lịch sự dương tính (Positive politeness strategies)	Chiến lược lịch sự âm tính (Negative politeness strategies)	Chiến lược nói kín (Off-record)
10. Đưa ra lời đề nghị hoặc hứa hẹn (Offer, promise)	9. Danh từ hóa (Nominalize)	11. Đa nghĩa (Be ambiguous)
11. Thể hiện sự lạc quan (Be optimistic)	10. Công khai thừa nhận như thể mình mắc nợ hoặc mang ơn người nghe (Go on record as incurring debt)	12. Không rõ ràng (Be vague)
12. Lôi kéo cả người nói và người nghe trong hoạt động (Include speaker and hearer in the activity)		13. Khái quát hóa quá mức (Overgeneralize)
13. Đưa ra (hoặc yêu cầu) lý do (Give (ask for) reasons)		14. Hoán đổi người nghe (Displace the hearer)
14. Giả định hoặc khẳng định tính có đi có lại (Assume/assert reciprocity)		15. Nói chưa trọn vẹn hoặc dùng phép tính lược (Be incomplete, use ellipsis)
15. Trao “quà tặng” cho người nghe (vật chất, sự cảm thông, thiện chí, v.v.) (Give gifts to hearer (goods, sympathy, etc.))		

Kế thừa khung chiến lược lịch sự dương tính - lịch sự âm tính của Brown và Levinson,² tác giả Q. Nguyen [28] đã mô tả rõ những chiến lược lịch sự này trong sự liên hệ với cử liệu tiếng Việt và cử liệu tiếng Anh, đồng thời bổ sung thêm hai tiểu chiến lược lịch sự dương tính, đó là tiểu chiến lược “An ủi khích lệ” và chiến lược “Thăm hỏi chuyện riêng tư”, và một chiến lược lịch sự âm tính, đó là “Tránh hỏi chuyện riêng tư”. Có thể nói, việc làm rõ và bổ sung này là một đóng góp có ý nghĩa của tác giả Q. Nguyen [28], giúp tạo nền tảng cho những nghiên cứu nội/giao/ liên văn hóa nói chung và nghiên cứu về lịch sự trong ngôn ngữ nói riêng.

Khái niệm chiến lược lịch sự sử dụng trong nghiên cứu này được hiểu là các chính sách, cách thức, kế hoạch được thực hiện bởi các đối tượng tham thoại khi thực hiện một hành động lời nói (cụ thể ở đây là hành động lời nói than phiền) nhằm đạt được mục tiêu lịch sự (làm cho người nghe cảm thấy dễ chịu, bớt khó chịu) nói riêng và mục tiêu giao tiếp nói chung.

Các chiến lược lịch sự ở nghiên cứu này được xét từ bình diện phạm trù lịch sự dương tính và lịch sự âm tính, được lý giải xuất phát từ bản chất kép của con người (vừa là sinh thể xã hội tham gia vào tương tác, vừa là sinh thể ý thức có tư duy, cùng góp phần hình thành nên ý thức về thể diện), nhằm thỏa mãn tư cách kép

(tư cách thành viên và tư cách cá nhân) của họ, và hướng đến tạo ra sự hài hòa xã hội. Theo đó, nghiên cứu chỉ tập trung xem xét các chiến lược lịch sự dương tính và các chiến lược lịch sự âm tính được dùng trong việc thực hiện hành động lời nói than phiền. Các chiến lược khác như *trực ngôn, nói kín, không thực hiện FTA*, tuy không được xét riêng biệt, nhưng được lồng ghép, vận dụng khi phân tích các chiến lược lịch sự dựa trên ý nghĩa mục đích lịch sự được nhắm đến, đó là bảo đảm thể diện dương tính (lịch sự dương tính) hay đền bù thể diện âm tính (lịch sự âm tính). Ngoài ra, sẽ phù hợp hơn khi xét những chiến lược này ở các bình diện phạm trù khác như, trực tiếp - gián tiếp, rườm - kiệm, chính xác - phi chính xác, trừu tượng - cụ thể ở chiều quy chiếu biểu hiện trong hệ quy chiếu được đề xuất bởi tác giả Q. Nguyen [26]. Đồng thời, để tránh sự nhập nhằng giữa các tiểu chiến lược lịch sự, các tiểu chiến lược lịch sự âm tính đưa vào nghiên cứu có sự điều chỉnh so với trong khung chiến lược của Brown và Levinson [2] và Q. Nguyen [28]. Cụ thể, tiểu chiến lược lịch sự âm tính “Sử dụng cách nói gián tiếp theo quy ước” và “Dùng hình thức nghi vấn hoặc che chắn” có sự trùng lặp nhất định, và do đó được kết hợp lại trong mục tiểu chiến lược “Hỏi để ước chừng”.

Bảng 3 trình bày rõ các tiểu chiến lược lịch sự xếp theo bình diện phạm trù lịch sự dương tính - lịch sự âm tính được đưa vào khảo sát.

Bảng 3. Chiến lược lịch sự dương tính và chiến lược lịch sự âm tính được đưa vào khảo sát [2], [28].

Bình diện phạm trù	Chiến lược	Thí dụ từ khảo sát
Lịch sự dương tính	Đề ý đến người nghe (PS1)	“mình là sinh viên”, “lớn rồi mà”, “con yêu bố”
	Phóng đại (PS2)	“con chết khô rồi”, “lần sau cho mày lết đi học”
	Tăng cường hứng thú cho người nghe (PS3)	“chỗ mình đứng này giờ”, “chiếc máy ảnh tớ mới mua luôn á”
	Thể hiện tính nhân diện đồng nhóm (PS4)	“ồn ào dữ ba”, “coi đi sửa cho tao”
	Tìm kiếm sự đồng tình (PS5)	“nên là bạn thông cảm nha”, “em có biết là anh còn việc cần xe không”
	Tránh bất đồng (PS6)	“để mình gửi mã cho bạn”
	Tỏ ra mình và người nghe có cùng góc nhìn (PS7)	“mình đã xếp hàng ở đây”, “sao thích chen hàng người ta đang xếp vậy”, “phần này hình như cô chăm em bị nhầm”, “mình cũng đang vội”
	Nói đùa (PS8)	“bạn có phải con cua không? sao thích chen ngang vậy?”, “ba ơi ba đẹp như tiên ba thêm dầu huyền gửi tiền cho con”, “không có tiền thì lấy thân đền mày”
	Khẳng định/ cho rằng mình biết/ quan tâm đến nhu cầu người nghe (PS9)	“nếu cậu muốn nghe lớn, hãy dùng tai nghe”, “bộ bạn bận lắm hả?”
	Mời mọc và hứa hẹn (PS10)	“lần sau nhớ trả sớm”, “con sẽ nhắc bố sớm”
	Tỏ ra lạc quan (PS11)	“thầy sai điểm của con rồi thầy”, “xếp hàng đi chứ”, “mày đền cho tao”
	Lôi cuốn cả người nói và người nghe vào cuộc (PS12)	“thôi tao với mày ra tiệm...”, “thôi giờ tao với mày...”
	Hỏi hoặc nêu lý do/ Hỏi để hợp tác (PS13)	“ủa mày làm cái chi vậy?”, “sao bạn mượn của tui mà không biết giữ gìn vậy”, “nhạc to quá”, “ồn tới tao rồi nè”
	Có đi có lại (PS14)	“ok trước khi trả nhớ đồ xăng cho chị”
	Trao tặng và chia sẻ (PS15)	“share tiền chung với mình”, “ông chỉ cần đền 1 nửa rồi tui sẽ bù vô”
	An ủi khích lệ (PS16)	“không sao đâu”, “bây giờ nộp cũng không muộn ă”, “thôi lỡ rồi”
	Thăm hỏi chuyện riêng tư (PS17)	“tình hình bạn như thế nào”
Lịch sự âm tính	Hỏi để ước thử (NS1)	“...(có thể)...được không (ạ)”
	Tỏ ra bi quan (NS2)	“...mong thầy cô xử lý”, “cô coi lại thử xem sao”, “em thấy có chênh lệch”
	Giảm thiểu sự áp đặt (NS3)	“giảm cái âm lượng xí i”, “mở nhỏ bớt lại coi”, “em có tí thắc mắc”
	Tỏ ra tôn trọng (NS4)	“xin cô kiểm tra lại”, “thưa thầy”, “thầy/ cô... con”, “cho con xin tiền”
	Nhận lỗi (NS5)	“xin lỗi”
	Tránh đề cập đến người nói và người nghe (NS6)	“sắp đến hạn rồi”, “mượn mà không cẩn thận gì hết”, “...điểm lúc này”, “thằng/ con kia”, “bạn gì ơi...”
	Nêu ra hành động đe dọa thể diện như một nguyên tắc chung (NS7)	“ai tới trước thì làm trước”, “...xếp hàng như mọi người ở đây”, “ai cũng đang đợi mà”
	Sử dụng danh hóa (NS8)	“có (sự) nhầm lẫn”
	Nói công khai như thể người nói chịu ơn người nghe hoặc người nghe không phải chịu ơn người nói (NS9)	“sửa lại giúp/ hộ/ dùm em”, “em cảm ơn ă”
	Tránh hỏi chuyện riêng tư (NS10)	...

2.1.4. Các nghiên cứu liên quan

Theo Yuan và Zhang [29], hành động lời nói than phiền là một trong những hành động lời nói nhận ít sự quan tâm nghiên cứu vì “nó là một hành vi khá phức tạp và khó nắm bắt hơn các loại hành động lời nói khác” (“a rather intricate behavior and is more difficult to capture than other speech acts”) [17].

Các nghiên cứu trước đây về hành động lời nói than phiền có thể được chia thành hai nhóm [29]. Nhóm các nghiên cứu thứ nhất bao gồm những nghiên cứu giao văn hóa giữa những người nói tiếng mẹ đẻ khác nhau, trong khi nhóm thứ hai tập trung vào nghiên cứu liên ngôn ngữ về người học ngôn ngữ hai trong sự tương tác với người bản xứ. Cụ thể, các nghiên cứu giao văn hóa về hành động lời nói than phiền giữa những người có ngôn ngữ bản địa khác nhau đã cho thấy những điểm tương đồng và dị biệt về mức độ trực tiếp/gián tiếp, chủ đề, chiến lược và mức độ nghiêm trọng của lời than phiền [17], [30] – [33]. Thông qua loại hình nghiên cứu liên ngôn ngữ, các tác giả làm rõ sự khác biệt trong cách thực hiện hành động lời nói than phiền giữa người bản xứ và người không phải bản xứ [6], [7], [34], [35]. Xem xét hành động lời nói than phiền từ góc độ thụ đắc ngôn ngữ thứ hai, các nghiên cứu cho thấy những tác động có lợi của khả năng thành thạo ngôn ngữ thứ hai trong việc đưa ra những lời than phiền thích hợp. Người học tiếp thu kiến thức thực tế về cách điều chỉnh mức độ nghiêm trọng của hành động lời nói than phiền thông qua việc áp dụng nhiều hình thức điều chỉnh khác nhau [36] - [39]. Hơn nữa, nghiên cứu về hành động lời nói than phiền đã đề xuất việc giảng dạy ngữ dụng học ở ngôn ngữ thứ hai trong các lớp học Tiếng Anh như là một ngoại ngữ (EFL) [40]. Liên quan đến các nghiên cứu về hành động lời nói than phiền của những người không phải là người bản xứ với trình độ ngôn ngữ thứ hai khác nhau, các tác giả Yuan và Zhang [28] xem xét theo chiều dọc những điểm tương đồng và khác biệt trong hành động lời nói than phiền của sinh viên trong các lớp EFL ở Trung Quốc. Gần đây hơn, T. T. M. Nguyen và T. T. T. Pham [41] đã tiến hành nghiên cứu về hành

động lời nói than phiền qua email của những người học EFL ở Việt Nam ở các mức trình độ khác nhau. Những phát hiện của họ cho thấy tác động của năng lực ngữ dụng của người học và quá trình đưa ra quyết định của họ. Ngoài ra, các tác giả đề xuất rằng “người học cần có kiến thức ngữ dụng học cũng như rèn luyện về quy trình viết để thực hiện nhiệm vụ viết email hiệu quả hơn” (“the learners require pragmatic instruction as well as training in writing processes in order to carry out the email-writing task more effectively”) [41].

Từ góc độ cách thức tiếp cận, Vásquez [42] tổng hợp và chia các nghiên cứu về hành động lời nói than phiền thành hai nhóm. Cụ thể, trái ngược với các cách tiếp cận nghiêng về ngữ dụng (pragmatic approaches) với xu hướng dựa vào dữ liệu từ các bài kiểm tra hoàn thành diễn ngôn (DCT), các cách tiếp cận mang tính phương pháp luận dân tộc học (ethnomethodologically informed approaches) có xu hướng tập trung vào lời nói diễn ra tự nhiên trong tương tác. Ngoài ra, một số ít nghiên cứu đã xem xét các lời than phiền trên văn bản và cũng có ít nghiên cứu xem xét các phát ngôn than phiền trong giao tiếp qua trung gian máy tính (CMC) [42].

Nghiên cứu về hành động lời nói than phiền ở góc độ chiến lược lịch sự được sử dụng còn tương đối hạn chế, có thể xuất phát từ đặc điểm “xung đột” của hành động lời nói than phiền [19], [21]. Tuy nhiên, để đạt được mục đích giao tiếp, việc thực hiện hành động lời nói cần có sự kết hợp sử dụng các chiến lược lịch sự, kèm theo sự cân nhắc về giữ gìn thể diện của những tham thể trong tương tác.

Xét về nghiên cứu chiến lược lịch sự trong hành động lời nói than phiền, T. V. D. Chan [43] đã thực hiện một nghiên cứu so sánh về chiến lược lịch sự trong khi than phiền bằng tiếng Anh và tiếng Việt, với việc sử dụng công cụ bài kiểm tra hoàn thành diễn ngôn (DCT) và Bảng câu hỏi siêu dụng học (MPQ). Nghiên cứu nhằm mục đích đối chiếu và so sánh các chiến lược lịch sự khác nhau được người Mỹ và người Việt sử dụng khi họ than phiền liên quan đến các thông số xã hội được xác định trong các tình huống

khác nhau. Việc phân tích dữ liệu của nghiên cứu này thực chất dựa trên khung lý thuyết về chiến lược than phiền của Trosborg [7]. Ngoài ra, tác giả Lim [44] tập trung vào yếu tố lịch sử trong lời nói than phiền của sinh viên đại học Malaysia gốc Hoa. Thành viên tham gia khảo sát được yêu cầu đưa ra lời phản hồi đối với một tập hợp các tình huống có khả năng dẫn đến hành động lời nói than phiền và dữ liệu được phân tích bằng cách sử dụng khung lý thuyết chiến lược lịch sử của Lakoff [45] và khung lý thuyết Khái niệm về mức độ nghiêm trọng của lời than phiền (Notion of Severity of the Complaint) của Olshtain và Weinbach [5].

Đa số các nghiên cứu về chiến lược lịch sử áp dụng khung lý thuyết của Brown và Levinson [2]. Thông qua việc sử dụng bài tập hoàn thành diễn ngôn nói cho 50 người học tiếng Anh ở Indonesia, Wijayanto và cộng sự [46] tập trung xem xét các chiến lược lịch sử trong các lời than phiền có liên quan đến sự khác biệt về mức độ địa vị xã hội và khoảng cách xã hội. Các tác giả Masjedi và Paramasivam [47] đã thu thập dữ liệu từ một bảng câu hỏi mở về hoàn thành diễn ngôn từ những người nói tiếng Anh ở Iran, nhằm mục đích khám phá các chiến lược và cấu trúc của lời nói than phiền cũng như các chiến lược lịch sử mà người trả lời sử dụng khi tương tác với những người có nguồn gốc quốc tịch khác trong môi trường học thuật. Gần đây hơn, một nghiên cứu được thực hiện bởi Astia [48] xoay quanh hành động lời nói than phiền và các chiến lược lịch sử được sinh viên quốc tế đến từ Mexico, Thái Lan, Đông Timor và Togo áp dụng. Dữ liệu được thu thập thông qua lấy mẫu có mục đích với sự hỗ trợ của công cụ quan sát và phỏng vấn, được phân tích bằng cách áp dụng khung lý thuyết của Trosborg [7] và Brown và Levinson [2].

Có thể thấy, hành động lời nói than phiền đã được nghiên cứu từ nhiều góc độ và lĩnh vực khác nhau, từ góc độ giao văn hóa đến liên ngôn, từ liên ngôn ngữ (interlinguistically) đến nội ngôn ngữ (intralinguistically). Các nghiên cứu sử dụng dữ liệu xuất hiện tự nhiên hoặc dữ liệu từ các kỹ thuật thu thập dữ liệu có kiểm soát.

Hầu hết các nghiên cứu tập trung vào các chiến lược dụng học (pragmatic strategies) thực hiện hành động lời nói than phiền với mức độ trực tiếp (gián tiếp) khác nhau, trong khi các nghiên cứu về các chiến lược lịch sử được sử dụng trong hành động lời nói than phiền trong những bối cảnh liên quan đến đời sống sinh viên chưa thu hút được nhiều sự chú ý của giới học thuật, khiến những nghiên cứu này trở thành lĩnh vực nghiên cứu thú vị cần được khai thác nhiều hơn.

2.2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu này tập trung khảo sát và phân tích những chiến lược lịch sử và biểu đạt dụng học được sử dụng trong hành động lời nói than phiền trong giao tiếp của sinh viên tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam. Nghiên cứu được thực hiện nhằm (1) làm sáng tỏ đặc điểm ngôn ngữ - dụng học trong hành động lời nói than phiền của sinh viên Việt Nam nói chung và sinh viên của một trường đại học của miền Trung nói riêng, (2) góp phần làm rõ hơn bức tranh toàn cảnh về hành động lời nói than phiền trong những chu cảnh liên nhân và trong văn hóa Việt Nam, từ đó (3) đề xuất hàm ý mang tính lý luận và thực tiễn cho việc nghiên cứu hành động lời nói, cũng như cho việc phát triển năng lực giao tiếp ứng xử lịch sự của sinh viên.

Trên cơ sở đó, nghiên cứu tập trung trả lời ba câu hỏi, đó là (1) Các chiến lược lịch sử dương tính nào được sử dụng trong thực hiện hành động lời nói than phiền của sinh viên?, (2) Các chiến lược lịch sử âm tính nào được sử dụng trong thực hiện hành động lời nói than phiền của sinh viên?, (3) Các chiến lược lịch sử được sử dụng như thế nào trong các tình huống giao tiếp than phiền khác nhau?

Nghiên cứu được thực hiện từ tháng 4 năm 2024 đến tháng 4 năm 2025 tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam (được mã hóa là QNU). Khách thể tham gia nghiên cứu là 30 sinh viên năm nhất, không chuyên ngữ, được lấy ngẫu nhiên từ 10 lớp học phần mà tác giả có điều kiện tiếp cận tại cơ sở đào tạo đại học này. Nhóm sinh viên này được chọn vì có tính đồng nhất

cao, chưa chịu tác động nhiều từ ảnh hưởng của kinh nghiệm giao tiếp tích lũy lâu dài, và cũng đang trong giai đoạn thích nghi với môi trường mới, điều kiện mới, có khả năng cao sẽ phát sinh những hành vi than phiền. Việc tập trung nghiên cứu ở đối tượng sinh viên không chuyên ngữ giúp phản ánh giao tiếp tự nhiên của đông đảo các bạn sinh viên, chưa chịu nhiều chi phối từ kiến thức ngôn ngữ học. Quy mô nghiên cứu là 30 khách thể nghiên cứu được xem là khả thi đối với thời gian và nguồn lực của nhóm tác giả.

Đối tượng nghiên cứu được xác định là các lời than phiền của sinh viên, được thu thập thông qua công cụ bảng hỏi hoàn thành diễn ngôn (discourse completion tests - DCT). Đây là một trong số các công cụ hữu hiệu giúp người nghiên cứu thu thập một lượng dữ liệu lớn, mang

tính hệ thống, đặc biệt hiệu quả trong việc thu thập dữ liệu cho nghiên cứu dụng học, với mục đích tìm hiểu các mô thức sử dụng ngôn ngữ vừa mang tính phổ quát, vừa mang tính đặc thù văn hóa [49].

Cụ thể, các khách thể tham gia khảo sát tập trung tại một địa điểm cụ thể, được cung cấp một bảng hỏi DCT điện tử thông qua Google Forms. Họ được yêu cầu đưa ra lời than phiền với 6 tình huống giả định phản ánh những tình huống giao tiếp điển hình của sinh viên (Bảng 4), với các đối thể giao tiếp khác nhau như người thân trong gia đình, bạn bè, thầy cô, người lạ. Những tình huống trong bảng hỏi được viết ngắn gọn, rõ ràng, nhằm giúp khách thể hiểu rõ nội hàm từng tình huống trước khi đưa ra lời nói than phiền. Bảng hỏi DCT được đính kèm ở phần Phụ lục.

Bảng 4. Các tình huống than phiền được khảo sát.

STT	Tình huống	Ký hiệu
1	Người bạn thân làm hỏng chiếc máy ảnh mới của bạn	Sit 1
2	Em trai của bạn mượn xe máy và trả muộn	Sit 2
3	Bố của bạn quên gửi tiền đóng học phí	Sit 3
4	Bạn cùng phòng mở nhạc rock với âm lượng lớn	Sit 4
5	Có nhầm lẫn về điểm số bạn nhận được từ giảng viên	Sit 5
6	Một bạn sinh viên chen ngang vào hàng người ở tiệm photocopy	Sit 6

Nhóm tác giả thu được tổng cộng 180 phát ngôn than phiền thông qua 6 tình huống trong bảng hỏi DCT. Các phát ngôn này được phân tích nội dung (content analysis) theo hướng định tính, có sự kết hợp định lượng, được thực hiện với sự hỗ trợ của phần mềm MAXQDA Analytics Pro (24.10.0). Cụ thể, nhóm tác giả nhận diện, phân loại các lời nói than phiền theo khung chiến lược lịch sự dương tính, lịch sự âm tính, phân tích đặc điểm, tần suất sử dụng của các chiến lược lịch sự. Từ đó, chúng tôi đưa ra những lý giải cũng như đánh giá về sự lựa chọn các chiến lược trong mối quan hệ với các yếu tố ngữ cảnh giao tiếp. Việc phân tích các phát ngôn cũng được thường xuyên trao đổi và thống nhất giữa các tác giả nhằm đảm bảo độ tin cậy liên chủ thể (inter-rater reliability) cho kết quả nghiên cứu.

2.3. Kết quả nghiên cứu

2.3.1. Các chiến lược lịch sự trong thực hiện hành động lời nói than phiền

Chiến lược lịch sự dương tính là những cách thức mà người nói lựa chọn nhằm đạt được mục tiêu bù đắp cho thể diện dương tính của người nghe, kéo gần khoảng cách giữa các đối tác tham thoại, duy trì hòa khí và củng cố sự đồng thuận trong giao tiếp. Trong khi đó, chiến lược lịch sự âm tính lại được lựa chọn nhằm đền bù cho thể diện âm tính của người nghe, thể hiện sự e ngại về việc phải làm phiền người nghe hoặc ý thức được việc cần tránh áp đặt lên người nghe.

Kết quả khảo sát cho thấy cả chiến lược lịch sự dương tính (PS) và chiến lược lịch sự âm tính (NS) đều xuất hiện trong khối liệu phát ngôn than phiền ở 6 tình huống giao tiếp thường nhật

của sinh viên. Trong số 412 trường hợp chiến lược lịch sự được ghi nhận, các chiến lược lịch sự dương tính (291 trường hợp, chiếm 70,6%) được ưu tiên lựa chọn hơn so với các chiến lược lịch sự âm tính (121 trường hợp, chiếm 29,4%). Điều này cũng phù hợp với kết quả nghiên cứu trước về chiến lược lịch sự được sử dụng bởi sinh viên và giáo viên ở một trường đại học ở phía Bắc Việt Nam [50], nghiên cứu sử dụng chiến lược lịch sự khi thể hiện sự bất đồng của người Trung Quốc học tiếng Anh như một ngoại ngữ của tác giả Y. Chu [51], và nghiên cứu về chiến lược lịch sự trong hành động lời nói than phiền bởi nhóm người Indonesia học tiếng Anh. [46] Tuy nhiên, nghiên cứu của nhóm tác giả

Masjedi và Paramasivam [47] lại có kết quả trái ngược. Điều này có thể xuất phát từ việc khách thể trong nghiên cứu của Masjedi và Paramasivam [47] là người Iran nói tiếng Anh, và đối thể giao tiếp trong các tình huống khảo sát được giả định là đến từ một nền văn hóa khác so với chủ thể giao tiếp. Vì lẽ đó, chủ thể giao tiếp có xu hướng e dè hơn khi thực hiện hành động lời nói than phiền và ưu tiên vận dụng các chiến lược lịch sự âm tính.

Kết quả nghiên cứu về tỷ lệ xuất hiện của các tiểu chiến lược PS (từ PS1 đến PS17) và tiểu chiến lược NS (từ NS1 đến NS10) được trình bày cụ thể ở Bảng 5.

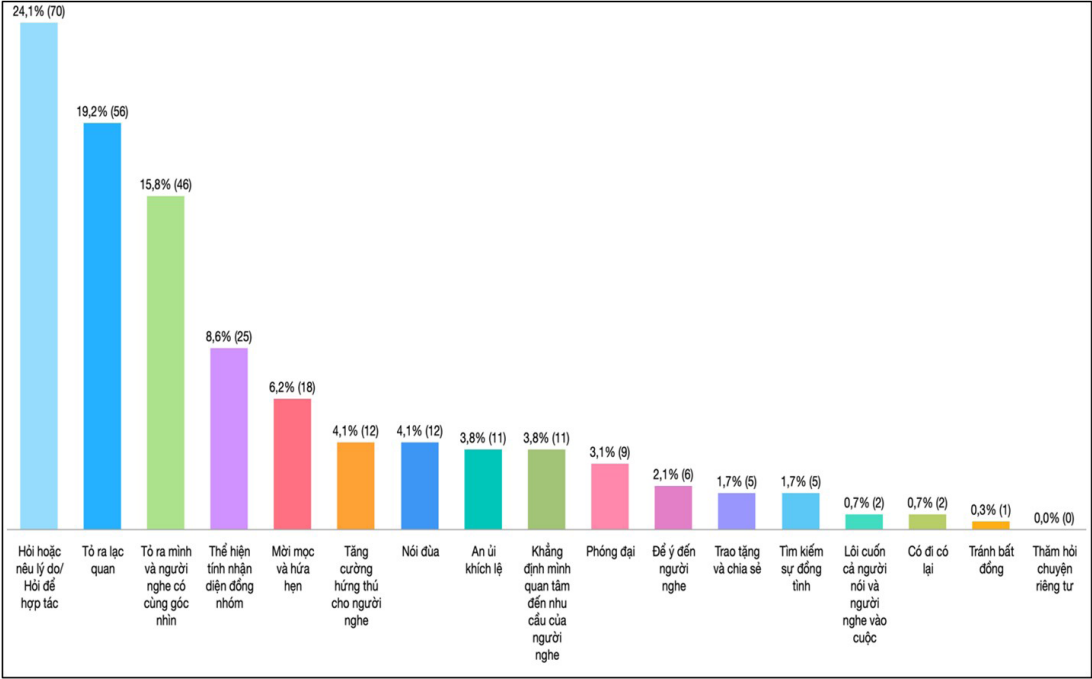
Bảng 5. Tổng hợp các chiến lược lịch sự dương tính, lịch sự âm tính được sử dụng.

	Sit 1	Sit 2	Sit 3	Sit 4	Sit 5	Sit 6	Total
PS - Chiến lược lịch sự dương tính							
Đề ý đến người nghe (PS1)			5,2%			3,8%	1,5%
Phóng đại (PS2)		3,4%	5,2%	4,3%		1,3%	2,2%
Tăng cường hứng thú cho người nghe (PS3)	8,6%		1,7%			5,1%	2,9%
Thể hiện tính nhận diện đồng nhóm (PS4)	25,9%	1,7%		2,9%		1,3%	6,1%
Tìm kiếm sự đồng tình (PS5)		5,1%				2,6%	1,2%
Tránh bất đồng (PS6)	1,2%						0,2%
Tỏ ra mình và người nghe có cùng góc nhìn (PS7)	14,8%	11,9%	19,0%	1,4%	4,5%	15,4%	11,2%
Nói đùa (PS8)	2,5%	6,8%	3,4%	4,3%		1,3%	2,9%
Khẳng định hoặc cho rằng mình biết, quan tâm đến nhu cầu của người nghe (PS9)		1,7%	0,0%	4,3%		9,0%	2,7%
Mời mọc và hứa hẹn (PS10)		20,3%	10,3%				4,4%
Tỏ ra lạc quan (PS11)	13,6%	10,2%	17,2%	13,0%	19,4%	9,0%	13,6%
Lời cuốn cả người nói và người nghe vào cuộc (PS12)	2,5%						0,5%
Hỏi hoặc nêu lý do/ Hỏi để hợp tác (PS13)	9,9%	32,2%	12,1%	23,2%	6,0%	20,5%	17,0%
Có đi có lại (PS14)		1,7%		1,4%			0,5%
Trao tặng và chia sẻ (PS15)	4,9%		1,7%				1,2%
An ủi khích lệ (PS16)	8,6%	1,7%	5,2%				2,7%
Thăm hỏi chuyện riêng tư (PS17)							

	Sit 1	Sit 2	Sit 3	Sit 4	Sit 5	Sit 6	Total
NS - Chiến lược lịch sự âm tính							
Hỏi để ướm thử (NS1)				13,0%	7,5%	2,6%	3,9%
Tỏ ra bi quan (NS2)					26,9%	3,8%	5,1%
Giảm thiểu sự áp đặt (NS3)			1,7%	17,4%	3,0%	1,3%	3,9%
Tỏ ra tôn trọng (NS4)			1,7%		7,5%		1,5%
Nhận lỗi (NS5)							
Tránh đề cập đến người nói và người nghe (NS6)	6,2%	1,7%	13,8%	8,7%	1,5%		5,1%
Nêu ra hành động đe dọa thể diện như một nguyên tắc chung (NS7)	1,2%	1,7%		1,4%		16,7%	3,9%
Sử dụng danh hóa (NS8)					13,4%		2,2%
Nói công khai như thể người nói chịu ơn người nghe hoặc người nghe không phải chịu ơn người nói (NS9)			1,7%	4,3%	10,4%	6,4%	3,9%
Tránh hỏi chuyện riêng tư (NS10)							
SUM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N = Documents	1	1	1	1	1	1	6

2.3.2. Các chiến lược lịch sự dương tính

Hình 2 cụ thể hóa tỷ lệ vận dụng các chiến lược lịch sự âm tính ở Bảng 5.

Hình 2. Các chiến lược lịch sự dương tính được sử dụng.

Có thể thấy, các chiến lược dương tính được sử dụng rất đa dạng. Trong đó, chiến lược PS13-Hỏi hoặc nêu lý do/ Hỏi để hợp tác (24,1%), PS11-Tỏ ra lạc quan (19,2%) và PS7-Tỏ ra mình và người nghe có cùng góc nhìn (15,8%) là những chiến lược được lựa chọn nhiều nhất.

Ở chiến lược PS13, người nói thường viện đến những lý do than phiền, để một mặt tạo sự thỏa đáng hay tăng tính thuyết phục cho lời than phiền, mặt khác kêu gọi sự thấu hiểu từ phía người nghe. Thí dụ,

Cái máy ảnh này tao mới mua, mày làm hỏng thì phải mua lại cho tao cái mới (Sit 1, Pos. 3)

Bố ơi, cô nhắc con rùi nên bố tranh thủ gửi cho con học phí để con nộp nha bố (Sit 3, Pos. 25)

Dạ thưa thầy, em mong thầy sẽ xem lại điểm số của em ạ. Vì em thấy điểm của em bị sai. (Sit 5, Pos. 20)

Chiến lược PS13 cũng được thể hiện ở dạng hỏi lý do, hoặc dạng hỏi tu từ. Nếu dạng hỏi lý do xuất hiện phổ biến trong những tình huống mà ở đó quan hệ của người nói và người nghe là thân thiết (Sit 2), dạng hỏi tu từ xuất hiện trong những hoàn cảnh mà ở đó người nói và người nghe có thể chưa quen biết (Sit 6). Thí dụ,

Mày chờ con nào đi chơi sao mày không báo tao, tao méc mẹ (Sit 2, Pos. 2)

Mày có biết là tao bận bao nhiêu việc không sao mà mày trả xe muộn dữ vậy (Sit 2, Pos. 31)

Bạn ơi, xếp hàng đi chứ. Ai cũng đang đợi mà. Bộ bạn bận lắm hả? (Sit 6, Pos. 4)

Bạn phải con của không? Sao thích chen ngang hàng người ta đang xếp vậy (Sit 6, Pos. 27)

Việc tỏ ra người nói và người nghe có cùng góc nhìn, quan điểm (PS7) cũng được ghi nhận ở tất cả các tình huống khảo sát. Việc dùng chiến lược này thể hiện giữa người nói và người

nghe đã có sự thỏa thuận trước nhưng cuối cùng lại không diễn ra như kì vọng. Thí dụ,

Sao em không trả xe đúng giờ cho chị?
Chị đã dặn rồi mà (Sit 2, Pos. 8)

Nói mấy giờ trả mà giờ mới trả, người gì không có trách nhiệm vậy, không có lần sau đâu nha con, trả chìa khóa đây (Sit 2, Pos. 17)

Bố quên gửi tiền cho con rồi trường sắp đuổi học con (Sit 3, Pos. 6)

Bố ơi! Bố chưa gửi tiền đóng học phí cho con ạ (Sit 3, Pos. 9)

Thông qua chiến lược “Tỏ ra lạc quan” (PS11), người nói tỏ ra “tự nhiên như ruồi” hoặc đưa ra những khẳng định với mức độ chắc chắn rất cao. Điều này hàm ý người nói ý thức rõ về sự gần gũi, thân thiết trong mối quan hệ giữa bản thân và đối tác giao tiếp, đặc biệt là trong những tình huống tương tác với bạn thân (Sit 1) hoặc người thân trong gia đình (Sit 3). Trong những tình huống này, người nói đưa ra đề nghị giải quyết vấn đề một cách trực diện. Thí dụ,

Thôi đến cho tao đi (Sit 1, Pos. 6)

Bố ơi gửi tiền con đóng học phí với (Sit 3, Pos. 10)

Các đối tượng khảo sát cũng viện đến chiến lược PS11 khi muốn tăng tính thuyết phục cho lời đề nghị hàm chứa trong lời than phiền, với mong muốn vấn đề than phiền được xử lý nhanh chóng. Ở đó, người nói sử dụng những lời khẳng định lạc quan, mà không cần viện đến những yếu tố thể hiện sự giảm thiểu cam kết cho phát ngôn của mình. Thí dụ,

Cô ơi. Cô chấm sai điểm con nè (Sit 5, Pos. 26)

Thầy, cô có thể xem lại điểm của em không chứ thầy, cô nhầm điểm em rồi (Sit 5, Pos. 21-22)

Bên cạnh đó, chiến lược PS11 này cũng tỏ ra hữu dụng thậm chí trong các tình huống mà người nói và người nghe chưa có sự quen biết (Sit 6), đặc biệt khi mà lời than phiền nhắm vào

những hành vi đi ngược lại với quy tắc chung.
Thí dụ,

*Bạn ơi, xếp hàng đi chứ. Ai cũng đang
đội mà. Bộ bạn bận lắm hả?* (Sit 6, Pos. 4)

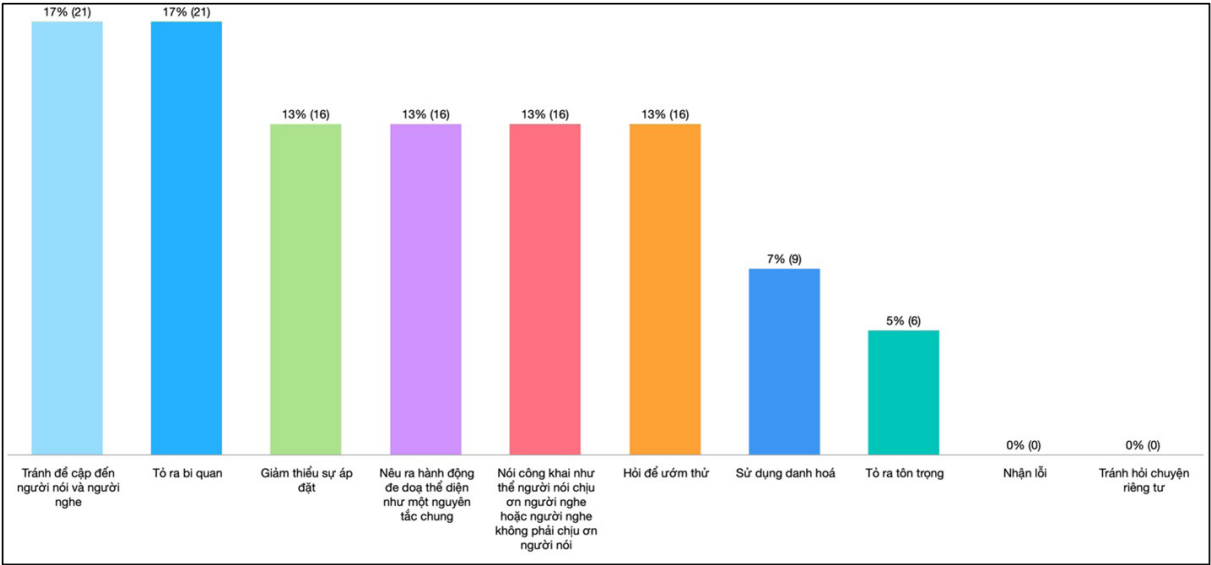
*Bạn ơi, bạn đến sau thì đứng phía dưới
giúp mình. **Đừng có chen hàng**, như vậy có hơi
vô duyên.* (Sit 6, Pos. 15)

Các thành viên tham gia khảo sát không
viện đến chiến lược PS17-Thăm hỏi chuyện
riêng tư. Có lẽ hành động lời nói than phiền đã
gắn liền với cảm xúc khó chịu, thất vọng. Theo
đó, người nói có thiên hướng tránh đề cập đến
những yếu tố không trực tiếp liên quan đến vấn

đề than phiền, nhằm tạo cho lời than phiền có
tính chất thẳng thắn và đi vào trọng tâm hơn.
Đặc biệt, các nghiệm thể trẻ tuổi như sinh viên
có thể cảm thấy khiêu cưỡng khi vừa than phiền
và vừa xen chuyện cá nhân. Thậm chí, ở những
tình huống giao tiếp than phiền với người thân
trong gia đình như là em trai (Sit 2) hoặc bố
(Sit 3), chiến lược Thăm hỏi chuyện riêng tư
cũng không được vận dụng khi mà mức độ thân
mật vốn đã có sẵn, và việc tạo thêm sự gần gũi
bằng thăm hỏi riêng tư là không cần thiết.

2.3.3. Các chiến lược lịch sự âm tính

Tỷ lệ sử dụng các chiến lược lịch sự âm tính ở
Bảng 5 được thể hiện rõ ở Hình 3.

Hình 3. Các chiến lược âm tính được sử dụng.

Kết quả khảo sát cho thấy, hai chiến lược
lịch sự âm tính được các nghiệm thể sử dụng
nhiều nhất là chiến lược NS6-Tránh đề cập đến
người nói và người nghe (17%) và NS2-Tỏ ra bi
quan (17%).

Chiến lược NS6 được vận dụng khi người
nói viện đến những yếu tố bên ngoài, thay vì là
đề cập trực tiếp đối tượng tham thoại, nhằm một
mặt có thể giảm áp lực cho người nghe nhưng
mặt khác lại vẫn công khai được mục đích giao
tiếp. Thí dụ,

Bố ơi trường hỏi nộp tiền học phí (Sit 3,
Pos. 4)

*Gì vậy trời, mượn mà không cần thận gì
hết.* (Sit 1, Pos. 4)

Suyt!! Cho nhờ lại ớn quá đó (Sit 4, Pos. 3)

Tỏ ra bi quan (NS2) là một trong những
chiến lược lịch sự âm tính nổi bật. Theo đó,
người nói thể hiện ý thức về việc phải làm phiền
đối tác giao tiếp thông qua sự do dự, không chắc
chắn của bản thân mình về khả năng tiến hành
hành động đe dọa thể diện. Thông qua đó, người
nói vẫn ý nhị thực hiện được dụng ý công khai
mục đích giao tiếp. Kết quả khảo sát cho thấy,
chiến lược NS2 xuất hiện phổ biến ở tình huống
Sit 5 (trao đổi với giáo viên) khi người nói nắm

giữ quyền lực thấp hơn so với người nghe, và giữa người nói và người nghe có một khoảng cách xã hội nhất định. Trong tình huống này, người nói thường giảm thiểu cam kết với phát ngôn của mình. Thí dụ,

Thưa thầy cô em nghĩ điểm số này có sự nhầm lẫn. Em đã làm bài đầy đủ và muốn được xem xét lại ạ (Sit 5, Pos. 7)

Thưa thầy/cô, có vẻ điểm của em nhập vào bị nhầm rồi ạ, mong thầy cô xử lý lại giúp em. (Sit 5, Pos. 14)

Dạ cô ơi, phần này hình như cô chấm em bị nhầm rồi ạ (Sit 5, Pos. 18)

Ngoài ra, các chiến lược NS3-Giảm thiểu sự áp đặt, NS7-Nêu hành động đe dọa thể diện như một nguyên tắc chung, NS9-Nói công khai như thể người nói chịu ơn, và NS1-Hỏi để ướm thử cũng được các đối tượng tham gia khảo sát lựa chọn thường xuyên trong các tình huống cần bù đắp thể diện âm tính cho đối phương.

Theo kết quả ghi nhận từ khảo sát, chiến lược NS3-Giảm thiểu sự áp đặt tỏ ra hữu dụng ở những tình huống khi mối quan hệ về quyền lực và khoảng cách xã hội giữa người nói và người nghe là ngang nhau (Sit 4 – trao đổi với bạn cùng phòng). Lúc này, tuy người nói muốn người nghe thực hiện yêu cầu nào đó hoặc giải quyết vấn đề gây khó chịu cho người nói, nhưng lại không thể tận dụng ưu thế quyền lực hoặc lợi thế khoảng cách thân thiết trong mối quan hệ. Do đó, người nói cần tránh áp đặt thông qua việc tạo lối thoát cho người nghe bằng những lựa chọn hoặc việc làm “mềm hóa” phát ngôn. Thí dụ,

Ê mày mở hơi lớn á, mở nhỏ lại xúu đi (Sit 4, Pos. 5)

Nếu cậu muốn nghe lớn, hãy dùng tai nghe. Nếu không, cậu tắt nhạc đi. (Sit 4, Pos. 8)

Điếc à má, giảm cái âm lượng xí i (Sit 4, Pos. 18)

Bạn ơi! Bạn có thể nào tắt nhạc đi hoặc có thể mở âm lượng nhỏ hơn được không. (Sit 4, Pos. 30)

Cũng ở tình huống Sit 4, người nói thường lựa chọn chiến lược NS1-Hỏi để ướm thử, như là một hành động lời nói gián tiếp, nhằm đưa ra yêu cầu giải quyết vấn đề gây than phiền. Thí dụ,

Bạn có thể mở bé lại được không? (Sit 4, Pos. 10)

Mở nhỏ được hông bà? (Sit 4, Pos. 26)

Chiến lược NS1 này cũng được sử dụng linh hoạt trong tình huống tương tác với đối tác giao tiếp nắm giữ quyền lực cao hơn (Sit 5 – trao đổi với giáo viên). Thí dụ,

Thầy, cô có thể xem lại điểm của em không chứ thầy, cô nhầm điểm em rồi (Sit 5, Pos. 21)

Thầy ơi, thầy có thể xem xét lại điểm lúc này thầy cộng cho em không ạ, tại lớp có vài bạn trùng tên em ạ (Sit 5, Pos. 25)

Ở tình huống Sit 6 (trao đổi với một bạn sinh viên ở tiệm photocopy), với quan hệ quyền lực ngang bằng, nhưng khoảng cách xã hội lại lớn, người nói hay viện đến chiến lược NS7-Nêu ra hành động đe dọa thể diện như một nguyên tắc chung. Chiến lược này vừa tỏ ra an toàn vừa mang tính thuyết phục cao, và cũng đảm bảo cho thể diện âm tính của đối tác. Thí dụ,

Bạn ơi chỗ mình đứng này giờ mời bạn xếp hàng để chờ đến lượt ạ (Sit 6, Pos. 25)

Bạn ơi muốn tới lượt mình thì phải xếp hàng đứng chờ đó ạ (Sit 6, Pos. 10)

Bạn ơi, mình nên xếp hàng như mọi người ở đây nha (Sit 6, Pos. 29)

Khảo sát không ghi nhận sự vận dụng chiến lược NS5-Nhận lỗi. Điều này có thể xuất phát từ lý do người nói khi than phiền không thấy hợp lý khi tự đổ lỗi cho mình, hoặc cho rằng bản thân mình đang chịu ảnh hưởng tiêu cực từ điều than phiền. Đồng thời, nghiệm thể sinh viên có thể ưu tiên tính trực tiếp, với mong muốn sự việc than phiền được giải quyết. Do đó, khi than phiền, họ sẽ không chọn hạ giọng bằng cách nhận lỗi để tỏ ra ý thức về việc làm phiền đến người nghe hoặc để gây chú ý cho người nghe trước khi than phiền.

Chiến lược lịch sự âm tính NS10 được đặt trong thể tương quan với chiến lược lịch sự dương tính PS17 (Thăm hỏi chuyện riêng tư). Thực ra, việc thăm hỏi chuyện riêng tư thường tập trung vào các đề tài về sức khỏe, công việc, ăn uống, đi lại, đi bơi [28]. Việc tránh hỏi chuyện riêng tư có thể được thực hiện bằng cách người nói điều chỉnh phát ngôn sao cho tạo được nhiều lỗi thoát, hơn là áp đặt và gây khó cho người nghe. Theo đó, thay vì đưa ra câu hỏi đóng như là “Anh/chị có khỏe không?” thì người nói vận dụng chiến lược NS10 này có thể đặt câu hỏi mở hơn như “Anh/chị dạo này như thế nào? (How’s everything?)”. Đây cũng có thể là một trong những điểm nhập nhằng giữa chiến lược lịch sự dương tính và lịch sự âm tính. Tuy nhiên, cũng cần lưu ý, việc xác định một chiến lược lịch sự là dương tính hay âm tính cần dựa trên tổng hiệu quả lịch sự mà phát ngôn mang lại.

Nghiên cứu này không ghi nhận trường hợp chiến lược NS10-Tránh hỏi chuyện riêng tư từ các nghiệm thể tham gia khảo sát. Có thể các nghiệm thể không có thói quen đưa chuyện riêng của người nghe vào kết cấu phát ngôn than phiền. Nói cách khác, “Tránh hỏi chuyện riêng tư” không được xem là một lựa chọn mà là một điều được mặc định trong thực hiện hành động lời nói than phiền.

3. KẾT LUẬN

Nghiên cứu đã đóng góp một góc nhìn về việc sử dụng chiến lược lịch sự của sinh viên người Việt Nam sử dụng khi thực hiện hành động lời nói mang tính đe dọa thể diện, cụ thể là hành động lời nói than phiền trực tiếp trong đời sống. Trên cơ sở các phát ngôn than phiền thu thập được, chúng tôi rút ra những khẳng định: (1) lịch sự dương tính là kênh chủ đạo, phản ánh xu hướng hợp tác, đồng thuận nhằm giải quyết vấn đề từ phía người nói; (2) ở bình diện lịch sự dương tính, người nói ưa chuộng các chiến lược “Tỏ ra lạc quan”, “Hỏi hoặc nêu lý do/ Hỏi để hợp tác” và “Tỏ ra mình và người nghe có cùng góc nhìn”; (3) tiểu chiến lược “Tránh đề cập đến người nói và người nghe” và “Tỏ ra bi quan” là sự lựa chọn an toàn khi có sự không cân xứng về quyền lực

và khoảng cách xã hội trong quan hệ giữa các đối tác giao tiếp; (4) trong hành động lời nói than phiền, “thăm hỏi chuyện riêng tư”, “nhận lỗi”, và “tránh hỏi chuyện riêng tư” dường như không giúp làm giảm nhẹ lời than phiền và không được ý thức lựa chọn như là một chiến lược mà có thể xem là một điều được mặc định trong giao tiếp than phiền; (5) các nghiệm thể cũng có ý thức sử dụng các chiến lược lịch sự khác nhau trong các tình huống giao tiếp khác nhau nhằm đạt được mục đích giao tiếp của mình; tuy vậy, các chiến lược cần được sử dụng triệt để hơn, được phối hợp với nhau tốt hơn nhằm tạo ra hiệu quả tối ưu trong tương tác.

Các kết quả của nghiên cứu này giúp củng cố và bổ sung quan điểm về chiến lược lịch sự của Brown và Levinson [2] và bình diện phạm trù lịch sự dương tính – lịch sự âm tính của tác giả Q. Nguyen [26]. Bên cạnh đó, nghiên cứu cũng có những hàm ý sư phạm; cụ thể là tích hợp trong dạy-học ngôn ngữ/ ngoại ngữ các chiến lược ngôn ngữ - dụng học lịch sự trong giao tiếp nói chung và khi thực hiện các hành động lời nói đe dọa thể diện nói riêng; sử dụng các tình huống nhập vai trong rèn luyện phát triển năng lực giao tiếp; phát triển khung đánh giá năng lực dụng học đối với người học ngôn ngữ/ ngoại ngữ.

Về hạn chế, quy mô mẫu của nghiên cứu chưa được mở rộng hơn và công cụ DCT có thể chưa phản ánh thật sự đầy đủ lời nói tự nhiên, và nghiên cứu chỉ tập khảo sát tại một cơ sở đào tạo bậc đại học. Những nghiên cứu sau có thể mở rộng mẫu và đa dạng hóa vùng miền, hoặc đánh giá tác động của can thiệp sư phạm ngữ dụng lên việc lựa chọn chiến lược lịch sự.

Nhìn chung, nghiên cứu góp phần làm rõ cấu hình chiến lược lịch sự trong hành động than phiền trong bối cảnh giao tiếp của sinh viên Việt Nam, nhấn mạnh tính ý thức về ngữ cảnh của chủ thể giao tiếp, và chứng thực cho việc thiết kế giảng dạy về năng lực giao tiếp nói chung và giao tiếp lịch sự nói riêng ở bậc giáo dục đại học.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẪN LỢI ÍCH

Tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2024.880.51.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] M. Canale and M. Swain, "Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing," *Applied Linguistics*, vol. 1, no. 1, pp. 1-47, 1980.
- [2] P. Brown and S. C. Levinson, *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- [3] P. Brown, "Politeness and language," in *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*, 2nd edition, J. D. Wright, Ed. Amsterdam: Elsevier, 2015, pp. 326-330.
- [4] Q. Nguyen, "Languages and cultures in interaction: Communication breakdown and pragmatic failure," *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 36, no. 2, pp. 1-12, 2020.
- [5] E. Olshtain and L. Weinbach, "Complaints: A study of speech act behavior among native and nonnative speakers of Hebrew," in *The Pragmatic Perspective*, J. Verschueren and M. B. Papi, Eds. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1987, pp. 195-210.
- [6] E. Olshtain and L. Weinbach, "Interlanguage features of the speech act of complaining," in *Interlanguage Pragmatics*, G. Kasper and S. Blum-Kulka, Eds. Oxford: Oxford University Press, 1993, pp. 108-122.
- [7] A. Trosborg, *Interlanguage pragmatics: Requests, complaints, and apologies*. Berlin: De Gruyter Mouton, 1995.
- [8] M. Laforest, "Scenes of family life: Complaining in everyday conversation," *Journal of Pragmatics*, vol. 34, no. 10-11, pp. 1595-1620, 2002.
- [9] T. Heinemann and V. Traverso, "Complaining in interaction," *Journal of Pragmatics*, vol. 41, no. 12, pp. 2381-2384, 2009.
- [10] D. Edwards, "Moaning, whinging and laughing: The subjective side of complaints," *Discourse Studies*, vol 7, no. 1, pp. 5-29, 2005.
- [11] H. Sacks, *Lectures on conversation: Volumes I & II*. Oxford: Blackwell Publishing, 1995.
- [12] A. Wierzbicka, *Cross-cultural pragmatics: The semantics of human interaction*, 2nd edition. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003.
- [13] R. M. Kowalski, *Complaining, teasing, and other annoying behaviors*. New Haven: Yale University Press, 2003.
- [14] D. Boxer. "Complaints: How to gripe and establish rapport," in *Speech act performance: Theoretical, empirical and methodological issues*, A. Martínez-Flor, E. Usó-Juan, Eds. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010, pp. 163-178.
- [15] J. L. Austin, *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press, 1962.
- [16] J. R. Searle, *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- [17] Y. S. Chen, C. Y. D. Chen and M. H. Chang, "American and Chinese complaints: Strategy use from a cross-cultural perspective," *Intercultural Pragmatics*, vol. 8, no. 2, pp. 253-275, 2011.
- [18] P. Brown, "Politeness and impoliteness," in *The Oxford handbook of pragmatics*, Y. Huang, Ed. Oxford: Oxford University Press, 2017, pp. 383-399.
- [19] G. N. Leech, *Principles of pragmatics*. London/ New York: Longman, 1983.
- [20] J. Culpeper and M. Terkourafi, "Pragmatic approaches to (im)politeness," in *The Palgrave handbook of linguistic (im)politeness*, J. Culpeper, M. Haugh, and D. Z. Kádár, Eds. London: Palgrave Macmillan, 2017, pp. 11-40.
- [21] G. Leech, *The pragmatics of politeness*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- [22] D. Z. Kádár. "Politeness in pragmatics," in *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*, M. Aronoff, Ed. Oxford: Oxford University Press, 2017, pp. 1-25.

- [23] E. Goffman, "On face-work: An analysis of ritual elements in social interaction," *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes*, vol. 18, no. 3, pp. 213-231, 1955.
- [24] D. Archer, "Politeness," in *The Routledge handbook of pragmatics*, A. Barron, Y. Gu and G. Steen, Eds. London/New York: Routledge, 2017, pp. 384-398.
- [25] Q. Nguyen, "Face and politeness in communication revisited," *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 35, no. 2, pp. 1-14, 2019.
- [26] Q. Nguyen, "A proposed frame of reference for research of same-difference in cross-cultural communication and pragmatic failure in intercultural communication: Reference of manifestation (culture) (Article 2)," *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 37, no. 5, pp. 1-29, 2021.
- [27] M. Sifianou, "Linguistic politeness: Laying the foundations," in *Interpersonal Pragmatics*, M. A. Locher and S. L. Graham, Eds. Berlin: De Gruyter Mouton, 2010, pp. 17-42.
- [28] Q. Nguyen, *Một số vấn đề giao tiếp nội văn hóa và giao văn hóa*. Hanoi: Vietnam National University Press, 2004.
- [29] Z. M. Yuan and R. Zhang, "Investigating longitudinal pragmatic development of complaints made by Chinese EFL learners," *Applied Linguistics Review*, vol. 9, no. 1, pp. 63-87, 2018.
- [30] C. Y. Hong and S. C. Shih, "A contrastive study of perceptions of appropriate complaints," *Studies in International Cultures*, vol. 8, no. 1, pp. 63-88, 2012.
- [31] J. House and G. Kasper, "Politeness markers in English and German," in *Conversational Routine, Rasmus Rask Studies in Pragmatic Linguistics, Vol. 2*, F. Coulmas, Ed. Berlin: De Gruyter Mouton, 1981, pp. 157-168.
- [32] Z. Zhoumin, "A contrastive study of American and Chinese university students' complaining strategies," *Chinese Journal of Applied Linguistics*, vol. 34, no. 1, pp. 111-125, 2011.
- [33] X. Zhu, "On dissimilarities of complaints between American and Chinese students," *Journal of Xian International Studies University*, vol. 16, no. 1, pp. 51-55, 2008.
- [34] B. Murphy and J. Neu, "My grade's too low: The speech act set of complaining," in *Speech Acts Across Cultures: Challenges to Communication in a Second Language*, S. M. Gass and J. Neu, Eds. Berlin: Mouton de Gruyter, 1996, pp. 191-216.
- [35] D. H. Tatsuki, "If my complaints could passions move: An interlanguage study of aggression," *Journal of Pragmatics*, vol. 32, no. 7, pp. 1003-1017, 2000.
- [36] B. Gallaher, "Effect of gender on language performance of American speakers, Russian native speakers, and American L2 learners of Russian in a complaint situation," *Lodz Papers in Pragmatics*, vol. 10, no. 2, pp. 171-195, 2014.
- [37] C. Hong and S. Shih, "Proficiency and complaints: Analyses of productions and perceptions," *Intergrams: Studies in Languages and Literatures*, vol. 14, no. 1, pp. 1-20, 2013.
- [38] C. Lee, "An exploratory study of the interlanguage pragmatic comprehension of young learners of English," *Pragmatics*, vol. 20, no. 3, pp. 343-373, 2010.
- [39] C. Lee, "'Mum, Sister hit me': Interlanguage complaint strategies of Cantonese learners of English from childhood to their teens," *International Review of Pragmatics*, vol. 4, no. 1, pp. 80-109, 2012.
- [40] Y. S. Chen, C. Y. D. Chen and M. H. Chang, "The effects of instruction on Chinese university students' productions of complaint behaviors in American English," *Taiwan Journal of TESOL*, vol. 7, no. 1, pp. 29-65, 2010.
- [41] T. T. M. Nguyen and T. T. T. Pham, "L2 emails of complaints: Strategy use by low and high proficiency learners of English as a foreign language," in *Email Pragmatics and Second Language Learners*, M. Economidou-Kogetsidis, M. Savić and N. Halenko, Eds. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2021, pp. 41-70.
- [42] C. Vásquez, "Complaints online: The case of TripAdvisor," *Journal of Pragmatics*, vol. 43, no. 6, pp. 1707-1717, 2011.

- [43] T. V. D. Tran, “A comparative study on politeness strategies in complaining in American and Vietnamese cultures,” Master’s thesis, Vietnam National University Hanoi, Hanoi, Vietnam, 2008.
- [44] S. W. Lim, “Politeness in making complaints amongst college students,” Master’s thesis, University of Malaysia, Kuala Lumpur, Malaysia, 2013.
- [45] R. T. Lakoff, *Language and women’s place*. New York: Harper & Row, 1975.
- [46] Wijayanto, M. Laila, A. Prasetyarini and S. Susiati, “Politeness in interlanguage pragmatics of complaints by Indonesian learners of English,” *English Language Teaching*, vol. 6, no. 10, pp. 188-201, 2013.
- [47] N. Masjedi and S. Paramasivam, “Complaint and politeness strategies used by Iranian speakers of English,” *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, vol. 7, no. 4, pp. 38-45, 2018.
- [48] I. Astia, “Politeness strategy in interlanguage pragmatics of complaints by international students,” *Indonesian Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics*, vol. 4, no. 2, pp. 349-362, 2020.
- [49] H. L. Le, “Methods for amassing data in cross-cultural pragmatics research,” *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 40, no. 6, pp. 65-82, 2024.
- [50] T. H. G. Bui, T. Q. Dam and D. H. Nguyen, “An analysis on politeness strategies used by teachers and students at School of Foreign Languages, Thai Nguyen University,” *Tạp chí Khoa học và Công nghệ – Đại học Thái Nguyên*, vol. 225, no. 3, pp. 152-159, 2020.
- [51] Y. Chu, “A contrastive pragmatic study of politeness strategies in disagreement between native speakers of English and Chinese EFL learners,” *Chinese Journal of Applied Linguistics*, vol. 39, no. 2, pp. 234-256, 2016.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Politeness strategies in the speech act of complaining by students in a university in central Vietnam

Le Huu Loc*, Huynh Thi Cam Nhung

Department of Foreign Languages, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 09/09/2025; Revised: 13/10/2025;

Accepted: 22/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

This study investigates pragma-linguistic strategies in the categorical dimension of positive politeness and negative politeness employed by university students when performing the speech act of complaining in their everyday communicative situations. Data were collected using a discourse completion task (DCT) administered to 30 first-year non-English majors at a university in central Vietnam (QNU). The complaining utterances collected were analyzed to find out the politeness strategies employed. The findings reveal the use of both politeness strategy systems, with positive politeness strategies being more prominent in order to maintain harmony and resolve complaint issues. The distribution of politeness strategies reflects the participants' sensitivity to contextual factors. The study provides empirical evidence of the uneven distribution in the choice of politeness strategies for a particular speech act, highlighting the influence of communicative factors such as topic, power relations, and social distance between interlocutors on strategy selection. In addition, the findings carry implications for the training and development of pragmatic competence in language/ foreign language teaching and learning.

Keywords: *Communication, speech act, complaining, strategies, politeness.*

*Corresponding author:

Email: lehuuloc@qnu.edu.vn

Thông tin bổ sung
Chiến lược lịch sử trong hành động lời nói than phiền của
sinh viên tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam

Lê Hữu Lộc*, Huỳnh Thị Cẩm Nhung

Khoa Ngoại ngữ, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

BẢNG CÂU HỎI KHẢO SÁT

Chúng tôi lập bảng khảo sát này nhằm phục vụ cho một đề tài nghiên cứu về dụng học với tựa đề là “*Nghiên cứu hành động lời nói than phiền trong giao tiếp của sinh viên Trường Đại học Quy Nhơn*”. Nội dung của đề tài là khảo sát cách thức sinh viên đưa ra lời than phiền trong giao tiếp hàng ngày. Vì không có câu trả lời đúng hoặc sai nên chúng tôi rất cảm kích với tất cả các câu trả lời tự nhiên của các bạn. Chúng tôi khẳng định sẽ tuyệt đối giữ bí mật danh tính.

Chân thành cảm ơn các bạn!

Các bạn vui lòng đọc kĩ các tình huống sau đây và viết ra những gì thường nói để than phiền với chính đối tượng được đề cập trong từng tình huống dưới đây:

1. Người bạn thân làm hỏng chiếc máy ảnh mới của bạn

.....

2. Em trai của bạn mượn xe máy và trả muộn

.....

3. Bố của bạn quên gửi tiền đóng học phí

.....

4. Bạn cùng phòng mở nhạc rock với âm lượng lớn

.....

5. Có sự nhầm lẫn về điểm số bạn nhận được từ giảng viên

.....

6. Một bạn sinh viên chen ngang vào hàng người ở tiệm photocopy

.....

--- CHÂN THÀNH CẢM ƠN SỰ HỢP TÁC CỦA CÁC BẠN!---

*Tác giả liên hệ chính.
Email: lehuuloc@qnu.edu.vn

Giải pháp nâng cao chất lượng huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK cho sinh viên tại Trung tâm Giáo dục Quốc phòng và An ninh Trường Đại học Quy Nhơn

Nguyễn Thanh Ngọc*, Phạm Văn Khương

Trung tâm Giáo dục Quốc phòng và An ninh, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 04/09/2025; Ngày sửa bài: 21/10/2025;
Ngày nhận đăng: 23/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Trong bối cảnh cần nâng cao chất lượng GDQPAN ở bậc đại học nhưng điều kiện trang thiết bị còn hạn chế, nghiên cứu này thử nghiệm – đánh giá hiệu quả sư phạm của mô hình huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK trong học phần GDQPAN 4, phù hợp Thông tư số 05/2020/TT-BGDĐT. Nghiên cứu triển khai tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn (04/2024 – 06/2025) trên 600 sinh viên (356 nam, 244 nữ) khóa 44 và 49, phân bổ cân bằng vào nhóm thực nghiệm và đối chứng (mỗi nhóm 300), đồng thời tham vấn 12 giảng viên. Can thiệp kết hợp dạy học tích cực, luyện tập phân đoạn và ứng dụng 05 máy bắn tập MBT-03. Dữ liệu thu thập bằng khảo sát và thực nghiệm sư phạm, phân tích bằng SPSS; thang đo hứng thú học tập và kiến thức chuyên môn đạt độ tin cậy tốt (Cronbach's Alpha 0,85 và 0,89). Kết quả cho thấy nhóm thực nghiệm cải thiện rõ rệt về hứng thú và kỹ năng: điểm bắn trung bình đạt 7,85 (SD = 1,12), cao hơn 21,7% so với đối chứng 6,45 (SD = 1,35), khác biệt có ý nghĩa thống kê ($t(598) = 12,34; p < 0,001$). Kết luận, mô hình đề xuất vừa hiệu quả vừa khả thi trong bối cảnh cơ sở vật chất hạn chế, góp phần nâng cao chất lượng dạy học GDQPAN ở đại học và hỗ trợ mục tiêu xây dựng nền quốc phòng toàn dân.

Từ khóa: Bắn súng AK, học tập tích cực, mô phỏng MBT-03, hiệu quả sư phạm, hứng thú học tập.

1. MỞ ĐẦU

Giáo dục quốc phòng và an ninh (GDQPAN) được Đảng và Nhà nước ta xác định là một nội dung không thể thiếu trong nền giáo dục quốc gia. Môn học này có ý nghĩa quan trọng, không chỉ góp phần xây dựng nền quốc phòng toàn dân mà còn hình thành ở thế hệ trẻ lòng yêu nước, ý thức trách nhiệm đối với sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Theo Luật GDQPAN năm 2013 [1], đây là một môn học chính khóa bắt buộc trong hệ thống giáo dục quốc dân, từ các trường phổ thông đến các cơ sở giáo dục đại học và cao

đẳng. Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng tiếp tục nhấn mạnh tầm quan trọng của công tác này, đặc biệt là việc xây dựng và phát huy "thế trận lòng dân" vững mạnh trong nền quốc phòng toàn dân và nền an ninh nhân dân [2].

Trong chương trình đào tạo sinh viên bậc đại học, Học phần 4 "Kỹ thuật chiến đấu bộ binh và chiến thuật" (GDQPAN 4) là một trong những nội dung trọng yếu, tập trung vào kỹ năng thực hành chiến đấu bộ binh, trong đó kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK chiếm tới 22 tiết trong tổng số 60 tiết thực hành. Tuy nhiên, Khi nhóm nghiên

*Tác giả liên hệ chính.

Email: nguyenthanhngoc@qnu.edu.vn

cứu thực hiện khảo sát thực tiễn tại Trường Đại học Quy Nhơn, công tác huấn luyện nội dung này vẫn còn tồn tại nhiều bất cập. Phần lớn sinh viên chưa thực sự có hứng thú, kỹ năng thực hành còn nhiều hạn chế, đưa đến kết quả kiểm tra thường chưa đạt yêu cầu cao. Một trong những nguyên nhân chính là do sinh viên đã học qua chương trình GDQPAN cấp THPT nhưng thời gian học ngắn, cơ sở vật chất thiếu thốn, khiến kiến thức và kỹ năng thực hành gần như mới hoàn toàn khi các em bước vào đại học.

Nghiên cứu này được tiến hành với mục đích khắc phục những hạn chế nêu trên, trên cơ sở tổng quan và hệ thống hóa cơ sở lý luận về phương pháp dạy học kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK, đồng thời đánh giá thực trạng khách quan và chủ quan tại Trung tâm GDQPAN. Từ đó, đề xuất một hệ thống giải pháp sư phạm toàn diện, khả thi và phù hợp bối cảnh. Hệ thống giải pháp sẽ được kiểm chứng thông qua thực nghiệm sư phạm đối với sinh viên học tập môn học GDQPAN tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn, nhằm xác định phương án tối ưu và góp phần nâng cao chất lượng dạy – học GDQPAN trong giai đoạn hiện nay.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN

2.1. Lý luận về phương pháp dạy học GDQPAN

Phương pháp dạy học nói chung là tổng hợp các cách thức hoạt động của thầy và trò trong quá trình dạy học, nhằm thực hiện tốt các nhiệm vụ giáo dục [3]. Trong đó, người thầy đóng vai trò chủ đạo, tổ chức và điều khiển, còn người học phải giữ vai trò tích cực, chủ động tiếp thu kiến thức và kỹ năng. Đối với môn GDQPAN, phương pháp giảng dạy không chỉ truyền tải kiến thức mà còn hình thành kỹ năng, phẩm chất nhân cách và ý thức bảo vệ Tổ quốc [4]. Các nguyên tắc sư phạm cốt lõi phải được tuân thủ trong quá trình giảng dạy kỹ thuật bắn súng AK bao gồm:

- **Nguyên tắc hệ thống:** Đòi hỏi nội dung giảng dạy và phương pháp tiến hành phải có tính kế hoạch và trình tự logic. Giảng viên cần xây dựng kế hoạch chi tiết để sinh viên nắm chắc

kiến thức và kỹ năng một cách toàn diện, không bị hổng kiến thức.

- **Nguyên tắc củng cố:** Việc huấn luyện kỹ thuật bắn súng là quá trình rèn luyện các phản xạ có điều kiện. Do đó, các động tác phải được lặp đi lặp lại nhiều lần để trở nên thuần thục và vững chắc. Học đến đâu thực hành đến đó, củng cố kiến thức cũ để tiếp thu kiến thức mới.

- **Nguyên tắc trực quan:** Giúp người học tiếp thu thông tin hiệu quả hơn thông qua nhiều giác quan. Với một môn học phức tạp như kỹ thuật bắn súng, việc kết hợp giữa lời giảng và động tác mẫu là vô cùng cần thiết. Giảng viên cần sử dụng mô hình, tranh ảnh và phim tư liệu để minh họa, cụ thể hóa nội dung bài học.

- **Nguyên tắc thực tiễn:** Phương pháp giảng dạy phải phù hợp với đối tượng, giới tính, trình độ và điều kiện thực tế của cơ sở vật chất, sân bãi. Giảng viên cần cải tiến phương pháp, khơi gợi sự tham gia tích cực của sinh viên, đồng thời tạo ra môi trường luyện tập nghiêm túc, kỷ luật.

Phương châm xuyên suốt trong huấn luyện kỹ thuật bắn súng AK là "**chắc từ cơ bản**". Điều này nhấn mạnh rằng nền tảng kỹ thuật vững chắc là tiền đề để xây dựng ý chí và niềm tin, giúp người bắn đạt kết quả cao trong thực hành [5].

2.2. Định hướng giảng dạy kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK

Trong khuôn khổ học phần GDQPAN 4, mô-đun kỹ thuật bắn súng AK được thiết kế nhằm phát triển năng lực tổng hợp cho người học.

Về mục tiêu, mô-đun hướng đến trang bị hệ thống tri thức lý thuyết nền tảng về nguyên lý vũ khí, lý thuyết bắn và quy tắc an toàn, đồng thời hình thành kỹ năng thực hành đồng bộ, bảo đảm sự kết hợp nhuần nhuyễn giữa trạng thái tâm lý vững vàng và thao tác vận động chuẩn xác trong từng yếu lĩnh, động tác bắn.

Về nội dung, chương trình được cấu trúc theo logic sư phạm, chuyển hóa từ tri thức lý thuyết sang kỹ năng thực hành thông qua một

chuỗi các nhiệm vụ học tập có độ phức tạp tăng dần.

Về phương pháp, giảng viên vận dụng tổ hợp các phương pháp dạy học tích cực như trực quan, làm mẫu, luyện tập phân chia và tổng hợp, kết hợp ứng dụng công nghệ mô phỏng của thiết bị MBT-03 để tối ưu hóa quá trình tiếp thu và cung cấp phản hồi tức thời [6].

Hình thức tổ chức được đa dạng hóa từ lên lớp tập trung, luyện tập theo phân đội đến huấn luyện cá biệt hóa.

Hệ thống kiểm tra, đánh giá tích hợp cả đánh giá quá trình và đánh giá tổng kết, sử dụng rubric làm công cụ đo lường khách quan các tiêu chí về an toàn, kỹ thuật động tác và hiệu quả bắn, dựa trên sự đối chứng giữa minh chứng quan sát và dữ liệu số hóa.

3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

3.1. Phương pháp tiếp cận

Nghiên cứu vận dụng phương pháp tiếp cận hỗn hợp (mixed-methods), kết hợp định lượng và định tính nhằm phản ánh khách quan và toàn diện thực tiễn dạy học. Thiết kế trước – sau thực nghiệm có nhóm đối chứng song song được sử dụng để so sánh hiệu quả gói can thiệp (dạy học tích cực, luyện tập phân đoạn, ứng dụng thiết bị MBT-03) với phương pháp truyền thống trong mô-đun kỹ thuật bắn súng AK thuộc học phần 4 (HP4).

3.2. Phương pháp nghiên cứu

3.2.1. Nhóm phương pháp nghiên cứu lý luận

Tiến hành tổng quan, phân tích và hệ thống hóa tài liệu về dạy học kỹ thuật bắn súng; đặc điểm tâm lý – nhận thức của sinh viên GDQPAN; các văn bản/quy định hiện hành. Đồng thời, phân tích nội dung chương trình HP4 để xác định mục tiêu, chuẩn đầu ra và tiêu chí đánh giá năng lực thực hành.

3.2.2. Nhóm phương pháp nghiên cứu thực tiễn

Khảo sát bằng phiếu hỏi được thiết kế để thu thập thông tin về thể trạng tự báo cáo, hứng thú học

tập và nhận thức kiến thức chuyên môn của sinh viên, đồng thời lấy ý kiến giảng viên về tính khả thi và hiệu quả của giải pháp. Quan sát sư phạm có cấu trúc nhằm ghi nhận thái độ, kỷ luật thao trường và chất lượng động tác, sử dụng phiếu quan sát và rubric năng lực thống nhất. Phỏng vấn sâu 12 giảng viên/cán bộ quản lý giúp bổ sung bối cảnh triển khai và khuyến nghị chuyên môn. Thực nghiệm sư phạm được tổ chức với hai nhóm song song (thực nghiệm/đối chứng), luyện tập theo kế hoạch 22 tiết với tối đa 05 máy MBT-03. Hiệu quả can thiệp được đánh giá theo thiết kế trước – sau, dựa trên điểm bài nằm bắn có bệ tì (AK) theo quy định hiện hành; đồng thời chấm các tiêu chí hỗ trợ gồm bảo đảm an toàn, tư thế – động tác và mức độ tuân thủ quy trình. Cách tiếp cận này phản ánh đồng thời kết quả cuối cùng và chất lượng thực hiện kỹ thuật.

3.2.3. Phương pháp thống kê toán học

Dữ liệu được xử lý bằng SPSS với thống kê mô tả (trung bình, độ lệch chuẩn, phương sai) và kiểm định t-test để so sánh trong nhóm và giữa nhóm. Độ tin cậy thang đo được kiểm định bằng Cronbach's Alpha; các thang đo đạt ngưỡng chấp nhận bảo đảm tính nhất quán nội tại cho phân tích suy luận.

3.3. Phạm vi nghiên cứu

Về nội dung, nghiên cứu tập trung vào mô-đun kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK trong HP4 (mục tiêu, nội dung, phương pháp tổ chức dạy học, kiểm tra – đánh giá và hiệu quả can thiệp). Về không gian, nghiên cứu được triển khai tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn. Về thời gian, thực hiện từ 04/2024 đến 06/2025; đối tượng gồm 600 sinh viên (356 nam, 244 nữ) của khóa 44 và 49, phân bổ cân bằng vào hai nhóm thực nghiệm và đối chứng.

4. KẾT QUẢ VÀ THẢO LUẬN

4.1. Phân tích thực trạng ban đầu

Dữ liệu tiền thực nghiệm trên 600 sinh viên thuộc hai khóa 44 và 49 (356 nam, 244 nữ) cho thấy hai nhóm nghiên cứu tương đương về đặc điểm đầu vào. Mức hứng thú học tập đo bằng thang

Likert 5 mức có độ tin cậy Cronbach's Alpha = 0,85; điểm trung bình 3,08 (SD = 0,92) ở nhóm thực nghiệm và 3,03 (SD = 0,89) ở nhóm đối chứng; kiểm định $t(598) = 1,12$; $p = 0,26$ xác nhận không có khác biệt có ý nghĩa, trong khi trên 60% sinh viên chọn mức Bình thường/ Không hứng thú – Chán ghét. Ở cảm nhận độ khó, điểm trung bình lần lượt 3,65 (SD = 0,95) và 3,62 (SD = 0,93); thang đo có Alpha = 0,89, với trên 60% đánh giá Khó/Rất khó; các nút thắt nổi bật là thời lượng luyện tập còn ít (72%) và cơ sở vật chất hạn chế (65%).

Bên cạnh đó, thể trạng và thị lực có thể tác động đến chất lượng ngắm bắn: chiều cao TB 158,2 cm, cân nặng TB 52,1 kg (nữ 45,6 kg), tỷ lệ cận 18,5% (mức cận TB 3,2 điốp). Về nguồn lực, Trung tâm hiện có 05 máy MBT-03, là ràng buộc quan trọng khi thiết kế tổ chức luyện tập. Tổng hợp các chỉ dấu trên khẳng định mặt bằng hứng thú ban đầu còn hạn chế, độ khó cảm nhận

cao và giới hạn về thời gian – phương tiện; đây là căn cứ trực tiếp để hình thành các nhóm giải pháp ở mục 4.2 và kiểm chứng hiệu quả tại mục 4.3.

4.1.1. Thể trạng và hứng thú học tập

Kết quả khảo sát ban đầu về thể trạng cho thấy chiều cao trung bình của sinh viên là 158,2 cm (nam: 165,4 cm, SD = 5.8; nữ: 152,3 cm, SD = 4.9) và cân nặng trung bình là 52,1 kg (nam: 58,7 kg, SD = 7.2; nữ: 45,6 kg, SD = 6.1), ảnh hưởng đến khả năng ngắm bắn của sinh viên. Điều này có thể gây khó khăn khi thực hiện các động tác kỹ thuật đòi hỏi thể lực và sự ổn định. Tỷ lệ sinh viên mắc các bệnh về mắt, đặc biệt có 18,5% sinh viên bị cận thị (trung bình 3,2 dioptr, SD = 1.4), là một trở ngại lớn cho việc ngắm bắn chính xác.

Để đánh giá hứng thú học tập, chúng tôi sử dụng thang đo 5 mức độ. Dữ liệu khảo sát trước thực nghiệm cho thấy mức độ hứng thú của cả hai nhóm đều ở mức thấp.

Bảng 1. Hứng thú học tập nội dung kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (N=600).

Nhóm	Rất hứng thú n (%)	Hứng thú n (%)	Bình thường n (%)	Không hứng thú n (%)	Chán ghét n (%)	Trung bình (SD)	Phương sai
Thực nghiệm (300)	25 (8,3%)	75 (25,0%)	120 (40,0%)	60 (20,0%)	20 (6,7%)	3,08 (0,92)	0,846
Đối chứng (300)	21 (7,0%)	70 (23,3%)	125 (41,7%)	65 (21,7%)	19 (6,3%)	3,03 (0,89)	0,792

Nguồn: Tác giả tự tổng hợp từ khảo sát

Phân tích bảng 1: Bảng 1 ghi nhận mức hứng thú học nội dung kỹ thuật bắn súng AK trước thực nghiệm trên 600 sinh viên, đo bằng thang Likert 5 mức; thang đo đạt Cronbach's Alpha = 0,85, bảo đảm độ tin cậy của công cụ. Kết quả cho thấy điểm trung bình hứng thú của nhóm thực nghiệm = 3,08 (SD = 0,92) và nhóm đối chứng = 3,03 (SD = 0,89); kiểm định $t(598) = 1,12$; $p = 0,26$ xác nhận không có khác biệt có ý nghĩa giữa hai nhóm tại thời điểm xuất phát. Về phân bố, hơn 60% sinh viên ở cả hai nhóm chọn “Bình thường” (khoảng 40 – 41,7%) hoặc “Không hứng thú/Chán ghét” (khoảng

26,3 – 27,7%). Điều này cho thấy hứng thú nhìn chung chưa cao và vẫn còn dư địa để nâng lên thông qua điều chỉnh phương pháp và tổ chức luyện tập. Bảng số liệu đồng thời cho thấy hai nhóm tương đương trước can thiệp, tạo nền tảng tin cậy để đánh giá tác động của các giải pháp tăng hứng thú và cải thiện hiệu quả học tập ở các mục tiếp theo.

4.1.2. Kiến thức chuyên môn

Thang đo Likert 5 mức cảm nhận độ khó khi học kỹ thuật bắn súng có hệ số Cronbach's Alpha là 0.89, cho thấy dữ liệu thu thập có độ tin cậy cao.

Bảng 2. Cảm nhận khó khăn khi học kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (N = 600).

Nhóm	Rất khó n (%)	Khó n (%)	Bình thường n (%)	Không khó n (%)	Rất dễ n (%)	Trung bình (SD)	Phương sai
Thực nghiệm (300)	75 (25,0%)	105 (35,0%)	90 (30,0%)	25 (8,3%)	5 (1,7%)	3,65 (0,95)	0,902
Đối chứng (300)	80 (26,7%)	100 (33,3%)	85 (28,3%)	27 (9,0%)	8 (2,7%)	3,62 (0,93)	0,865

Nguồn: Tác giả tự tổng hợp từ khảo sát

Phân tích bảng 2: Phân tích dữ liệu tiền kiểm cho thấy mức độ khó khăn cảm nhận của người học ở cả nhóm thực nghiệm (M = 3,65; SD = 0,95) và nhóm đối chứng (M = 3,62; SD = 0,93) đều ở ngưỡng cao. Kiểm định t-test cho mẫu độc lập khẳng định sự khác biệt giữa hai nhóm là không có ý nghĩa thống kê ($t(598) = 0,45$; $p = 0,65$), qua đó thiết lập một nền tảng tương đồng khách quan để đánh giá hiệu quả can thiệp về sau. Thang đo được sử dụng có độ tin cậy cao (Cronbach’s Alpha = 0,89), bảo đảm giá trị của các suy luận thống kê.

Đáng chú ý, phân tích sâu hơn về nguyên nhân chỉ ra rằng khó khăn của người học chủ yếu xuất phát từ các yếu tố ngoại sinh - cụ thể là thời gian luyện tập không đủ (72%) và hạn chế về cơ sở vật chất (65%) - thay vì từ bản chất nội tại của nội dung học thuật. Phát hiện này không chỉ củng cố cơ sở thực chứng cho các hàm ý sư phạm đã được đề xuất mà còn nhấn mạnh sự cần thiết của việc tối ưu hóa điều kiện tổ chức và phương tiện dạy học nhằm nâng cao hiệu quả huấn luyện.

4.2. Hệ thống giải pháp đề xuất

Dựa trên kết quả phân tích thực trạng huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn (Mục 4.1), chúng tôi đề xuất một hệ thống giải pháp sư phạm nhằm khắc phục các hạn chế về hứng thú học tập (68% sinh viên cho rằng phương pháp dạy không hấp dẫn, 62% thấy nội dung khô khan, Bảng 1) và hiệu quả thực hành (thời gian luyện tập ít: 72%, cơ sở vật chất thiếu thốn: 65%, Bảng 2). Các giải pháp được xây dựng dựa trên cơ sở lý luận sư phạm (Mục 2), ý kiến chuyên

môn từ 12 giảng viên (Phụ lục 3), và các nguyên tắc huấn luyện theo Thông tư số 05/2020/TT-BGDĐT của Bộ Giáo dục và Đào tạo [5]. Hệ thống giải pháp được chia thành ba nhóm chính, với mục tiêu cải thiện hứng thú học tập (tăng 31%) và hiệu quả thực hành (tăng 21.7%), như đã chứng minh qua thực nghiệm (Mục 4.3).

4.2.1. Nhóm giải pháp tạo hứng thú học tập

Thực trạng cho thấy hơn 60% sinh viên chỉ cảm thấy “Bình thường” hoặc “Không hứng thú/Chán ghét” với nội dung kỹ thuật bắn súng AK (Bảng 1), chủ yếu do phương pháp giảng dạy thiếu hấp dẫn và nội dung khô khan. Để giải quyết, chúng tôi triển khai các giải pháp sau:

- **Đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tích cực:** Chuyển từ phương pháp truyền giảng thụ động sang phương pháp lấy người học làm trung tâm, khuyến khích sinh viên tham gia thảo luận và đặt câu hỏi. Ví dụ, trong 6 tiết lý thuyết cơ bản, giảng viên tổ chức các buổi đàm thoại để sinh viên chia sẻ khó khăn khi thực hành ngắm bắn, từ đó điều chỉnh nội dung giảng dạy phù hợp với trình độ và thể trạng của sinh viên (chiều cao trung bình: 158,2 cm; 18,5% mắc cận thị, Mục 4.1.1).

- **Lồng ghép các trò chơi tương tác:** Tổ chức các hoạt động như “Thi ngắm bắn nhanh” trên máy bắn tập MBT-03, được triển khai trong 10 tiết nâng cao (Hình 2, Phụ lục 4). Mỗi tổ 5 sinh viên thi đua đạt điểm ngắm bắn cao nhất, với kết quả được hiển thị thời gian thực trên máy MBT-03. Hoạt động này không chỉ tăng tính cạnh tranh mà còn giảm tỷ lệ sinh viên “Chán ghét” từ 6,7% xuống dưới 2% (theo khảo sát sau thực nghiệm, Mục 4.3).

- **Sử dụng băng rôn và khẩu hiệu cổ động:** Trang trí khu vực luyện tập bằng các khẩu hiệu như “Chắc từ cơ bản, vững vàng kỹ năng” hoặc “Tập trung, chính xác, chiến thắng”. Các khẩu hiệu này được đặt tại 5 điểm tập sử dụng máy MBT-03, tạo không khí học tập sôi nổi và tăng ý thức kỷ luật.

- **Tăng cường tương tác giữa giảng viên và sinh viên:** Nhằm kiến tạo hứng thú thông qua việc tăng cường tương tác sư phạm, giải pháp huấn luyện cá biệt hóa được triển khai. Hoạt động này tập trung vào việc cung cấp phản hồi kiến tạo và hiệu chỉnh kỹ thuật cá nhân, dựa trên sự phân tích khoa học các dữ liệu khách quan từ thiết bị mô phỏng MBT-03 và minh chứng trực quan. Chương trình được thiết kế ưu tiên cho những người học có nhu cầu hỗ trợ đặc biệt, đồng thời tích hợp các bài tập bổ trợ nhằm củng cố năng lực thể chất nền tảng, qua đó giải quyết các rào cản học tập một cách có mục tiêu.

Ý nghĩa khoa học: Các giải pháp này giúp tăng hứng thú học tập từ mức trung bình 3.08 (SD = 0.92) lên 4.12 (SD = 0.78) ở nhóm thực nghiệm (Mục 4.3), phù hợp với nghiên cứu của Nguyễn Công Khánh (2008) về vai trò của động lực nội tại trong giáo dục. Sự cải thiện này tạo nền tảng tâm lý vững chắc, giúp sinh viên tiếp thu kỹ năng thực hành hiệu quả hơn.

4.2.2. Nhóm giải pháp cải tiến phương pháp giảng dạy và luyện tập

Kết quả khảo sát cho thấy thời lượng luyện tập còn ít và cơ sở vật chất thiếu thốn là hai rào cản nổi bật (Bảng 2); đồng thời, nhiều ý kiến ghi nhận cách tổ chức và phương pháp dạy học chưa đủ hấp dẫn. Từ đó, nhóm giải pháp này tập trung đa dạng hóa phương pháp, tối ưu hóa luân chuyển điểm tập, và nâng chất lượng sửa tập tại chỗ trên thiết bị MBT-03.

- **Kết hợp đa dạng phương pháp giảng dạy:** Trong 6 tiết cơ bản, giảng viên sử dụng phương pháp thuyết trình để giới thiệu cấu tạo súng AK, kết hợp với phương pháp phân tích để giải thích các lỗi ngắm bắn phổ biến (ví dụ:

ngắm sai do ảnh hưởng của gió, Mục 2.2). Trong 10 tiết nâng cao, phương pháp đàm thoại được áp dụng để thảo luận về kỹ thuật nắm bắn, kết hợp với trình bày trực quan qua video minh họa và mô hình súng AK. Các phương pháp này được triển khai theo quy trình chi tiết trong Hình 2 (Phụ lục 4).

- **Tổ chức luyện tập linh hoạt theo đội hình:** Luyện tập được chia thành ba cấp độ: trung đội (30 – 40 sinh viên), tiểu đội (9 – 10 sinh viên), và tổ (5 sinh viên). Quy trình luân chuyển điểm tập được minh họa trong Hình 1, với mỗi tổ thực hành 15 phút tại 3 điểm tập:

Điểm tập 1: Ngắm bắn trên máy MBT-03, tập trung vào đường ngắm cơ bản.

Điểm tập 2: Luyện tập động tác nắm bắn có giá súng, đảm bảo tư thế ổn định.

Điểm tập 3: Lấy đường ngắm cơ bản không dùng thiết bị hỗ trợ, tập trung vào kỹ thuật cá nhân.

Trong nhóm giải pháp cải tiến phương pháp giảng dạy và luyện tập, tổ chức bám sát điều kiện thực tế của Trung tâm: tối đa 05 MBT-03; nội dung AK 22 tiết bố trí 4 tiết/buổi, 2 buổi/ngày (8 tiết/ngày). Mỗi ngày 20 tổ (5 SV/tổ, ~100 SV) luân phiên qua các điểm tập; thiết bị được khai thác hiệu quả theo lịch luân phiên, thời gian chờ giảm, giảng viên sửa sai tức thời theo dữ liệu thiết bị MBT-03, tiến dần từ luyện tập từng cử động, từng phân đoạn đến toàn bài. Cách bố trí này bảo đảm 300 SV nhóm thực nghiệm hoàn thành đủ 22 tiết đúng tiến độ, không quá tải thiết bị, đồng thời tạo nền cho triển khai hiệu quả các kỹ thuật dạy học tích cực.

- **Phương pháp sửa tập hiệu quả:** Giảng viên sửa sai trực tiếp trên máy MBT-03, sử dụng khẩu lệnh như “Giữ chắc báng súng” hoặc “Điều chỉnh điểm ngắm” để hướng dẫn sinh viên. Động tác mẫu được trình diễn bởi giảng viên hoặc đội mẫu (3 sinh viên giỏi), kết hợp bình tập nhóm để sinh viên tự đánh giá lỗi. Phương pháp này giảm tỷ lệ lỗi ngắm bắn từ 35% xuống 18% ở nhóm thực nghiệm (Mục 4.3).

Ý nghĩa khoa học: Các giải pháp này đảm bảo sinh viên nắm vững kỹ thuật từ cơ bản đến nâng cao, tuân thủ phương châm “chắc từ cơ bản”[4]. Việc tổ chức luyện tập linh hoạt tối ưu hóa thời gian và cơ sở vật chất, phù hợp với quy mô 600 sinh viên và 05 máy MBT-03.

4.2.3. Nhóm giải pháp ứng dụng công nghệ hỗ trợ

Tận dụng máy bắn tập MBT-03: Mỗi sinh viên trong nhóm thực nghiệm được thực hành ít nhất 2 giờ trên máy MBT-03 trong 22 tiết thực hành, với phản hồi thời gian thực về đường ngắm và điểm chạm. Máy MBT-03 được cài đặt để mô phỏng mục tiêu cố định ban ngày, phù hợp với nội dung bài bắn 1B.

- **Tích hợp công nghệ thông tin:** Sử dụng bài giảng điện tử (PowerPoint) và video minh họa để giải thích cấu tạo súng AK và các lỗi ngắm bắn phổ biến. Các video này được phát tại các buổi lý thuyết và lưu trữ trên hệ thống học tập trực tuyến của Trung tâm GDQPAN.

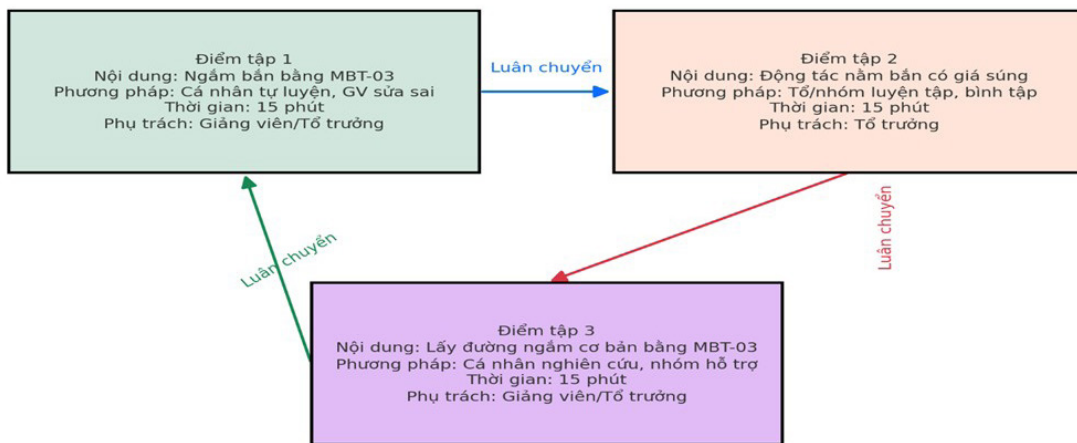
- **Phản hồi thời gian thực:** Máy MBT-03 ghi lại dữ liệu bắn của từng sinh viên (góc ngắm,

điểm chạm, độ ổn định), cho phép giảng viên phân tích và sửa lỗi ngay lập tức. Ví dụ, sinh viên mắc lỗi “ngắm lệch tâm” được hướng dẫn điều chỉnh ngay tại điểm tập 1, giúp cải thiện độ chính xác lên 25% (Mục 4.3).

Ý nghĩa khoa học: Ứng dụng công nghệ giúp tăng hiệu quả huấn luyện, với điểm trung bình của nhóm thực nghiệm đạt 7.85 (SD = 1.12), cao hơn 21.7% so với nhóm đối chứng (6.45, SD = 1.35, Bảng 3). Các giải pháp này khắc phục hạn chế về cơ sở vật chất và nâng cao tính trực quan, phù hợp với nguyên tắc sư phạm trực quan (Mục 2.1).

Các giải pháp trên đã được kiểm chứng thông qua thực nghiệm sư phạm với 300 sinh viên nhóm thực nghiệm và 300 sinh viên nhóm đối chứng, thực hiện từ tháng 04/2024 đến tháng 06/2025 tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn. Kết quả thực nghiệm (Mục 4.3) cho thấy các giải pháp không chỉ có cơ sở khoa học mà còn khả thi về mặt thực tiễn, góp phần nâng cao chất lượng huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK, đáp ứng yêu cầu của Thông tư 05/2020/TT-BGDĐT.

Sơ đồ luân chuyển luyện tập theo đội hình tiểu đội

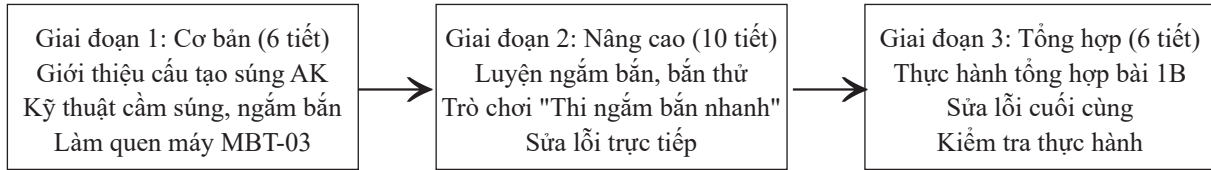

Thời gian tổng: 45 phút (3 trạm x 15 phút) | Quy mô: 1 tiểu đội (9 - 10 SV)

Hình 1. Luân chuyển điểm luyện tập theo đội hình tiểu đội.

Quy trình giảng dạy chi tiết được minh họa trong Hình 2, với kế hoạch cụ thể và cơ chế

luân chuyển điểm tập được trình bày trong Phụ lục 3.

Hình 2. Sơ đồ quy trình giảng dạy kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (22 tiết thực hành).

4.3. Kết quả thực nghiệm và thảo luận

Sau 20 tiết học áp dụng hệ thống giải pháp mới, kết quả kiểm tra thực hành của nhóm thực

nghiệm và đối chứng cho thấy sự khác biệt có ý nghĩa thống kê.

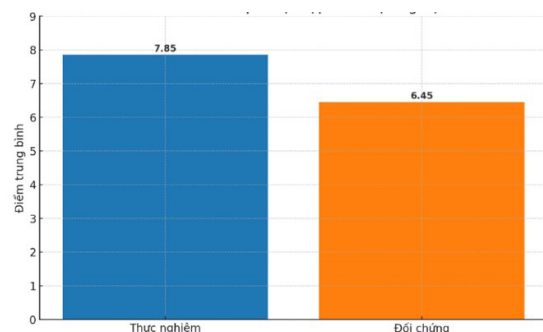
Bảng 3. Kết quả thực hành bắn súng tiểu liên AK sau thực nghiệm (N = 600).

Nhóm	Giỏi n (%)	Khá n (%)	Đạt n (%)	Không đạt n (%)	Trung bình (SD)	Phương sai	t-test (p)
Thực nghiệm (300)	105 (35.0%)	135 (45.0%)	54 (18.0%)	6 (2.0%)	7.85 (1.12)	1.254	12.34 (<0.001)
Đối chứng (300)	45 (15.0%)	120 (40.0%)	105 (35.0%)	30 (10.0%)	6.45 (1.35)	1.822	—

Nguồn: Tác giả tự tổng hợp từ khảo sát

Phân tích bảng 3: Trên mẫu 600 sinh viên sau 22 tiết huấn luyện, nhóm thực nghiệm đạt trung bình 7,85 (SD 1,12), cao hơn nhóm đối chứng 6,45 (SD 1,35); chênh 1,40 điểm, xấp xỉ 21,7%, với kiểm định $t(598) = 12,34; p < 0,001$. Phân bố thành tích cũng dịch chuyển rõ rệt: ở nhóm thực nghiệm 35% giỏi, 45% khá, 18% đạt, 2% không đạt; trong khi nhóm đối chứng tương ứng 15%, 40%, 35%, 10%. Độ biến thiên thấp hơn ở nhóm thực nghiệm (phương sai 1,254 so với 1,822) cho thấy kết quả ổn định hơn; ước lượng cỡ hiệu ứng Cohen's $d \approx 1,13$ cho thấy tác động ở mức rất lớn. Nhìn tổng thể, gói can thiệp - kết hợp dạy học tích cực, luyện tập phân đoạn và ứng dụng thiết bị MBT-03 - không chỉ nâng điểm trung bình mà còn kéo phân bố về phía Giỏi/Khá và thu hẹp nhóm Không đạt, qua đó khẳng định hiệu quả sự phạm trong điều kiện nguồn lực hiện có.

Biểu đồ 1 minh họa kết quả thực hành bắn súng tiểu liên AK của hai nhóm sinh viên sau khi áp dụng hệ thống giải pháp huấn luyện mới. Nhóm Thực nghiệm đạt điểm trung bình 7.85, cao hơn đáng kể so với nhóm Đối chứng chỉ đạt 6.45. Khoảng cách chênh lệch là 1.4 điểm, tương

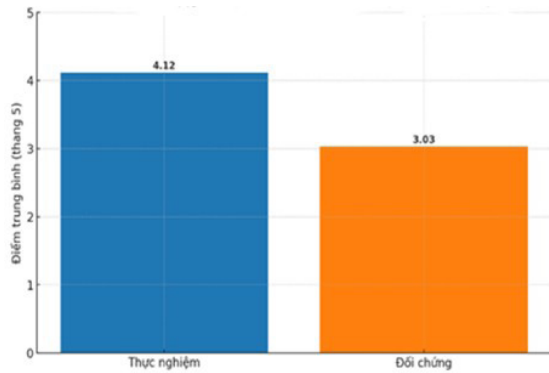

Biểu đồ 1. Biểu diễn kết quả học tập của hai nhóm sau thực nghiệm.

ứng mức tăng khoảng 21.7% so với nhóm học theo phương pháp truyền thống.

Điều này khẳng định rằng các giải pháp sự phạm mới (đổi mới phương pháp giảng dạy, tăng cường luyện tập phân đoạn, kết hợp máy MBT-03) đã mang lại hiệu quả rõ rệt. Giá trị kiểm định thống kê ($t = 12.34, p < 0.001$) cho thấy sự khác biệt này có ý nghĩa thống kê rất cao, không phải ngẫu nhiên.

Ý nghĩa khoa học: Biểu đồ này chứng minh hiệu quả thực tiễn của giải pháp đề xuất trong việc nâng cao kỹ năng bắn súng và cải thiện thành tích học tập của sinh viên.

Biểu đồ 2. So sánh mức độ hứng thú học tập của hai nhóm sau thực nghiệm.

Biểu đồ 2 so sánh mức độ hứng thú học tập của hai nhóm sau thực nghiệm. Nhóm Thực nghiệm có điểm trung bình 4.12/5, cao hơn rõ rệt so với nhóm Đối chứng chỉ đạt 3.03/5. Điều này phản ánh sự thay đổi tích cực trong thái độ học tập của sinh viên khi được tiếp cận phương pháp giảng dạy mới. Trong khi nhóm đối chứng vẫn duy trì mức hứng thú trung bình (chỉ “bình thường”), nhóm thực nghiệm đã nâng lên mức “hứng thú” đến “rất hứng thú”.

Sự khác biệt này cho thấy giải pháp không chỉ cải thiện kỹ năng mà còn tác động đến động cơ và tâm lý học tập của sinh viên.

Ý nghĩa khoa học: Kết quả biểu đồ 2 khẳng định rằng việc đổi mới phương pháp dạy học và ứng dụng công nghệ trong huấn luyện tạo ra động lực nội tại, giúp sinh viên học tập chủ động và tích cực hơn.

Tổng kết phân tích biểu đồ 1 và 2: Hệ thống giải pháp sư phạm đã đem lại hiệu quả hai chiều, biểu đồ đã trực quan hóa sự khác biệt rõ rệt về kết quả học tập và hứng thú. Mức độ hứng thú của nhóm thực nghiệm tăng lên đáng kể (trung bình 4.12), cho thấy các giải pháp không chỉ cải thiện kỹ năng mà còn tạo ra động lực nội tại, giúp sinh viên chủ động và tích cực hơn trong học tập.

5. KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

5.1. Kết luận

Nghiên cứu đã thành công trong việc đánh giá thực trạng dạy và học kỹ thuật bắn súng tiểu liên

AK, đồng thời đề xuất và kiểm chứng tính hiệu quả của một hệ thống giải pháp sư phạm toàn diện. Các giải pháp này đã chứng minh được khả năng nâng cao cả hứng thú học tập lẫn kết quả thực hành của sinh viên. Sự kết hợp giữa các phương pháp dạy học tích cực, tổ chức luyện tập khoa học và ứng dụng công nghệ hiện đại đã tạo ra một bước đột phá trong công tác huấn luyện GDQPAN tại Trường Đại học Quy Nhơn. Đây là những giải pháp ưu tiên cần được nhân rộng và áp dụng tại các cơ sở giáo dục đại học khác trên cả nước.

5.2. Kiến nghị

- **Đối với Nhà trường và Trung tâm GDQPAN:** Cần tăng cường đầu tư cơ sở vật chất, trang bị thêm các thiết bị mô phỏng hiện đại như thiết bị MBT-03 thế hệ mới, TBS19, thiết bị kiểm tra đường ngắm. Bố trí phòng, khu vực chuyên dụng cho nội dung bắn súng để tiết kiệm thời gian lắp đặt và sử dụng hiệu quả thiết bị.

- **Đối với giảng viên:** Tiếp tục tích cực đổi mới phương pháp giảng dạy theo hướng phát huy tính tích cực, chủ động của sinh viên. Tăng cường sinh hoạt chuyên môn, tham dự các đợt tập huấn và cập nhật những thông tin, nghiên cứu mới để nâng cao trình độ chuyên môn.

- **Đối với sinh viên:** Cần xây dựng cho mình động cơ học tập đúng đắn, nhận thức rõ vai trò và trách nhiệm của thanh niên trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Từ đó, có thái độ học tập và rèn luyện tích cực hơn.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẪN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2024.866.37.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Quốc hội, Luật Giáo dục Quốc phòng và An ninh năm 2013 và văn bản hướng dẫn thi hành. Hà Nội: Nxb Chính trị Quốc gia, 2014.

- [2] ĐCSVN, Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Tập I. Hà Nội: Nxb CTQGST, 2021.
- [3] Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Giáo trình lý luận và phương pháp dạy học giáo dục quốc phòng – an ninh* (Dùng cho đào tạo giáo viên, giảng viên giáo dục quốc phòng - an ninh). Hà Nội: Nxb Giáo dục Việt Nam, 2015.
- [4] P. Q. Định, “Diễn biến hòa bình” và cuộc đấu tranh chống “Diễn biến hòa bình” ở Việt Nam. Hà Nội: Nxb Quân đội nhân dân, 2005.
- [5] Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Giáo trình giáo dục quốc phòng - an ninh* (Dùng cho sinh viên cao đẳng, đại học), tập I. Hà Nội: Nxb Giáo dục Việt Nam, 2011.
- [6] T. B. Nguyên, “Đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin trong giảng dạy môn học Giáo dục Quốc phòng và An ninh tại Trường Đại học An Giang,” *Tạp chí Khoa học – Đại học Đồng Nai*, số 22, tr. 41-51, 2022.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Solutions to enhance the quality of AK assault rifle marksmanship training for students at the Center for National Defense and Security Education, Quy Nhon University

Nguyen Thanh Ngoc*, Pham Van Khuong

Center for National Defense and Security Education, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 04/09/2025; Revised: 21/10/2025;

Accepted: 23/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

In the context of a pressing need to improve the quality of National Defense and Security Education (NDSE) at the university level amid limited equipment, this study conducts pilot-tests and evaluates the pedagogical effectiveness of an AK assault-rifle marksmanship training model within the NDSE 4 module, aligned with Circular No. 05/2020/TT-BGDDT. The study was conducted at the Center for National Defense and Security Education, Quy Nhon University (April 2024 - June 2025), involving 600 students (356 males and 244 females) from cohorts 44 and 49, who were evenly allocated to experimental and control groups ($n = 300$ each), and included consultations with 12 instructors. The intervention combined active learning, part-task practice, and the use of five MBT-03 shooting simulators. Data were collected via surveys and pedagogical experiments and analyzed using SPSS; the scales measuring learning interest and domain knowledge demonstrated good reliability (Cronbach's $\alpha = 0.85$ and 0.89). Results indicate that the experimental group improved markedly in both interest and skills: the mean shooting score reached 7.85 ($SD = 1.12$), 21.7% higher than the control group's 6.45 ($SD = 1.35$), a statistically significant difference ($t(598) = 12.34$; $p < 0.001$). In conclusion, the proposed model is both effective and feasible under equipment constraints, contributing to enhanced quality of NDSE teaching at the university level and supporting the objective of building an all-people national defense.

Keywords: *AK marksmanship, active learning, MBT-03 simulator, pedagogical effectiveness, learning interest.*

*Corresponding author:

Email: nguyenthahnngoc@qnu.edu.vn

Thông tin bổ sung

Giải pháp nâng cao chất lượng huấn luyện kỹ thuật
bắn súng tiểu liên AK cho sinh viên tại Trung tâm Giáo dục
Quốc phòng và An ninh Trường Đại học Quy Nhơn

Nguyễn Thanh Ngọc*, Phạm Văn Khương

Trung tâm Giáo dục Quốc phòng và An ninh, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

1. PHIẾU KHẢO SÁT SINH VIÊN TRƯỚC THỰC NGHIỆM

(Phiếu này được thiết kế để đánh giá thực trạng ban đầu, bao gồm thông tin cá nhân, thể trạng, hứng thú học tập và kiến thức chuyên môn)

I. Phần thông tin cá nhân và thể trạng

1. Chiều cao của bạn:(cm)

2. Cân nặng của bạn:(kg)

3. Bạn có mắc các bệnh về mắt nào sau đây không?

☐ Cận thị ☐ Viễn thị ☐ Loạn thị ☐ Bệnh lý khác

Nếu là cận thị, vui lòng cho biết độ cận:(dioptre)

4. Bạn có bất kỳ bệnh lý nào ảnh hưởng đến việc vận động nặng (ví dụ: bệnh tim, hen suyễn...) không?.....

II. Phần hứng thú và thái độ học tập

1. Cảm nhận chung của bạn về hứng thú học tập nội dung kỹ thuật chiến đấu bộ binh (kỹ thuật bắn súng, chiến thuật cá nhân...)?

☐ Rất hứng thú ☐ Hứng thú ☐ Bình thường ☐ Không hứng thú ☐ Chán ghét

2. Mức độ biểu hiện hứng thú của bạn đối với nội dung kỹ thuật trong học phần GDQPAN 4 như thế nào?

(Vui lòng đánh dấu (X) vào cột tương ứng: Thường xuyên = 3 điểm; Ít biểu hiện = 2 điểm; Không biểu hiện = 1 điểm)

TT	Biểu hiện	Thường xuyên	Ít biểu hiện	Không biểu hiện
1	Tích cực phát biểu ý kiến xây dựng bài	☐	☐	☐
2	Thực hiện đầy đủ các bài tập và nội dung ôn luyện được giao	☐	☐	☐
3	Thích học các nội dung kỹ thuật nhiều hơn	☐	☐	☐

*Tác giả liên hệ chính.
Email: nguyenthahngoc@qnu.edu.vn

TT	Biểu hiện	Thường xuyên	Ít biểu hiện	Không biểu hiện
4	Trong giờ học hay ngồi im lặng để nghe giảng viên giảng bài	☐	☐	☐
5	Cứ đến giờ học là nét mặt, cử chỉ trở nên tươi vui, nhanh nhẹn	☐	☐	☐
6	Thích tranh luận cùng các bạn về các vấn đề liên quan đến kỹ thuật	☐	☐	☐
7	Hay nêu thắc mắc trong giờ học	☐	☐	☐
8	Luyện tập tích cực các nội dung kỹ thuật	☐	☐	☐
9	Sưu tầm thêm tài liệu liên quan để nâng cao kiến thức và kỹ năng	☐	☐	☐

III. Phần kiến thức và kỹ năng chuyên môn

1. Bạn có cảm thấy khó khăn khi học tập và luyện tập nội dung kỹ thuật bắn súng AK không?

☐ Rất khó khăn ☐ Khó khăn ☐ Bình thường ☐ Không khó khăn ☐ Rất dễ

2. Theo bạn, yếu tố nào làm cho sinh viên khó hiểu, khó thực hiện tốt khi học tập, luyện tập kỹ thuật bắn súng AK và bắn trên máy MBT-03?

TT	Yếu tố hạn chế	Đúng	Sai
1	Khi ngắm bắn đòi hỏi độ chính xác cao	☐	☐
2	Thời gian luyện tập ít	☐	☐
3	Mô hình học cụ, cơ sở vật chất thiếu	☐	☐
4	Giảng viên ít quan tâm, động viên	☐	☐
5	Thể trạng yếu, khó khăn khi luyện tập	☐	☐
6	Các bệnh về mắt hạn chế khả năng ngắm bắn	☐	☐
7	Phương pháp giảng dạy chưa hấp dẫn, khó hiểu	☐	☐
8	Phương pháp tổ chức luyện tập chưa khoa học	☐	☐
9	Trang phục học tập chưa phù hợp	☐	☐

3. Khi học kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK ở lớp 11, bạn đã được thực hành bắn trên máy bắn tập MBT-03 hay chưa?

☐ Có được bắn ☐ Chưa được bắn

4. Nếu đã được bắn, bạn có cảm thấy khó khăn khi bắn trên thiết bị này không?

☐ Rất khó khăn ☐ Khó khăn ☐ Bình thường ☐ Không khó khăn ☐ Rất dễ

5. Kết quả bắn trên thiết bị máy bắn tập MBT-03 của bạn là loại nào?

☐ Giỏi ☐ Khá ☐ Đạt ☐ Không đạt

IV. Phần ý kiến đề xuất

1. Theo bạn, việc tìm ra các giải pháp nhằm nâng cao chất lượng học tập GDQPAN 4 cho sinh viên tại Trung tâm GDQPAN có quan trọng và cần thiết không?

☐ Rất quan trọng và cần thiết ☐ Quan trọng và cần thiết ☐ Bình thường ☐ Không cần thiết

2. Bạn có đề xuất nào để nâng cao chất lượng học tập học phần GDQPAN 4 tại Trung tâm GDQPAN không?.....

2. PHIẾU KHẢO SÁT SINH VIÊN SAU THỰC NGHIỆM

(Phiếu này được thiết kế để đánh giá sự thay đổi về thái độ, nhận thức và mức độ hài lòng của sinh viên sau khi áp dụng các giải pháp)

I. Nội dung về biện pháp tạo hứng thú

1. Sau khi học xong học phần GDQPAN 4, bạn có cảm thấy hứng thú hơn với môn học này không?

☐ Rất hứng thú ☐ Hứng thú ☐ Bình thường ☐ Không hứng thú ☐ Chán ghét

2. Sau khóa học, bạn nhận thức được điều gì?

☐ Hiểu được mục đích, ý nghĩa và tự ý thức được nhiệm vụ học tập.

☐ Môn học có tác dụng lớn đối với bản thân và quá trình công tác sau này.

☐ Có thêm nhiều hiểu biết về kiến thức quốc phòng, an ninh.

☐ Kết quả học tập tốt hơn, cảm thấy hứng thú trong học tập.

☐ Các nhận thức khác (vui lòng ghi rõ):

II. Nội dung về giải pháp nâng cao chất lượng

1. Trong khóa học vừa qua, giảng viên đã sử dụng các phương pháp giảng dạy một cách nhuần nhuyễn, linh hoạt và phù hợp với người học?

☐ Hoàn toàn đồng ý ☐ Đồng ý ☐ Phân vân ☐ Không đồng ý ☐ Hoàn toàn không đồng ý

2. Giảng viên đã sử dụng các phương pháp luyện tập, sửa tập mới và phù hợp với người học?

☐ Hoàn toàn đồng ý ☐ Đồng ý ☐ Phân vân ☐ Không đồng ý ☐ Hoàn toàn không đồng ý

3. Giảng viên đã sử dụng các phương tiện và trang thiết bị dạy học phù hợp với đặc trưng của môn học?

☐ Hoàn toàn đồng ý ☐ Đồng ý ☐ Phân vân ☐ Không đồng ý ☐ Hoàn toàn không đồng ý

4. Hình thức tổ chức giảng dạy, luyện tập có phù hợp với nội dung học không?

☐ Hoàn toàn đồng ý ☐ Đồng ý ☐ Phân vân ☐ Không đồng ý ☐ Hoàn toàn không đồng ý

5. Bạn tự đánh giá mức độ tiếp thu của mình trong học phần GDQPAN 4 như thế nào?

☐ Xuất sắc ☐ Giỏi ☐ Khá ☐ Trung bình ☐ Yếu kém

6. Bạn đánh giá chất lượng giảng dạy của giảng viên đối với học phần GDQPAN 4 như thế nào?

☐ Rất tốt ☐ Tốt ☐ Khá ☐ Trung bình ☐ Yếu

7. Bạn có đề xuất nào để nâng cao chất lượng dạy học học phần GDQPAN 4 cho các khóa sau không?
.....

3. PHIẾU PHÒNG VẤN GIẢNG VIÊN

(Phiếu này được thiết kế để thu thập ý kiến chuyên môn từ giảng viên, bao gồm các câu hỏi về mức độ quan trọng của các nội dung, phương pháp, cách thức tổ chức và hình thức kiểm tra, thi)

1. Theo quý thầy, cô, việc tìm ra các giải pháp nhằm nâng cao chất lượng dạy học học phần GDQPAN 4 cho sinh viên có quan trọng và cần thiết không?

☐ Rất quan trọng và cần thiết ☐ Quan trọng và cần thiết ☐ Bình thường ☐ Không cần thiết

2. Để nâng cao chất lượng dạy và học tập nội dung kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK, theo quý thầy, cô, những nội dung và bài tập nào sau đây là quan trọng nhất?

(Vui lòng đánh dấu (X) vào cột tương ứng: Rất quan trọng = 3 điểm; Quan trọng = 2 điểm; Ít quan trọng = 1 điểm)

TT	Nội dung, bài tập	Rất quan trọng	Quan trọng	Ít quan trọng
1	Ngắm bắn: đường ngắm cơ bản, điểm ngắm đúng	☐	☐	☐
2	Thứ tự thực hành ngắm	☐	☐	☐
3	Ảnh hưởng của ngắm sai, gió đến kết quả bắn	☐	☐	☐
4	Động tác nằm bắn	☐	☐	☐
5	Động tác thoi bắn	☐	☐	☐
6	Tập bắn mục tiêu cố định ban ngày bằng súng AK	☐	☐	☐

3. Theo quý thầy, cô, những phương pháp, biện pháp nào sau đây là tốt nhất để nâng cao chất lượng dạy và học tập?

TT	Các biện pháp/phương pháp	Đồng ý	Không đồng ý
I	Nhóm biện pháp tạo hứng thú		
1	Xác định học tập là mục tiêu tự thân	☐	☐
2	Coi trọng hoạt động trên lớp của giáo viên	☐	☐
3	Tăng cường tiếp xúc, gần gũi với sinh viên	☐	☐
4	Lồng ghép các trò chơi trong khi học	☐	☐
5	Trang bị đầy đủ trang bị, vũ khí khi học	☐	☐
6	Đổi mới phương pháp dạy học	☐	☐
7	Xây dựng bài tập và phương án tập phù hợp	☐	☐
8	Đổi mới cách thi và kiểm tra	☐	☐
9	Sử dụng băng rôn, khẩu hiệu cổ động	☐	☐
II	Nhóm phương pháp giảng dạy nội dung kỹ thuật		
1	Phương pháp thuyết trình	☐	☐
2	Phương pháp phân tích	☐	☐
3	Phương pháp dạy học tích cực	☐	☐
4	Ứng dụng công nghệ thông tin	☐	☐
5	Phương pháp đàm thoại	☐	☐

TT	Các biện pháp/phương pháp	Đồng ý	Không đồng ý
6	Phương pháp trình bày trực quan (tranh ảnh, video)	☐	☐
7	Phương pháp sử dụng sách và tài liệu	☐	☐
8	Phương pháp thảo luận, xêmina	☐	☐
III	Phần thực hành (22 tiết)		
1	Phương pháp thuyết trình	☐	☐
2	Phương pháp làm mẫu	☐	☐
3	Phương pháp sử dụng đội mẫu	☐	☐
4	Phương pháp trình bày trực quan	☐	☐
5	Phương pháp đóng vai	☐	☐
6	Phương pháp tạo tình huống (tranh luận)	☐	☐
7	Phương pháp quan sát	☐	☐

4. Để nâng cao chất lượng tổ chức luyện tập, theo quý thầy, cô, những cách thức nào sau đây là tốt nhất?

TT	Các cách tổ chức luyện tập	Đồng ý	Không đồng ý
1	Luyện tập theo đội hình trung đội (toàn lớp)	☐	☐
2	Luyện tập theo đội hình tiểu đội (tổ 9 – 10 sinh viên)	☐	☐
3	Luyện tập theo đội hình tổ, nhóm (3 – 4 sinh viên)	☐	☐
4	Luyện tập theo cá nhân	☐	☐
5	Luyện tập tổng hợp	☐	☐

5. Theo quý thầy, cô, những phương pháp luyện tập, sửa tập nào sau đây là tốt nhất?

TT	Các phương pháp, biện pháp luyện tập, sửa tập	Đồng ý	Không đồng ý
I	Phương pháp luyện tập		
1	Phương pháp cá nhân tự nghiên cứu	☐	☐
2	Phương pháp cá nhân tự luyện tập	☐	☐
3	Phương pháp tổ nhóm luyện tập	☐	☐
4	Phương pháp tiểu đội luyện tập	☐	☐
5	Phương pháp bắt chước động tác	☐	☐
6	Phương pháp tập phân đoạn	☐	☐
7	Phương pháp tập tổng hợp	☐	☐
8	Phương pháp luyện tập từ dễ đến khó, đơn giản đến phức tạp	☐	☐
II	Phương pháp sửa tập		
9	Phương pháp sửa sai trực tiếp	☐	☐
10	Phương pháp tập trung thống nhất nội dung, động tác	☐	☐
11	Phương pháp lấy động tác mẫu để đối chứng	☐	☐
12	Phương pháp sử dụng lời nói, khẩu lệnh để sửa tập	☐	☐
13	Phương pháp bình tập	☐	☐

6. Theo quý thầy, cô, những nội dung, hình thức kiểm tra và thi kết thúc học phần GDQPAN 4 nào sau đây là tốt nhất?

TT	Các nội dung, hình thức kiểm tra, thi	Đồng ý	Không đồng ý
A	Các nội dung, hình thức kiểm tra		
I	Các nội dung chiến thuật		
1	Kiểm tra lý thuyết chiến thuật tổng hợp	☐	☐
2	Kiểm tra thực hành chiến thuật tổng hợp	☐	☐
3	Kiểm tra thực hành từng người trong chiến đấu tấn công	☐	☐
4	Kiểm tra thực hành từng người trong chiến đấu phòng ngự	☐	☐
II	Các nội dung kỹ thuật		
5	Kiểm tra lý thuyết bắn	☐	☐
6	Kiểm tra tư thế động tác nằm bắn	☐	☐
7	Kiểm tra lấy đường ngắm chết bằng máy bắn tập MBT-03	☐	☐
B	Các nội dung, hình thức thi kết thúc học phần		
1	Thi tự luận tổng hợp	☐	☐
2	Thi trắc nghiệm tổng hợp	☐	☐
3	Thi thực hành tổng hợp	☐	☐
4	Thi bắn trên máy bắn tập MBT-03	☐	☐

7. Quý thầy, cô có đề xuất thêm nào để nâng cao chất lượng dạy học học phần GDQPAN 4 không?

.....

4. PHỤ LỤC CÁC BẢNG BIỂU VÀ SƠ ĐỒ

Mục đích: Phụ lục này trình bày chi tiết các bảng biểu và sơ đồ được sử dụng trong nghiên cứu để minh họa dữ liệu khảo sát, kết quả thực nghiệm, và quy trình tổ chức huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK. Các bảng và sơ đồ hỗ trợ các giải pháp đề xuất (Mục 4.2) và kết quả phân tích (Mục 4.3), được xây dựng dựa trên khảo sát 600 sinh viên (356 nam, 244 nữ) thuộc khóa 44 và 49 tại Trung tâm GDQPAN Trường Đại học Quy Nhơn, từ tháng 04/2024 đến tháng 06/2025, với kinh phí 15.000.000 VNĐ.

4.1. Các bảng biểu

Bảng 1: Hứng thú học tập nội dung kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (N = 600)

Nguồn dữ liệu: Phiếu khảo sát sinh viên trước thực nghiệm (Phụ lục 1), thu thập từ 600 sinh viên (356 nam, 244 nữ) vào tháng 04/2024.

Nội dung: Đánh giá mức độ hứng thú học tập nội dung kỹ thuật bắn súng AK, sử dụng thang đo Likert 5 mức (1: Chán ghét, 5: Rất hứng thú). Hệ số tin cậy Cronbach’s Alpha đạt 0.85, đảm bảo độ tin cậy của thang đo.

Kết quả chính: Điểm trung bình hứng thú của nhóm thực nghiệm là 3.08 (SD = 0.92) và nhóm đối chứng là 3.03 (SD = 0.89). Kiểm định t-test cho thấy không có sự khác biệt đáng kể trước thực nghiệm ($t(598) = 1.12, p = 0.26$). Hơn 60% sinh viên đánh giá ở mức “Bình thường” (40 – 41,7%) hoặc “Không hứng thú/Chán ghét” (26,3 – 27,7%).

Ý nghĩa khoa học: Bảng này làm rõ thực trạng thiếu động lực học tập, làm cơ sở cho các giải pháp tạo hứng thú (Mục 4.2.1).

Tham chiếu: Mục 4.1.1 (Thể trạng và hứng thú học tập).

Bảng 2: Cảm nhận khó khăn khi học kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (N = 600)

Nguồn dữ liệu: Phiếu khảo sát sinh viên trước thực nghiệm (Phụ lục 1), thu thập từ tháng 04/2024.

Nội dung: Đánh giá cảm nhận độ khó của nội dung kỹ thuật bắn súng AK, sử dụng thang đo Likert 5 mức (1: Rất dễ, 5: Rất khó). Hệ số tin cậy Cronbach's Alpha đạt 0.89.

Kết quả chính: Điểm trung bình cảm nhận khó khăn của nhóm thực nghiệm là 3.65 (SD = 0.95) và nhóm đối chứng là 3.62 (SD = 0.93), với $t(598) = 0.45$, $p = 0.65$. Hơn 60% sinh viên đánh giá nội dung ở mức “Rất khó” (25 – 26,7%) hoặc “Khó” (33,3 – 35%).

Ý nghĩa khoa học: Bảng này xác định thách thức trong việc tiếp thu kiến thức và kỹ năng, làm cơ sở cho các giải pháp cải tiến phương pháp giảng dạy và luyện tập (Mục 4.2.2).

Tham chiếu: Mục 4.1.2 (Kiến thức chuyên môn).

Bảng 3: Kết quả thực hành bắn súng tiểu liên AK sau thực nghiệm (N = 600)

Nguồn dữ liệu: Kết quả kiểm tra thực hành bài bắn 1B (thang điểm 10) sau 22 tiết huấn luyện, thu thập từ 600 sinh viên (300 thực nghiệm, 300 đối chứng), từ tháng 04/2024 đến tháng 06/2025.

Nội dung: So sánh hiệu quả thực hành giữa hai nhóm, với các mức điểm: Giỏi (8 – 10), Khá (6 – 7.9), Đạt (5 – 5.9), Không đạt (<5).

Kết quả chính: Nhóm thực nghiệm đạt điểm trung bình 7.85 (SD = 1.12), cao hơn 21.7% so với nhóm đối chứng (6.45, SD = 1.35). Kiểm định t-test cho thấy sự khác biệt có ý nghĩa thống kê cao ($t(598) = 12.34$, $p < 0.001$).

Ý nghĩa khoa học: Bảng này chứng minh hiệu quả của các giải pháp đề xuất (Mục 4.2) trong việc nâng cao kỹ năng thực hành, đặc biệt qua sử dụng máy MBT-03 và phương pháp luyện tập linh hoạt.

Tham chiếu: Mục 4.3 (Kết quả thực nghiệm và thảo luận).

4.2. Các sơ đồ

Hình 1: Luân chuyển luyện tập theo đội hình tiểu đội

Nguồn dữ liệu: Kế hoạch tổ chức luyện tập trong nhóm thực nghiệm (300 sinh viên, chia thành 60 tổ, mỗi tổ 5 sinh viên), sử dụng 05 máy bắn tập MBT-03, theo Thông tư 05/2020/TT-BGDĐT.

Nội dung: Sơ đồ minh họa quy trình luân chuyển giữa 3 điểm tập:

ĐT 1: Ngắm bắn trên máy MBT-03, tập trung vào đường ngắm cơ bản và điểm chạm.

ĐT 2: Luyện tập động tác nằm bắn có giá súng, đảm bảo tư thế ổn định.

ĐT 3: Lấy đường ngắm cơ bản không dùng thiết bị hỗ trợ, tập trung vào kỹ thuật cá nhân.

Mỗi điểm tập kéo dài 15 phút, với các tổ luân chuyển theo chu kỳ khép kín (tổng cộng 45 phút mỗi phiên).

Kết quả chính: Quy trình này cho phép 300 sinh viên nhóm thực nghiệm thực hành đầy đủ trên 05 máy MBT-03 trong 12 tuần, giảm thời gian chờ và tăng hiệu quả sử dụng thiết bị.

Ý nghĩa khoa học: Sơ đồ này minh họa giải pháp tổ chức luyện tập linh hoạt (Mục 4.2.2), khắc phục hạn chế về cơ sở vật chất (65% sinh viên cho rằng thiếu thôn cơ sở vật chất, Bảng 2).

Tham chiếu: Mục 4.2, Phụ lục 3.

Hình 2: Quy trình giảng dạy kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK (22 tiết)

Nguồn dữ liệu: Kế hoạch giảng dạy chi tiết trong Phụ lục 3, được thiết kế theo Thông tư 05/2020/TT-BGDĐT.

Nội dung: Sơ đồ trình bày quy trình giảng dạy qua 3 giai đoạn:

Giai đoạn 1 (6 tiết): Lý thuyết cơ bản (cấu tạo súng AK, nguyên tắc ngắm bắn).

Giai đoạn 2 (10 tiết): Luyện tập nâng cao (ngắm bắn trên máy MBT-03, động tác nằm bắn).

Giai đoạn 3 (6 tiết): Tổng hợp và kiểm tra thực hành bài bắn 1B.

Kết quả chính: Quy trình này đảm bảo sinh viên nắm vững kỹ thuật bắn súng, với điểm trung bình nhóm thực nghiệm (7.85) cao hơn 21.7% so với nhóm đối chứng (6.45, Bảng 3).

Ý nghĩa khoa học: Sơ đồ này cung cấp cái nhìn tổng quan về triển khai các giải pháp sư phạm (Mục 4.2), đảm bảo tính hệ thống và logic trong huấn luyện.

Tham chiếu: Mục 4.2, Phụ lục 3.

An investigation into Speech Acts types in conversations in the textbook “Solutions 2nd Edition Elementary”

Nguyen Thi Thanh Ha*, Nguyen Luong Ha Lien

Faculty of Foreign Languages, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 18/09/2025; Revised: 19/10/2025;

Accepted: 22/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

This study investigates the distribution and realization of speech act types in conversations extracted from *Solutions 2nd Edition Elementary Student's Book* (Falla & Davies, 2012). Ten conversations on varied topics were randomly chosen as the dataset. The analysis employed a speech act classification framework adapted from established taxonomies, with modifications introduced to capture all instances found in the data. The findings indicate that representatives, expressives, and directives are the most common single speech act types. This prevalence reflects the communicative goals of the textbook, where learners are encouraged to exchange information, describe experiences, and ask questions in interactive activities. Notably, a considerable number of speaking turns involve combinations of speech acts rather than isolated realizations. These combinations appear in diverse forms, demonstrating that language use in practice often entails overlapping illocutionary forces. Such patterns highlight the dynamic and context-dependent character of communication, in which speakers simultaneously perform multiple functions to convey meaning effectively. These results bear pedagogical implications. For teachers, a better understanding of how speech acts operate both individually and in combination can enhance classroom practice and raise learners' pragmatic awareness. By drawing attention to the multifunctional nature of utterances, instruction can more closely approximate authentic discourse and better prepare students for real-life communication.

Keywords: *Speech acts types, conversation analysis, Solutions 2nd Edition Elementary.*

1. INTRODUCTION

Discourse analysis has emerged as one of the most dynamic and interdisciplinary branches within the field of linguistics. Over the past few decades, it has gained increasing attention from researchers and educators alike, not only within the realm of language studies but also across various academic domains such as sociology, psychology, education, and communication. Scholars including [1], [2] and [3] have contributed significantly to the development and application of discourse analysis in both

theoretical and practical contexts, highlighting its relevance in understanding language beyond sentence-level structures.

Among the diverse methodological frameworks employed in discourse analysis, the pragmatic approach stands out for its emphasis on the functional aspects of language in real-life communication. In particular, speech act theory - a cornerstone of pragmatics - offers valuable tools for examining how speakers perform actions through words, such as requesting, apologizing, complimenting, or refusing. This theoretical

*Corresponding author:

Email: nguyenthithanhha@qnu.edu.vn

lens is especially useful when analyzing cross-cultural communication, where the interpretation of speech acts can vary widely depending on social norms and linguistic conventions.

This research focuses on the exploration of speech acts realized in conversations in *Solutions 2nd Edition Elementary Student's Book*, written by Tim Falla & Paul A Davies, a widely adopted English language textbook in Vietnam. The reason for choosing the textbook for this study lies in the fact that it is designed for beginner-level learners. Being used to teach English in plenty of schools and English centres in Vietnam, this textbook also provides a range of dialogues intended to foster communicative competence in everyday situations.

By systematically analyzing the speech acts embedded in these dialogues, the study aims to uncover patterns in language use that reflect both pedagogical intentions and cultural nuances. Ultimately, the findings are expected to offer practical insights for English teachers and learners, helping them to better understand how speech acts function in authentic communication and to enhance their ability to use English effectively and appropriately in diverse contexts. Besides, no studies of speech acts have been conducted with the data in the textbook, as far as the researchers know.

2. CONTENT

2.1. A review of notion and classification of speech acts

The concept of speech acts was first systematically introduced by [4]. [4] proposed that language is not merely a vehicle for conveying information but also a means of performing actions. He defined speech acts as actions performed via language and can be analyzed in three levels: the *locutionary act* (the actual utterance and its literal meaning), *illocutionary act* (the intended function or force behind the utterance, such as asserting, questioning, or commanding), and *perlocutionary act* (the effect the utterance

has on the listener, such as persuading, frightening, or inspiring). Of the three levels, the illocutionary act is considered the most central to understanding communicative intent and is therefore the primary focus of many linguistic and pragmatic studies, including the present one.

Building upon [4]'s foundation, [5] refined the theory of speech acts by proposing a widely accepted classification system. He categorized illocutionary acts into five major types based on their communicative function: *declarations*, *representatives*, *expressives*, *directives*, and *commissives* which are, to some extent, in turn similar to the terms *effectives*, *constatives*, *acknowledgements*, *directives*, and *commissives* in [6]. There are some differences in the two ways of classification, however. For example, while [5] puts *suggestions* and *predictions* in the categories of *directives* and *commissives*, Bach and Harnish [6] put both of them in *constatives*, the similar term to *representatives* by [5].

Speech acts have also been classified into two broader categories, named: *direct* and *indirect speech acts* by [7] and others, but it is not the focus of this research.

Despite the utility of these classifications, scholars have noted that they may not fully account for the intricacies of natural language use. Real-life utterances often exhibit multiple illocutionary forces, where a single statement can simultaneously function as a directive and an expressive, or a representative and a commissive [1], [2]. Additionally, cultural and contextual factors can significantly influence how speech acts are interpreted and performed, suggesting that rigid taxonomies may oversimplify the dynamic nature of human interaction [5].

Therefore, while foundational theories by [4], [5] and others provide essential tools for analyzing speech acts, ongoing research continues to explore more flexible and context-sensitive models that better reflect the complexity of everyday communication.

2.2. Theoretical framework

The present study adopts a theoretical framework primarily grounded in [5] classification of speech acts, supplemented by the typology proposed by [6]. In this approach, [5] model functions as the principal foundation, while the categories introduced by [6] offer a more refined lens through which subtle distinctions between

different speech act realizations can be captured. In cases where the two systems diverge, priority is given to [5] taxonomy. Nonetheless, certain adjustments have been made to this framework in order to ensure that it adequately reflects the full range of speech act manifestations identified in the dataset. The resulting adapted framework, incorporating these modifications, is presented in Table 1.

Table 1. Speech act types (Adapted from [5] and [6]).

Single speech acts					Combined speech acts
<i>Declarations</i>	<i>Representatives</i>	<i>Expressives</i>	<i>Directives</i>	<i>Commissives</i>	
	<i>Assertives</i> <i>Retrodictives</i> <i>Descriptives</i> <i>Ascriptives</i> <i>Informatives</i> <i>Confirmatives</i> <i>Concessives</i> <i>Retractives</i> <i>Assentives</i> <i>Dissentives</i> <i>Disputatives</i> <i>Responsives</i> <i>Supportives</i>	<i>Apologize</i> <i>Condole</i> <i>Congratulate</i> <i>Greet</i> <i>Thank</i> <i>Bid</i> <i>Accept</i> <i>Reject</i>	<i>Requestives</i> <i>Questions</i> <i>Commands</i> <i>Requirements</i> <i>Prohibitives</i> <i>Permissives</i> <i>Advisories</i> <i>Suggestives</i>	<i>Promises</i> <i>Offers</i> <i>Predictives</i>	

2.3. Aims and objectives of the study

This study is conducted with the aim of investigating speech acts in conversations in *Solutions 2nd Edition Elementary Student's Book*, with a focus on the following objectives:

- To examine the patterns of occurrence and realization of selected speech acts types through the lens of [5]’s framework;
- To assess how far the observed speech acts substantiate the theoretical foundation employed.

2.4. Research methodology

This study adopts a mixed-method research design, integrating both quantitative and qualitative approaches to provide a

comprehensive understanding of the data. The quantitative analysis helps the researchers find out the occurrence frequency of the speech act types in the conversations under investigation, whereas the qualitative analysis enables the researchers to bring a better insight into the manifestation of those speech acts.

2.5. Sample of the study

After a thorough review, it was found that the first 10 units of the student’s book contain a total of 34 conversations, distributed across various lesson components. These conversations vary in length, number of speakers, and communicative purpose, offering a rich source for speech act analysis. Among the 34 conversations identified, 10 were randomly picked to form the study sample, ensuring that each came from a different

unit to maintain thematic diversity and avoid clustering. The selected conversations cover a wide range of topic areas, including *the world of work, friends and family, my time, nature, health, famous people, travel, school and special occasions*. Each conversation is treated as a unit of analysis, with a speaking turn defined as a single uninterrupted contribution by a speaker.

The 10 sampled conversations comprise a total of 87 speaking turns, with an average word count of 71.2 words per conversation. The shortest conversation contains 63 words, while the longest reaches 82 words, indicating a relatively consistent length suitable for both quantitative and qualitative analysis. The details of the sample are presented in Table 2.

Table 2. Sample of the study.

Conversation	Number of speakers	Number of turns	Number of words	Topic area
1	2	9	70	<i>Friends and family</i>
2	2	10	75	<i>My time</i>
3	2	8	68	<i>At school</i>
4	3	11	82	<i>Special occasions</i>
5	2	9	72	<i>Healthy living</i>
6	2	7	63	<i>Going places</i>
7	2	8	73	<i>Fame</i>
8	2	9	66	<i>In the wild</i>
9	2	8	72	<i>The world of work</i>
10	2	7	69	<i>Time to travel</i>
Total		87	712	10

2.6. Data analysis

The analysis of the collected data is conducted through a combination of qualitative and quantitative approaches. Each unit of analysis is defined as an utterance occurring within a single speaking turn. These utterances may range in form from a single word to a phrase, a clause, a complete sentence, and a combination of sentences. To classify the speech acts present in the data, the study relies on the concept of illocutionary force - the intended communicative function behind each utterance. This theoretical basis allows for a systematic categorization of speech acts, ensuring that both the linguistic structure and the speaker’s intention are taken into account during the analysis.

reveals a clear imbalance between single and combined realizations. Of the total number, 54 instances, equivalent to 62.8%, were classified as single speech acts. This finding suggests that in most cases speakers tended to employ one clear pragmatic function at a time, whether to convey information, to issue a request, or to express an attitude. In contrast, 34 turns, accounting for 37.2%, involved a combination of two or more speech act types. Although numerically smaller, this proportion remains noteworthy, since more than one third of the data demonstrates complex pragmatic structures rather than straightforward, isolated acts.

3. FINDINGS AND DISCUSSION

As indicated in Table 3, the distribution of speech acts across the 86 speaking turns analyzed

The relative prevalence of single acts underscores their importance as a foundational element of interaction in this context, while the considerable presence of combined forms points to the inherently flexible and context-driven nature of spoken communication. The alternation

between single and combined realizations further highlights how participants adjust their language to meet specific communicative demands, shifting from simple statements to more elaborate utterances that simultaneously fulfill

multiple functions. This distribution therefore reflects not only frequency patterns but also the dynamic strategies speakers adopt to negotiate meaning within the dataset.

Table 3. Major groups of speech acts.

Single speech acts		Combined speech acts	
N/86	%	N/86	%
54/86	62,8%	34/86	37,2%

With respect to the single speech act types outlined in Table 4, none of the examined speaking turns feature isolated cases of *declarations* or *commissives*. The absence of declarations is unsurprising, as such acts require particular institutional or conventional circumstances to be considered felicitous – conditions unlikely to arise in the present dataset. What stands out, however, is the total absence of commissive acts. A plausible reason for this may be the inherent constraints of the data source, which perhaps did not allow sufficient occasions for participants to articulate commitments or intentions typically linked to *commissives*.

Representatives constitute the most dominant category, accounting for 36% of the analyzed speech acts. The next most frequent type is *directives*, with 19.8%, followed by *expressives* at 10.5%. Within the group of *representatives*, a wide range of sub-speech acts can be observed, including *descriptives* (Ex. 1), *informatives* (Ex. 2), *responsives* (Ex. 3), *assentives* (Ex. 4), among others. This diversity demonstrates the multifaceted ways in which representatives are employed to convey information, confirm understanding, or provide responses in interaction.

- Ex. 1: *It is getting better.* (Conversation 2)
- Ex. 2: *I'm from Scotland.* (Conversation 1)
- Ex. 3: *No, I don't.* (Conversation 10)
- Ex. 4: *Oh, right.* (Conversation 10)

Directives emerge as the second most common type of single speech acts in the

dataset. The majority of these instances are realized through interrogatives, as illustrated in ex. 5, 6, and 7, while only a small proportion take the form of *commands*, represented by ex. 8. This distribution suggests that within the conversational context under investigation, *directives* are predominantly employed to elicit information or clarification rather than to issue explicit instructions.

- Ex. 5: *Where's the science lab?* (Conversation 1)
- Ex. 6: *Are you looking for me?* (Conversation 3)
- Ex. 7: *Are you free in the afternoon?* (Conversation 6)
- Ex. 8: *Tell me about your trip to Scotland, Jack.* (Conversation 5)

Expressives constitute 10.5% of the total speech acts identified in the dataset. They are manifested in various conversational functions, including greeting others (Ex. 9), acknowledging or responding to gratitude (Ex. 10), offering thanks (Ex. 11), as well as expressing personal preferences or positive attitudes (Ex. 12). These realizations indicate that *expressives* primarily serve to establish and maintain interpersonal rapport, reflecting the affective dimension of communication within the examined dialogues.

- Ex. 9: *Hello, everyone.* (Conversation 10)
- Ex. 10: *You're welcome.* (Conversation 2)
- Ex. 11: *Thank you.* (Conversation 8)
- Ex. 12: *I really like the concert.* (Conversation 2)

Table 4. Single speech act types.

Declarations		Representatives		Expressives		Directives		Commissives	
N /86	%	N/86	%	N/86	%	N/86	%	N/86	%
0	0%	28	34.6%	9	10.5%	17	19.8%	0	0%

Returning to the analysis of combined speech acts, the data collected reveals a total of five distinct combinations of speech acts that were identified and categorized. These combinations are clearly presented in Table 5 and are abbreviated as follows: *Rep + Exp + Dir*, *Dir + Rep*, *Exp + Dir*, *Exp + Rep*, and *Rep + Com*. Each of these combinations represents a unique interplay between different types of speech acts, reflecting the multifaceted nature of communication in context-specific interactions.

For instance, the combination *Rep + Exp + Dir* involves the integration of representative, expressive, and directive acts. This type of combination typically occurs when a speaker simultaneously conveys factual information, expresses personal feelings or attitudes, and issues a request or instruction to the listener. Such a multi-functional utterance demonstrates the speaker’s ability to manage several communicative goals within a single speech event.

Table 5. Combined speech act types.

Rep + Exp + Dir		Dir + Rep		Exp + Dir		Exp + Rep		Rep + Com	
N/86	%	N/86	%	N/86	%	N/86	%	N/86	%
3	3.5%	12	14%	10	11.6%	6	7%	1	1.2%

As is shown in Table 5, the highest percentage of the combined group, 14%, goes to *Dir + Rep*, followed by *Exp + Dir* at 11.6%, *Exp + Rep* at 7%, and *Rep + Exp + Dir* 3.5%. *Rep + Dir* just accounts for a small percentage of 1.2%, with only one *representative*.

To be more specific, the 14% of *Dir + Rep* (also used to mean *Rep + Dir*), representing the combination of *directives* and *representatives*, are illustrated with different sub-speech acts of each type, as can be seen in Ex. 13, Ex. 14, and Ex. 15.

Similarly, the other combinations - such as *Dir + Rep*, where a directive is paired with a representative act, or *Exp + Dir*, which merges emotional expression with a directive-highlight the dynamic ways in which speakers adapt their language to suit communicative needs. The *Exp + Rep* combination suggests a blend of emotional expression and factual reporting, while *Rep + Com* indicates a mix of representative and commissive acts, where the speaker not only presents information but also commits to a future action.

Identifying and analyzing these combinations provides deeper insight into the strategic use of language in interaction. It allows researchers to better understand how speakers construct meaning, negotiate intentions, and achieve communicative effectiveness through the simultaneous use of multiple speech act types.

- Ex. 13: *It’s £3.50. Would you like to take it?* ([*Rep + Dir*], Conversation 2)

- Ex. 14: *Look! These jackets are nice. Which one do you like better?* ([*Dir + Rep +Dir*], Conversation 2)

- Ex. 15: *I’m having a barbecue at home on Friday. Would you like to come?* ([*Rep + Dir*], Conversation 4)

Ex. 16 and 17 serve to illustrate the second category of combined speech acts, namely *Exp + Dir* (combinations of *expressives* and

directives), which represent 11.6% of the total. In particular, the utterance “*Really?*” in Ex. 17, although grammatically structured as a question, is not categorized as a *directive*. Instead, it is classified as an *expressive*, since its illocutionary force in that conversational context conveys a sense of surprise rather than a genuine request for information.

- Ex. 16: *Thanks. I'd love to. What time does it start?* ([Exp + Dir], Conversation 4)

- Ex.17: *Really? Why?* ([Exp + Dir], Conversation 2)

To further illustrate the diversity of combined speech acts found in the data, several examples are provided that represent different groupings. One such grouping is *Exp + Rep*, which reflects a combination of expressive and representative acts, as demonstrated in Ex. 18 and 19. This pairing typically occurs when a speaker conveys both emotional attitudes and factual information within the same utterance.

Another notable combination is *Rep + Exp + Dir*, which integrates representative, expressive, and directive elements. This triadic structure, seen in Examples 20 and 21, showcases how speakers can simultaneously report information, express feelings, and issue requests or instructions, thereby fulfilling multiple communicative functions in a single speech act.

Additionally, the *Rep + Com* grouping, illustrated in Ex. 22, involves a blend of representative and commissive acts. In this case, the speaker not only presents a statement or observation but also commits to a future course of action, indicating intention or promise.

These examples highlight the complex and strategic nature of speech act combinations, demonstrating how speakers often merge various communicative intentions to achieve nuanced and effective interaction.

- Ex. 18: *Well, I choose the large one. It looks elegant and modern.* ([Exp + Rep], Conversation 2)

- Ex. 19: *It was fantastic. We all loved it.* ([Rep + Exp], Conversation 7)

- Ex. 20: *Well, it really fits me. And I want it. What about you?* ([Rep + Exp + Dir], Conversation 1)

- Ex. 21: *I saw Jason Mraz. I love his music. How about you? Who did you see?* ([Rep + Exp + Dir], Conversation 3)

- Ex. 22: *It's alright. The meeting won't last for long.* ([Rep + Com], Conversation 6)

The analysis of speech acts in the examined conversations has revealed a clear tendency toward the predominance of single acts, though combinations also represent a substantial proportion of the data. *Representatives* emerged as the most frequently occurring single type, demonstrating learners' preference for conveying information, descriptions, or responses in classroom interaction. *Directives*, largely realized through questions, ranked second, while *expressives* appeared less frequently but played an essential role in building interpersonal rapport. The absence of *declarations* and *commissives* highlights the contextual limitations of the dataset, where institutional authority and commitments were not typically required or elicited.

In terms of combined forms, the findings underscore the dynamic and interactive nature of learners' speech. The relatively high proportion of combined acts, particularly *Dir + Rep* and *Exp + Dir*, illustrates a pragmatic strategy that allows speakers to merge *informative*, *expressive*, and *directive* functions within a single turn. Less common patterns, such as *Rep + Exp + Dir* or *Rep + Com*, further suggest that while these combinations are not dominant, they nonetheless enrich the communicative repertoire available to language learners.

Taken together, these results point to both the complexity and flexibility of speech act use in classroom settings. They demonstrate that learners are capable of employing a range of

pragmatic resources to achieve communicative goals, from simple statements and questions to more intricate combinations of functions. This highlights the pedagogical value of exposing learners to authentic conversational models, while also indicating the potential for future research to explore how such speech acts develop across different proficiency levels or in more varied communicative contexts.

4. SUMMARY AND IMPLICATION

4.1. Summary

The present study investigated speech acts occurring in conversations from the textbook “*Solutions 2nd Edition Elementary*”. It has provided a detailed analysis of two overarching categories: single speech acts and combined speech acts. Within the first category, the analysis follows a well-established taxonomy, distinguishing five sub-types: *declarations*, *representatives*, *expressives*, *directives*, and *commissives*. Each of these categories reflects different communicative intentions and pragmatic functions identified in the learners’ interactions. The second category, referred to as combined speech acts, was proposed by the researchers on the basis of recurrent patterns observed in the empirical data. This group highlights instances where two or more speech act types co-occur within the same turn, thereby forming complex pragmatic units. Five recurrent patterns were recognized in this regard, namely *Rep + Exp + Dir*, *Dir + Rep*, *Exp + Dir*, *Exp + Rep*, and *Rep + Com*. Taken together, these findings contribute to a more nuanced understanding of how learners employ both straightforward and multifaceted speech acts in classroom conversations. The following section outlines the concluding remarks and broader implications of the study.

Among the single speech act types, *representatives* appear with the highest frequency, followed by *directives* and *expressives*.

- *Representatives* and *expressives* manifest through a range of sub-categories,

while directives are predominantly expressed in the form of questions.

- A considerable proportion of turns involve combinations of speech acts, accounting for 37.2% of the data.

- Multiple patterns of speech act combinations were observed, with the most recurrent being *Dir + Rep*, *Exp + Dir*, and *Exp + Rep*.

4.2. Implications

The findings of this investigation give rise to several pedagogical and research-related implications.

First, in the field of English language teaching, the investigation of different speech act types provides valuable insights into how they are produced and interpreted in interaction. Such awareness can contribute to enhancing instructional practices and classroom communication. Consequently, teachers are encouraged not only to familiarize themselves with the categorization of speech acts but also to engage in similar empirical studies in order to refine their pedagogical approaches.

Second, with regard to research, particular attention must be paid to the illocutionary force of utterances when assigning them to specific categories. Accurate classification is only possible when the intended communicative function, rather than the surface structure, is taken as the basis of analysis.

In addition, further research into speech acts types should relate to the present study in terms of speech acts in the conversation in other textbooks of series “*Solutions 2nd Edition*”. This may help the findings of this research be more valuable and practical.

Finally, the high frequency of combined speech acts observed in this study highlights the necessity of considering such combinations in future research. Overlooking this dimension would risk an incomplete account

of the complexity and fluidity of authentic communicative exchanges.

From a practical perspective, the results of this study can also inform curriculum design and material development, particularly in the area of communicative English teaching. Since speech acts reflect authentic patterns of interaction, incorporating a range of both single and combined types into textbooks and classroom activities would allow learners to practice language use in more realistic contexts. Furthermore, attention to speech act combinations may better prepare students for natural conversational exchanges, where utterances often serve multiple functions simultaneously. Beyond classroom teaching, the insights gained from this research may also be relevant to training in intercultural communication, where sensitivity to illocutionary force and pragmatic appropriateness is crucial for effective interaction across different cultural settings.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no competing interests.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

REFERENCES

- [1] Nguyễn Hòa, *Phân tích diễn ngôn: Một số vấn đề lý luận và phương pháp*. Hà Nội: Nxb ĐHQH Hà Nội, 2003.
- [2] D. Hymes, *Models of the interaction of language and social life. Directions in sociolinguistics: the ethnography of communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972.
- [3] M. Clyne, *Intercultural communication at work: cultural values in discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- [4] J. L. Austin, *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press, 1962.
- [5] J. R. Searle, *The classification of illocutionary acts. Language in Society 5*. England: Cambridge University Press, 1976.
- [6] K. Bach, R. Harnish, *Linguistic communication and speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- [7] G. Yule, *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Khảo sát các hành vi ngôn ngữ trong các đoạn hội thoại trong sách Solutions Sơ cấp xuất bản lần thứ hai

Nguyễn Thị Thanh Hà*, Nguyễn Lương Hạ Liên

Khoa Ngoại ngữ, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

*Ngày nhận bài: 18/09/2025; Ngày sửa bài: 19/10/2025;
Ngày nhận đăng: 22/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026*

TÓM TẮT

Nghiên cứu này khảo sát sự phân bố và cách thức thể hiện của các loại hành vi ngôn ngữ (hành động ngôn từ) trong các đoạn hội thoại được trích từ sách *Solutions 2nd Edition Elementary Student's Book* (của các tác giả Tim Falla & Paul A Davies, 2012). Mười đoạn hội thoại thuộc nhiều chủ đề khác nhau đã được lựa chọn ngẫu nhiên làm dữ liệu để phân tích. Việc phân loại hành vi ngôn ngữ được tiến hành dựa trên một khung lý thuyết đã được điều chỉnh từ các phân loại có sẵn, đồng thời bổ sung những sửa đổi cần thiết để có thể bao quát hết các hiện tượng trong dữ liệu thu thập được. Kết quả cho thấy các hành động ngôn từ thuộc nhóm biểu hiện, biểu cảm và yêu cầu có xu hướng xuất hiện nhiều nhất. Xu hướng này phản ánh mục tiêu giao tiếp của nội dung trong giáo trình, trong đó người học được khuyến khích trao đổi thông tin, miêu tả trải nghiệm và đặt câu hỏi trong các hoạt động tương tác. Đáng chú ý là một số lượng lớn lượt thoại không chỉ thể hiện các hành vi ngôn ngữ đơn lẻ mà còn bao gồm sự kết hợp đa dạng của nhiều loại hành vi khác nhau. Hiện tượng này cho thấy việc sử dụng ngôn ngữ trong thực tiễn thường bao hàm những lực ngôn trung chồng lấn, phản ánh tính năng động và phụ thuộc ngữ cảnh của giao tiếp, khi người nói đồng thời thực hiện nhiều chức năng để truyền đạt ý nghĩa hiệu quả hơn. Những kết quả của khảo sát này mang lại một số ý nghĩa quan trọng cho giảng dạy. Việc nắm rõ cách thức hành vi ngôn ngữ hoạt động cả ở dạng riêng lẻ lẫn kết hợp có thể giúp giáo viên nâng cao chất lượng giảng dạy và bồi dưỡng nhận thức ngữ dụng cho người học. Bằng cách nhấn mạnh tính đa chức năng của phát ngôn, việc giảng dạy có thể tiệm cận hơn với diễn ngôn thực tế và trang bị tốt hơn cho người học trong giao tiếp đời sống.

Từ khóa: *Các dạng hành vi ngôn ngữ, phân tích hội thoại, sách Solutions Sơ cấp xuất bản lần thứ hai.*

*Tác giả liên hệ chính.

Email: nguyenthithanhha@qnu.edu.vn

Trợ giúp xã hội thường xuyên với thanh niên khuyết tật vận động tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định: Thực trạng và một số khuyến nghị

Võ Thị Diệu Quế*, Phan Thị Kim Dung

Khoa Khoa học Xã hội và Nhân văn, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 24/09/2025; Ngày sửa bài: 19/10/2025;

Ngày nhận đăng: 22/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Bài viết tập trung phân tích thực trạng hoạt động trợ giúp xã hội thường xuyên đối với thanh niên khuyết tật vận động tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định (tại thời điểm nghiên cứu, thị xã An Nhơn thuộc tỉnh Bình Định; sau thời điểm sáp nhập đơn vị hành chính ngày 01/7/2025, địa bàn này thuộc tỉnh Gia Lai), nhằm đề xuất một số khuyến nghị giúp tăng cường hiệu quả hỗ trợ cho nhóm đối tượng này. Nghiên cứu được thực hiện theo phương pháp phân tích – mô tả, điều tra bảng hỏi, kết hợp phỏng vấn sâu cán bộ văn hóa – xã hội/cộng tác viên công tác xã hội và thanh niên khuyết tật vận động. Kết quả cho thấy, mặc dù chính quyền địa phương đã có nhiều nỗ lực triển khai các hoạt động trợ giúp xã hội thường xuyên, song hiệu quả vẫn còn hạn chế do thiếu nguồn lực, đội ngũ thực hiện công tác trợ giúp còn chưa chuyên nghiệp, và người thụ hưởng còn thiếu chủ động trong việc tiếp cận hỗ trợ. Từ đó, bài viết đề xuất các khuyến nghị để củng cố nguồn lực, nâng cao năng lực thực hành công tác xã hội của đội ngũ thực hiện, đồng thời thúc đẩy sự tham gia bình đẳng của thanh niên khuyết tật vận động trong đời sống cộng đồng. Kết quả nghiên cứu góp phần cung cấp cơ sở thực tiễn cho việc hoàn thiện chính sách an sinh xã hội và phát triển hệ thống trợ giúp xã hội thường xuyên đối với người khuyết tật nói chung và thanh niên khuyết tật vận động nói riêng tại Việt Nam.

Từ khóa: *Trợ giúp xã hội thường xuyên, thanh niên khuyết tật vận động, thực trạng, khuyến nghị, An Nhơn – Bình Định.*

1. GIỚI THIỆU

Trong quá trình phát triển, con người luôn phải đối mặt với nhiều rủi ro, tác động bất lợi từ tự nhiên và xã hội. Chính vì vậy, hệ thống trợ giúp xã hội (TGXH) ra đời và trở thành xu thế tất yếu ở nhiều quốc gia, nhằm bảo vệ các nhóm yếu thế, trong đó có người khuyết tật (NKT). Ngay khi còn là thanh niên, dù là giai đoạn phát triển sung mãn của cuộc đời thì thanh niên khuyết tật nói chung và thanh niên khuyết tật vận động (TNKTVD) nói riêng phải chịu tác động kép

từ hạn chế thể chất và rào cản xã hội, dẫn đến bất lợi trong tiếp cận dịch vụ, cơ hội học tập và việc làm.

TGXH được hiểu là tập hợp các biện pháp do Nhà nước, cộng đồng và tổ chức xã hội triển khai nhằm hỗ trợ nhóm yếu thế hòa nhập cộng đồng, bao gồm trợ cấp tài chính, hỗ trợ hiện vật và các điều kiện vật chất – dịch vụ xã hội liên quan [1]. Trong các hình thức TGXH, trợ giúp xã hội thường xuyên (TGXHTX) là trụ cột quan trọng, cung cấp hỗ trợ bằng tiền từ ngân sách

*Tác giả liên hệ chính.

Email: vothidieuque@qnu.edu.vn

công để bảo đảm mức thu nhập tối thiểu, giúp duy trì sinh hoạt hằng ngày và giảm bớt áp lực kinh tế cho đối tượng thụ hưởng. TGXHTX có thể áp dụng đại trà cho một nhóm đối tượng hoặc dựa trên tiêu chí sàng lọc cụ thể [2]. Từ đó, nhóm nghiên cứu nhận định, TGXHTX đối với TNKTVĐ là các hoạt động hỗ trợ do nhà nước, các tổ chức xã hội và cộng đồng thực hiện để hỗ trợ về vật chất, tinh thần nhằm giúp TNKTVĐ được đáp ứng nhu cầu về sức khỏe, tiếp cận dịch vụ xã hội, nâng cao chất lượng cuộc sống và hòa nhập xã hội.

Các nghiên cứu quốc tế cho thấy, NKT luôn bị cuốn vào vòng xoáy nghèo đói. Lindsay và cộng sự tổng hợp 37 nghiên cứu tại 20 quốc gia chỉ ra rằng NKT thường có nguy cơ rơi vào tình trạng nghèo đói cao hơn do phải gánh thêm các chi phí y tế, chi phí hỗ trợ cá nhân và hạn chế cơ hội việc làm. Tình trạng này tạo ra một vòng luẩn quẩn như nghèo đói làm gia tăng khả năng khuyết tật, trong khi khuyết tật lại hạn chế khả năng thoát nghèo [3].

Trong bối cảnh các quốc gia đang chú trọng xây dựng hệ thống an sinh xã hội toàn diện, các chương trình trợ cấp tiền mặt dành cho NKT được xem là một trong những công cụ hiệu quả để bảo đảm quyền con người, giảm nghèo và thúc đẩy hòa nhập xã hội. Nhiều nghiên cứu quốc tế đã cho thấy việc hỗ trợ tài chính, nếu được thiết kế phù hợp và gắn kết với các dịch vụ y tế, giáo dục và phục hồi chức năng, có thể giúp cải thiện đáng kể chất lượng cuộc sống của NKT và gia đình họ. Trong nghiên cứu của Ủy ban Kinh tế Mỹ Latinh và Caribe, nhiều quốc gia của khu vực đã áp dụng chương trình trợ cấp tiền mặt không đóng góp dành cho các hộ gia đình có trẻ khuyết tật. Mục tiêu của chương trình là đảm bảo quyền con người, nâng cao mức sống và giảm bất bình đẳng xã hội cho NKT. Các khoản trợ cấp giúp gia đình có thể chi trả cho thiết bị hỗ trợ, điều trị y tế, phục hồi chức năng và chi phí đi lại. Những chương trình này có thể có điều kiện hoặc không điều kiện, tùy theo chính sách của từng quốc gia. Tuy nhiên, nhìn chung mức

hỗ trợ vẫn còn thấp so với chi phí thực tế của việc chăm sóc NKT. Mặc dù vậy, kết quả cho thấy các chương trình này đã góp phần giảm nghèo, tăng khả năng tiếp cận y tế và giáo dục cho trẻ khuyết tật. Hạn chế lớn nhất của khu vực này là thiếu cơ sở dữ liệu thống nhất, quy trình xác nhận khuyết tật còn phức tạp và chưa có hệ thống liên kết chặt chẽ giữa trợ cấp tiền mặt với các dịch vụ xã hội khác [4].

Nam Phi là một ví dụ thành công ở châu Phi trong việc xây dựng hệ thống trợ cấp xã hội toàn dân cho NKT và trẻ em. Trợ cấp NKT (Disability Grant-DG) được triển khai từ năm 1937, và đến nay đã bao phủ hơn 1,2 triệu người, tương đương khoảng 7,5% dân số. Khoản trợ cấp hàng tháng khoảng 1.500 Rand (khoảng 112 USD) được cấp cho người trên 18 tuổi bị mất khả năng lao động do khuyết tật hoặc bệnh mãn tính. Hệ thống này được quản lý bởi Cơ quan An sinh Xã hội Nam Phi, đảm bảo quy trình minh bạch, độc lập và không chịu ảnh hưởng chính trị. Ngoài ra, người hưởng DG còn được miễn phí chăm sóc y tế, hỗ trợ chi phí điện nước, nhà ở và các dịch vụ xã hội cơ bản khác. Các nghiên cứu cho thấy chương trình đã cải thiện rõ rệt mức sống của hộ nghèo và giảm bất bình đẳng thu nhập. Dù vậy, mô hình này vẫn còn hạn chế vì chưa đủ hỗ trợ cho NKT trong độ tuổi lao động và chưa gắn kết chặt chẽ với các chính sách tạo việc làm, hòa nhập xã hội [5].

Mặt khác, nghiên cứu của Hannah Kuper và cộng sự nhấn mạnh rằng, dù nhiều quốc gia đã thiết kế hệ thống bảo trợ xã hội cho NKT, nhưng các tiêu chí xét duyệt thường khắt khe, dẫn đến nhiều trường hợp không thể tiếp cận dù có nhu cầu thực sự. Điều này đặt ra vấn đề về tính bao trùm và công bằng trong các chương trình TGXHTX [6]. Tại Nepal, nghiên cứu của Lena Morgon Banks cũng cho thấy mức bao phủ TGXH đối với NKT tương đối cao nhưng vẫn tồn tại nhiều người bị loại trừ. Đặc biệt, ngoài yếu tố tài chính, các dịch vụ hỗ trợ như hỗ trợ nhà ở, chăm sóc cá nhân và phục hồi chức năng

được coi là điều kiện thiết yếu để NKT có thể sống độc lập [7].

Ở Việt Nam, TGXH và TGXHTX đã được triển khai từ nhiều năm qua. Nghiên cứu của Lê Trung Đạo và Đoàn Kim Thắng tại Khánh Hòa từ 2011 - 2019 chỉ ra, phần lớn NKT gặp khó khăn nghiêm trọng về sức khỏe, lao động và tiếp cận dịch vụ xã hội. Thu nhập chủ yếu của họ dựa vào TGXHTX và hỗ trợ gia đình, trong khi cơ hội việc làm và nguồn thu khác còn hạn chế [8]. Một nghiên cứu khác của Lena Morgon Banks và cộng sự tại quận Cẩm Lệ, Đà Nẵng cho thấy mặc dù tỷ lệ NKT có bảo hiểm y tế rất cao (96%), nhưng tỷ lệ tiếp cận các phúc lợi liên quan đến việc làm và đào tạo nghề còn thấp. Điều này phản ánh sự chênh lệch giữa chính sách và thực tiễn triển khai [9]. Bùi Cao Thanh Vân trong nghiên cứu tại xã Gia Canh, Đồng Nai cũng ghi nhận rằng chính sách TGXHTX bước đầu giúp NKT có nguồn thu nhập cơ bản, giảm gánh nặng gia đình và khẳng định vai trò quan tâm của Nhà nước. Tuy nhiên, mức trợ cấp còn thấp, thủ tục hành chính phức tạp, thiếu nhân lực chuyên trách và nguồn lực tài chính còn hạn chế, dẫn đến hiệu quả thực thi chưa cao [10]. Báo cáo Kết quả công tác bảo trợ xã hội năm 2022 của Cục Bảo trợ (2023) cũng ghi nhận các kết quả tích cực từ TGXH như: hàng triệu NKT được cấp giấy chứng nhận, hơn một nửa số đó đang hưởng trợ cấp xã hội kèm thẻ bảo hiểm y tế miễn phí; hàng chục tỉnh, thành phố triển khai phục hồi chức năng dựa vào cộng đồng; nhiều cơ sở giáo dục chuyên biệt và trung tâm giáo dục hòa nhập được thành lập... Tuy nhiên, các hạn chế về nguồn lực, hạ tầng tiếp cận, nhân sự và tính hiệu quả của chính sách vẫn là thách thức lớn.

Tại tỉnh Bình Định, báo cáo Kết quả công tác trợ giúp NKT trên địa bàn năm 2024 cho thấy, tỉnh đã đạt nhiều kết quả trong công tác hỗ trợ NKT, từ y tế, giáo dục, việc làm đến văn hóa – xã hội, pháp lý. Thực hiện hỗ trợ kinh phí trợ cấp xã hội hàng tháng cho 51.519 NKT nặng,

11.502 NKT đặc biệt nặng, mua thẻ bảo hiểm y tế cho 28.966 NKT thuộc đối tượng bảo trợ xã hội. Các hoạt động tuyên truyền được triển khai rộng rãi, giúp nâng cao nhận thức xã hội, đồng thời hàng nghìn NKT được khám, PHCN, phẫu thuật chỉnh hình và cấp dụng cụ trợ giúp. Về giáo dục, hơn một nghìn trẻ khuyết tật được học tập theo hình thức hòa nhập và chuyên biệt, hưởng chính sách miễn giảm học phí và học bổng, dù giáo viên còn thiếu kiến thức chuyên sâu. Ở lĩnh vực nghề nghiệp và sinh kế, nhiều NKT được vay vốn, tặng phương tiện sản xuất, song tâm lý mặc cảm và hạn chế trong phương pháp đào tạo khiến kết quả chưa cao. Các công trình công cộng, một số tuyến giao thông, ứng dụng công nghệ thông tin đã được cải tạo, thử nghiệm để tăng khả năng tiếp cận, nhưng nhiều công trình chưa đạt chuẩn kỹ thuật. Tỉnh đã tổ chức các hoạt động văn hóa, thể thao, trợ giúp pháp lý cho hàng trăm trường hợp, góp phần cải thiện đời sống tinh thần và bảo vệ quyền lợi của NKT,... Mặc dù vậy, vẫn còn tồn tại nhiều khó khăn như kinh phí hạn chế, thiếu nhân lực phục hồi chức năng, chính sách học nghề chưa hấp dẫn, hạ tầng chưa đồng bộ...

Thống kê của Hội Bảo trợ người khuyết tật và Bảo vệ quyền trẻ em thị xã An Nhơn năm 2024, địa bàn này thuộc nhóm có quy mô NKT cao của tỉnh, ước tính khoảng 6.404 người; trong đó có 3.087 NKT vận động và khoảng 161 TNKTVĐ. Quy mô trên tiếp tục tăng do nhiều yếu tố từ tai nạn giao thông, tai nạn trong lao động và các bệnh lý. NKT nói chung và nhóm TNKTVĐ tại An Nhơn đang được thụ hưởng trợ cấp xã hội định kỳ hằng tháng theo quy định. Trung tâm Y tế thị xã phối hợp các đơn vị liên quan tổ chức khám và cấp thuốc không thu phí cho hàng vạn lượt NKT; đồng thời triển khai PHCN theo mô hình nhóm đa chuyên môn. Địa phương cũng được bàn giao nhiều dụng cụ – thiết bị hỗ trợ tập luyện cho NKT có khó khăn vận động. Song song với chăm sóc y tế, chính quyền và các tổ chức hội/đoàn thể phối hợp với cấp xã, phường triển khai hỗ trợ sinh kế, khuyến

khích học tập và đào tạo nghề cho NKT, nhằm tăng cơ hội tự lập và hòa nhập. Hoạt động trợ giúp pháp lý cho NKT cũng được thực hiện tích cực; công tác truyền thông được duy trì thường xuyên tại các xã, phường trên địa bàn.

Nhìn chung, các mô hình quốc tế đã chứng minh rằng trợ giúp tài chính gắn với dịch vụ xã hội là công cụ hiệu quả để bảo đảm quyền lợi và cải thiện đời sống của NKT. Đối với Việt Nam, việc phát triển một hệ thống chính sách tích hợp, bao gồm hỗ trợ tài chính, PHCN, giáo dục và việc làm bên cạnh việc xây dựng cơ sở dữ liệu quốc gia về NKT sẽ là hướng đi cần thiết để đạt được mục tiêu “không để ai bị bỏ lại phía sau” trong quá trình phát triển bền vững. Mặc dù đã có nhiều nghiên cứu về TGXH/TGXHTX cho NKT nói chung, tuy nhiên TNKTVĐ là nhóm tuổi - dạng tật ít được khảo sát chuyên biệt ở cấp địa phương. Khoảng trống này đặt ra yêu cầu cần có nghiên cứu để phân tích mức độ tiếp cận, hiệu quả của hoạt động TGXHTX đối với TNKTVĐ. Chính vì vậy, mục tiêu của bài viết tập trung mô tả thực trạng TGXHTX đối với TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn; từ đó đề xuất một số khuyến nghị chính sách đến các cấp có liên quan nhằm tăng cường hiệu quả hoạt động này đối với TNKTVĐ.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU VÀ MÔ TẢ TNKTVĐ TRONG MẪU NGHIÊN CỨU

Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu tiến hành thu thập thông tin bằng phương pháp điều tra bảng hỏi, kết hợp phương pháp phỏng vấn sâu nhằm ghi nhận thêm thông tin về bối cảnh sống, thái độ và hành vi của TNKTVĐ trong quá trình tiếp cận chính sách TGXHTX. Việc kết hợp giữa phương pháp định lượng và định tính giúp bổ sung chiều sâu cho dữ liệu, đồng thời kiểm chứng tính nhất quán và hợp lý của các phát hiện thống kê.

Nghiên cứu sử dụng phương pháp lấy mẫu ngẫu nhiên phân tầng. Trong đó các tầng được xác định theo đơn vị hành chính (phường) nhằm đảm bảo tính đại diện cho toàn địa bàn nghiên cứu.

Khách thể nghiên cứu: TNKTVĐ trên địa bàn thị xã An Nhơn.

Tiêu chí xác định TNKTVĐ gồm: (i) Có giấy xác nhận khuyết tật với dạng khuyết tật vận động; (ii) đang sinh sống tại địa bàn ≥ 6 tháng; (iii) đồng ý tham gia khảo sát (hoặc có người giám hộ đồng ý nếu cần).

Tổng dung lượng mẫu là 129 TNKTVĐ, được lựa chọn từ 03 phường và 06 xã của thị xã An Nhơn, gồm: phường Nhơn Thành (10,8%), Nhơn Hưng (9,3%), Bình Định (11,6%); xã Nhơn An (7,8%), Nhơn Phong (10,8%), Nhơn Phúc (10,1%), Nhơn Thọ (16,3%), Nhơn Tân (13,2%), Nhơn Mỹ (10,1%).

Các chỉ báo trong bảng hỏi được đo lường bằng thang đo Likert 5 bậc nhằm phân tích mức độ tiếp cận và hiệu quả cảm nhận của các hình thức TGXHTX, cụ thể như sau:

Tần suất tiếp cận: 1 = Không bao giờ; 2 = Hiếm khi; 3 = Trung bình; 4 = Thỉnh thoảng; 5 = Thường xuyên.

Hiệu quả cảm nhận: 1 = Không hiệu quả; 2 = Ít hiệu quả; 3 = Trung bình; 4 = Hiệu quả; 5 = Rất hiệu quả.

Dữ liệu thu thập được kiểm tra, làm sạch và xử lý bằng phần mềm SPSS thông qua các phương pháp thống kê mô tả (tần suất, phần trăm).

Phỏng vấn sâu được thực hiện đối với TNKTVĐ; đội ngũ CB VH-XH, CTV CTXH có kinh nghiệm làm việc trên 05 năm tại địa phương. Cụ thể: 06 TNKTVĐ; 03 CB VH-XH; 03 CTV CTXH.

Quá trình phỏng vấn sâu được thực hiện với sự đồng thuận, tự nguyện của người được phỏng vấn trong ghi chép và ghi âm để lưu trữ thông tin (hoặc có người giám hộ đồng ý nếu cần).

Dữ liệu thu thập được nhóm tác giả tiến hành gỡ băng, làm sạch, phiên âm nguyên văn các đoạn ghi âm, loại bỏ những phần ko cần thiết và lọc thông tin trích dẫn.

Bảng 1. Đặc điểm của TNKTVĐ trong mẫu nghiên cứu.

Nhóm tiêu chí		Số lượng	Tỷ lệ (%)
Giới tính	Nam	86	66,7
	Nữ	43	33,3
Mức độ khuyết tật	Nặng	103	79,8
	Đặc biệt nặng	26	20,2
Trình độ học vấn	Không thể đọc hoặc viết	45	34,9
	Có thể đọc hoặc viết	17	13,2
	Tiểu học	18	14,0
	Trung học cơ sở	17	13,2
	Trung học phổ thông	28	21,7
	Trung cấp	1	0,8
	Cao đẳng	0	0
	Đại học	3	2,3
	Sau đại học	0	0
Tình trạng hôn nhân	Độc thân	120	93,0
	Kết hôn	5	3,9
	Ly hôn/Ly thân	1	0,4
	Mất vợ/chồng	3	1,2

(Nguồn: Nhóm tác giả tổng hợp)

3. NỘI DUNG

3.1. Thực trạng TGXHTX đối với TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định

3.1.1. Đội ngũ thực hiện TGXHTX với TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định

Trước thời điểm sáp nhập tỉnh, công tác TGXHTX tại các xã, phường của thị xã An Nhơn đối với TNKTVĐ được đảm trách bởi hai lực lượng chính, cụ thể: Cán bộ Văn hóa - Xã hội (CB VH-XH) là 15 người, có trình độ đại học thuộc các ngành Công tác xã hội, Luật và Tâm lý; cộng tác viên Công tác xã hội (CTV CTXH) là 15 người, có trình độ cao đẳng, trung cấp từ nhiều lĩnh vực khác nhau như Công tác xã hội, Đông phương học, Quản trị kinh doanh, Lịch sử. Trong đó, CB VH-XH là công chức của Ủy ban nhân dân cấp xã, phường. Họ chịu trách

nhệm trực tiếp trong việc quản lý, tham mưu và tổ chức thực hiện các chính sách, chương trình TGXHTX đối với TNKTVĐ, thông qua việc tiếp nhận và thẩm định hồ sơ xác định mức độ khuyết tật; lập và quản lý danh sách hưởng trợ cấp xã hội hàng tháng; hướng dẫn TNKTVĐ tiếp cận các quyền lợi về bảo hiểm y tế, giáo dục hòa nhập, hỗ trợ học nghề và tạo việc làm...; họ còn tham mưu cho lãnh đạo địa phương trong việc xây dựng kế hoạch TGXHTX phù hợp với nhu cầu thực tế của đối tượng. Bên cạnh đó, họ cũng đóng vai trò quan trọng trong công tác phối hợp liên ngành (giữa y tế, giáo dục, đoàn thể) và vận động các nguồn lực trong cộng đồng để tăng cường các hỗ trợ đối với TNKTVĐ. Phỏng vấn sâu CB VH-XH, cho biết: “Công việc tôi phụ trách nhiều lắm, từ văn hóa, dân số, an toàn thực phẩm... cho đến máng lao động thương binh nên

vai trò phối hợp của CTV rất quan trọng, không có họ mình làm không hết việc. Đối với vấn đề của đối tượng mình phải định hướng, rà soát lại, rồi phối hợp các bên lên phương án hỗ trợ để kịp thời đảm bảo quyền lợi cho họ” (nữ, 42 tuổi).

Vì CB VH-XH đảm nhiệm nhiều nhiệm vụ khác nhau nên sự đồng hành của CTV CTXH trong lĩnh vực lao động thương binh là hết sức cần thiết để mang lại những hỗ trợ hiệu quả và kịp thời nhất cho đối tượng. Đây là lực lượng bán chuyên trách, sống tại cộng đồng, họ am hiểu địa bàn và có sự gắn bó trực tiếp với đối tượng. Mặt khác, họ được tập huấn kiến thức cơ bản về CTXH, có kỹ năng tiếp cận NKT, TNKTVĐ để nắm bắt tình hình, lắng nghe nhu cầu, hỗ trợ giải quyết thủ tục hành chính; kết nối NKT, TNKTVĐ với các dịch vụ y tế, giáo dục, dạy nghề hoặc hỗ trợ khẩn cấp. Cộng tác viên CTXH còn làm cầu nối phản hồi giữa TNKTVĐ với chính quyền địa phương, kịp thời báo cáo các khó khăn phát sinh để CB VH-XH có hướng giải quyết. Phỏng vấn sâu CTV CTXH, cho biết: “TNKTVĐ còn trẻ nhưng thiệt thòi quá, khi tôi xuống cộng đồng hỗ trợ họ theo chính sách của nhà nước thì cũng thường hỏi han, động viên họ thôi chứ để làm theo quy trình như từng được tập huấn về CTXH cũng ít lắm, cần gì thì tôi liên hệ với CB VH-XH rồi linh động tìm cách hỗ trợ hết sức, miễn giúp được họ là mừng rồi. Thỉnh thoảng được tham gia các khóa tập huấn về CTXH cũng giúp tôi am hiểu công tác hỗ trợ này hơn, rồi đồng cảm với đối tượng nhưng vấn đề đối tượng thì nhiều vô kể nên tôi rất cần được bồi dưỡng thêm về chuyên môn” (nữ, 45 tuổi). Như vậy, sự phối hợp giữa các lực lượng đã góp phần hình thành mạng lưới hỗ trợ TNKTVĐ tại địa phương, qua đó đảm bảo việc thực hiện đầy đủ các hoạt động TGXHTX theo quy định. Tuy nhiên, trong bối cảnh chính sách an sinh xã hội ngày càng mở rộng và nhu cầu trợ giúp của đối tượng ngày càng đa dạng, yêu cầu đối với đội ngũ cán bộ làm công tác trợ giúp cũng cao hơn. Do đó, việc nâng cao trình độ chuyên môn, kỹ năng nghề và đạo đức nghề nghiệp cho đội ngũ này là vấn đề cần được quan tâm thường xuyên,

nhằm đáp ứng yêu cầu thực tiễn công việc trong giai đoạn hiện nay.

3.1.2. Thực trạng TGXHTX với TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định

Trong bối cảnh Việt Nam đang đẩy mạnh thực hiện các chính sách an sinh xã hội hướng tới nhóm đối tượng yếu thế, tại thị xã An Nhơn, công tác TGXHTX đối với TNKTVĐ đã được triển khai thông qua nhiều hình thức như: trợ cấp xã hội hàng tháng; chăm sóc sức khỏe; hỗ trợ giáo dục – đào tạo và dạy nghề; và các hoạt động hỗ trợ khác. Mặc dù hoạt động trợ giúp vẫn còn một số hạn chế về phạm vi và hiệu quả, song việc xây dựng và vận hành mạng lưới TGXHTX đã bước đầu đáp ứng được nhu cầu thiết yếu của TNKTVĐ tại địa phương, góp phần củng cố hệ thống an sinh xã hội và nâng cao chất lượng công tác chăm sóc NKT nói chung và TNKTVĐ nói riêng.

Bảng 2. Hoạt động TGXHTX với TNKTVĐ.

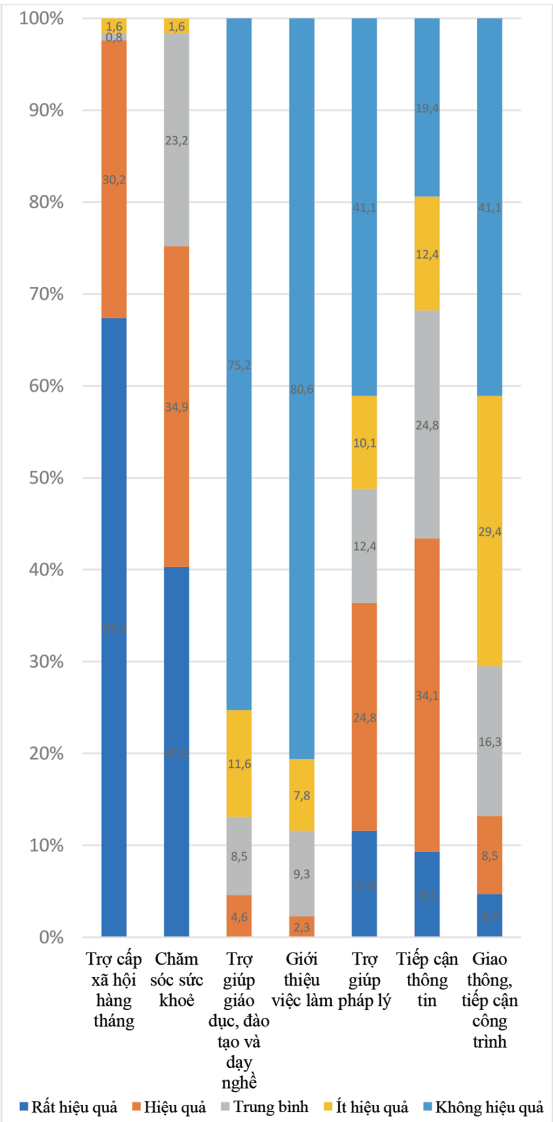
<i>Các hoạt động TGXHTX với TNKTVĐ</i>		Được hỗ trợ	
		Số lượng	Tỷ lệ (%)
Trợ cấp xã hội hàng tháng		129	100
Chăm sóc sức khỏe		129	100
Trợ giúp giáo dục, đào tạo và dạy nghề		33	25,6
Một số trợ giúp khác	Giới thiệu việc làm	27	20,9
	Trợ giúp pháp lý	78	60,5
	Tiếp cận thông tin	117	90,7
	Tiếp cận giao thông, công trình	76	59,0

(Nguồn: Kết quả thống kê từ phần mềm SPSS)

Trợ cấp xã hội hàng tháng

Khoản chi trả định kỳ bằng tiền mặt là chính sách then chốt trong mạng lưới an sinh xã

hội, bảo đảm độ bao phủ rộng đối với các nhóm yếu thế, trong đó có thanh niên khuyết tật vận động (TNKTVĐ). Theo số liệu Bảng 2, toàn bộ TNKTVĐ trong mẫu khảo sát đều nhận được khoản này (100%). Về mức độ tiếp cận, Biểu đồ 1 cho thấy, 100% TNKTVĐ đều cho biết được tiếp cận thường xuyên hỗ trợ này. Đánh giá hiệu quả hoạt động trợ cấp xã hội hàng tháng, Biểu đồ 2 cho kết quả, 67,4% người được hỏi cho biết hoạt động này rất hiệu quả, 30,2% cho rằng hoạt động này hiệu quả, 0,8% cho rằng hiệu quả ở mức trung bình và 1,6% cho rằng hoạt động này ít hiệu quả; không có phản hồi nào đánh giá không hiệu quả. Do đặc điểm của hỗ trợ này là trực tiếp bằng tiền mặt nên chính sách này phần nào giúp bảo đảm chi tiêu cơ bản cho sinh hoạt hằng ngày của TNKTVĐ. Đây cũng là hình thức ít phụ thuộc vào cơ sở hạ tầng, nên khả năng tiếp cận gần như tuyệt đối. Căn cứ theo Điều 6, khoản 1, điểm e Nghị định số 20/2021/NĐ-CP và Nghị định số 76/2024/NĐ-CP, TNKTVĐ đặc biệt nặng được hỗ trợ 1.000.000đ/tháng, còn nhóm khuyết tật nặng được hỗ trợ 750.000đ/tháng. Phòng vấn sâu TNKTVĐ cho biết: “Tôi bị khuyết tật vận động từ nhỏ, chỉ học đến tiểu học, chân tay yếu ớt không làm được gì cả. May nhờ có hỗ trợ của nhà nước, trang trải được phần nào cho cuộc sống hằng ngày, giờ có bao nhiêu cũng quý chứ mình có làm ra được đồng nào đâu” (nam, 28 tuổi). Do phần lớn TNKTVĐ không có việc làm, nên khoản trợ cấp này đóng vai trò là nguồn lực thiết yếu giúp họ duy trì mức sống tối thiểu. Mặc dù số tiền hỗ trợ chưa cao, nhưng chính sách vẫn góp phần giảm nhẹ áp lực kinh tế và tạo thêm sự tin tưởng về sự quan tâm của Nhà nước đối với họ. Để chính sách phát huy tốt hơn, ngoài khoản trợ cấp định kỳ hằng tháng, cần chú trọng gắn kết với các chương trình hỗ trợ khác trong lĩnh vực y tế, giáo dục và phát triển sinh kế để tạo ra tác động toàn diện và bền vững, từ đó giúp TNKTVĐ tự vươn lên, ổn định cuộc sống.

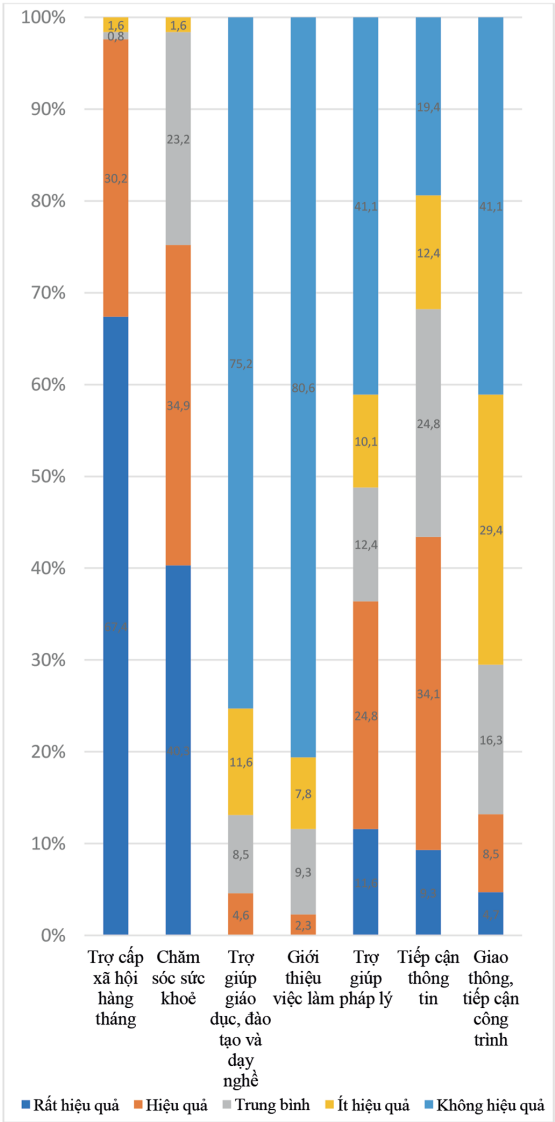
Biểu đồ 1. Mức độ tiếp cận TGXHTX của TNKTVĐ.

Trợ giúp chăm sóc sức khỏe

Theo kết quả Bảng 2, 100% TNKTVĐ được tiếp cận hỗ trợ chăm sóc sức khỏe. Tuy nhiên, Biểu đồ 1 cho thấy, mức độ tiếp cận có sự khác biệt, cụ thể: 32,6% TNKTVĐ cho biết tiếp cận hỗ trợ này ở mức thường xuyên, 41,9% tiếp cận hỗ trợ này ở mức thỉnh thoảng, 19,4% tiếp cận ở mức trung bình và 6,1% tiếp cận ở mức hiếm khi. Như vậy, mặc dù toàn bộ TNKTVĐ trong khảo sát đều có bảo hiểm y tế nhưng việc sử dụng dịch vụ thực tế vẫn còn chưa thường xuyên. Mặc dù vậy, dù ít hay nhiều thì 100% TNKTVĐ trong mẫu nghiên cứu đều cơ bản đã được tiếp cận hoạt động hỗ trợ này. TNKTVĐ vì thể trạng yếu hơn so với thanh niên không

khuyết tật nên nhu cầu y tế của họ cao hơn, song việc tiếp cận còn chịu ảnh hưởng bởi điều kiện kinh tế, hạ tầng cơ bản và năng lực của hệ thống y tế địa phương. Biểu đồ 2 cho thấy, 40,3% TNKTVĐ cho rằng hoạt động này rất hiệu quả, 34,9% cho rằng hoạt động này hiệu quả. Những con số này phản ánh mức độ hài lòng tương đối cao của người tham gia khảo sát đối với hoạt động hỗ trợ, cho thấy các chính sách, chương trình đã được triển khai đúng hướng và mang lại những kết quả tích cực. Tuy nhiên, 23,2% ý kiến cho rằng hiệu quả ở mức trung bình và 1,6% đánh giá ít hiệu quả cũng là tín hiệu cần được lưu ý. Phỏng vấn sâu TNKTVĐ cho biết: “Sau khi gặp tai nạn đột xuất tôi bị khuyết tật đến giờ, sức khỏe không còn như trước, tôi đau ốm liên tục và phải trải qua nhiều cuộc phẫu thuật. Do được cấp thẻ bảo hiểm y tế nên vô ra viện cũng đỡ tốn kém dữ lắm, có điều đi lại thì khó khăn thôi” (nữ, 25 tuổi). Báo cáo Kết quả công tác trợ giúp NKT trên địa bàn năm 2024 của Sở Lao động – Thương binh và Xã hội tỉnh Bình Định cho thấy, ngoài việc được cấp thẻ bảo hiểm y tế miễn phí, hàng năm, phòng Lao động – Thương binh và Xã hội thị xã An Nhơn luôn phối hợp với đơn vị Y tế của thị xã tổ chức kiểm tra sức khỏe định kỳ cho NKT. Đồng thời, cán bộ y tế tại địa phương có trách nhiệm lập và cập nhật hồ sơ theo dõi y tế của đối tượng, CB VH-XH và CTV CTXH cũng phối hợp với y tế cơ sở để theo dõi diễn biến sức khỏe chung của NKT và hỗ trợ kịp thời khi cần. Tại các trạm y tế, ngoài công tác chuyên môn, cán bộ y tế còn truyền đạt kiến thức nền cho NKT và người chăm sóc, tư vấn biện pháp phòng ngừa cũng như phát hiện sớm các vấn đề sức khỏe để đưa ra hướng xử lý thích hợp. Bên cạnh đó, NKT còn được hướng dẫn tập luyện chỉnh hình và phục hồi chức năng, khuyến khích tự rèn luyện, tự chăm sóc tại nhà cũng như trong cộng đồng. Các cơ sở khám chữa bệnh đều bố trí bảng hướng dẫn riêng cho NKT về quyền được ưu tiên khi dùng dịch vụ. Mặc dù vậy, khi cần thăm khám chuyên sâu ở bệnh viện tuyến trên, nhiều TNKTVĐ gặp khó khăn do khoảng cách xa, chi phí đi lại và cần có người chăm sóc đi kèm. Đặc biệt, những trường hợp ở khu vực xa trung tâm như Nhơn Mỹ, Nhơn Tân... ít có điều

kiện tiếp cận dịch vụ y tế chuyên sâu khi cần. Phỏng vấn sâu CB VH-XH cho biết: “Vấn đề sức khỏe của đối tượng luôn được ưu tiên hàng đầu, vì vậy khi TNKTVĐ có nhu cầu gì về sức khỏe là mình cố gắng hết sức để phối hợp bên y tế hỗ trợ. Nhưng y tế ở xã thì hạn chế, nhiều hoàn cảnh quá khó khăn, nhà lại xa trung tâm nên khi họ muốn đi viện dưới thành phố hay trung tâm huyện thôi cũng không có tiền để thuê xe đi thăm khám nhiều lần đâu” (nữ, 38 tuổi). Như vậy, việc đầu tư cho y tế tuyến cơ sở, cải thiện chất lượng khám chữa bệnh và thúc đẩy các hoạt động phòng bệnh là hết sức cần thiết để bảo đảm quyền lợi về chăm sóc sức khỏe cho NKT nói chung và TNKTVĐ nói riêng tại địa phương.

Biểu đồ 2. Hiệu quả của TGXHTX đối với TNKTVĐ.

Trợ giúp giáo dục, đào tạo và dạy nghề

Trong hệ thống an sinh xã hội, việc hỗ trợ học tập, đào tạo nghề và bồi dưỡng kỹ năng cho TNKTVĐ giữ vai trò then chốt để mở rộng cơ hội phát triển lâu dài. Tuy nhiên, kết quả khảo sát ở Bảng 2 cho thấy, tỷ lệ thụ hưởng hoạt động này còn khá khiêm tốn, chỉ mới 25,6%. Đối chiếu với Biểu đồ 1 về mức độ tiếp cận cho thấy, không có trường hợp nào cho biết được tiếp cận hoạt động này một cách thường xuyên. Có 9,3% TNKTVĐ cho rằng thỉnh thoảng được tiếp cận, 2,3% tiếp cận ở mức trung bình, 14% hiếm khi tiếp cận, và đáng chú ý là có tới 74,4% ý kiến cho rằng họ không bao giờ tiếp cận hoạt động trợ giúp này. Những số liệu trên phản ánh rằng mức độ phổ biến và khả năng tiếp cận của hoạt động trợ giúp giáo dục, đào tạo và dạy nghề còn khá hạn chế. Tại thị xã An Nhơn, chính sách miễn giảm học phí và hỗ trợ chi phí học tập cho học sinh khuyết tật đã được các cơ sở giáo dục thực hiện theo Thông tư liên tịch số 42/2013/TTLT-BGDĐT-BLĐTBXH-BTC ban hành ngày 31/12/2013. Ở bậc phổ thông, nhà trường phối hợp với gia đình để duy trì việc học cho các em. Tuy vậy, báo cáo Kết quả công tác trợ giúp NKT trên địa bàn năm 2024 của Sở Lao động – Thương binh và Xã hội tỉnh Bình Định cho thấy, nhiều học sinh khuyết tật vẫn khó theo học đầy đủ do hạn chế về sức khỏe, điều kiện đi lại và sự thiếu hụt phương tiện hỗ trợ chuyên biệt. Công tác giáo dục hòa nhập gặp trở ngại bởi giáo viên chỉ được tập huấn ngắn hạn, ít có chuyên đề chuyên sâu về phương pháp giảng dạy dành cho NKT; cơ sở vật chất cũng như tài liệu phục vụ dạy học còn thiếu, trong khi một số phụ huynh chưa thực sự chủ động phối hợp. Về đào tạo và dạy nghề, thị xã An Nhơn đã từng tổ chức một số lớp học nghề cho TNKTVĐ, chủ yếu là các nghề đơn giản như may mặc, khâu, đan lát hoặc photocopy. Thời gian học trung bình khoảng 3 tháng, học viên được hỗ trợ chi phí ăn theo ngày và một khoản đi lại nếu địa điểm đào tạo cách nhà từ 5 km trở lên. Mức hỗ trợ cho mỗi học viên khoảng 6 triệu đồng. Phòng văn sâu TNKTVĐ cho biết: “Tôi cũng từng được địa

phương cho đi học nghề may, được tạo điều kiện ăn ở đi lại đủ cả. Sau đó về tôi cũng có làm được một thời gian để trang trải cuộc sống nhưng rồi sức khỏe yếu đi tôi phải nghỉ, cũng tiếc ghê lắm mà sức khỏe mình vậy biết làm sao được” (nữ, 20 tuổi). Như vậy, hoạt động hỗ trợ đào tạo nghề tại địa phương đã thực sự mang lại cơ hội thiết thực cho TNKTVĐ, giúp họ có điều kiện học nghề, tìm việc làm và cải thiện thu nhập. Tuy nhiên, trường hợp này cũng cho thấy một thực tế rằng hiệu quả của việc học nghề và tạo việc làm bền vững còn chịu ảnh hưởng lớn bởi các yếu tố khách quan như sức khỏe, độ tuổi, điều kiện lao động và khả năng duy trì việc làm sau đào tạo. Mặt khác, Biểu đồ 2 cho thấy, chỉ có 4,6% TNKTVĐ cho rằng hoạt động hỗ trợ này hiệu quả, 8,5% cho rằng hiệu quả mức trung bình, 11,6% đánh giá ít hiệu quả và có tới 75,2% ý kiến cho rằng không hiệu quả. Nguyên nhân của tình trạng này chủ yếu là do nguồn kinh phí đào tạo chưa có khoản riêng, thường lồng ghép trong các chương trình khác của địa phương. Ngoài ra, việc thu hút TNKTVĐ tham gia còn gặp nhiều trở ngại về sức khỏe, khả năng đi lại cũng như sự hạn chế của chính sách hỗ trợ hiện hành. Phòng văn sâu CTV CTXH cho biết: “TNKTVĐ nhiều người cũng muốn đi học nghề nhưng sức khỏe bị hạn chế, hơn nữa số nghề đào tạo hiện cũng có hạn, đâu phải họ muốn học gì là có đó. Nhiều khi họ không học nghề mà theo gia đình ráng làm lại có thu nhập thêm chút chứ một người đi học có khi cả nhà phải theo mà rồi về cũng không biết có làm được không nên dần dần họ cũng ít tham gia” (nam, 35 tuổi). Như vậy, để nâng cao chất lượng hỗ trợ, cần có sự phối hợp đồng bộ giữa chính quyền địa phương, cơ sở đào tạo và doanh nghiệp nhằm tạo điều kiện thuận lợi hơn cho TNKTVĐ tiếp cận cơ hội học tập và nghề nghiệp.

Một số hoạt động trợ giúp khác

Bên cạnh các hoạt động hỗ trợ chính, TNKTVĐ còn được thụ hưởng một số hoạt động trợ giúp khác như giới thiệu việc làm, trợ giúp pháp lý, thông tin và giao thông,... Đây là

những hỗ trợ góp phần cải thiện đời sống của họ tại địa phương.

Giới thiệu việc làm là hoạt động hỗ trợ đóng vai trò then chốt đối với đời sống NKT nói chung và TNKTVĐ nói riêng. Kết quả Bảng 2 cho thấy, chỉ có 20,9% TNKTVĐ cho rằng họ được tiếp cận hỗ trợ này. Việc làm là cơ hội để TNKTVĐ đảm bảo sinh kế bền vững, đặc biệt ở độ tuổi thanh niên việc làm càng quan trọng để đảm bảo các giai đoạn sau của cuộc đời họ không nghèo đói khi sức khỏe ngày một suy giảm, tuy nhiên thực tế hiện nay TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn có mức độ tiếp cận hỗ trợ việc làm không cao. Biểu đồ 1 cho thấy, chỉ có 6,2% TNKTVĐ cho rằng họ tiếp cận hỗ trợ việc làm ở mức thỉnh thoảng, 3,9% cho rằng tiếp cận ở mức trung bình và 10,8% cho rằng tiếp cận ở mức hiếm khi. Đặc biệt có tới 79,1% TNKTVĐ trong mẫu nghiên cứu cho rằng họ không bao giờ tiếp cận hoạt động hỗ trợ này. Đây là hệ quả kéo theo của việc họ ít tiếp cận hoạt động trợ giúp giáo dục, đào tạo và dạy nghề. Bởi một khi trình độ thấp, không qua đào tạo nghề thì cơ hội có việc làm của TNKTVĐ sẽ không cao. Mặt khác, đánh giá hiệu quả hoạt động hỗ trợ này, tại Biểu đồ 2 có đến 80,6% TNKTVĐ cho rằng hoạt động này không hiệu quả, 7,8% cho rằng ít hiệu quả, 9,3% cho rằng hiệu quả ở mức trung bình và chỉ 2,3% cho rằng hoạt động này có hiệu quả. Kết quả này cho thấy, mặc dù các chương trình hỗ trợ việc làm đã được triển khai trong thời gian qua, nhưng mức độ đáp ứng nhu cầu của người thụ hưởng còn hạn chế. Ngoài ra, trong 129 TNKTVĐ từ mẫu nghiên cứu chỉ có 8 người (6,2%) có việc làm, và không phải ai cũng có việc làm từ hoạt động hỗ trợ này. Phỏng vấn sâu TNKTVĐ cho biết: “Xin việc làm khó lắm, tôi cũng từng nhờ cán bộ, rồi người thân giới thiệu mãi mới có việc. Công việc hiện tại của tôi cùng tiền trợ cấp thì cũng đủ sống thôi chứ chưa có dư nhưng có việc làm thì thấy mình còn có ích, giờ người thường còn khó kiếm việc làm hưởng chi khuyết tật như mình” (nam, 24 tuổi). Thực tế, các doanh nghiệp, các cơ sở sản xuất

kinh doanh, hộ làm kinh tế gia đình vẫn so sánh mức độ nhanh nhẹn, kỹ năng nghề nghiệp, giao tiếp... của NKT so với người không khuyết tật. Trong khi đó, chính sách của Nhà nước về việc hỗ trợ doanh nghiệp nhận NKT vào làm việc chưa thực sự tạo động lực thu hút (đạt 30% lao động là NKT trên tổng số lao động của doanh nghiệp). Phần lớn các doanh nghiệp không muốn tiếp nhận NKT vào làm vì sợ ảnh hưởng đến hiệu quả công việc, tốn kém thêm chi phí do ràng buộc các quy định về cải thiện môi trường làm việc, thường xuyên chăm sóc sức khỏe lao động và một số quy định khác. Phỏng vấn sâu CTV CTXH cho biết: “Vấn đề việc làm cho TNKTVĐ luôn được chúng tôi quan tâm hỗ trợ. Tuy nhiên, cũng có nhiều khó khăn vì xuất phát điểm sức khỏe và trình độ của TNKTVĐ còn hạn chế, địa phương cũng chưa phải là khu vực tập trung nhiều cơ sở sản xuất, doanh nghiệp để tạo việc làm ổn định. Nếu có họ cũng kén chọn lắm vì ngại phiền hà. Nhiều trường hợp sau khi được hỗ trợ học nghề, do sức khỏe yếu không thể duy trì công việc lâu dài. Một số khác có tâm lý e ngại, thiếu tự tin trong quá trình tìm việc, dẫn đến hiệu quả hỗ trợ chưa đạt như mong muốn” (nữ, 40 tuổi). Như vậy, ngoài những yếu tố liên quan đến bản thân TNKTVĐ, vai trò của khu vực tư nhân trong phát triển và duy trì việc làm cho họ phải được phát huy. Điều đó cho thấy cần có những hành động mạnh mẽ, quyết liệt hơn trong hoạt động hỗ trợ với TNKTVĐ để biến họ cho quyền lợi của họ, giải quyết những rào cản từ nhiều phía, bởi việc làm ảnh hưởng đến sinh kế lâu dài của TNKTVĐ, nhất là đối với những thanh niên có nhu cầu và khả năng làm việc.

Trợ giúp pháp lý là một trong những hoạt động cần thiết để giúp TNKTVĐ đảm bảo việc thực hiện quyền trên tất cả các lĩnh vực khi cần. Bảng 2 cho thấy, có 60,5% TNKTVĐ cho rằng họ được trợ giúp pháp lý, đây là một tỷ lệ tương đối cao, thể hiện sự quan tâm của các cơ quan chức năng trong việc bảo vệ quyền lợi của TNKTVĐ. Tìm hiểu mức độ tiếp cận hoạt động này, kết quả Biểu đồ 1 có 28,7% TNKTVĐ cho rằng tiếp cận ở mức thỉnh thoảng, 9,3% tiếp cận

ở mức trung bình và 22,5% tiếp cận mức hiếm khi. Tuy nhiên, 39,5% người được hỏi cho rằng họ không bao giờ tiếp cận hoạt động hỗ trợ này. Điều này phản ánh rằng, dù chính sách trợ giúp pháp lý đã được triển khai khá rộng, nhưng mức độ bao phủ và khả năng tiếp cận của người thụ hưởng vẫn còn hạn chế. Xét về hiệu quả trợ giúp, Biểu đồ 2 cho thấy, có 11,6% ý kiến cho rằng hoạt động hỗ trợ này rất hiệu quả, 24,8% cho rằng hiệu quả, 12,4% cho rằng hiệu quả ở mức trung bình, 10,1% cho rằng ít hiệu quả và có tới 41,1% cho rằng hoạt động hỗ trợ này không hiệu quả. Kết quả này cho thấy hoạt động trợ giúp pháp lý tuy được triển khai rộng rãi nhưng vẫn chưa thực sự đáp ứng đầy đủ nhu cầu của TNKTVĐ. Phỏng vấn sâu TNKTVĐ cho biết, “Trước cán bộ xã có giúp mình làm giấy xác nhận khuyết tật, mình cũng không đi học nghề hay đi làm nên cũng không có gì phải nhờ vả họ nữa, nếu mà có thì chắc cũng nhờ gia đình trước chứ cán bộ người ta nhiều việc nhờ cũng ngại” (nữ, 26 tuổi). Vì vậy, để tăng cường hiệu quả hoạt động trợ giúp này cần có sự truyền thông tích cực từ cán bộ hỗ trợ để TNKTVĐ biết rằng mình có quyền được trợ giúp ở lĩnh vực này. Phỏng vấn sâu CB VH-XH cho biết, “Chùng nào cần xác minh giấy tờ gì thì TNKTVĐ hoặc người nhà sẽ chủ động tìm đến mình để nhờ hỗ trợ. Thực ra không phải việc nào mình cũng giải quyết được đâu mà phải phối hợp với các ban ngành liên quan khác để trợ giúp cho họ, nhiều trường hợp phải đến tận nhà hỗ trợ chứ họ cũng không quan tâm đâu” (nam, 45 tuổi). Hiện nay, đa phần các trợ giúp pháp lý tại địa phương là về các vấn đề liên quan đến xác minh mức độ khuyết tật, các quyền lợi liên quan giáo dục, y tế, việc làm,... Vấn đề trợ giúp pháp lý của TNKTVĐ không xảy ra thường xuyên, nhưng nếu không có sự gần gũi trong giao tiếp, sự quan tâm từ phía cán bộ VH-XH, cộng tác viên CTXH thì với tâm lý ngại nhờ vả, khi xảy ra các sự kiện cần trợ giúp TNKTVĐ sẽ chỉ tìm đến gia đình để nhờ cậy hơn là cán bộ trợ giúp tại địa phương. Chính quyền địa phương đã chỉ đạo triển khai thực hiện công tác tuyên truyền về Luật người khuyết tật, chính sách trợ giúp pháp

lý cho NKT thuộc diện được trợ giúp pháp lý theo chủ trương của Ủy ban nhân dân tỉnh; tổ chức tập huấn, bồi dưỡng cho cán bộ phụ trách trợ giúp pháp lý về kỹ năng nghiệp vụ trợ giúp pháp lý cho NKT, NKT có khó khăn tài chính, có thể thấy sự tích cực trong hoạt động hỗ trợ này của đội ngũ thực hiện bước đầu đã tạo được sự tin tưởng của TNKTVĐ.

Ở lĩnh vực hỗ trợ tiếp cận thông tin, kết quả Bảng 2 cho thấy có tới 90,7% TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn đã được tiếp cận thông tin. Trong đó, xem xét mức độ tiếp cận thì Biểu đồ 1 có 41,9% TNKTVĐ cho rằng tiếp cận ở mức thỉnh thoảng, 31% tiếp cận ở mức trung bình, 17,8% tiếp cận ở mức hiếm khi và 9,3% cho rằng họ không bao giờ tiếp cận. Kết quả trên cho thấy, mặc dù phần lớn TNKTVĐ đã có cơ hội tiếp cận các nguồn thông tin, nhưng mức độ tiếp cận còn hạn chế và thiếu thường xuyên. Khi có các chính sách, chương trình mới, những vấn đề liên quan đến TNKTVĐ thì CB VH-XH sẽ thông báo cho CTV CTXH để thông tin lại cho TNKTVĐ, đa số những người trả lời không bao giờ tiếp cận thông tin là nhóm khuyết tật đặc biệt nặng. Tuy nhiên, cần lưu ý rằng mặc dù họ ít có khả năng tham gia vào các hoạt động giáo dục, tìm kiếm việc làm nhưng đội ngũ cán bộ hỗ trợ cần đánh giá đúng tầm quan trọng của việc tiếp cận thông tin đối với đời sống của TNKTVĐ để có những hỗ trợ kịp thời, hiệu quả khi họ cần, không chỉ chú trọng vào trợ cấp và chăm sóc sức khỏe. Tìm hiểu hiệu quả của hoạt động này, Biểu đồ 2 cho kết quả, có 9,3% TNKTVĐ trả lời rằng rất hiệu quả, 34,1% cho rằng hiệu quả, 24,8% cho rằng hiệu quả ở mức trung bình, có 12,4% cho rằng ít hiệu quả, 19,4% cho rằng hoạt động này không hiệu quả. Những số liệu này phản ánh rằng mặc dù hoạt động đã mang lại một số kết quả tích cực, song vẫn còn một tỷ lệ đáng kể người tham gia chưa cảm nhận được hiệu quả rõ ràng. Trong thời đại 4.0, thông tin là một nguồn lực quan trọng để tăng cường cơ hội cải thiện chất lượng cuộc sống, có thông tin TNKTVĐ có thể hiểu về các chính sách TGXH cho bản thân và gia đình,

tăng cơ hội học tập, tìm kiếm việc làm, sinh kế, vui chơi giải trí,... từ đó tăng tự tin, bản lĩnh. Mặc dù pháp luật hiện hành đã quy định cho NKT quyền tiếp cận và sử dụng công nghệ thông tin, các phương tiện truyền thông, tuy nhiên phần lớn các quy định chỉ mang tính khuyến khích, khuyến nghị nên trên thực tế vấn đề công nghệ thông tin và truyền thông của NKT còn gặp nhiều khó khăn. Chính vì vậy, địa phương cần có những giải pháp phù hợp để nhóm TNKTVĐ chưa được tiếp cận có cơ hội được hỗ trợ tiếp cận như những bạn đồng trang lứa.

Về hoạt động hỗ trợ tiếp cận giao thông, công trình, kết quả khảo sát từ Bảng 2 cho thấy, có 59% TNKTVĐ cho rằng họ đã được hỗ trợ từ các hoạt động này. Điều này phản ánh nỗ lực nhất định của các cơ quan chức năng trong việc cải thiện điều kiện đi lại và hòa nhập xã hội cho TNKTVĐ. Xem xét mức độ tiếp cận, Biểu đồ 1 cho kết quả 25,6% TNKTVĐ tiếp cận ở mức thỉnh thoảng, 9,3% tiếp cận mức trung bình, 24% tiếp cận ở mức hiếm khi và 41,1% không tiếp cận. Như vậy, mặc dù các chính sách hỗ trợ đã được triển khai, nhưng mức độ tiếp cận của người thụ hưởng vẫn còn hạn chế, chưa đồng đều giữa các khu vực trên địa bàn. Với vị trí địa lý ở khu trung tâm, An Nhơn là một trong những địa phương có hệ thống cơ sở hạ tầng khá thuận tiện cho việc tiếp cận giao thông, công trình của TNKTVĐ. Về phát triển phương tiện giao thông công cộng tiếp cận, xí nghiệp vận tải khách công cộng Quy Nhơn đã đầu tư phương tiện xe buýt đảm bảo thuận lợi cho NKT khi tham gia giao thông với tỷ lệ 5% xe buýt đáp ứng quy chuẩn kỹ thuật về giao thông tiếp cận trên tổng số xe buýt hiện có; miễn, giảm giá vé tham gia giao thông đối với NKT. Tuy nhiên, khi xem xét hiệu quả của những hoạt động hỗ trợ này, Biểu đồ 2 cho thấy, chỉ có 4,7% TNKTVĐ đánh giá rất hiệu quả, 8,5% cho rằng hiệu quả, 16,3% cho rằng hiệu quả trung bình. Bên cạnh đó có 29,4% ý kiến đánh giá ít hiệu quả và có tới 41,1% ý kiến đánh giá hoạt động này không hiệu quả. Từ số liệu khảo sát có thể thấy hiệu quả của các hoạt động hỗ trợ trong lĩnh vực giao

thông và tiếp cận công trình công cộng vẫn còn hạn chế. Mặc dù đã có một bộ phận người thụ hưởng cảm nhận được tác động tích cực, nhưng tỷ lệ đánh giá hiệu quả thấp vẫn chiếm đa số. Những năm gần đây, Sở Xây dựng đã rà soát đối chiếu với các quy chuẩn, tiêu chuẩn, kiên quyết yêu cầu các chủ đầu tư, đơn vị tư vấn thực hiện đảm bảo các yêu cầu kỹ thuật bắt buộc theo quy định tại QCVN10:2014/BXD của Bộ Xây dựng về “Xây dựng công trình đảm bảo người khuyết tật tiếp cận sử dụng”. Kết quả các công trình nhà chung cư, công trình công cộng (trụ sở cơ quan; giáo dục; y tế; văn hóa...) được xây dựng trong những năm gần đây đã cơ bản tuân thủ QCVN10:2014/BXD như: bố trí ram dốc giành cho NKT; nhà vệ sinh cho NKT; vỉa hè có tấm lát dẫn đường trên lối đi cho NKT,... Mặc dù vậy, bối cảnh điều kiện kinh tế - xã hội của thị xã An Nhơn còn nhiều hạn chế khiến việc đáp ứng nhu cầu cho TNKTVĐ gặp nhiều khó khăn. Một số bến xe chưa có chỗ ngồi dành riêng cho NKT và không có dịch vụ riêng cho NKT. Việc giảm giá vé cho NKT không đồng đều và thường xuyên tại các doanh nghiệp, hợp tác xã kinh doanh vận tải; mức giảm chưa phù hợp với thu nhập của NKT,... Từ đó, quá trình hỗ trợ TNKTVĐ cán bộ hỗ trợ cần nắm bắt nhu cầu của họ để có thể trợ giúp kịp thời trong khả năng tối đa có thể. Mặt khác, ngoài sự hỗ trợ từ hệ thống TGXHTX, rất cần sự chung tay của các cá nhân, tổ chức trong cộng đồng để nâng cao chất lượng cuộc sống và cơ hội tiếp cận giao thông, công trình cho NKT, TNKTVĐ. Cán bộ hỗ trợ đa phần chỉ trợ giúp được TNKTVĐ trong biện hộ về quyền tiếp cận, và hoàn thiện các thủ tục pháp lý khi cần, còn thực tế tiếp cận công trình địa phương thì đòi hỏi nhận thức đúng đắn, phối hợp của các ban ngành, đơn vị thi công tuân thủ các quy chuẩn theo hướng đảm bảo cho NKT tiếp cận.

Như vậy, có thể thấy ngoài các hoạt động hỗ trợ cơ bản, những hoạt động hỗ trợ khác rất cần triển khai đồng bộ, quan tâm nhiều hơn để đảm bảo sự công bằng và toàn diện trong việc thực hiện TGXHTX, đảm bảo an sinh xã hội cho TNKTVĐ.

3.2. Một số khuyến nghị nhằm tăng cường hiệu quả TGXHTX với TNKTVĐ tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định

Thứ nhất, tiếp tục hoàn thiện cơ chế chính sách pháp luật

Cần tiếp tục rà soát, bổ sung và hoàn thiện hệ thống chính sách, pháp luật về TGXHTX đối với NKT, đảm bảo việc thực thi các quyền cho NKT. Đồng thời, tăng cường công tác giám sát, thanh tra, kịp thời phát hiện, ngăn chặn và xử lý nghiêm các hành vi vi phạm trong thực hiện TGXHTX ở cấp địa phương. Tiến tới việc xây dựng các chính sách cho từng nhóm NKT đặc thù trong đó có TNKTVĐ nhằm đảm bảo sự phù hợp, đáp ứng đúng nhu cầu, nguyện vọng của TNKTVĐ và gia đình.

Các bộ, ngành và cơ quan liên quan cần điều chỉnh, bổ sung chính sách trong các lĩnh vực về y tế, giáo dục, thông tin,... để nâng cao khả năng tiếp cận của TNKTVĐ.

Trong lĩnh vực đào tạo và việc làm, cần nghiên cứu, áp dụng linh hoạt các hình thức hỗ trợ phù hợp với điều kiện địa phương, giúp TNKTVĐ tận dụng hiệu quả nguồn lực xã hội, từ đó tăng cơ hội việc làm và ổn định sinh kế.

Về lĩnh vực trợ giúp pháp lý, cần đẩy mạnh tăng cường truyền thông trong cộng đồng để TNKTVĐ và gia đình họ hiểu rõ quyền lợi của mình và tìm đến cơ quan có thẩm quyền khi có nhu cầu trợ giúp.

Đẩy mạnh công tác truyền thông về chính sách ở cả nội dung và phương thức, sử dụng nhiều kênh truyền thông để tiếp cận như mạng xã hội, cổng thông tin điện tử, tờ rơi, hội thảo trong cộng đồng. Một khi hệ thống chính sách minh bạch, dễ hiểu và dễ áp dụng, TNKTVĐ sẽ chủ động hơn trong việc tiếp cận quyền lợi chính đáng của mình.

Các nhà hoạch định, xây dựng chính sách cần tiếp tục có những điều chỉnh trong cơ chế hỗ trợ đối với CB VH-XH, đặc biệt là việc duy trì đội ngũ CTV CTXH sau sáp nhập tỉnh; tăng cường công tác truyền thông về nghề CTXH trên

các phương tiện thông tin đại chúng, để người dân có nhận thức đúng về nghề CTXH; tăng ngân sách cho hoạt động tập huấn, nâng cao năng lực đội ngũ thực hiện TGXHTX địa phương để cải thiện hiệu quả hỗ trợ cho TNKTVĐ.

Thứ hai, tăng cường sự chủ động từ chính quyền địa phương

Kiểm tra, giám sát việc thực hiện pháp luật về NKT trong các sở ban ngành, các doanh nghiệp có liên quan đến vấn đề tuyển dụng NKT vào làm tại địa phương.

Lãnh đạo địa phương cần quan tâm đầu tư cơ sở vật chất, hạ tầng, ứng dụng công nghệ thông tin để thủ tục đơn giản, giúp quy trình trợ giúp trở nên nhanh chóng và thuận tiện hơn với NKT nói chung và TNKTVĐ nói riêng.

Tìm kiếm các mô hình sinh kế, mô hình CLB sinh hoạt cho TNKTVĐ được giao lưu, học hỏi. Chủ động kêu gọi sự tham gia đóng góp, hỗ trợ nguồn lực vật chất, trang thiết bị y tế, nguồn vốn,... từ các tổ chức, cá nhân trong và ngoài địa phương để TNKTVĐ tăng cơ hội sống độc lập.

Tạo điều kiện cho CB VH-XH/CTV CTXH tham gia các khóa tập huấn, bồi dưỡng kiến thức pháp luật, kỹ năng tham vấn, kỹ năng quản lý ca,... Khuyến khích giao lưu học hỏi, giao lưu trong và ngoài địa phương để cải thiện công tác TGXHTX với TNKTVĐ.

Giám sát chặt chẽ, kiểm tra hoạt động hỗ trợ, kịp thời tuyên dương, khen thưởng đối với cán bộ hỗ trợ có đóng góp tích cực cho các hoạt động vì NKT. Tăng cường chỉ đạo truyền thông nâng cao nhận thức cho người dân nói chung và TNKTVĐ nói riêng về vai trò hỗ trợ của CTXH trong cộng đồng.

Thứ ba, nâng cao nhận thức của cộng đồng về TNKTVĐ

Cần tập trung phổ biến đường lối, chủ trương của Đảng, chính sách và pháp luật của Nhà nước về công tác NKT, đồng thời nhấn mạnh quyền, nghĩa vụ và năng lực đóng góp của TNKTVĐ như những người không khuyết tật

khác. Đa dạng hóa các hình thức truyền thông như panô, đài phát thanh, truyền hình, mạng xã hội... Từ đó, tạo sự chuyển biến trong nhận thức và trách nhiệm của các tầng lớp nhân dân, khuyến khích cộng đồng tham gia, chia sẻ và đồng hành với công tác NKT nói chung và hỗ trợ TNKTVĐ nói riêng.

Thứ tư, tăng cường năng lực đội ngũ thực hiện TGXHTX

CBVH-XH/CTV CTXH chủ động giao lưu, học hỏi, rèn luyện kỹ năng làm việc độc lập. Tận dụng đối đa nội lực và ngoại lực của bản thân, cộng đồng trong quá trình trợ giúp TNKTVĐ. Phối hợp chặt chẽ với tổ trưởng khu vực để kịp thời nắm bắt vấn đề của TNKTVĐ và có phương án hỗ trợ hợp lý.

CBVH-XH/CTV CTXH cần am hiểu sâu sắc pháp luật về NKT, biết vận dụng linh hoạt trong thực tiễn và chủ động huy động các nguồn lực cộng đồng để hỗ trợ TNKTVĐ.

Cán bộ hỗ trợ dựa vào các nguồn lực địa phương và TNKTVĐ xây dựng các chương trình tập huấn kỹ năng sống độc lập cho TNKTVĐ.

Thứ năm, nâng cao nhận thức của gia đình trong chăm sóc TNKTVĐ

Gia đình cần tăng cường sự phối hợp với cán bộ thực hiện TGXHTX cũng như các tổ chức liên quan để hỗ trợ TNKTVĐ một cách hiệu quả.

Gia đình phải chủ động tìm hiểu thông tin về các chủ trương, chính sách và pháp luật của Nhà nước liên quan đến TNKTVĐ, đồng thời tìm hiểu kiến thức về tâm lý, đặc điểm thể chất, nhu cầu và khó khăn đặc thù của con em mình.

Thứ sáu, tăng cường năng lực bản thân TNKTVĐ

TNKTVĐ cần chủ động tìm hiểu thông tin về chính sách, mạnh dạn tham gia các khóa đào tạo nghề, chương trình học tập và các hoạt động việc làm phù hợp.

Rèn luyện sự tự tin, đề xuất địa phương hỗ trợ thành lập nhóm đồng đẳng, để được giao lưu, học hỏi lẫn nhau, từ đó tạo tiếng nói đồng thuận

và đề xuất chính sách cho NKT phù hợp với thực tiễn cuộc sống.

4. KẾT LUẬN

Tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định, công tác TGXHTX đối với TNKTVĐ đã bước đầu được quan tâm triển khai và đạt một số kết quả tích cực. Tuy nhiên, những kết quả này vẫn chưa thật sự toàn diện và đồng đều, một số hoạt động còn hạn chế, chịu ảnh hưởng bởi nhiều yếu tố khách quan lẫn chủ quan. Kết quả nghiên cứu góp phần làm rõ mức độ tiếp cận và hiệu quả thực tế của TGXHTX đối với TNKTVĐ ở cấp địa phương, qua đó chỉ ra những khoảng trống giữa chính sách và thực tiễn triển khai. Nghiên cứu đồng thời nhận diện được những đặc thù riêng của nhóm TNKTVĐ nơi đây, như mức độ phụ thuộc cao vào trợ cấp và hạn chế về cơ hội đào tạo nghề, từ đó cung cấp cơ sở khoa học cho việc điều chỉnh chính sách bảo trợ xã hội tại địa phương và các tỉnh có điều kiện tương đồng. Điều này cũng đặt ra yêu cầu cần triển khai các giải pháp một cách đồng bộ và thống nhất. Hiệu quả lâu dài của công tác TGXHTX chỉ được bảo đảm khi Nhà nước, cộng đồng, gia đình cùng chính bản thân đối tượng có sự phối hợp đồng bộ. Khi đó, TNKTVĐ sẽ vừa được hỗ trợ đúng lúc, vừa có cơ hội sống độc lập, hòa nhập cộng đồng và khẳng định giá trị bản thân.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẪN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2024.851.22.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] N. V. Hồi, “Chính sách trợ giúp xã hội trong chăm sóc sức khỏe tâm thần tại Việt Nam,” Luận án tiến sĩ Kinh tế, Trường Đại học Kinh tế Quốc dân, Hà Nội, 2017.

- [2] UNDP, Tổng quan và đề xuất đổi mới hệ thống trợ giúp xã hội Việt Nam. Hà Nội, 2016.
- [3] S. Lindsay, J. Phonepraseuth, and S. Leo, "Poverty alleviation policies, programs and practices for people with disabilities: a scoping review," *PLOS ONE*, vol. 20, no. 5, 2025.
- [4] H. Ullmann, B. Atuesta, M. Rubio, and S. Cecchini, "Non-contributory cash transfers: an instrument to promote the rights and well-being of children with disabilities in Latin America and the Caribbean," Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Santiago, 2021.
- [5] M. Oosthuizen, V. Monchuk, and B. Lekezwa, *South Africa: Social Assistance Programs and Systems Review*. Washington, DC: The World Bank, 2021.
- [6] H. Kuper, A. M. van Dok, K. Wing, L. Danquah, J. Evans, M. Zuurmond, and J. Gallinetti, "The impact of disability on the lives of children: Cross-sectional data including 8,900 children with disabilities and 898,834 children without disabilities across 30 countries," *PLOS ONE*, vol. 9, no. 9, 2014.
- [7] L. M. Banks, M. Walsham, S. Neupane, Y. Pradhananga, M. Maharjan, K. Blanchet, and H. Kuper, "Access to Social Protection Among People with Disabilities: Mixed Methods Research from Tanahun," *The European Journal of Development Research*, vol. 31, no. 4, pp. 929-956, 2019.
- [8] Đ. K. Thắng và L. T. Đạo, "Thực trạng và nhu cầu trợ giúp xã hội của người khuyết tật (nghiên cứu tại tỉnh Khánh Hòa)," *Tạp chí Khoa học Xã hội Việt Nam*, số 8, tr. 21-32, 2022.
- [9] L. M. Banks, M. Walsham, V. M. Hoang, D. K. Vu, Q. M. Vu, T. N. Chan, B. P. Bui, H. S. Dang, B. N. Nguyen, T. T. D. Doan, K. Blanchet, and H. Kuper, "Disability-inclusive social protection in Vietnam: a national overview with a case study from Cam Le district," International Centre for Evidence in Disability, Research Report, London, UK, 2018.
- [10] B. C. T. Vân, "Chính sách trợ giúp xã hội thường xuyên cộng đồng trong đời sống người khuyết tật," Luận văn thạc sĩ, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, 2014.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Regular social assistance for youth with mobility disabilities in An Nhon town, Binh Dinh province: Current situation and some recommendations

Vo Thi Dieu Que*, Phan Thi Kim Dung

Faculty of Social Sciences and Humanities, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 24/09/2025; Revised: 19/10/2025;

Acepected: 22/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

The article focuses on analyzing the current status of regular social assistance activities for young people with mobility disabilities in An Nhon town, Binh Dinh province (at the time of the study, An Nhon town belonged to Binh Dinh province; after the administrative unit merger on July 1, 2025, the area became part of Gia Lai province), in order to propose some recommendations to help increase the effectiveness of support for this group of people. The research was conducted using the descriptive analytics, questionnaire survey method, combined with in-depth interviews with cultural - social officers/social work collaborators and young people with mobility disabilities. The results show that although the local government has made several efforts to implement regular social assistance activities, the effectiveness is still limited due to several reasons: (1) the resources are limited; (2) the team implementing the assistance is not yet professional, and (3) the beneficiaries are not proactive in accessing support. The paper then proposes recommendations aimed at consolidating resources, improving the social work practical competence of the implementers, and promoting the equitable involvement of youth with mobility disabilities in community life. The study offers an evidence-based foundation for enhancing social security policies and expanding the ongoing social assistance network for all people with disabilities, with a specific focus on young people with mobility impairments in Vietnam.

Keywords: *Regular social assistance, young people with mobility disabilities, current status, recommendations, An Nhon – Binh Dinh.*

**Corresponding author.*

Email: vothidieuque@qnu.edu.vn

English teachers' perceptions of the textbook *Voices (Pre-Intermediate)*

Ha Thi Thanh Thuy*, Luu Thi Mai Thanh

Faculty of Foreign Languages, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 01/10/2025; Revised: 21/10/2025;

Accepted: 23/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

In many English language teaching (ELT) programmes, textbooks play a crucial role, so textbook evaluation is an essential part in the process of teaching and learning process. This study investigates English teachers' perceptions of the strengths, limitations, and overall suitability of the textbook *Voices (Pre-Intermediate)* for non-English-major courses at Quy Nhon University. Twenty-four English lecturers from Foreign Languages Department at Quy Nhon University took part in the survey. Data were collected through an open-ended questionnaire administered via Google Forms, allowing for rich, descriptive responses. The findings indicated that teachers generally had positive perceptions of the textbook in terms of content, skills, and methodological feasibility. Despite some challenges related to listening speed and limited cultural depth, the textbook was overall considered suitable for non-English majors at Quy Nhon University. In addition, this study is also a useful source of reference for those who are interested in using this textbook with similar contexts.

Keywords: *Textbooks, Voices (Pre-Intermediate), non-English majors, teachers' perceptions, evaluation.*

1. INTRODUCTION

In many English language teaching (ELT) programmes, textbooks and instructional materials play an important role because they often act as the main source of syllabus design, language input, and classroom practice [1], [2]. According to Mukundan et al., [3] the materials selected can significantly influence the quality of teaching and learning, and whether the course achieves its intended goals. However, no single textbook can fully meet the needs of every teaching context [4], [5]. Therefore, the evaluation and adaption of a coursebook are must-do tasks to ensure the teaching and learning quality. The real value of a coursebook often

lies in how it is viewed and used by teachers and learners because they can reveal how well the textbook works in practice and whether any changes or adaptations are necessary.

The textbook *Voices (Pre-Intermediate)*, published by National Geographic Learning, has been used at Quy Nhon University for English 1 and English 2 courses of non-English majors since the academic year 2022 - 2023. According to the publisher, the coursebook aims to "help students find their own voice in English" by promoting intercultural awareness and meaningful communication. It integrates the four skills through real-world topics, audio-visual input, and task-based learning

*Corresponding author:

Email: hathithanhthuy@qnu.edu.vn

activities. However, since the adoption of the new coursebook, no formal research has been conducted to evaluate its relevance to training objectives. Therefore, by examining teachers' views on the strengths, limitations, and overall suitability of the textbook, this study aimed to shed some light on whether the use of *Voices Pre-intermediate* is suitable for English courses of non-English majors at Quy Nhon University.

This study addresses the questions:

- (1) What are English teachers' perceptions of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook used in English courses for non-English major students at Quy Nhon University in terms of content relevance, language skills, methodology, cultural representation, motivation, and learning outcomes?
- (2) What are the overall strengths and weaknesses of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook as perceived by English teachers, and what improvements do they suggest for its use with non-English major students?
- (3) To what extent do teachers recommend the continued use of *Voices (Pre-Intermediate)* in future English courses for non-English majors, based on their overall evaluation and satisfaction levels?

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Theoretical framework

Tomlinson [6] claimed, "a coursebook is a textbook including work on grammar, vocabulary, functions, and the skills of reading, writing, listening and speaking which provides the core materials for a course". The term "coursebook" is sometimes associated with text materials as it has been particularly selected and exploited for teaching purposes by teachers in the local setting. Therefore, the terms 'textbook', 'coursebook', and 'materials' are frequently

used interchangeably. Owing to their crucial role in language teaching and learning, the selection of a textbook usually involves a textbook evaluation process [7], [8]. In addition, Ellis [9] points out two reasons for carrying out textbook evaluation: the need of choosing the most suitable material for a particular situation, and the need of evaluating materials to determine whether or not the materials work effectively in teaching and learning process.

With surging demand for learning English worldwide, there also has been a growing interest in ELT textbook evaluation in various EFL contexts. For instance, Alemi and Mesbah conducted a study to examine the pedagogical value and suitability of the textbook *Top Notch* used in some of the Iranian English language institutions. The results showed that both teachers and students felt that the textbook was a useful teaching and learning tool that met students' needs, but the textbook did have shortcomings such as lack of vocabulary glossary and ineffective grammar presentation [10]. Gutiérrez-Bermúdez evaluated *New English File: Elementary* and identified strengths such as clear structure and engaging activities but also weaknesses in authenticity [11]. Gedik-Bal assessed *New Language Leader* through an intercultural lens, finding appreciation for topic diversity but noting limited depth of cultural awareness [12]. Yazici and Setiawan similarly reported that while commercial series often excel in design and skill coverage, they may require significant teacher adaptation to meet local learners' needs and proficiency [13], [14]. The findings of these international studies indicated that many global ELT series are well-designed pedagogically but that they rarely fit local contexts perfectly without teacher mediation.

2.2. Previous studies

In the Vietnamese higher-education context, scholars have started assessing how well international coursebooks suit non-English major students. Nguyen carried out an evaluation

of Market Leader, used for students at Hai Phong University. The researcher found that there were some dissatisfactions in using the textbook meanwhile she proposed some suggestions for further study [15]. According to Nguyen [16], students found it difficult to communicate with foreign cultural allusions and a large vocabulary despite the communicative objectives provided by international series like *Cutting Edge*. Le observed frequent teacher adaptations of global textbooks to align with local syllabuses and student levels [17]. Pham [18] highlighted the direct relationship between students' perceptions of materials and their motivation: students' positive perceptions were correlated with higher engagement. However, most Vietnamese studies have targeted a small set of popular series (e.g., *Cutting Edge*, *Life*, *New English File*), leaving other recently adopted books understudied.

In order to evaluate the quality and effectiveness of English language teaching (ELT) materials, scholars have proposed different frameworks. Grant emphasized the importance of conducting evaluation both prior to textbook adoption (*pre-use evaluation*) and during classroom implementation (*in-use evaluation*). Therefore, he argued that a good coursebook should be Practical, Realistic, Appropriate, and Tried and tested (PRAT), thereby focusing on real classroom applicability and relevance to learners' needs [19]. In *Choosing your coursebook*, Cunningsworth proposed a framework focused on the balance of the four skills, the appropriacy of content to learners' age and objectives, the methodological validity of the approaches promoted by the textbook, and the adaptability of the materials to different teaching contexts [1].

Later, Demir and Ersöz [5] proposed a framework for textbook evaluation in the light of communicative language teaching (CLT). They placed emphasis on the authenticity of materials, the promotion of communicative competence,

and the representation of culture. By doing so, they underscored the importance of textbooks in preparing learners for real-life communication and intercultural interaction rather than focusing solely on linguistic form.

Expanding the scope of textbook evaluation further, Tomlinson argued that effective materials must also consider psychological and affective dimensions of learning. He proposed that good textbooks should engage learners emotionally, foster curiosity and motivation, promote meaningful communication, and adopt a learner-centered orientation. Importantly, Tomlinson emphasized the distinction between *language learning* and *language acquisition*, contending that well-designed materials should provide opportunities for natural language uptake rather than only mechanical practice [4], [20].

To examine teachers' perceptions of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook used in *English 1* and *English 2* courses for non-English majors at Quy Nhon University, this study adopts an evaluative framework synthesized from those proposed by Grant, Cunningsworth, Demir, and Ersöz [15], [19]. These combined frameworks offer a comprehensive analytical foundation, enabling an in-depth assessment of the textbook's strengths and limitations with regard to its content, methodology, communicative orientation, cultural representation, and motivational potential in the Vietnamese tertiary context.

3. METHODOLOGY

3.1. Context of the study

This study was conducted at Quy Nhon University, Vietnam in May, 2025. In Quy Nhon University's curriculum, English subject accounts for 07 credits, which are distributed into two courses namely English 1 and English 2. The objective of these courses is for students to achieve the English language proficiency standard of B1 according to the Common

European Framework of Reference (CEFR) by the end of the program.

Twenty-four participants, comprising 03 males (12.5%) and 21 females (87.5%), were English lecturers from Foreign Languages Department at Quy Nhon University. All participants had obtained a master's degree in either ELT or applied linguistics. Their teaching experience ranged from 4 to 24 years. On average, the participants have taught English using *Voices (Pre-Intermediate)* textbook for 6 semesters. Purposive sampling was applied to ensure that only teachers with direct teaching experience of the textbook were included. Students were not included in this study because the aim was to gather professional insights from teachers with extensive experience using the textbook. Future research may include both teachers and students to offer a more comprehensive perspective.

This investigation adopted a mixed-methods design combining Likert-scale measures with open-ended responses to investigate English teachers' perceptions of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook because they capture both the breadth (quantitative patterns) and depth (qualitative insights) of perceptions.

3.2. Instruments

A questionnaire was employed to investigate English teachers' perceptions of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook used in English 1 and 2 courses for non-English major students at Quy Nhon University. It consisted of three parts: (1) Personal Information (demographic and professional background), (2) Perceptions of the Textbook (25 Likert-scale items covering six domains: content and relevance, language skills, methodology and feasibility, culture, motivation and engagement, and learning outcomes), and (3) Overall Perceptions and Suggestions (two Likert-scale items and three open-ended questions on strengths, weaknesses, and improvements). The checklist concludes with open-ended questions to allow the participants to express their views

and elaborate on different issues in the survey if they like. The questionnaire was deemed to have high reliability as previous studies which also adapted the questionnaire reported Cronbach Alpha Coefficients 0.82. This combination of quantitative and qualitative items allowed for both statistical analysis and richer insights into teachers' views of the textbook.

Although the study relied solely on a questionnaire, this instrument was selected to efficiently capture teachers' perceptions across multiple evaluation domains. Future research could employ triangulated methods such as interviews or classroom observations to obtain deeper qualitative insights.

3.3. Data collection and analysis

Data were collected in June, 2025. The questionnaire was administered online (via Google Forms) to accommodate participants' preferences. Questionnaire responses were processed using SPSS version 26.0. Descriptive statistics such as means, standard deviations, and frequencies were used to summarize teachers' perceptions. Additionally, Cronbach's Alpha was used to assess the internal consistency and reliability of the questionnaire. Meanwhile, qualitative responses from open-ended questions were analyzed using thematic analysis to highlight teachers' perceived strengths, weaknesses, and recommendations regarding the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook.

4. FINDINGS AND DISCUSSION

The relevance and appropriateness of content play a decisive role in the quality of the teaching-learning process and in achieving desired learning outcomes [3]. The first part of the survey questionnaire aims to get teachers' perceptions toward the *Content and Relevance* dimension (Q1–Q4) of the textbook.

4.1. Teachers' perceptions toward Content and Relevance

Table 1. Teachers’ perceptions toward Content and Relevance.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
1. The content of the textbook matches the objectives of English 1 and 2 courses.	4.42	0.50	24
2. The topics are practical and relevant to non-English major students.	4.08	0.65	24
3. Vocabulary and grammar structures are appropriate for the students’ level.	4.17	0.56	24
4. The textbook reflects real-life communicative situations students may encounter.	4.63	0.49	24

It can be seen in Table 1 that the participants generally perceived the textbook positively. The mean scores ranged from 4.08 to 4.63, demonstrating strong agreement across the four items. They particularly strongly agreed ($M = 4.63$) that the textbook accurately depicts real-life communication situations, underscoring its validity and usefulness. Additionally, they thought the material was in line with the goals of the English 1 and 2 courses ($M = 4.42$), which are to give students a strong foundation in language proficiency and cultural understanding at the pre-intermediate level. They also agreed

and strongly agreed that the vocabulary and grammar are appropriate for their students’ proficiency level ($M = 4.17$). This is supported by the textbook’s systematic presentation of grammar and vocabulary within meaningful contexts. The practicality and relevance of the themes, however, had the lowest mean ($M = 4.08$), suggesting that while participants viewed the topics as generally helpful, minor improvements could be made to further enhance topic relevance.

4.2. Teachers’ perceptions toward the Language Skills

Table 2. Teachers’ perceptions toward the Language Skills.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
5. The textbook provides a balanced coverage of the four skills (listening, speaking, reading, writing).	4.25	0.68	24
6. The listening materials are at an appropriate level of difficulty.	3.75	0.68	24
7. Speaking activities create opportunities for meaningful communication.	4.50	0.51	24
8. The reading texts are varied in topics and useful for knowledge expansion.	4.42	0.50	24
9. The writing tasks are scaffolded and help students improve writing skills.	4.17	0.82	24
10. Pronunciation practice is integrated into the lessons, helping students develop accuracy and intelligibility.	4.50	0.51	24

Similar to their evaluation of Content and Relevance, overall, the teachers responded relatively favorably to the 6 items concerning Language skills of the textbook, as summarized in Table 2. The mean scores ranged from 3.75 to 4.50, indicating that most items were rated highly. More specifically, speaking activities ($M = 4.50$) and pronunciation practice ($M = 4.50$)

received the strongest agreement, with teachers agreeing or strongly agreeing with the fact that the textbook provides meaningful opportunities for oral communication and helps improve pronunciation accuracy. Furthermore, the participants gave reading materials a positive rating ($M = 4.42$), believing that they enhanced their students’ knowledge and covered a variety

of topics. The responses to writing exercises were more varied even though they received a favorable score ($M = 4.17$), suggesting that while many teachers believed the scaffolding was helpful, others argued that their students

would have major challenges in developing their writing abilities.

4.3. Teachers’ perceptions toward the Methodology & Feasibility

Table 3. Teachers’ perceptions toward the Methodology & Feasibility.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
11. The teaching methodology suggested in the textbook is feasible in my teaching context.	3.83	0.56	24
12. Classroom activities are manageable within the given lesson time.	4.08	0.58	24
13. I can easily adapt or supplement the textbook to fit my students’ needs.	4.17	0.48	24
14. The textbook supports individual, pair, and group work effectively.	4.04	0.55	24

As summarized in Table 3, among the four items evaluating Methodology & Feasibility in the textbook, Items 13, 12 and 14 had a mean score of 4.17, 4.08, and 4.04 respectively, which shows a very high distribution of the teachers choosing agree or strongly agree rating options. These indicated that nearly all the teachers thought that the activities in the textbook were appropriate and feasible in terms of time allocation, students’ learning needs and a variety

of interaction patterns in the classroom. The lowest rating was for Item 11 (“The teaching methodology suggested in the textbook is feasible in my teaching context”), whose mean score was 3.83 ($SD = 0.56$), showing that most teachers considered the methodology applicable, though some expressed reservations.

4.4. Teachers’ perceptions toward Culture & Intercultural Awareness

Table 4. Teachers’ perceptions toward Culture & Intercultural Awareness.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
15. The textbook introduces a variety of cultural aspects.	4.50	0.51	24
16. The cultural content is understandable for Vietnamese students.	4.21	0.59	24
17. The textbook encourages students to compare Vietnamese and international cultures	3.88	0.68	24

The findings for the next three items regarding the textbook’s cultural content were presented in Table 4. The majority of participants in this study found that the textbook introduces a variety of cultural aspects ($M = 4.50$). They also found the cultural content understandable for Vietnamese learners ($M = 4.21$), suggesting that the material is accessible and relevant to their context. However, Question 17, which assesses

whether the textbook encourages students to compare Vietnamese and international cultures, had a slightly lower average of 3.88, suggesting that while the textbook introduces cultural comparisons, they may not be consistently explicit or sufficiently developed.

4.5. Teachers’ perceptions toward Motivation & Engagement

Table 5. Teachers’ perceptions toward Motivation & Engagement.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
18. The textbook is engaging and keeps students’ interest.	4.17	0.64	24
19. The content and activities motivate students to learn English.	4.13	0.54	24
20. Students show enthusiasm when participating in textbook-based activities.	4.29	0.46	24
21. The lessons contribute to creating a positive classroom learning environment	4.13	0.68	24

As summarized in Table 5, among the four items evaluating Motivation & Engagement in the textbook, items 20 and 18 had a mean score of 4.29 and 4.17, indicating that a very high distribution of the teachers chose agree or strongly agree rating options. Respondents agreed that the textbook is particularly effective in capturing their students’ interest and

engaging. Additionally, item 19 and 21 had the same mean score of 4.13. The results highlight that the content and activities in the textbook motivate them to learn English and that lessons contribute positively to the classroom learning environment.

4.6. Teachers’ perceptions toward Development & Learning Outcomes

Table 6. Teachers’ perceptions toward Development & Learning Outcomes.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
22. The textbook helps students develop communicative competence.	4.42	0.65	24
23. The textbook encourages students to study independently outside class.	4.08	0.51	24
24. The activities promote students’ critical thinking.	4.33	0.56	24
25. The textbook increases students’ confidence in using English.	4.13	0.54	24

Similar to their evaluation of above criteria, the teachers responded favorably to the 4 items concerning Skill Development & Learning Outcomes, as summarized in Table 6.

The 4 items evaluated had mean rating scores of above 4.0, indicating that most teachers had a rather positive evaluation of this aspect of Voices Pre-intermediate. Most of them either agreed or strongly agreed that the textbook makes a meaningful contribution to students’ skill development and learning outcomes, particularly in developing communicative competence (M = 4.42) and critical thinking (M = 4.33). Respondents also reported that the textbook increases their students’ confidence

in using English (M = 4.13) and encourages them both independent learning (M = 4.08). These items received a low score within the group, suggesting that confidence-building and independent learning may not be as strongly reinforced as other skills.

4.7. Overall perceptions

The overall evaluation reflects a generally positive perception of *Voices (Pre-Intermediate)*. They expressed high satisfaction with the textbook (M = 4.08), with responses showing strong consistency and most also recommended its continued use in future courses for non-English majors (M = 4.11), as can be seen in Table 7.

Table 7. Teachers’ overall perceptions of the textbook.

Item statistic			
Criteria	Mean	SD	N
31. Overall, I am satisfied with using <i>Voices (Pre-Intermediate)</i>	4.08	0.51	271
32. I would recommend this textbook to be used in future courses for non-English majors	4.11	0.54	271

4.8. Teachers’ perceptions toward strengths, weaknesses, and improvements of *Voices (Pre-Intermediate)*

Not all participants identified both the strengths and weaknesses of the textbook. The strengths and weaknesses of *Voices (Pre-Intermediate)* were presented in Tables 8 and 9 below. The strongest points, with the highest percentages, are balancing four skills and promoting critical thinking (75.0%). The most highly valued aspects are its balanced coverage of the four skills, its promotion of critical thinking. Additionally, following a logical progression in a lesson and coming with digital resources (66.7%) are the second strongest ones. However, no textbook is

perfect and can be used in all language education circumstances. On the basis of perception of teachers, this book has some disadvantages. The findings reveal several drawbacks in using *Voices – Pre-intermediate* with non-English majors at Quy Nhon University. The listening tasks delivered at authentic speed (75.5%) and the brevity of grammar explanations (70.8%) are the most frequently mentioned issues because they may cause difficulties for lower-proficiency learners. They also found that the limited depth of intercultural comparisons (50.0%), the difficulty of implementing pair and group work in large classes (45.8%), and the relatively less developed writing tasks compared to other skills (41.7%) are challenges to the learners.

Table 8. Teachers’ perceptions of strengths of *Voices (Pre-Intermediate)*.

Items	Number	Frequency
1. Focusing on real-world communication and developing students’ voice in English.	13	54.2
2. Balancing coverage of the four skills (listening, speaking, reading, writing).	18	75.0
3. Offering a variety of individual, pair, and group activities, supported by digital resources (interactive eBook, audio, video)	11	45.8
4. Providing variety in text genres (articles, interviews, stories, blogs, dialogues) exposing students to authentic language.	15	62.5
5. Promoting critical thinking by encouraging learners to form and express opinions on real-world topics.	18	75.0
6. Integrating functional language (e.g., making suggestions, giving advice, agreeing/disagreeing) useful for real-life communication.	8	33.3
7. Using authentic or semi-authentic input in Listening activities, helping students get used to natural speed and accents.	7	29.2
8. Focusing on communicative Speaking tasks, often involving role-plays, debates, or problem-solving.	14	58.3
9. Following a logical progression (Lead-in → Input → Practice → Production), supporting classroom management.	16	66.7
10. Coming with digital resources (interactive eBook, audio, video, online practice).	16	66.7

Table 9. Teachers’ perceptions of weaknesses of Voices (Pre-Intermediate).

Items	Number	Frequency
1. Some topics may feel too general or culturally distant for Vietnamese (or non-Western) students, reducing engagement.	7	29.2
2. While promoting intercultural awareness, the book does not always provide in-depth comparisons between local and global cultures.	12	50.0
3. The book is less suitable for very large classes, as pair/group work may become hard to monitor.	11	45.8
4. Listening tasks use authentic speed, which is beneficial, but can be difficult for lower-proficiency learners without enough scaffolding	18	75.5
5. Grammar explanations are brief and may require teachers to provide further clarification.	17	70.8
6. Writing tasks, though scaffolded, are sometimes less developed compared to reading and speaking.	10	41.7

As summarized in Table 10, the respondents suggested several improvements which could further enhance its effectiveness of the textbook in contexts of Quy Nhon university. Most of the teachers (75.5%) believed that the listening and writing components could be strengthened by offering more pre-listening scaffolding and more genre-based models and step-by-step guidance. For many non-English majors, such speed may exceed their current proficiency level, leading to frustration and reduced confidence. Teachers therefore emphasized the need for pre-listening scaffolding-such as introducing key vocabulary, context-setting questions, or short preview tasks-to enhance comprehension. This aligns with research showing that preparatory activities

can significantly improve listening outcomes among lower-level learners in Vietnamese EFL contexts. 2.5% of the participants agreed that more grammar explanations, additional controlled practice activities, and systematic vocabulary recycling should be provided to support lower-proficiency learners. They also recommended adapting activities for large-class settings by including more whole-class strategies and monitoring tips (33.3%), more activities to compare local and global cultures (33.3%) and incorporating more local and regional cultural content alongside international topics to make lessons more relatable for Vietnamese students (29.2%).

Table 10. Teachers’ perceptions improvements of Voices (Pre-Intermediate).

Items	Number	Frequency
1. Incorporate more local and regional cultural content alongside international topics to make lessons more relatable for Vietnamese students.	7	29.2
2. Provide more activities to compare local and global cultures.	8	33.3
3. Adapt activities for large-class settings by including more whole-class strategies and monitoring tips.	8	33.3
4. Provide pre-listening scaffolding (e.g., key words, guiding questions) to reduce the difficulty of authentic-speed recordings.	18	75.5
5. Expand grammar explanations with clearer rules and more guided examples to support lower-level learners	15	62.5
6. Strengthen the writing component with more genre-based models, sample texts, and step-by-step support.	18	75.5

The findings of the study reveal that English teachers at Quy Nhon University generally held positive perceptions of the *Voices (Pre-Intermediate)* textbook used for non-English major students. Across six key domains-content and relevance, language skills, methodology and feasibility, culture, motivation and engagement, and learning outcomes-the textbook received consistently high ratings, reflecting its perceived suitability for the target learners. Teachers particularly valued the balanced integration of skills and the communicative, learner-centered methodology, which was seen as promoting student motivation and aligning well with expected learning outcomes. These results are consistent with previous evaluations of international ELT textbooks in Vietnam (e.g., Nguyen [16]; Le [17]; Pham [18]), which also reported generally positive teacher attitudes while noting challenges related to listening tasks and cultural adaptation.

Compared with other widely used series such as *Cutting Edge* or *New English File*, *Voices* was perceived to offer more authentic communication opportunities. However, similar to earlier critiques, teachers in this study also identified several areas in need of improvement, including clearer grammar explanations, greater variety in listening and writing tasks, better adaptation for large-class teaching contexts, and stronger inclusion of local and regional cultural content. Overall, the teachers' responses suggest that *Voices (Pre-Intermediate)* is a generally appropriate and effective textbook for non-English major courses, though some pedagogical and contextual adjustments could enhance its practicality and cultural relevance in future applications.

4. CONCLUSION

This study examined English teachers' perceptions of the textbook *Voices (Pre-Intermediate)* used in English 1 and English 2 courses for non-English major students at Quy Nhon University. The findings revealed that the teachers generally held favorable attitudes toward the textbook. They appreciated its

relevance to learners' communicative needs, the balance of the four language skills, and its clear methodological orientation that supports both teacher-led and learner-centered approaches. The topics and tasks were viewed as engaging and capable of stimulating students' motivation and participation. Many teachers also agreed that the textbook's learning outcomes and progression were consistent with the objectives of English courses for non-English majors, and that its authentic materials and modern design helped create a more communicative classroom environment.

However, several limitations were also identified. Teachers suggested that the textbook could include more localized and regional cultural content to make lessons more relatable to Vietnamese learners. Some expressed concerns about the limited adaptability of certain activities to large-class contexts, which are typical in Vietnamese universities. In addition, areas such as grammar presentation, listening task variety, and writing practice were seen as requiring enhancement to improve clarity and practical relevance.

Overall, the results indicate that *Voices (Pre-Intermediate)* is largely suitable for English courses for non-English majors at Quy Nhon University. The findings underscore the importance of continuous textbook evaluation and localized adaptation to ensure that instructional materials remain responsive to learners' needs and teaching conditions. Future studies could broaden the scope by incorporating student perspectives and comparing outcomes across institutions to provide a more comprehensive evaluation of the textbook's pedagogical effectiveness.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no competing interests.

ACKNOWLEDGEMENT

This research is conducted within the framework of science and technology projects at institution level of Quy Nhon University under the project T2024. 841.12.

REFERENCES

- [1] A. Cuningsworth, *Choosing your coursebook*. Oxford: Heinemann, 1995.
- [2] J. C. Richards, *Curriculum development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- [3] J. Mukundan, R. Hajimohammadi, V. Nimehchisalem, "Developing an English language textbook evaluation checklist," *Contemporary Issues in Education Research*, vol. 4, no. 6, pp. 261-284, 2011.
- [4] B. Tomlinson, "Materials development for language learning and teaching," *Language Teaching*, vol. 45, no. 2, pp. 143-179, 2012.
- [5] Y. Demir and A. Ersöz, "Evaluation of textbooks in the context of communicative language teaching," *The Internet TESL Journal*, vol. 14, no. 10, pp. 16-29, 2008.
- [6] B. Tomlinson, *Materials development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- [7] J. R. Awasthi, "Textbook and its evaluation," *Journal of NELTA*, vol. 11, no. 1-2, pp. 1-10, 2006.
- [8] B. Tomlinson, *Developing principled frameworks for materials development*. London: Continuum, 2003.
- [9] R. Ellis, "The empirical evaluation of language teaching materials," *ELT Journal*, vol. 51, no. 1, pp. 36-42, 1997.
- [10] M. Alemi and Z. Mesbah, "A textbook evaluation of Top Notch series: A case of Iranian EFL context," *Journal of Language Teaching and Research*, vol. 4, no. 6, pp. 1153-1158, 2013.
- [11] A. G. Bermúdez, "Evaluating New English File Elementary: Teachers' and students' perspectives," *HOW Journal*, vol. 25, no. 1, pp. 77-95, 2018.
- [12] P. G. Bal, "An intercultural analysis of New Language Leader series," *International Journal of Curriculum and Instruction*, vol. 12, no. 2, pp. 477-494, 2020.
- [13] T. Yazici, "Evaluation of a global ELT textbook from teachers' perspectives," *Journal of Language and Linguistic Studies*, vol. 17, no. 3, pp. 1210-1223, 2021.
- [14] A. Setiawan, "Teachers' adaptation of global ELT textbooks: A case study in Indonesia," *Studies in English Language and Education*, vol. 9, no. 1, pp. 134-151, 2022.
- [15] H. T. Nguyen, "An evaluation of the Market Leader textbook in the Vietnamese tertiary context," *Asian EFL Journal*, vol. 12, no. 3, pp. 68-84, 2010.
- [16] L. T. Nguyen, "Students' perceptions of communicative textbooks in Vietnam: A case of Cutting Edge," *Journal of Asia TEFL*, vol. 14, no. 3, pp. 463-478, 2017.
- [17] T. T. Le, "Teacher adaptation of international English textbooks in Vietnamese universities," *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 35, no. 4, pp. 45-58, 2019.
- [18] T. H. Pham, "The role of students' perceptions of English textbooks in their learning motivation," *VNU Journal of Foreign Studies*, vol. 37, no. 2, pp. 85-98, 2021.
- [19] N. Grant, *Making the most of your textbook*. London: Longman, 1987.
- [20] B. Tomlinson, *Materials development in language teaching* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Nhận thức của giảng viên tiếng Anh về giáo trình *Voices* (trình độ Pre-Intermediate)

Hà Thị Thanh Thúy*, Lưu Thị Mai Thanh

Khoa Ngoại ngữ, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 01/10/2025; Ngày sửa bài: 21/10/2025;

Ngày nhận đăng: 23/10/2025; Ngày xuất bản 28/04/2026

TÓM TẮT

Trong nhiều chương trình giảng dạy tiếng Anh (ELT), sách giáo khoa đóng vai trò then chốt. Vì vậy, việc đánh giá sách giáo khoa là một phần thiết yếu trong quá trình dạy và học. Trong nghiên cứu này, chúng tôi khảo sát ý kiến của giảng viên về những điểm mạnh, hạn chế và mức độ phù hợp của giáo trình *Voices* (trình độ Pre-Intermediate) nhằm làm xác định tính hiệu quả của việc sử dụng giáo trình này với các khóa học tiếng Anh dành cho sinh viên không chuyên tại Trường Đại học Quy Nhơn. Khảo sát được thực hiện với sự tham gia của 24 giảng viên tiếng Anh thuộc Khoa Ngoại ngữ, Trường Đại học Quy Nhơn. Dữ liệu được thu thập thông qua bảng câu hỏi mở được triển khai bằng Google Forms. Kết quả nghiên cứu cho thấy các giáo viên nhìn chung có nhận định tích cực về giáo trình này xét trên các khía cạnh như nội dung, kỹ năng và tính khả thi về phương pháp giảng dạy. Mặc dù giáo trình còn tồn tại một số hạn chế nhưng nhìn chung vẫn phù hợp với mục tiêu đào tạo và bối cảnh dạy - học tại Trường Đại học Quy Nhơn. Bên cạnh đó, nghiên cứu này cũng là nguồn tài liệu tham khảo hữu ích cho những ai quan tâm đến việc sử dụng giáo trình này trong các bối cảnh tương tự.

Từ khóa: *Giáo trình, Voices (Pre-Intermediate), sinh viên không chuyên, nhận thức của giảng viên, đánh giá.*

*Tác giả liên hệ chính.

Email: hathithanhthuy@qnu.edu.vn

Tác động của khả năng hiển thị đến kết quả hoạt động chuỗi cung ứng của các doanh nghiệp sản xuất tại khu công nghiệp ở Việt Nam: Vai trò trung gian của khả năng phục hồi chuỗi cung ứng

Trần Thị Thanh Nhân^{1,*}, Nguyễn Thị Thùy Giang¹, Hoàng Thị Hoài Hương¹,
Nguyễn Thị Thùy Dung¹, Hà Thảo My²

¹Khoa Kinh tế và Kế toán, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

²Phòng Kế hoạch Tài chính, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 07/08/2025; Ngày sửa bài: 24/10/2025;

Ngày nhận đăng: 27/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Nghiên cứu này khám phá mối quan hệ giữa khả năng hiển thị chuỗi cung ứng và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng, đồng thời kiểm định vai trò trung gian của khả năng phục hồi chuỗi cung ứng trong các doanh nghiệp sản xuất tại các khu công nghiệp ở Việt Nam. Mô hình nghiên cứu được phát triển dựa trên lý thuyết dựa trên nguồn lực và lý thuyết năng lực động cho rằng khả năng hiển thị là một năng lực tổ chức chiến lược giúp nhận diện sớm rủi ro từ đó thúc đẩy khả năng phục hồi, một năng lực động cho phép doanh nghiệp thích ứng và tái cấu trúc khi gặp gián đoạn. Dữ liệu khảo sát được thu thập từ 189 nhà quản lý doanh nghiệp và phân tích cấu trúc tuyến tính SEM để kiểm định mối quan hệ giữa các biến trong mô hình nghiên cứu. Kết quả cho thấy khả năng hiển thị có ảnh hưởng tích cực đến khả năng phục hồi nhưng không tác động trực tiếp đến kết quả hoạt động chuỗi cung ứng mà thay vào đó lại ảnh hưởng gián tiếp thông qua khả năng phục hồi. Các kết quả này nhấn mạnh vai trò thiết yếu của khả năng phục hồi trong mối quan hệ giữa khả năng hiển thị và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng. Nghiên cứu đưa ra hàm ý lý thuyết khi bổ sung bằng chứng thực nghiệm về cơ chế tác động của khả năng hiển thị và khả năng phục hồi đồng thời gợi ý các nhà quản trị cần đầu tư vào hệ thống thông tin minh bạch và phát triển năng lực phục hồi để tối ưu hóa kết quả hoạt động trong bối cảnh môi trường sản xuất kinh doanh nhiều biến động.

Từ khóa: Khả năng hiển thị chuỗi cung ứng, khả năng phục hồi chuỗi cung ứng, kết quả hoạt động chuỗi cung ứng, lý thuyết dựa trên nguồn lực, lý thuyết năng lực động.

1. GIỚI THIỆU

Hiện nay chuỗi cung ứng toàn cầu rất dễ tổn thương trước các biến động thị trường bắt nguồn từ căng thẳng thương mại, bất ổn chính trị, đại dịch. Khả năng duy trì hoạt động chuỗi cung ứng (SC) trở thành ưu tiên chiến lược đối với các doanh nghiệp (DN). Một trong những yếu tố then chốt giúp SC ứng phó với biến động là

khả năng phục hồi chuỗi cung ứng (SCR), được hiểu là năng lực liên tục học hỏi, tái cấu trúc và thích nghi với trạng thái môi trường luôn thay đổi. SCR đã được chứng minh có tác động tích cực đến kết quả hoạt động chuỗi cung ứng (SCP) thông qua việc giảm bớt rủi ro và tăng thêm khả năng thích ứng trong môi trường biến động [1] - [2].

*Tác giả liên hệ chính.

Email: tranthithanhnhnhan@qnu.edu.vn

Một yếu tố nền tảng góp phần xây dựng và tăng cường SCR là khả năng hiển thị chuỗi cung ứng (SCV). SCV được hiểu là mức độ mà các bên trong SC có thể truy cập, chia sẻ và sử dụng thông tin liên quan đến khách hàng, nhà cung cấp và nội bộ trong DN một cách kịp thời, chính xác và hiệu quả nhằm hỗ trợ ra quyết định [3] - [4]. SCV giúp cải thiện sự nhận thức về trạng thái hệ thống, rút ngắn thời gian phát hiện bất thường và giúp ra các quyết định nhanh chóng, từ đó tăng thêm khả năng ứng phó của SC trước các biến động [5] - [6].

Hơn nữa, kết quả hoạt động chuỗi cung ứng (SCP) phản ánh năng lực của SC trong việc cung cấp các sản phẩm, các dịch vụ đúng thời hạn, tối ưu thời gian, tối thiểu chi phí và đảm bảo chất lượng. Các nghiên cứu trước đây không những cho thấy SCR mà các năng lực khác của SC như SCV cũng cải thiện SCP thông qua việc tăng cường khả năng phản ứng nhanh nhẹn, linh hoạt trước biến động, giảm thiểu tối đa tác động tiêu cực của các gián đoạn, tối ưu hóa dòng chảy vật chất và thông tin, cũng như nâng cao chất lượng dịch vụ khách hàng [3], [7] - [8].

Từ góc nhìn lý thuyết dựa trên nguồn lực [9] - [10] và lý thuyết năng lực động, khả năng hiển thị chuỗi cung ứng có thể được xem là một năng lực tổ chức và cũng là năng lực động cho phép tổ chức phản ứng hiệu quả trước thay đổi bằng cách cung cấp thông tin để phòng ngừa và xử lý những gián đoạn, từ đó nâng cao khả năng phục hồi và cải thiện kết quả hoạt động chuỗi cung ứng. Các nghiên cứu gần đây cũng đã đề xuất những chuỗi tác động gián tiếp như ảnh hưởng của số hóa chuỗi cung ứng đến kết quả hoạt động chuỗi cung ứng thông qua khả năng phục hồi [2] hoặc thông qua khả năng hiển thị. Những nghiên cứu gần đây cũng xem xét mối quan hệ giữa khả năng hiển thị chuỗi cung ứng và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng [3], [7], [11] cũng như mối quan hệ giữa khả năng phục hồi chuỗi cung ứng và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng [12] - [15] hoặc giữa khả năng hiển thị và khả năng phục hồi [16], [6]. Tuy nhiên, phần lớn các nghiên cứu mới chỉ tập trung vào từng

mối quan hệ riêng lẻ trong khi các nghiên cứu xem xét đồng thời mối quan hệ trực tiếp và gián tiếp giữa khả năng hiển thị và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng với vai trò trung gian của khả năng phục hồi vẫn còn tương đối hạn chế. Điều này cho thấy cần có thêm các bằng chứng thực nghiệm nhằm làm rõ cơ chế tác động giữa ba yếu tố này đặc biệt trong bối cảnh doanh nghiệp sản xuất ở Việt Nam, nơi môi trường sản xuất kinh doanh đang thay đổi nhanh chóng và tiềm ẩn nhiều rủi ro gián đoạn.

Do đó, nghiên cứu này đề xuất và kiểm định mô hình nghiên cứu trong đó trong đó SCV tác động đến SCP thông qua SCR với vai trò là biến trung gian. Cụ thể, nghiên cứu này hướng đến ba mục tiêu: (1) kiểm định tác động trực tiếp của SCV lên SCR; (2) kiểm định tác động trực tiếp của SCV, SCR lên SCP và (3) kiểm định vai trò trung gian của SCR trong mối quan hệ giữa SCV và SCP.

Bố cục còn lại của bài báo bao gồm: Phần 2 trình bày các khái niệm liên quan, lý thuyết nền và phát triển giả thuyết nghiên cứu. Phần 3 trình bày phương pháp nghiên cứu được áp dụng. Phần 4 phân tích kết quả nghiên cứu. Cuối cùng, Phần 5 tổng kết nghiên cứu, nêu hàm ý lý thuyết và hàm ý quản trị, đồng thời chỉ ra các hạn chế và đề xuất hướng nghiên cứu tiếp theo.

2. CƠ SỞ LÝ THUYẾT

2.1. Khái niệm

Khả năng hiển thị chuỗi cung ứng (SCV)

SCV được xem như một năng lực tổ chức chiến lược giúp DN cảm nhận, học hỏi và phối hợp hiệu quả trong môi trường biến động [3] - [4]. Gần đây, Agrawal & cộng sự [17] nhấn mạnh vai trò chủ động của nhà quản trị trong việc thiết lập và vận hành SCV. Như vậy, SCV được hiểu là mức độ mà thông tin liên quan đến dữ liệu liên quan đến khách hàng, dữ liệu nội bộ công ty và dữ liệu liên quan đến nhà cung cấp trong SC có thể được truy cập, chia sẻ và sử dụng một cách chính xác, kịp thời và hiệu quả giữa các bên liên quan, giúp DN nhìn rõ toàn bộ hoạt động của SC

để nâng cao khả năng kiểm soát, thích ứng và cải thiện kết quả hoạt động.

Khả năng phục hồi chuỗi cung ứng (SCR)

Trong quá trình phát triển khái niệm, SCR được tiếp cận theo hai hướng chính đó là hướng tiếp cận cân bằng tĩnh và hướng tiếp cận thích nghi phi cân bằng. Tuy nhiên, trong bối cảnh SC ngày càng đối mặt với nhiều gián đoạn phức tạp và không lường trước, hướng tiếp cận cân bằng tĩnh dần trở nên thiếu toàn diện. Vì vậy, nghiên cứu này tiếp cận SCR theo hướng thích nghi phi cân bằng, trong đó SCR được coi là một năng lực động giúp DN không chỉ phục hồi, mà còn tái cấu trúc và thích nghi liên tục với những biến động của môi trường bên ngoài [18] - [19].

Kết quả hoạt động chuỗi cung ứng (SCP)

SCP được hiểu là mức độ mà một SC đạt được kết quả vận hành về chi phí, thời gian và hiệu quả đầu tư, khả năng đáp ứng được yêu cầu khách hàng, thông qua việc tích hợp công nghệ, sử dụng hiệu quả nguồn lực và duy trì năng lực thích ứng trong điều kiện môi trường biến động [20] - [21].

2.2. Lý thuyết nền

Cơ sở lý thuyết của nghiên cứu này được xây dựng dựa trên sự kết hợp của hai lý thuyết: lý thuyết dựa trên nguồn lực (RBV) và lý thuyết năng lực động (DCT). Theo lý thuyết dựa trên nguồn lực [9] - [10], các nguồn lực có giá trị, hiếm có, khó bắt chước và không thể thay thế (VRIN) có thể tạo ra lợi thế cạnh tranh bền vững. Trong bối cảnh chuỗi cung ứng hiện đại, SCV được xem là một nguồn lực thông tin chiến lược, cung cấp nhận thức sâu sắc về trạng thái hệ thống. SCV cung cấp thông tin kịp thời về tồn kho, sản xuất, vận chuyển, giúp doanh nghiệp nâng cao hiệu quả ra quyết định và khả năng ứng phó. SCR cho phép doanh nghiệp dự báo rủi ro, lập kế hoạch dự phòng và khôi phục hoạt động nhanh chóng. Cả hai năng lực đều hình thành từ sự tích hợp công nghệ, quy trình và tri thức tổ chức, nên khó bị sao chép và mang lại lợi thế cạnh tranh bền vững. Tuy nhiên, sở hữu nguồn lực VRIN là chưa đủ trong môi trường nhiều

biến động. Lý thuyết năng lực động [13], [15] nhấn mạnh doanh nghiệp cần khả năng phát hiện, nắm bắt và tái cấu trúc để thích ứng. Như vậy, lý thuyết dựa trên nguồn lực cung cấp nền tảng để xác định doanh nghiệp có gì (các nguồn lực chiến lược như SCV, SCR) trong khi lý thuyết năng lực động giải thích doanh nghiệp làm gì với những nguồn lực đó (khả năng kích hoạt và tái cấu trúc để tạo giá trị trong môi trường động). Sự kết hợp này giúp khung lý thuyết của nghiên cứu vừa thể hiện được giá trị của nguồn lực vừa làm rõ cơ chế chuyển hóa các nguồn lực đó thành lợi thế cạnh tranh bền vững trong điều kiện thay đổi. Do đó, việc kết hợp hai lý thuyết này làm cơ sở lý thuyết là phù hợp và cần thiết để giải thích thuyết phục hơn cơ chế SCV ảnh hưởng gián tiếp đến SCP thông qua SCR.

2.3. Phát triển các giả thuyết

Theo RBV, SCV là một nguồn lực thông tin chiến lược giúp chuỗi cung ứng của doanh nghiệp theo dõi, chia sẻ và xử lý dữ liệu về đơn hàng, tồn kho và năng lực sản xuất, từ đó giảm độ trễ thông tin và nâng cao khả năng phối hợp. Dưới góc nhìn DCT, SCV đại diện cho năng lực nhận diện, giúp chuỗi cung ứng của doanh nghiệp nhận diện sớm rủi ro và biến động để chuẩn bị phương án ứng phó. Các nghiên cứu thực nghiệm cũng đã làm rõ mối liên kết giữa SCV và SCR [16], [6]. Do đó, nghiên cứu này đề xuất giả thuyết:

H1: SCV có tác động tích cực đến SCR

Dựa trên RBV, SCR là một năng lực tổ chức mang tính chiến lược, khó bắt chước và có khả năng duy trì lợi thế cạnh tranh, được hình thành từ sự tích hợp độc đáo giữa công nghệ, quy trình, mối quan hệ và kinh nghiệm ứng phó gián đoạn. DCT cũng xem SCR là một năng lực động bậc cao thể hiện ở khả năng tái cấu trúc nguồn lực và quy trình nhằm thích ứng với biến động và đảm bảo kết quả hoạt động, cho phép doanh nghiệp tái cấu trúc chuỗi cung ứng để giảm thiểu thiệt hại và khôi phục nhanh chóng hoạt động. Các nghiên cứu thực nghiệm đã chứng minh rằng SCR giúp giảm thiểu thời gian gián đoạn, tăng độ tin cậy và linh hoạt, từ đó cải thiện SCP

[12] - [13], [15]. Do vậy, kỳ vọng rằng SCR sẽ góp phần trực tiếp nâng cao SCP thông qua việc duy trì tính liên tục và hiệu quả trong vận hành. Do đó, nghiên cứu này đề xuất giả thuyết:

H2: SCR có tác động tích cực đến SCP

Dưới góc nhìn RBV, SCV là một nguồn lực chiến lược [9] mang lại lợi thế cạnh tranh giúp cải thiện lượng hàng tồn kho, tối thiểu hóa chi phí, đáp ứng nhu cầu của khách hàng. Điều này cho thấy SCV tác động trực tiếp đến SCP. Các nghiên cứu thực nghiệm của Barratt & Oke [3], Caridi & cộng sự [11] và Huang & cộng sự [7] đã chứng minh rằng SCV có ảnh hưởng đến độ chính xác đơn hàng, thời gian giao hàng và chi phí vận hành. Do đó, kỳ vọng rằng SCV sẽ trực tiếp cải thiện SCP bằng cách nâng cao chất lượng thông tin, tốc độ ra quyết định và hiệu quả phối hợp trong toàn bộ SC. Do đó, nghiên cứu này đề xuất giả thuyết:

H3: SCV có tác động tích cực đến SCP

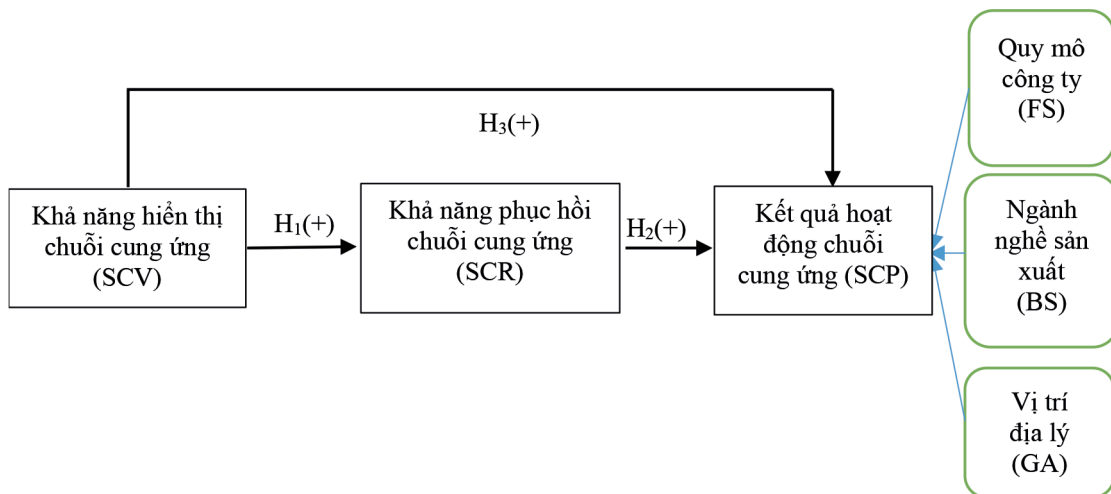
Theo DCT, SCV đại diện cho năng lực nhận diện, giúp SC phát hiện sớm các tín hiệu rủi ro hoặc gián đoạn. Trong khi đó, SCR thể

hiện năng lực nắm bắt và tái cấu trúc, cho phép DN điều chỉnh nhanh chóng các hoạt động và cấu trúc SC để ứng phó với sự thay đổi của môi trường, từ đó đạt được kết quả hoạt động vượt trội. Dựa trên nền tảng lý thuyết này, có thể kỳ vọng rằng SCV tạo điều kiện cho SCR phát huy hiệu quả và chính SCR mới là yếu tố trực tiếp nâng cao hiệu quả hoạt động SC. Nói cách khác, SCR đóng vai trò trung gian trong mối quan hệ giữa SCV và SCP. Từ đó, giả thuyết nghiên cứu được đề xuất như sau:

H4: SCR đóng vai trò trung gian trong mối quan hệ giữa SCV và SCP

Nghiên cứu còn kết hợp ba biến kiểm soát trong các phân tích thống kê của mình. Đầu tiên, là quy mô công ty (FS) bằng cách sử dụng doanh thu hàng năm [22] - [21], thứ hai, ngành nghề sản xuất (BS) [21] và thứ ba là khu vực địa lý (GA).

Hình 1 là mô hình nghiên cứu, trong đó có 3 giả thuyết về mối quan hệ trực tiếp (H1, H2, H3), 1 giả thuyết về mối quan hệ trung gian (H4).

(Nguồn: Nhóm tác giả đề xuất)

Hình 1. Mô hình nghiên cứu đề xuất.

3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

3.1. Thang đo

Nhóm tác giả xây dựng một bảng câu hỏi trong đó mỗi mục được đo lường thông qua thang

đo Likert 5 điểm với (1) = Hoàn toàn không đồng ý; (2) = Không đồng ý; (3) = Trung bình; (4) = Đồng ý; (5) = Hoàn toàn đồng ý. Các mục SCV (sáu mục) được điều chỉnh từ Agrawal & cộng sự [17]. Các mục đo lường SCR (5 mục)

được điều chỉnh từ Ying Li & cộng sự [19]. Các mục đo lường SCP (bốn mục) được điều chỉnh từ Zhao & cộng sự [2]. Tất cả các mục đo lường đều được dịch sang tiếng Việt và dịch ngược lại sang tiếng Anh để đảm bảo sự tương đương về mặt ngôn ngữ và khái niệm giữa phiên bản tiếng Việt và tiếng Anh. Sau khi điều chỉnh cho phù hợp với bối cảnh ở Việt Nam, thang đo được đưa vào bảng câu hỏi nghiên cứu bằng tiếng Việt.

Trước khi khảo sát chính thức, nhóm tác giả đã tiến hành khảo sát thử với một số nhà quản lý của DN tại khu công nghiệp Nhơn Hòa, tỉnh Gia Lai nhằm đánh giá mức độ rõ ràng, dễ hiểu và phù hợp của các thang đo, đảm bảo chắc chắn thang đo không có bất cứ từ ngữ nào khó hiểu, dễ bị hiểu nhầm hoặc có câu hỏi nhạy cảm không thể trả lời.

Bảng 1. Các biến và thang đo của mô hình nghiên cứu.

Biến	Mã hóa	Thang đo chính thức	Nguồn
Khả năng hiển thị chuỗi cung ứng (SCV)	SCV1	SC của công ty theo dõi trạng thái của quá trình giao hàng để thông báo cho khách hàng khi cần	Agrawal & cộng sự [17]; có điều chỉnh thông qua thảo luận chuyên gia.
	SCV2	SC của công ty cung cấp thông tin kịp thời về các sai lệch và bản chất của chúng	
	SCV3	SC của công ty cung cấp thông tin về mức tồn kho tại tất cả các địa điểm	
	SCV4	SC của công ty cung cấp thông tin về công suất sản xuất tại tất cả các nhà máy	
	SCV5	SC của công ty cung cấp thông tin về thời gian sản xuất và vận chuyển của hàng hóa	
	SCV6	SC của công ty chia sẻ số lượng mua dự kiến với nhà cung cấp	
Khả năng phục hồi chuỗi cung ứng (SCR)	SCR1	Công ty của chúng tôi có thể dự đoán khả năng xảy ra rủi ro gián đoạn SC.	Belhadi và cộng sự [18], Ying Li & cộng sự [19]
	SCR2	Công ty của chúng tôi phát triển các kế hoạch dự phòng để chuẩn bị cho các gián đoạn SC tiềm ẩn.	
	SCR3	Công ty của chúng tôi có thể ngăn chặn gián đoạn thông qua dự báo và lập kế hoạch.	
	SCR4	Công ty của chúng tôi có thể thích ứng với gián đoạn SC bằng cách nhanh chóng tái thiết lập các quy trình.	
	SCR5	Công ty của chúng tôi có thể phản ứng nhanh chóng với các gián đoạn SC.	
Kết quả hoạt động chuỗi cung ứng (SCP)	SCP1	SC của công ty tiết kiệm chi phí vận hành hơn	Beamon [20]; Zhao, N. & cộng sự [2]; có điều chỉnh thông qua thảo luận chuyên gia.
	SCP2	SC của công ty thu được nhiều lợi tức hơn từ một khoản đầu tư kinh doanh	
	SCP3	SC của công ty rút ngắn thời gian giao hàng hơn	
	SCP4	SC của công ty đáp ứng được các yêu cầu đa dạng của khách hàng về sản phẩm	

(Nguồn: Nhóm tác giả tổng hợp)

3.2. Thu thập dữ liệu và đặc điểm mẫu

Nghiên cứu này tập trung vào các công ty sản xuất đang hoạt động trong các khu công nghiệp (KCN) tại Việt Nam vì trong KCN tập trung nhiều doanh nghiệp sản xuất hơn và các DN trong KCN đạt được mức độ số hóa cao hơn nhờ các chính sách của KCN ở Việt Nam.

Để kiểm tra các giả thuyết, nhóm tác giả tiến hành khảo sát trực tuyến bằng cách sử dụng phương pháp lấy mẫu thuận tiện kết hợp chọn lọc, đảm bảo người trả lời có kinh nghiệm và hiểu biết về hoạt động SC của DN. Dữ liệu của nghiên cứu được nhóm tác giả thu thập bằng Google Forms, một công cụ khảo sát tự quản trực tuyến. Nhóm tác giả đã tiến hành gửi bảng khảo sát bằng hình thức trực tuyến thông qua việc gửi đường link khảo sát đến các cán bộ phụ trách quản lý DN tại cơ quan thuế và Ban Quản lý các Khu Kinh tế tại Việt Nam. Những cán bộ này được đề nghị hỗ trợ chia sẻ đường link khảo sát đến các nhóm nội bộ hoặc cộng đồng trực tuyến gồm các nhà quản lý DN đang hoạt động trong các KCN. Cách tiếp cận này nhằm mở rộng phạm vi tiếp cận, đồng thời đảm bảo đối tượng trả lời là những người am hiểu thực tiễn điều hành DN, từ đó nâng cao tính đại diện và độ tin cậy của dữ liệu thu thập được. Sau 5 tháng khảo sát, từ tháng 12/2024 đến hết tháng 4/2025, 189 bảng câu hỏi đã được phản hồi. Theo nguyên tắc chung, kích thước mẫu nhỏ nhất cần thiết để thử nghiệm mô hình SEM chứa năm cấu trúc hoặc ít hơn là khoảng 100–150 [23]. Mô hình nghiên cứu của chúng tôi chỉ chứa ba cấu trúc. Do đó, kích thước mẫu là 189 đáp ứng kích thước mẫu yêu cầu.

Trong số 189 người được hỏi, 8 người tự nhận mình là giám đốc, 13 người là phó giám đốc, 122 người là trưởng/ phó phòng và 46 người ở các vị trí quản lý khác. Tất cả những người được khảo sát đều có ít nhất ba năm kinh nghiệm quản lý, trong đó một tỷ lệ đáng kể (64,0%) có hơn năm năm kinh nghiệm ở các vị trí quản lý. Bảng 2 trình bày các đặc điểm của mẫu. 42,9% DN trong mẫu có ít hơn 200 nhân viên. Khoảng

hơn hai phần ba trong số 189 công ty có doanh thu năm 2024 từ 200 tỷ đến 500 tỷ đồng

Bảng 2. Đặc điểm mẫu khảo sát.

Đặc trưng	Số lượng	Tỷ lệ
Chức vụ trong công ty		
Giám đốc	8 người	4,2%
Phó giám đốc	13 người	6,9%
Trưởng/phó phòng	122 người	64,6%
Vị trí quản lý khác	46 người	24,3%
Kinh nghiệm quản lý		
Từ 3 năm đến 5 năm	68 người	36,0%
Trên 5 năm	121 người	64,0%
Tổng số lao động		
Từ 1 đến 200 người	81 người	42,9%
Từ 201 đến 500 người	55 người	29,1%
Từ 401 đến 600 người	20 người	10,6%
Từ 601 đến 800 người	13 người	6,9%
Từ 801 đến 1.000 người	6 người	3,2%
Trên 1.000 người	14 người	7,4%
Doanh số năm 2024		
Từ 20 tỷ đồng hoặc ít hơn	4 doanh nghiệp	2,1%
Trên 20 tỷ đồng đến 200 tỷ đồng	26 doanh nghiệp	13,8%
Trên 200 tỷ đồng đến 300 tỷ đồng	68 doanh nghiệp	36,0%
Trên 300 tỷ đồng đến 500 tỷ đồng	75 doanh nghiệp	39,7%
Trên 500 tỷ đồng	16 doanh nghiệp	8,5%

(Nguồn: Nhóm tác giả tổng hợp)

4. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

Sau khi hoàn tất quá trình thu thập dữ liệu, nhóm nghiên cứu tiến hành kiểm định mô hình đo lường và mô hình cấu trúc bằng phần mềm SmartPLS 4. Phương pháp bootstrap với 5.000 mẫu lặp lại được sử dụng để ước lượng độ tin cậy của các hệ số và kiểm định ý nghĩa thống kê của các mối quan hệ trong mô hình.

Trước khi đánh giá mô hình thang đo và mô hình cấu trúc, nghiên cứu này tuân theo hướng dẫn của Hair và cộng sự (2019) [24]. Cụ thể, độ tin cậy được đảm bảo khi Cronbach's Alpha (CA) và Composite Reliability (CR) đạt từ 0,70 trở lên, giá trị hội tụ được chấp nhận khi $AVE \geq 0,50$. Giá trị phân biệt được đánh giá bằng tiêu chí Fornell–Larcker (căn bậc hai AVE lớn hơn hệ số tương quan giữa các biến) và HTMT < 0,85. Với mô hình cấu trúc, các chỉ số R^2 , f^2 , Q^2 và SRMR (< 0,08) được sử dụng để xem xét mức độ phù hợp và khả năng dự báo của mô hình.

4.1. Kết quả đánh giá mô hình đo lường

Việc đánh giá mô hình đo lường được thực hiện nhằm xem xét chất lượng của các biến quan sát, độ tin cậy Cronbach's Alpha, độ tin cậy tổng hợp, cũng như giá trị hội tụ và giá trị phân biệt. Kết quả phân tích cho thấy tất cả các biến quan sát đều có hệ số tải ngoài vượt mức 0,70, chứng tỏ chúng có ý nghĩa trong nghiên cứu. Độ tin cậy tổng hợp (CR) của các biến đạt từ 0,882 đến 0,920, cao hơn ngưỡng 0,70. Tương tự, hệ số Cronbach's Alpha (CA) dao động từ 0,821 đến 0,898, cho thấy thang đo có độ tin cậy tốt [25]. Ngoài ra, các giá trị tải ngoài nằm trong khoảng 0,710 đến 0,877 và giá trị phương sai trích bình quân (AVE) đều trên 0,50 (từ 0,653 đến 0,687). Những kết quả này khẳng định các thang đo trong nghiên cứu đáp ứng đầy đủ tiêu chí về giá trị hội tụ [24] - [25].

Bảng 3. Đánh giá độ tin cậy và giá trị hội tụ của thang đo.

Thang đo	Chỉ báo	Hệ số tải ngoài	CA	CR	AVE
SCV	SCV1	0,814	0,898	0,920	0,657
	SCV2	0,710			
	SCV3	0,855			
	SCV4	0,844			
	SCV5	0,822			
	SCV6	0,810			

SCR	SCR1	0,862	0,886	0,916	0,687
	SCR2	0,768			
	SCR3	0,826			
	SCR4	0,837			
	SCR5	0,847			
SCP	SCP1	0,797	0,821	0,882	0,653
	SCP2	0,768			
	SCP3	0,877			
	SCP4	0,784			

(Nguồn: Kết quả phân tích dữ liệu từ phần mềm SmartPLS 4)

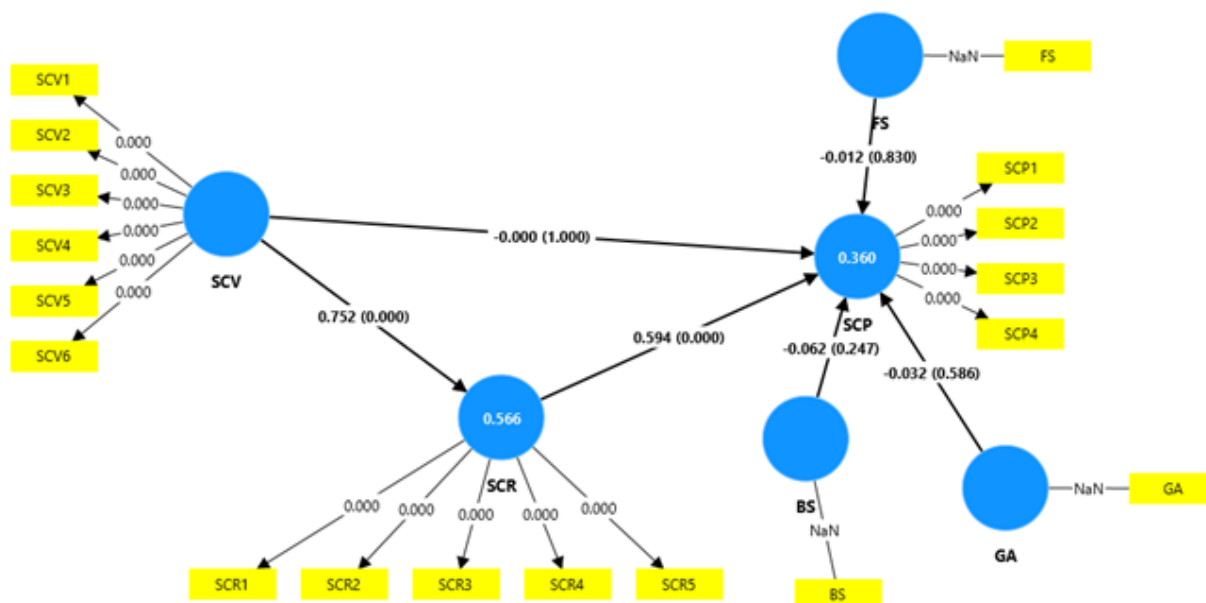
Tiếp theo, nhóm nghiên cứu tiến hành đánh giá giá trị phân biệt của các thang đo. Bảng 4 trình bày kết quả đánh giá giá trị phân biệt của các khái niệm theo hai tiêu chí Fornell–Larcker và HTMT. Các giá trị trên đường chéo thể hiện chỉ số HTMT, trong khi các giá trị dưới đường chéo là hệ số tương quan giữa các biến tiềm ẩn. Các giá trị trên đường chéo được in đậm, phản ánh kiểm định Fornell–Larcker. Kết quả cho thấy căn bậc hai của AVE đối với tất cả các biến đều đạt từ 0,80 trở lên, đồng thời lớn hơn các hệ số tương quan giữa từng cặp biến. Điều này chứng tỏ rằng các thang đo trong nghiên cứu đáp ứng tiêu chuẩn Fornell–Larcker và đảm bảo được giá trị phân biệt.

Bên cạnh đó, kết quả cũng cho thấy các hệ số HTMT trong khoảng từ 0,517 đến 0,842 (các giá trị trên đường chéo) đều nhỏ hơn ngưỡng 0,85 [24]. Điều này khẳng định rằng thang đo của các biến đạt được giá trị phân biệt.

Bảng 4. Kết quả đánh giá giá trị phân biệt.

	SCP	SCR	SCV
SCP	0,808	0,698	0,517
SCR	0,596	0,829	0,842
SCV	0,446	0,752	0,810

(Nguồn: Kết quả phân tích dữ liệu từ phần mềm SmartPLS 4)

(Nguồn: Kết quả phân tích dữ liệu từ phần mềm SmartPLS 4)

Hình 2. Mô hình cấu trúc.

Tóm lại, toàn bộ các biến quan sát đều có ý nghĩa thống kê; các thang đo của các biến đạt mức độ tin cậy cao, đồng thời đáp ứng cả giá trị hội tụ và giá trị phân biệt.

4.2. Kết quả đánh giá mô hình cấu trúc

Sau khi kiểm tra mô hình đo lường, nhóm nghiên cứu tiến hành kiểm định mô hình cấu trúc. Quy trình đánh giá mô hình cấu trúc bao gồm: kiểm tra hiện tượng đa cộng tuyến; xem xét hệ số xác định điều chỉnh; phân tích hệ số tác động; kiểm định ý nghĩa thống kê của các hệ số đường dẫn; và đánh giá mức độ phù hợp tổng thể của mô hình.

Đầu tiên, để đánh giá hiện tượng đa cộng tuyến giữa các biến độc lập nghiên cứu sử dụng hệ số phóng đại phương sai (VIF). Theo kết quả, giá trị VIF lớn nhất là 2,315, thỏa mãn điều kiện nhỏ hơn 5 [25]. Kết quả này cho thấy mô hình đảm bảo tính phù hợp và không xuất hiện dấu hiệu đa cộng tuyến giữa các biến độc lập.

Hệ số R^2 điều chỉnh được sử dụng nhằm đánh giá mức độ phù hợp của mô hình, phản ánh tỷ lệ biến thiên của biến phụ thuộc được giải thích bởi các biến độc lập sau khi đã điều chỉnh cho số lượng biến trong mô hình. Kết quả cho thấy, giá

trị R^2 điều chỉnh của biến SCP đạt 0,342, hàm ý rằng các biến độc lập trong mô hình giải thích được 34,2% sự thay đổi của biến SCP. Tương tự, R^2 điều chỉnh của biến SCR đạt 0,564, cho thấy các biến độc lập giải thích được 56,4% sự thay đổi của SCR.

Mức độ phù hợp dự đoán của các biến phụ thuộc được đánh giá thông qua quy trình Blindfolding.[26] Kết quả cho thấy mô hình có khả năng dự đoán lớn đối với SCR ($Q^2 = 0,382$) và khả năng dự đoán trung bình đối với SCP ($Q^2 = 0,222$). Điều này chứng tỏ mô hình có độ chính xác dự đoán phù hợp cho các biến phụ thuộc.

Bên cạnh hệ số R^2 điều chỉnh, Q^2 nghiên cứu cũng xem xét giá trị hệ số tác động f^2 để xem xét tầm quan trọng của một biến độc lập lên biến phụ thuộc [27]. Từ kết quả nghiên cứu cho thấy biến SCV có tác động đến SCR ở mức cao (tương ứng với f^2 là 1,305 lớn hơn 0,35); biến SCR có tác động trung bình đến SCP (tương ứng giá trị f^2 lần lượt là 0,238 lớn hơn hoặc bằng 0,15 nhưng nhỏ hơn 0,02). Các biến BS, FS, GA có các giá trị f^2 đều có giá trị rất nhỏ, đều nhỏ hơn 0,02 nên các biến này không có tác động hoặc

tác động rất nhỏ đến SCP nếu P-value của các biến này trong bảng Hệ số đường dẫn nhỏ hơn 0,05 nghĩa là có ý nghĩa thống kê ở độ tin cậy 95% [28].

Tiếp đến nhóm nghiên cứu tiến hành kiểm định các giả thuyết thông qua việc kiểm định các tác động trực tiếp và các tác động gián tiếp. Hình 2 và Bảng 5 phản ánh mô hình cấu trúc với các ảnh hưởng trực tiếp giữa các biến.

Bảng 5. Kết quả kiểm định các giả thuyết về mối quan hệ trực tiếp.

	SCR			SCP		
	β	p-value	t-value	β	p-value	t-value
SCV	0,752***	0,000	16,412	0,000 ^{ns}	1,000	0,000
SCR	—	—	—	0,594***	0,000	6,819
BS	—	—	—	-0,062 ^{ns}	0,247	1,157
FS	—	—	—	-0,012 ^{ns}	0,830	0,215
GA	—	—	—	-0,032 ^{ns}	0,586	0,545
R ² điều chỉnh	0,564			0,342		
Q ²	0,382			0,222		

SCV: khả năng hiển thị chuỗi cung ứng; SCR: khả năng phục hồi chuỗi cung ứng; SCP: kết quả hoạt động chuỗi cung ứng; BS: ngành nghề sản xuất; FS: quy mô doanh nghiệp; GA: khu vực địa lý.
Lưu ý: ***, **, *, ns lần lượt biểu thị với mức ý nghĩa thống kê 1% , 5%, 10% và không có ý nghĩa thống kê.

(Nguồn: Kết quả phân tích dữ liệu từ phần mềm SmartPLS 4)

Kết quả kiểm định mô hình cấu trúc cho thấy SCV có ảnh hưởng trực tiếp, cùng chiều và có ý nghĩa thống kê đến SCR ($\beta = 0,752$; $p < 0,001$; $t = 16,412$). Do đó, giả thuyết H1 được ủng hộ. Tiếp theo, SCR được xác nhận có ảnh hưởng tích cực và có ý nghĩa đến SCP ($\beta = 0,594$; $p < 0,001$; $t = 6,819$). Kết quả này ủng hộ giả thuyết H2. SCV không có ảnh hưởng trực tiếp đáng kể đến SCP, không có ý nghĩa thống kê với $p > 0,99$. Như vậy, giả thuyết H3 không được ủng hộ.

Đối với các biến kiểm soát, bao gồm quy

mô DN (FS), ngành nghề sản xuất (BS) và khu vực địa lý (GA), kết quả kiểm định cho thấy không có biến nào có ảnh hưởng đáng kể đến SCP. Cụ thể, các hệ số tác động đều nhỏ và không có ý nghĩa thống kê: BS ($\beta = -0,062$; $p = 0,247$), FS ($\beta = -0,012$; $p = 0,830$), GA ($\beta = -0,032$; $p = 0,586$). Các kết quả này cho thấy rằng hiệu quả hoạt động SC của các DN trong mẫu khảo sát không bị chi phối đáng kể bởi sự khác biệt về quy mô, ngành nghề hoặc vị trí địa lý từ đó cho phép loại trừ nhiều từ các yếu tố này trong việc diễn giải mô hình chính.

Bảng 6. Kết quả kiểm định vai trò trung gian của khả năng phục hồi chuỗi cung ứng.

Mối quan hệ	β	p-value	t-value	95% CI
SCV -> SCR -> SCP	0,447***	0,000	5,491	[0,312; 0,629]

SCV: khả năng hiển thị chuỗi cung ứng; SCR: khả năng phục hồi chuỗi cung ứng; SCP: kết quả hoạt động chuỗi cung ứng
Lưu ý: ***, **, *, ns lần lượt biểu thị với mức ý nghĩa thống kê 1% , 5%, 10% và không có ý nghĩa thống kê.

(Nguồn: Kết quả phân tích dữ liệu từ phần mềm SmartPLS 4)

Kết quả kiểm định cho thấy SCR đóng vai trò trung gian có ý nghĩa thống kê trong mối quan hệ giữa SCV và SCP ($\beta = 0,447$; $p < 0,001$; $t = 5,491$). Khoảng tin cậy 95% được điều chỉnh sai lệch không bao gồm 0 (CI: [0,312 : 0,629]), cho thấy sự chắc chắn trong kết quả. Vì vậy, giả thuyết H4 được ủng hộ.

Cuối cùng chỉ số SRMR (Standardized Root Mean Square Residual) đạt 0,054, nhỏ hơn ngưỡng 0,08, cho thấy mức độ phù hợp của mô hình nghiên cứu [29].

Như vậy, mô hình cấu trúc được xác nhận là phù hợp hầu hết các giả thuyết nghiên cứu đều được hỗ trợ với ý nghĩa thống kê cao và mô hình có khả năng giải thích tốt cho mối quan hệ.

5. THẢO LUẬN KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ HÀM Ý

5.1. Thảo luận kết quả nghiên cứu

Kết quả kiểm định của giả thuyết H1 cho thấy SCV có ảnh hưởng tích cực và có ý nghĩa thống kê đến SCR. Kết quả này phù hợp với nhiều nghiên cứu gần đây trong lĩnh vực quản trị SC. Chẳng hạn, Dubey & cộng sự [30] và Queiroz & cộng sự [31] cho rằng khả năng minh bạch, kết nối và chia sẻ dữ liệu theo thời gian thực chính là yếu tố nền giúp DN xây dựng khả năng phục hồi SC một cách chủ động thay vì phản ứng bị động. Đồng thời kết quả cũng phù hợp với lập luận của DCT [15].

Kết quả kiểm định giả thuyết H2 cho thấy SCR có ảnh hưởng tích cực và có ý nghĩa thống kê đến SCP. Kết quả này vẫn khẳng định vai trò quan trọng của SCR như một năng lực tổ chức thiết yếu giúp SC của DN duy trì và cải thiện kết quả vận hành trong bối cảnh biến động và gián đoạn ngày càng phổ biến. Kết quả này hoàn toàn phù hợp với lập luận của DCT [13] - [15], theo đó SCR là biểu hiện cụ thể của khả năng tái cấu trúc nguồn lực, học hỏi và thích nghi nhanh chóng trước những biến động của môi trường kinh doanh. Phát hiện này cũng tương đồng với kết quả của nhiều nghiên cứu trước đây trước [12], [18]. Chẳng hạn, Zhao & cộng sự [2]

nhấn mạnh rằng SCR giúp DN duy trì SCP trước những cú sốc từ thị trường.

Kết quả kiểm định giả thuyết H3 không được ủng hộ. Mặc dù SCV được kỳ vọng cải thiện SCP nhưng kết quả cho thấy mối quan hệ trực tiếp không có ý nghĩa thống kê. Điều này gợi ý rằng SCV có thể không đủ để tác động đến SCP nếu thiếu sự hỗ trợ từ các năng lực điều chỉnh như SCR. Điều này cũng khá phù hợp với DCT, SCV cung cấp khả năng quan sát, theo dõi và chia sẻ thông tin thời gian thực, song những thông tin này chỉ thực sự mang lại hiệu quả khi doanh nghiệp có năng lực phản ứng và tái cấu trúc hoạt động tương ứng. Điều này cho thấy vai trò trung gian của SCR là thiết yếu và làm rõ hơn cơ chế tác động gián tiếp của SCV đến SCP. Trong thực tế, các doanh nghiệp Việt Nam thường chưa có quy trình phản hồi linh hoạt, chưa có cơ chế ra quyết định phân tán hoặc khả năng điều chỉnh nhanh các nguồn lực dẫn đến độ trễ giữa nhận biết và hành động. Do đó, SCV đóng vai trò nền tảng giúp phát hiện và dự đoán vấn đề nhưng cần SCR để chuyển nhận thức đó thành hành động cụ thể như điều phối lại nguồn cung, tái lập kế hoạch sản xuất hay phân bổ lại tồn kho. Cơ chế này lý giải tại sao SCV không tác động trực tiếp đến SCP mà chỉ thông qua SCR, khi năng lực phục hồi giúp rút ngắn độ trễ thông tin và cải thiện thời gian phản hồi toàn chuỗi, từ đó cải thiện SCP.

Kết quả kiểm định giả thuyết H4 cho thấy tác động gián tiếp từ SCV đến SCP thông qua SCR có ý nghĩa thống kê. Đây là đóng góp quan trọng vì hầu hết các nghiên cứu trước đây mới chỉ xét mối quan hệ giữa SCV và SCP hoặc SCR và SCP. Kết quả này cũng phù hợp với lập luận của DCT [15], chỉ ra rằng các năng lực nền tảng như SCV có thể không tự thân tạo ra hiệu quả nếu không được chuyển hóa thông qua các năng lực động như SCR. Việc kết hợp SCV và SCR là cần thiết để nâng cao hiệu quả vận hành SC trong bối cảnh bất định và phức tạp hiện nay.

Trong bối cảnh các khu công nghiệp tại Việt Nam, nơi các doanh nghiệp chủ yếu là vừa

và nhỏ, việc đầu tư vào các hệ thống hiển thị chuỗi cung ứng thường bị hạn chế bởi chi phí và năng lực công nghệ. Tuy nhiên, kết quả nghiên cứu cho thấy ngay cả mức độ hiển thị cơ bản cũng có thể mang lại lợi ích đáng kể trong việc tăng cường phục hồi và hiệu quả hoạt động. Điều này gợi mở rằng các doanh nghiệp Việt Nam không nhất thiết phải đầu tư ngay vào các nền tảng số toàn diện, mà có thể bắt đầu từ các giải pháp phù hợp với quy mô và mức độ trưởng thành dữ liệu hiện có.

5.2. Hàm ý lý thuyết

Thứ nhất, nghiên cứu củng cố RBV bằng cách xác nhận rằng SCV là một nguồn lực thông tin có giá trị, hiếm và khó sao chép, có thể tạo ra lợi thế cạnh tranh gián tiếp thông qua việc nâng cao năng lực phục hồi.

Thứ hai, nghiên cứu mở rộng DCT bằng cách chỉ ra rằng SCV đóng vai trò như một năng lực động cho phép SC nhận diện rủi ro, nắm bắt cơ hội và tái cấu trúc SC để ứng phó hiệu quả với gián đoạn. Việc SCV thúc đẩy SCR cho thấy các năng lực động không hoạt động đơn lẻ, mà có thể tương tác và dẫn dắt lẫn nhau để hỗ trợ SC của DN thích nghi.

Thứ ba, nghiên cứu đưa ra mô hình lý thuyết có tính tổng hợp cao, khi kết hợp cả RBV và DCT để giải thích vai trò chiến lược của SCV trong chuỗi tác động đến SCP. Cách tiếp cận này giúp gắn kết hai lý thuyết nền tảng trong lĩnh vực quản lý SC, từ đó tạo cơ sở cho các nghiên cứu tiếp theo mở rộng theo hướng tích hợp đa lý thuyết.

5.3. Hàm ý quản trị

Đối với các nhà quản trị SC, kết quả nghiên cứu gợi ý rằng đầu tư vào SCV đóng vai trò như một đòn bẩy chiến lược để xây dựng SCR, từ đó nâng cao năng lực ứng phó với các gián đoạn trong tương lai. SCV giúp SC của DN phát hiện sớm các rủi ro và biến động, tạo điều kiện cho việc đưa ra quyết định kịp thời và chính xác hơn khi xảy ra khủng hoảng hoặc thay đổi bất ngờ.

Do đó, SC của các DN nên tích hợp cả SCV và SCR vào chiến lược vận hành một cách đồng bộ, thay vì xem đây là hai năng lực tách biệt. SCV đóng vai trò nhận biết còn SCR đảm nhận chức năng phản ứng và điều chỉnh. Việc kết hợp hiệu quả hai năng lực này có thể mang lại lợi thế cạnh tranh bền vững, đặc biệt trong bối cảnh môi trường sản xuất kinh doanh ngày càng biến động và khó dự đoán.

Ngoài ra, kết quả cũng nhấn mạnh tầm quan trọng của sự hợp tác và chia sẻ thông tin giữa các đối tác trong SC. SCV chỉ phát huy được tối đa hiệu quả khi có dòng thông tin liền mạch, minh bạch và theo thời gian thực giữa các mắt xích trong SC. Vì vậy, nhà quản trị cần thúc đẩy xây dựng văn hóa tin cậy, đồng thời đầu tư vào công nghệ và quy trình hỗ trợ chia sẻ dữ liệu, nhằm tăng cường tính hiển thị và khả năng phục hồi toàn SC.

Kết quả nghiên cứu cho thấy việc tăng cường khả năng hiển thị chuỗi cung ứng giúp nâng cao khả năng phục hồi và kết quả hoạt động chuỗi cung ứng. Trong bối cảnh các khu công nghiệp Việt Nam, đặc biệt với doanh nghiệp vừa và nhỏ, việc triển khai SCV cần thực hiện theo lộ trình phù hợp với mức độ trưởng thành dữ liệu và nguồn lực. Doanh nghiệp có thể bắt đầu từ việc chuẩn hóa và kết nối dữ liệu nội bộ, sau đó mở rộng chia sẻ thông tin với các đối tác chính, và cuối cùng tích hợp các công nghệ số như IoT hoặc AI để nâng cao năng lực dự báo và ứng phó rủi ro. Cách tiếp cận từng bước này giúp doanh nghiệp tối ưu hóa chi phí, củng cố năng lực phục hồi và từng bước phát triển SCV thành một năng lực động thích ứng hiệu quả với biến động thị trường.

5.4. Những tồn tại và hướng nghiên cứu tương lai

Mặc dù nghiên cứu đã kiểm định thành công mô hình trung gian giữa SCV, SCR và SCP, song vẫn còn một số tồn tại.

Thứ nhất, mô hình nghiên cứu được kiểm định dựa trên dữ liệu khảo sát cắt ngang, điều

này hạn chế khả năng rút ra quan hệ nhân quả chắc chắn giữa các biến. Do đó, các nghiên cứu tương lai có thể áp dụng phương pháp thu thập dữ liệu theo chuỗi thời gian để kiểm tra tính ổn định và tiến trình hình thành của các mối quan hệ trong điều kiện biến động của môi trường.

Thứ hai, phạm vi nghiên cứu chỉ giới hạn ở các DN sản xuất trong các KCN tại Việt Nam. Do đó, việc áp dụng rộng rãi mô hình nghiên cứu cho các ngành dịch vụ hoặc cho bối cảnh quốc tế còn hạn chế. Các nghiên cứu tiếp theo có thể mở rộng mô hình sang nhiều quốc gia và ngành nghề khác để kiểm định tính phù hợp và độ tin cậy của SCV đến SCP thông qua SCR.

Thứ ba, nghiên cứu chỉ tập trung vào biến trung gian SCR mà chưa xét đến vai trò điều tiết của các yếu tố môi trường như sự không chắc chắn về môi trường, độ phức tạp SC hoặc văn hóa công nghệ. Việc đưa thêm các biến điều tiết có thể giúp làm rõ bối cảnh mà SCV tác động đến SCP.

Cuối cùng, dữ liệu được thu thập bằng phương pháp lấy mẫu thuận tiện có thể làm giảm tính đại diện của mẫu do đó có thể chưa phản ánh đầy đủ đặc điểm của toàn bộ quần thể doanh nghiệp sản xuất tại Việt Nam. Vì vậy, các nghiên cứu tiếp theo nên mở rộng phạm vi khảo sát sang ngành dịch vụ hoặc các lĩnh vực sản xuất khác nhau cũng như mở rộng quy mô và phạm vi địa lý ở cấp độ quốc gia hoặc quốc tế để so sánh sự khác biệt theo bối cảnh.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẤN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2025.910.30.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] K. Scholten and S. Schilder, "The role of collaboration in supply chain resilience," *Supply Chain Management: An International Journal*, vol. 20, no. 4, pp. 471-484, 2015.
- [2] N. Zhao, J. Hong, and K. H. Lau, "Impact of supply chain digitalization on supply chain resilience and performance: A multi-mediation model," *International Journal of Production Economics*, vol. 259, p. 108817, 2023.
- [3] M. Barratt and A. Oke, "Antecedents of supply chain visibility in retail supply chains: a resource-based theory perspective," *Journal of Operations Management*, vol. 25, no. 6, pp. 1217-1233, 2007.
- [4] B. D. Williams, J. Roh, T. Tokar, and M. Swink, "Leveraging supply chain visibility for responsiveness: The moderating role of internal integration," *Journal of Operations Management*, vol. 31, no. 7-8, pp. 543-554, 2013.
- [5] R. Srinivasan and M. Swink, "An investigation of visibility and flexibility as complements to supply chain analytics: An organizational information processing theory perspective," *Production and Operations Management*, vol. 27, no. 10, pp. 1849-1867, 2018.
- [6] I. Gölgeci and O. Kuivalainen, "Does social capital matter for supply chain resilience? The role of absorptive capacity and marketing-supply chain management alignment," *Industrial Marketing Management*, vol. 84, pp. 63-74, 2020.
- [7] Y. F. Huang, V. D. V. Phan, and M. H. Do, "The impacts of supply chain capabilities, visibility, resilience on supply chain performance and firm performance," *Administrative Sciences*, vol. 13, no.10, p. 225, 2023.
- [8] W. Yu, M. Jacobs, R. Chavez, and Y. Song, "Leveraging supply chain visibility for implementing just-in-case practices: the roles of knowledge and digital resources bundling," *Supply Chain Management: An International Journal*, vol. 29, no. 5, pp. 871-884, 2024.

- [9] J. Barney, "Firm resources and sustained competitive advantage," *Journal of Management*, vol. 17, no. 1, pp. 99-120, 1991.
- [10] B. Wernerfelt, "A resource-based view of the firm", *Strategic Management Journal*, vol. 5, no. 2, pp. 171-180, 1984.
- [11] M. Caridi, L. Crippa, A. Perego, A. Sianesi, and A. Tumino, "Do virtuality and complexity affect supply chain visibility?," *International Journal of Production Economics*, vol. 127, no. 2, pp. 372-383, 2010.
- [12] M. M. H. Chowdhury and M. Quaddus, "Supply chain resilience: Conceptualization and scale development using dynamic capability theory," *International Journal of Production Economics*, vol. 188, pp. 185-204, 2017.
- [13] D. J. Teece, "Explicating dynamic capabilities: the nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance", *Strategic Management Journal*, vol. 28, no. 13, pp. 1319-1350, 2007.
- [14] D. J. Teece, G. Pisano, and A. Shuen, "Dynamic capabilities and strategic management," *Strategic Management Journal*, vol. 18, no. 7, pp. 509-533, 1997.
- [15] D. J. Teece, "The foundations of enterprise performance: Dynamic and ordinary capabilities in an (economic) theory of firms," *Academy of Management Perspectives*, vol. 28, no. 4, pp. 328-352, 2014.
- [16] X. Brusset and C. Teller, "Supply chain capabilities, risks, and resilience," *International Journal of Production Economics*, vol. 184, pp. 59-68, 2017.
- [17] T. K. Agrawal, R. Kalaiarasan, J. Olhager, and M. Wiktorsson, "Supply chain visibility: A Delphi study on managerial perspectives and priorities," *International Journal of Production Research*, vol. 62, no. 8, pp. 2927-2942, 2022.
- [18] A. Belhadi, V. Mani, S. S. Kamble, S. A. R. Khan, and S. Verma, "Artificial intelligence-driven innovation for enhancing supply chain resilience and performance under the effect of supply chain dynamism: an empirical investigation," *Annals of Operations Research*, pp. 1-26, 2021.
- [19] Y. Li, D. Li, Y. Liu, and Y. Shou, "Digitalization for supply chain resilience and robustness: The roles of collaboration and formal contracts," *Frontiers of Engineering Management*, vol. 10, no. 1, pp. 5-19, 2023.
- [20] B. M. Beamon, "Measuring supply chain performance," *International Journal of Operations & Production Management*, vol. 19, no. 3, pp. 275-292, 1999.
- [21] R. Dubey, A. Gunasekaran, S. J. Childe, D. J. Bryde, M. Giannakis, C. Foropon, *et al.*, "Big data analytics and artificial intelligence pathway to operational performance under the effects of entrepreneurial orientation and environmental dynamism: A study of manufacturing organisations," *International Journal of Production Economics*, vol. 226, p. 107599, 2020.
- [22] S. F. Wamba, R. Dubey, A. Gunasekaran, and S. Akter, "The performance effects of big data analytics and supply chain ambidexterity: The moderating effect of environmental dynamism," *International Journal of Production Economics*, vol. 222, p. 107498, 2020.
- [23] J. F. Hair, *Multivariate data analysis*. New Jersey: Pearson, Upper Saddle River, 2009.
- [24] J. F. Hair, J. J. Risher, M. Sarstedt, and C. M. Ringle, "When to use and how to report the results of PLS-SEM," *European Business Review*, vol. 31, no. 1, pp. 2-24, 2019.
- [25] J. F. J. Hair, B. J. Babin, and N. Krey, "Covariance-based structural equation modeling in the Journal of Advertising: Review and recommendations," *Journal of Advertising*, vol. 46, no. 1, pp. 163-177, 2017.
- [26] M. Sarstedt, C. M. Ringle, and J. F. Hair, *Partial least squares structural equation modeling*. Switzerland: Springer, Cham, 2021.
- [27] W. W. Chin, *The partial least squares approach to structural equation modeling*. Mahwah: Psychology Press, 1998.
- [28] J. Cohen, *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Cambridge: Routledge, 2013.

- [29] J. Henseler, C. M. Ringle, and M. Sarstedt, "A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling," *Journal of the Academy of Marketing Science*, vol. 43, no. 1, pp. 115-135, 2015.
- [30] R. Dubey, A. Gunasekaran, S. J. Childe, S. Fosso Wamba, D. Roubaud, and C. Foropon, "Empirical investigation of data analytics capability and organizational flexibility as complements to supply chain resilience," *International Journal of Production Research*, vol. 59, no. 1, pp. 110-128, 2021.
- [31] M. M. Queiroz, D. Ivanov, A. Dolgui, and S. Fosso Wamba, "Impacts of epidemic outbreaks on supply chains: mapping a research agenda amid the COVID-19 pandemic through a structured literature review," *Annals of Operations Research*, vol. 319, no. 1, pp. 1159-1196, 2022.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

The impact of supply chain visibility on supply chain performance of manufacturing enterprises in industrial zones in Vietnam: the mediating role of supply chain resilience

Tran Thi Thanh Nhan^{1,*}, Nguyen Thi Thuy Giang¹, Hoang Thi Hoai Huong¹,
Nguyen Thi Thuy Dung¹, Ha Thao My²

¹*Department of Economics and Accounting, Quy Nhon University, Vietnam*

²*Planning and Finance Office, Quy Nhon University, Vietnam*

Received: 07/08/2025; Revised: 24/10/2025;

Accepted: 27/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

This study explores the relationship between supply chain visibility and supply chain performance, while examining the mediating role of supply chain resilience among manufacturing enterprises located in industrial zones in Vietnam. The research model is developed based on the resource-based view and dynamic capabilities theory, which suggests that visibility is a strategic organizational capability that enables early identification of risks, thereby fostering resilience, a dynamic capability that allows firms to adapt and restructure in the face of disruptions. Survey data were collected from 189 enterprise managers and analyzed using structural equation modeling (SEM) to test the relationships among variables in the proposed model. The results show that supply chain visibility positively influences supply chain resilience but does not have a direct effect on supply chain performance; instead, it exerts an indirect impact through resilience. These findings emphasize the essential role of supply chain resilience in the relationship between visibility and performance. The study provides theoretical implications by adding empirical evidence on the mechanism through which visibility and resilience interact, and practical implications by suggesting that managers should invest in transparent information systems and develop resilience capabilities to optimize supply chain performance in a highly volatile business environment.

Keywords: *Supply chain visibility, supply chain resilience, supply chain performance, resource based view, dynamic capabilities theory.*

**Corresponding author:*

Email: tranthithanhnhnhan@qnu.edu.vn

Phân tích ngữ nghĩa của phương vị từ “ngoài”

Lưu Hón Vũ*

Trường Đại học Ngân hàng Thành phố Hồ Chí Minh, Việt Nam

Ngày nhận bài: 20/08/2025; Ngày sửa bài: 25/10/2025;

Ngày nhận đăng: 27/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Phương vị từ là những đơn vị ngôn ngữ biểu thị phương hướng và vị trí. Trong tiếng Việt, “ngoài” là một phương vị từ tiêu biểu, thường xuất hiện trong cấu trúc “ngoài X”. Nghiên cứu này được triển khai nhằm phân tích kết cấu ngữ nghĩa của phương vị từ “ngoài” trong cấu trúc “ngoài X” dưới góc độ ngôn ngữ học tri nhận, dựa trên cơ sở lý thuyết về ẩn dụ ý niệm và lược đồ hình ảnh. Nghiên cứu áp dụng phương pháp miêu tả kết hợp với phương pháp định lượng. Nguồn ngữ liệu khảo sát là tiểu thuyết *Mãi không nhắm mắt* (quy mô 264.400 chữ). Nghiên cứu phát hiện phương vị từ “ngoài” trong cấu trúc “ngoài X” có tần suất sử dụng tương đối thấp (0,617%), vừa có nghĩa không gian, vừa có nghĩa phi không gian. Ở nghĩa không gian, vật mốc của “ngoài” có thể được quy về bốn loại không gian: (1) không chiều (điểm); (2) một chiều (đường); (3) hai chiều (mặt); (4) ba chiều (khối). Ở nghĩa phi không gian, “ngoài” có bốn loại ẩn dụ: (1) phạm vi; (2) cơ quan tổ chức; (3) môi trường hoàn cảnh; (4) thời gian.

Từ khóa: Ngữ nghĩa, phương vị từ, ngoài, ngôn ngữ học tri nhận.

1. MỞ ĐẦU

Theo Đỗ Thanh [1], từ “ngoài” được giải thích với bốn ý nghĩa chính: (i) chỉ địa điểm; (ii) đứng trước danh từ để chỉ khoảng thời gian liền sau một mốc thời điểm hay thời lượng; (iii) đứng trước danh từ để chỉ phạm vi vượt ra ngoài một giới hạn; (iv) đứng trước danh từ để chỉ một phạm vi khác, loại trừ những gì đã được xác định. Tuy vậy, tác giả không xác định rõ “ngoài” thuộc từ loại nào.

Hoàng Trọng Phiến [2] xếp “ngoài” vào loại giới từ, với chức năng cơ bản là chỉ phương hướng hành động, lấy người nói làm điểm gốc và đối chiếu với vị trí hướng đến.

Theo Hoàng Phê [3], “ngoài” vừa có thể là danh từ vừa có thể là kết từ. Với tư cách là danh từ, “ngoài” được giải thích qua bảy nghĩa: (i) chỉ khu vực nằm ngoài một phạm vi xác định;

(ii) chỉ tập hợp vị trí thuộc phạm vi nào đó nhưng nằm ở bề mặt hay ranh giới, hướng ra phía xung quanh; (iii) chỉ vị trí phía trước so với phía sau, hoặc xa trung tâm so với gần trung tâm; (iv) chỉ vùng địa lý phía Bắc so với mốc định vị trong lãnh thổ Việt Nam; (v) chỉ khoảng thời gian ngay sau một mốc; (vi) chỉ phạm vi nằm ngoài một giới hạn nhất định; (vii) chỉ những phạm vi khác, loại trừ cái đã xác định. Khi được coi là kết từ, “ngoài” có nghĩa biểu thị vị trí sự kiện, hiện tượng hay hành động xảy ra ngoài phạm vi được lấy làm mốc.

Có thể thấy, các sách công cụ khác nhau có những hạn định khác nhau về nghĩa và từ loại của từ “ngoài”. Tuy nhiên, cho dù thuộc từ loại nào, từ “ngoài” đều có nghĩa không gian là biểu thị phương hướng và vị trí, đồng thời còn có các nghĩa phi không gian. Điều này cũng giống như

*Tác giả liên hệ chính.

Email: luuhonvu@gmail.com

các từ “trên, dưới, trước, sau, trong”. Vì vậy, chúng tôi cho rằng “ngoài” nói riêng, cũng như các từ chỉ hướng và vị trí nói chung, nên được gọi là phương vị từ – vừa thể hiện nghĩa không gian, vừa có thể đảm nhận nghĩa phi không gian. Dù các tài liệu trước đây đã giải thích khá chi tiết, nghiên cứu này tiếp cận hiện tượng trên từ góc độ ngôn ngữ học tri nhận, nhằm phân tích kết cấu ngữ nghĩa của “ngoài” trong cấu trúc “ngoài X”.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN

Nghiên cứu này được triển khai trên nền tảng của hai lý thuyết trong ngôn ngữ học tri nhận: ẩn dụ ý niệm (conceptual metaphor) và lược đồ hình ảnh (image schema).

2.1. Ẩn dụ ý niệm

Khái niệm ẩn dụ ý niệm được khởi nguồn từ công trình *Women, Fire, and Dangerous Things* của Lakoff và Johnson [4]. Lakoff [5] định nghĩa ẩn dụ là sự ánh xạ có hệ thống từ miền ý niệm cụ thể sang miền ý niệm trừu tượng; đây là một hiện tượng thuộc bình diện nhận thức hơn là chỉ dừng lại ở hình thức ngôn ngữ.

Lakoff và Johnson [4] phân loại các ẩn dụ thường quy về ba loại: ẩn dụ cấu trúc (structural metaphor), ẩn dụ phương vị (orientational metaphor) và ẩn dụ thực thể (ontological metaphor). Ẩn dụ cấu trúc là khi cấu trúc của một ý niệm được sử dụng để kiến tạo nên ý niệm khác, khiến các ý niệm có sự chồng lấn và tạo điều kiện cho từ ngữ có nhiều cách dùng. Ẩn dụ phương vị hình thành dựa trên sự quy chiếu các khái niệm không gian như trên - dưới, trong - ngoài, trước - sau, tâm - biên, sâu - cạn... Đây là những ý niệm cơ bản, phát sinh từ sự tương tác giữa con người với tự nhiên, được hình thành sớm và là nền tảng để con người dựa vào trong nhận thức. Nhờ đó, chúng cũng được dùng để biểu đạt các khái niệm trừu tượng như cảm xúc, sức khỏe, địa vị, số lượng... Cuối cùng, ẩn dụ thực thể là kiểu dùng các đối tượng hay thực thể cụ thể để nhận thức và diễn đạt kinh nghiệm trừu tượng như tư tưởng, cảm xúc, hoạt động tâm lý, sự kiện hay trạng thái.

2.2. Lược đồ hình ảnh

Khái niệm lược đồ hình ảnh được Lakoff & Johnson [4] giới thiệu trong khuôn khổ lý thuyết ẩn dụ ý niệm. Sau đó, thuật ngữ này được áp dụng rộng rãi trong nhiều lĩnh vực nghiên cứu khác nhau. Các học giả như Johnson [6], Lakoff [7], Gibbs và Colston [8], cũng như Mandler [9] đã đưa ra nhiều định nghĩa về lược đồ hình ảnh, với những cách biểu đạt khác nhau, song đều có điểm giống nhau về nội dung cốt lõi của lược đồ hình ảnh.

Hampe và Grady [10] đã chỉ ra, có nhiều loại lược đồ hình ảnh khác nhau. Trong đó, thường thấy nhất là lược đồ VẬT CHỨA (CONTAINER), lược đồ NGUỒN - ĐƯỜNG DẪN - ĐÍCH (SOURCE - PATH - GOAL), lược đồ LIÊN KẾT (LINK), lược đồ BỘ PHẬN - CHÍNH THỂ (PART - WHOLE), lược đồ TÂM - BIÊN (CENTER - PERIPHERY), lược đồ CÂN BẰNG (BALANCE), lược đồ TRONG - NGOÀI (IN - OUT), lược đồ TRƯỚC - SAU (FRONT - BACK), lược đồ TRÊN - DƯỚI (UP - DOWN) v.v.

3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU VÀ NGUỒN NGŨ LIỆU

Nghiên cứu này kết hợp phương pháp miêu tả với phương pháp định lượng. Cách tiếp cận định lượng được áp dụng để tính toán tần suất xuất hiện của phương vị từ, dựa trên thống kê số lượng và tỷ lệ phần trăm giữa các trường hợp mang nghĩa không gian và phi không gian.

Nguồn dữ liệu khảo sát là tiểu thuyết *Mãi không nhắm mắt* [11], có quy mô khoảng 246.400 chữ. Chúng tôi sử dụng công cụ AntConc để trích xuất các trường hợp sử dụng phương vị từ “ngoài”.

4. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN

4.1. Kết cấu ngữ nghĩa của phương vị từ “ngoài”

Trong ngữ liệu khảo sát, xuất hiện 315 trường hợp có chứa từ “ngoài”. Sau khi loại bỏ những phương vị từ ghép như “bên ngoài”, các cụm đã cố định như “ngoài ra”, “ngoài lề”, “ngoài mặt”, “ngoài miệng”, hoặc những đơn vị đã được từ vựng hóa như “trong ngoài”, “bề ngoài”, kết quả

còn lại 152 trường hợp sử dụng “ngoài” với tư cách phương vị từ, chiếm 48,3% tổng số. Tần suất xuất hiện được xác định ở mức 0,617%.

Dựa trên đặc tính ngữ nghĩa, từ “ngoài” được phân thành hai loại chính: nghĩa không gian và nghĩa phi không gian. Nghĩa phi không gian hình thành từ sự ánh xạ giữa miền ý niệm không gian sang miền phi không gian trong quá trình sử dụng ngôn ngữ. Phân bố chi tiết hai nhóm nghĩa này được thể hiện ở bảng 1.

Bảng 1. Kết cấu nghĩa của “ngoài”.

Loại nghĩa	Số lượng	Tỉ lệ
Nghĩa không gian	62	40,8%
Nghĩa phi không gian	90	59,2%
Tổng cộng	152	100%

Kết quả ở bảng 1 cho thấy trong kết cấu ngữ nghĩa của “ngoài”, các trường hợp mang nghĩa không gian chiếm 40,8%, trong khi nghĩa phi không gian đạt 59,2%. Như vậy, tần suất dùng “ngoài” với nghĩa phi không gian cao hơn khoảng 1,4 lần so với nghĩa không gian. Tuy nhiên, mức chênh lệch này không quá lớn, phản ánh sự phân bố khá cân bằng giữa hai loại nghĩa.

4.2. Nghĩa không gian của “ngoài”

Dựa vào đặc điểm loại không gian của vật mốc, vật mốc có thể chia thành bốn loại là không chiều (điểm), một chiều (đường), hai chiều (mặt) và ba chiều (khối). Nghĩa không gian của phương vị từ “ngoài” cũng vì thế có thể chia làm bốn loại: Một là vật mốc là loại không gian không chiều; Hai là vật mốc là loại không gian một chiều; Ba là vật mốc là loại không gian hai chiều; Bốn là vật mốc là loại không gian ba chiều. Số lượng và tỉ lệ nghĩa không gian của phương vị từ “ngoài” theo loại vật mốc được trình bày trong bảng 2.

Bảng 2. Phân bố nghĩa không gian của “ngoài”.

Loại không gian	Số lượng	Tỉ lệ
Không gian không chiều	4	6,4%
Không gian một chiều	15	24,2%
Không gian hai chiều	38	61,3%
Không gian ba chiều	5	8,1%
Tổng cộng	62	100%

Từ kết quả ở bảng 2 có thể thấy, vật mốc của “ngoài” có loại không gian: không chiều, một chiều, hai chiều và ba chiều. Trong đó, được sử dụng nhiều nhất là vật mốc có không gian hai chiều (61,3%), kế đến lần lượt là vật mốc có không gian một chiều (24,2%), vật mốc có không gian ba chiều (8,1%), sau cùng ít được sử dụng nhất là vật mốc có không gian không chiều (6,4%). Qua đó cho thấy, khi biểu thị nghĩa không gian, vật mốc của “ngoài” chủ yếu là loại không gian hai chiều.

4.2.1. Vật mốc có không gian không chiều

Trong ngữ liệu khảo sát, có 4 trường hợp mà vật mốc của phương vị từ “ngoài” là loại không gian không chiều, đều là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại. Tần số sử dụng phân bố như sau: ấy (1 trường hợp), chỗ (1 trường hợp), kia (2 trường hợp). Ví dụ:

(1) Đề anh ra ngủ **ngoài** ấy!

(2) Lúc chuẩn bị ra về, Khánh Xuân gọi cô chuyên viên Cục thuế ra **ngoài** chỗ vắng.

(3) Em không muốn cãi nhau với anh, chỉ muốn hẹn anh ra **ngoài** kia nói chuyện.

Trong các ví dụ từ (1) đến (3), “ngoài ấy”, “ngoài chỗ vắng”, “ngoài kia” không biểu thị một nơi ở phía ngoài của “ấy”, “chỗ vắng”, “kia”, mà biểu thị vị trí mà sự vật nói đến tồn tại ở ngay “ấy”, “chỗ vắng”, “kia”. Ở ví dụ (2), có thể lược bỏ phương vị từ “ngoài”. Ở ví dụ (1) và (3), có thể thay phương vị từ “ngoài” bằng từ “chỗ”.

4.2.2. Vật mốc có không gian một chiều

Trong ngữ liệu khảo sát, có 15 trường hợp mà vật mốc của phương vị từ “ngoài” là loại không gian một chiều, có thể quy về hai loại: Một là vật mốc như đường ranh giới, được hiểu là có sự phân chia một khu vực thành hai phần, có 4 trường hợp (chiếm tỉ lệ 26,7%); Hai là vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại, có 11 trường hợp (chiếm tỉ lệ 73,3%).

Vật mốc như một đường ranh giới. Tần số sử dụng phân bố như sau: bắc (1 trường hợp),

tầm mắt (1 trường hợp), vườn (1 trường hợp), xe (1 trường hợp). Ví dụ:

(4) Chỉ dựa vào sự cung cấp của các phạm nhân cũng đã thấy đường dây của hắn rải khắp Bắc Kinh, Thiên Tân, khu Đông Bắc và đến tận Quảng Đông, có thể nói là khắp trong nam **ngoài bắc**, bên ngoài và bên trong Vạn Lý trường thành.

(5) Chiếc hồ không còn nhỏ và tù túng như ngày trước mà biến thành mệnh môn bát ngát, ngút ngàn vượt ra **ngoài tầm mắt** của anh.

(6) Tất cả đều đã trở lại bình thường, trong nhà **ngoài vườn** đều yên tĩnh như mọi ngày, mọi người hình như đều đã tản mác về các gian xưởng.

(7) Thân hình của gã đại hán nửa trong xe nửa **ngoài xe**, đổ ụp xuống.

Vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại. Tần số sử dụng phân bố như sau: đường (4 trường hợp), hành lang (2 trường hợp), phố (5 trường hợp). Ví dụ:

(8) Sau bữa cơm, Tiêu Đồng rời khỏi khách sạn, lang thang **ngoài đường** để cho từng cơn gió lạnh tạt vào mặt mình.

(9) Muốn thế thì cứ ra **ngoài hành lang** mà ngủ, em không cần đâu!

(10) Ông còn nói, bánh sủi cảo bán **ngoài phố** không còn mùi vị truyền thống nữa.

Trong các ví dụ từ (8) đến (10), “ngoài đường”, “ngoài hành lang”, “ngoài phố” không biểu thị một nơi ở phía ngoài của “đường”, “hành lang”, “phố”, mà biểu thị vị trí mà sự vật nói đến tồn tại “đường”, “hành lang”, “phố”. Ở ví dụ (9), có thể lược bỏ phương vị từ “ngoài”. Ở ví dụ (8) và (10), có thể thay “ngoài” bằng “trên”.

4.2.3. *Vật mốc có không gian hai chiều*

Trong ngữ liệu khảo sát, có 38 trường hợp mà vật mốc của phương vị từ “ngoài” là loại không gian hai chiều, có thể quy về hai loại: Một là bên ngoài vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại, có 26 trường hợp (chiếm tỉ lệ 68,4%); Hai là vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại, có 12 trường hợp (chiếm tỉ lệ 32,6%).

Bên ngoài vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại. Tần số sử dụng phân bố cụ thể như sau: cổng (13 trường hợp), cửa (10 trường hợp), cửa sổ (2 trường hợp), ga (1 trường hợp). Ví dụ:

(11) Không còn thấy bóng dáng Đỗ Trường Phát và mọi người **ngoài cổng** nữa.

(12) Những người đưa Tân Dân đến bệnh viện vẫn còn đứng ở **ngoài cửa** phòng cấp cứu.

(13) Khánh Xuân im lặng, ánh mắt nhìn mông lung ra **ngoài cửa sổ**.

(14) Ý định của Khánh Xuân là lên cầu, đứng trên cao nhìn xuống để quan sát cho dễ, đồng thời cô cũng nghĩ ngờ là Âu Dương Thiên sẽ đi theo lối này mà ra **ngoài ga**.

Vật mốc là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại. Tần số sử dụng phân bố như sau: cổng (2 trường hợp), sân (4 trường hợp), sân cỏ (1 trường hợp), sân vận động (2 trường hợp), vỉa hè (1 trường hợp), vườn (2 trường hợp). Ví dụ:

(15) Tấm biển **ngoài cổng** có ghi “Xưởng chế biến hóa chất nông nghiệp thôn Tân Điền”.

(16) Tất cả đều ngơ ngác khi bị cảnh sát vũ trang lôi ra khỏi phòng, dẫn ra **ngoài sân**.

(17) Anh trông thấy Lư Lâm Đông đang đứng **ngoài sân cỏ** không giấu được vẻ tự hào và mãn nguyện trao đổi gì đó với huấn luyện viên.

(18) Có một cô gái muốn tìm anh, đang hỏi thăm các sinh viên đang đá bóng **ngoài sân vận động**.

(19) Có thể lái một chiếc BMW như vậy rõ ràng không phải là một cô bán hàng lẻ **ngoài vỉa hè** đâu!

(20) Bốn ngày sau Tiêu Đồng bò dậy khỏi giường, vật vèo lê tấm thân ra **ngoài vườn**, ngồi dưới nắng.

Trong các ví dụ từ (15) đến (20), “ngoài cổng”, “ngoài sân”, “ngoài sân cỏ”, “ngoài sân vận động”, “ngoài vỉa hè”, “ngoài vườn” không biểu thị một nơi ở phía ngoài của “cổng”, “sân”, “sân cỏ”, “sân vận động”, “vỉa hè”, “vườn”, mà biểu thị vị trí mà sự vật nói đến tồn tại ở ngay

“công”, “sân”, “sân cỏ”, “sân vận động”, “vía hè”, “vườn”. Ở ví dụ (16) và (20), có thể lược bỏ phương vị từ “ngoài”. Trong ví dụ (15) và (19), có thể thay phương vị từ “ngoài” bằng phương vị từ “trên”. Ở ví dụ (17) và (18), có thể thay “ngoài” bằng “trên” hoặc “trong”.

4.2.4. *Vật mốc là không gian ba chiều*

Trong ngữ liệu khảo sát có 5 trường hợp mà vật mốc của phương vị từ “ngoài” là loại không gian ba chiều, đều là vị trí mà sự vật nói đến tồn tại. Tần số sử dụng phân bố cụ thể như sau: phòng khách (5 trường hợp). Ví dụ:

(21) Khánh Xuân và bố ngồi tiếp anh ngoài phòng khách, ở đó đã sắp sẵn bàn ăn.

Trong ví dụ (21), “ngoài phòng khách” không biểu thị một nơi ở phía ngoài của “phòng khách”, mà biểu thị vị trí mà sự vật nói đến tồn tại ở ngay “phòng khách”. Ở ví dụ này, có thể thay “ngoài” bằng từ “ở”.

4.3. Nghĩa phi không gian của “ngoài”

Phương vị từ “ngoài” có nghĩa phi không gian không đa dạng. Các trường hợp sử dụng “ngoài” với nghĩa phi không gian, có thể quy về bốn loại sau: Một là phạm vi; Hai là cơ quan tổ chức; Ba là môi trường hoàn cảnh; Bốn là thời gian. Số lượng và tỉ lệ các loại nghĩa phi không gian của “ngoài” như bảng 3.

Bảng 3. Phân bố nghĩa phi không gian của “ngoài”.

Loại nghĩa phi không gian	Số lượng	Tỉ lệ
Phạm vi	82	91,1%
Cơ quan tổ chức	1	1,1%
Môi trường hoàn cảnh	5	5,6%
Thời gian	2	2,2%
Tổng cộng	90	100%

Từ kết quả ở bảng 3 có thể thấy, “ngoài” thường sử dụng nhất với nghĩa phi không gian là phạm vi (91,1%), kế đến lần lượt là môi trường hoàn cảnh (5,6%), thời gian (2,2%), sau cùng nghĩa phi không gian ít sử dụng nhất là cơ quan tổ chức (1,1%).

4.3.1. *Phạm vi*

Trong ngữ liệu khảo sát có 82 trường hợp “ngoài” được dùng với nghĩa phi không gian là phạm vi, có thể quy về hai loại: Một là không sử dụng cấu trúc “ngoài.....ra”, có 57 trường hợp (chiếm tỉ lệ 69,5%); Hai là sử dụng cấu trúc “ngoài.....ra”, có 25 trường hợp (chiếm tỉ lệ 30,5%).

Không sử dụng cấu trúc “ngoài.....ra”. Tần số sử dụng phân bố như sau: anh (1 trường hợp), ánh sáng (1 trường hợp), cuốn sổ (1 trường hợp), dự đoán (3 trường hợp), dự kiến (1 trường hợp), dự liệu (1 trường hợp), dự tính (8 trường hợp), dự tưởng (1 trường hợp), kế hoạch (1 trường hợp), mục đích (1 trường hợp), quy định (1 trường hợp), quy luật (1 trường hợp), suy nghĩ (3 trường hợp), Tiêu Đồng (1 trường hợp), tính toán (1 trường hợp), tưởng tượng (10 trường hợp), việc (9 trường hợp), vòng (1 trường hợp), ý muốn (5 trường hợp), “số lượng + danh từ” (6 trường hợp). Ví dụ:

(22) Không ngoài dự đoán của cô, Âu Dương Thiên đã đi theo.

(23) Sẽ có rất nhiều chuyện ngoài dự tính của chúng ta phát sinh.

(24) Cuộc vây ráp ở sân ga tuy diễn ra ngoài kế hoạch nhưng kết quả cũng rất mỹ mãn.

(25) Khánh Xuân không biết là mình đứng ở địa vị xã giao thông thường hay là nó đã vượt ra ngoài những quy định trong quan hệ đồng nghiệp.

(26) Cai thuốc rồi hút lại chiếm tỷ lệ 99%, cậu ta cũng không nằm ngoài cái quy luật khắc nghiệt đó.

(27) Câu trả lời này càng ngoài suy nghĩ của Xuân Cường.

(28) Câu nói của Tiêu Đồng dường như nằm ngoài tưởng tượng của cô cảnh sát nên cô kêu lên tỏ vẻ không tin.

(29) Ngoài việc đi ăn cơm, cho đến bây giờ vẫn chưa phát hiện hấn rời khỏi phòng.

(30) Nếu có những gì diễn ra ngoài ý muốn cũng không sa vào tay của họ.

(31) Cô biết, ở đây không có ai cả **ngoài hai người**.

Sử dụng cấu trúc “ngoài.....ra”. Ví dụ:

(32) **Ngoài ba người ra** còn có năm sáu trinh sát viên của công an thành phố Lạc Dương.

(33) Đây, **ngoài chuyên công việc ra**, chúng ta có thể nói chuyện khác được không?

(34) **Ngoài một nụ cười ra** thì gương mặt ấy không còn biểu lộ bất kỳ một thái độ nào khác.

(35) **Ngoài người yêu hiện tại ra**, anh không được yêu cô nào khác nữa.

4.3.2. Cơ quan tổ chức

Trong ngữ liệu khảo sát có 1 trường hợp “ngoài” được dùng với nghĩa phi không gian là cơ quan tổ chức. Tần số sử dụng phân bố như sau: khoa (1 trường hợp). Ví dụ:

(36) Khi dắt chiếc xe đạp leo núi ra khỏi nhà xe, một sinh viên **ngoài khoa** chạy đến.

4.3.3. Môi trường hoàn cảnh

Trong ngữ liệu khảo sát, có 5 trường hợp “ngoài” được dùng với nghĩa phi không gian là môi trường hoàn cảnh. Tần số sử dụng phân bố như sau: cuộc đời (1 trường hợp), xã hội (4 trường hợp). Ví dụ:

(37) Nói cách khác, nó chỉ còn là bộ hài cốt của cái đẹp thực tế ở **ngoài cuộc đời**.

(38) Cách quản lý kiểu người như Tiêu Đồng hoàn toàn không giống với những tai mắt **ngoài xã hội** của chúng ta.

Trong ví dụ (57) và (58), “ngoài cuộc đời”, “ngoài xã hội” không biểu thị bên ngoài “cuộc đời”, “xã hội”, mà biểu thị sự vật nói đến tồn tại ở trong “cuộc đời”, “xã hội”. Ở hai ví dụ này, phương vị từ “ngoài” có thể thay bằng phương vị từ “trong”.

4.3.4. Thời gian

Trong ngữ liệu khảo sát, có 2 trường hợp “ngoài” được dùng với nghĩa phi không gian là thời gian. Ví dụ:

(39) Lão Hoàng đã **ngoài bốn mươi tuổi**, có thể lời của lão chưa hẳn là chí lý nhưng rõ ràng là đầy kinh nghiệm.

(40) Ý định gắn chặt cuộc đời mình vào một chàng trai mới **ngoài hai mươi** của cô tuy có phong vị lãng mạn thật nhưng lại là một chuyện quá sức phiến toái.

5. KẾT LUẬN

Nghiên cứu này đã tiến hành phân tích ngữ nghĩa của phương vị từ “ngoài” trong cấu trúc “ngoài X” dưới góc nhìn ngôn ngữ học tri nhận, dựa trên cơ sở lí thuyết về ẩn dụ ý niệm và lược đồ hình ảnh. Với phương pháp miêu tả kết hợp định lượng, trên ngữ liệu quy mô 264.400 chữ từ tiểu thuyết *Mãi không nhắm mắt*, nghiên cứu phát hiện “ngoài” có tần suất xuất hiện tương đối thấp (0,617%), mang cả hai nghĩa: không gian và phi không gian. Trong đó, nghĩa phi không gian chiếm 59,2%, cao hơn so với nghĩa không gian 40,8%, phản ánh sự ánh xạ từ miền ý niệm không gian sang miền phi không gian trong sử dụng ngôn ngữ. Xét ở nghĩa không gian, vật mốc của “ngoài” có thể thuộc không gian không chiều, một chiều, hai chiều hoặc ba chiều, trong đó loại hai chiều chiếm tỉ lệ lớn nhất (61,3%). Ở bình diện phi không gian, “ngoài” thể hiện bốn hướng ẩn dụ: phạm vi, cơ quan tổ chức, môi trường hoàn cảnh và thời gian; trong đó phạm vi chiếm ưu thế (91,1%).

Nghiên cứu này có ý nghĩa quan trọng trong việc làm rõ kết cấu ngữ nghĩa của “ngoài” thông qua lăng kính tri nhận. Việc phát hiện ra rằng nghĩa phi không gian chiếm ưu thế (59,2%) và tập trung mạnh vào ẩn dụ phạm vi (91,1%) củng cố lí thuyết về ẩn dụ ý niệm và lược đồ hình ảnh, cho thấy các khái niệm không gian như trong - ngoài được sử dụng một cách có hệ thống để kiến tạo và biểu đạt các ý niệm trừu tượng như giới hạn hay phạm vi. Bằng cách sử dụng khung lý thuyết của ngôn ngữ học tri nhận, nghiên cứu đã cung cấp một phân tích rõ ràng và hệ thống về một từ đã từng bị các tài liệu từ điển xếp loại và giải thích khác nhau (danh từ, giới từ, kết từ). Những phát hiện này không chỉ làm rõ

ngữ nghĩa đa dạng của “ngoài” mà còn góp phần vào việc hiểu sâu sắc hơn về ngữ nghĩa của các phương vị từ nói chung trong tiếng Việt.

Dựa trên những phát hiện và phân tích trong bài viết này, các hướng nghiên cứu tiếp theo có thể tập trung vào việc mở rộng ngữ liệu và so sánh với các phương vị từ khác. Cụ thể, nghiên cứu hiện tại chỉ được thực hiện trên nguồn ngữ liệu là tiểu thuyết *Mãi không nhắm mắt*, vì vậy, việc mở rộng ngữ liệu khảo sát sang các thể loại văn bản hoặc bối cảnh giao tiếp khác là cần thiết để xác nhận tính phổ quát của các kết quả định lượng. Bên cạnh đó, bài viết đã khẳng định “ngoài” là một phương vị từ, tương tự như các từ chỉ hướng và vị trí khác như “trên, dưới, trước, sau, trong”, điều này mở ra khả năng cho các nghiên cứu so sánh ngữ nghĩa tri nhận giữa các phương vị từ này. Cuối cùng, do các sách công cụ khác nhau có những hạn định khác nhau về nghĩa và từ loại của từ “ngoài” (danh từ, giới từ, kết từ), các nghiên cứu sau có thể tiếp tục điều tra vai trò từ vựng và cú pháp của “ngoài” để đề xuất một cách phân loại toàn diện hơn dựa trên chức năng ngữ nghĩa tri nhận của từ này.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẤN LỢI ÍCH

Tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1] Đ. Thanh, *Từ điển Từ công cụ tiếng Việt*. Hà Nội: Nxb Giáo dục, 2007.

- [2] H. T. Phiến, *Từ điển giải thích hư từ tiếng Việt*. Hà Nội: Nxb Tri thức, 2008.
- [3] H. Phê, *Từ điển tiếng Việt*. Đà Nẵng: Nxb Đà Nẵng, 2020.
- [4] G. Lakoff and M. Johnson, *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
- [5] G. Lakoff, “The contemporary theory of metaphor,” in *Metaphor and Thought*, A. Ortony, Ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- [6] M. Johnson, *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination and reason*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
- [7] G. Lakoff, *Women, fire, and dangerous things*. Chicago: The University of Chicago Press, 1987.
- [8] R. W. Gibbs and H. L. Colston, “The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations,” *Cognitive Linguistics*, vol. 6, no. 4, pp. 347-378, 1995.
- [9] J. M. Mandler, *The foundations of mind: Origins of conceptual thought*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- [10] B. Hampe and J. E. Grady, Eds., *From perception to meaning: Image schema in cognitive linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2005.
- [11] Hải Nham, *Mãi không nhắm mắt*. TP. Hồ Chí Minh: Nxb Văn hóa Sài Gòn, 2009.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

A semantic analysis of the locative word “ngoài”

Luu Hon Vu*

Ho Chi Minh University of Banking, Vietnam

Received: 20/08/2025; Revised: 25/10/2025;

Accepted: 27/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

A locative word is a word that denotes direction and location. The word “ngoài” (outside) is one of the Vietnamese locative words, typically occurring in the structure “ngoài X”. This study aims to analyze the semantic structure of the spatial term ngoài (“outside”) in the construction “ngoài X” from the perspective of cognitive linguistics, based on the theoretical frameworks of conceptual metaphor and image schema. The research employs a combination of descriptive and quantitative methods. The linguistic data are drawn from the novel *Mãi không nhắm mắt* (comprising 264,400 characters). This study finds that the locative word “ngoài” in the structure “ngoài X” has a relatively low frequency of use (0.617‰) and conveys both spatial and non-spatial meanings. In its spatial meaning, the reference object of this locative word may belong to four types of space: zero-dimensional space, one-dimensional space, two-dimensional space, and three-dimensional space. In its non-spatial meaning, the locative word “ngoài” exhibits four types of metaphorical extensions: (1) domain; (2) organization or institution; (3) environment or circumstance; and (4) time.

Keywords: *Semantic, locative word, outside, cognitive linguistics.*

*Corresponding author.

Email: luuhonvu@gmail.com

Ứng dụng GeoGebra trong giáo dục Toán: Trường hợp khái niệm Tích phân lớp 12

Hồ Thị Minh Phương*, Ngô Anh Thư, Huỳnh Trí Bình

Khoa Sư phạm, Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 01/06/2025; Ngày sửa bài: 14/10/2025;

Ngày nhận đăng: 31/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Bài báo trình bày nghiên cứu về việc ứng dụng phần mềm GeoGebra trong giáo dục Toán học, tập trung vào nội dung tích phân xác định trong chương trình Toán lớp 12. Dựa trên lý thuyết tích phân và định hướng kiến tạo, nhóm tác giả đề xuất cách sử dụng GeoGebra để thiết kế các hoạt động học tập như khởi động và hình thành kiến thức, nhằm hỗ trợ học sinh tiếp cận khái niệm tích phân một cách trực quan và logic. Bài viết cung cấp các minh họa cụ thể về việc sử dụng GeoGebra trong dạy học, từ đó mở ra hướng tiếp cận mới trong tổ chức hoạt động học tập Toán, đồng thời gợi ý tiềm năng mở rộng ứng dụng phần mềm này vào các chủ đề toán học khác trong giáo dục phổ thông.

Từ khóa: Giáo dục Toán, GeoGebra, định nghĩa tích phân.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trong xu thế giáo dục toán (GDT) ngày nay, việc dạy học (DH) môn Toán không chỉ nhằm cung cấp kiến thức mà còn chú trọng thúc đẩy tư duy logic, khả năng phát hiện vấn đề (PHVD) và vận dụng kỹ năng, kiến thức vào thực tế. Công nghệ, với chức năng là một phương tiện hỗ trợ hiệu quả, đang đóng vai trò thúc đẩy quá trình đổi mới phương pháp giảng dạy (PPGD). Theo Abedi [1], việc sử dụng công nghệ một cách kiến tạo không chỉ đơn thuần dừng lại ở việc tạo thuận lợi cho quá trình truyền đạt thông tin một chiều, mà còn đóng vai trò sống còn trong việc thúc đẩy học tập sâu. Khi được tích hợp một cách có chủ đích, công nghệ sẽ trở thành công cụ khuếch đại nhận thức, giúp học sinh thoát khỏi sự thụ động để trực tiếp tham gia vào quá trình kiến tạo tri thức. Từ đó, người học có thể phát triển mạnh mẽ tư duy bậc cao, kỹ năng hợp tác và năng lực

giải quyết vấn đề [1]. Hơn nữa, dựa trên cơ sở nền tảng này, HS có thể tự xây dựng tri thức mới, phát triển năng lực (PTNL) sử dụng phương tiện và công cụ học toán, một năng lực không thể thiếu để đổi mới nền giáo dục toán ngày nay [2].

GeoGebra là một phần mềm có tính mở, tích hợp các lĩnh vực như hình học, đại số và giải tích, mang đến sự trực quan, dễ sử dụng cho người dùng. Bởi sự hiệu quả và tính linh hoạt trong hỗ trợ DH, GeoGebra ngày càng được GV sử dụng rộng rãi để đổi mới PPGD môn Toán. Theo nghiên cứu của Tamam và Dasari [3], sức mạnh cốt lõi của GeoGebra nằm ở khả năng kết nối linh hoạt giữa các biểu diễn hình học, đại số và giải tích trên cùng một giao diện. Việc sử dụng GeoGebra trong giảng dạy toán không chỉ giúp trực quan hóa các khái niệm trừu tượng, mà còn tạo ra môi trường tương tác để học sinh tự do thao tác, khám phá và kiểm chứng các giả thuyết

*Tác giả liên hệ chính.

Email: htmphuong@qnu.edu.vn

toán học [3], giúp tăng cường khả năng tư duy trực quan, tạo cơ hội cho học sinh khám phá và tương tác với các đối tượng toán học một cách linh hoạt [4], thuận tiện thực hiện các phép tính, dễ dàng hình dung các khái niệm trừu tượng và áp dụng kiến thức để giải bài toán một cách hiệu quả [5].

Tích phân là một nội dung trọng tâm trong chương trình toán lớp 12. Việc giúp HS tiếp cận khái niệm tích phân thông qua mối liên quan giữa giới hạn và diện tích (DT) hình phẳng thường không dễ dàng, bởi đây là kiến thức mang tính trừu tượng và khó biểu diễn trực quan. Cách tiếp cận truyền thống trong DH Toán, vốn đơn thuần chỉ đưa ra công thức và định nghĩa một cách khô khan đang dần trở nên không đáp ứng được nhu cầu về việc học đa dạng như ngày nay. Do đó, việc sử dụng công cụ trực quan để minh họa, giúp HS dễ dàng quan sát, khám phá và tiếp cận các định nghĩa toán học một cách rõ ràng hơn là thật sự cần thiết.

Dựa trên những cơ sở đã trình bày, bài viết này tập trung vào hai mục tiêu chính:

(1) Làm rõ vai trò của phần mềm GeoGebra trong GDT, với trọng tâm là đổi mới PPGD theo hướng trực quan hóa và khơi gợi tư duy sáng tạo cho HS;

(2) Minh họa cách ứng dụng GeoGebra vào việc thiết kế hoạt động DH khái niệm tích phân thuộc chương trình Toán lớp 12, nhằm nâng cao khả năng tiếp thu kiến thức và tạo động lực học tập tích cực cho HS.

2. NỘI DUNG

2.1. Vai trò của GeoGebra trong giáo dục Toán

Tham khảo Nghị quyết số 29-NQ/TW về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục (GD) và đào tạo, cùng Quyết định số 1705/QĐ-TTg phê duyệt Chiến lược phát triển GD giai đoạn 2021 – 2030, tầm nhìn đến năm 2045, cũng như các báo cáo quốc tế của OECD và UNESCO trong [6], [7] khẳng định rằng GDT ngày nay hướng đến việc dạy học lấy HS làm trung tâm, cần xây dựng và PTNL cá nhân một cách toàn diện, đề cao vai

trò của tư duy phản biện, khả năng phát hiện và giải quyết (GQ) vấn đề, người học có khả năng thích ứng linh hoạt với mọi thay đổi, ứng dụng được công nghệ và tính cá nhân hóa trong học tập. GDT ngày nay cần chuẩn bị cho người học có đủ kỹ năng thiết yếu để thích ứng và đóng góp tích cực trong thế giới không ngừng thay đổi của thế kỷ 21 [7]. Điều này đồng nghĩa với việc DH không phải là truyền đạt kiến thức một chiều, mà cần tạo ra một môi trường học nơi HS được khuyến khích khám phá, chủ động tìm tòi, suy nghĩ sáng tạo và áp dụng kiến thức vào GQ các tình huống thực tế.

Cùng với bối cảnh đó, toán học không còn đơn thuần là môn học về tính toán hay chứng minh hình thức, mà là phương tiện thiết yếu để PTNL mô hình hóa, khả năng diễn đạt ý tưởng và tư duy logic, nhất là khả năng ứng dụng kiến thức vào GQ các tình huống thực tiễn. Hơn nữa, Toán học còn đóng vai trò cốt lõi cho sự phát triển của nhiều lĩnh vực quan trọng như kỹ thuật và tài chính, trí tuệ nhân tạo,...

Một đặc trưng nổi bật của GDT ngày nay là khai thác và đưa công nghệ số vào môi trường học và giảng dạy, nhằm tăng cường tính trực quan, tương tác và hiệu quả. Trong số các công cụ hỗ trợ, GeoGebra nổi lên như một phần mềm đa năng, mã nguồn mở, kết hợp hình học, đại số, bảng tính và đồ thị. Nhờ khả năng mô phỏng động, GeoGebra giúp trực quan hóa các khái niệm toán học - một môn học khó tiếp cận bởi tính trừu tượng; hỗ trợ bài giảng toán học một cách sinh động, dễ hiểu, đồng thời giúp HS nâng cao kỹ năng phân tích, quan sát và khái quát hóa.

Việc ứng dụng phần mềm GeoGebra vào quá trình giảng dạy môn Toán không chỉ góp phần đổi mới cách thức truyền đạt kiến thức của GV mà còn khơi gợi sự hứng thú, sáng tạo, chủ động tìm hiểu của HS, góp phần hiện thực hóa mục tiêu đổi mới giáo dục. HS được tạo điều kiện trực tiếp khám phá các yếu tố hình học và đại số, kiểm nghiệm giả thuyết, theo dõi sự biến đổi tức thời của đối tượng, từ đó hình thành và PTNL suy luận quy nạp, diễn giải và tư duy có hệ thống. Đồng thời, GeoGebra còn giúp tạo ra

các tình huống học tập phong phú và linh hoạt, phù hợp nhiều trình độ và cách tiếp cận khác nhau của mỗi HS.

Tóm lại, GeoGebra không chỉ là phần mềm hỗ trợ kỹ thuật số, mà còn là một phương tiện tư duy và PPGD hiện đại, góp phần cải tiến cách thức tổ chức các HĐ học tập môn Toán, phát triển phẩm chất và năng lực (NL) người học, tăng cường khả năng trực quan hóa kiến thức và cải thiện chất lượng DH trong bối cảnh GD toàn cầu cùng chuyển đổi số.

2.2. Cách sử dụng GeoGebra trong dạy học nội dung tích phân

Trong DH tích phân, có thể sử dụng GeoGebra để:

+ **Vẽ đồ thị của hàm số và tô màu diện tích miền giới hạn bởi các đường cong:** HS có thể dễ dàng nhập hàm số và quan sát đồ thị xuất hiện trên màn hình; Sử dụng thêm công cụ xác định và tô màu miền đa giác, công cụ tính DT miền đa giác để tính DT của các hình phẳng.

Ví dụ 1. Cho ba hàm số

$$f(x) = x^2 + 2x - 3; \quad g(x) = x + 3; \quad h(x) = -x - \frac{2}{3}.$$

a) Vẽ đồ thị ba hàm số $f(x)$, $g(x)$, $h(x)$ và xác định tọa độ các giao điểm của đồ thị các hàm số $f(x)$ và $g(x)$, $f(x)$ và $h(x)$.

b) Tính diện tích của đa giác được tạo thành bởi các giao điểm trên (làm tròn kết quả đến hàng phần trăm).

Các bước vẽ đồ thị và kiểm tra kết quả bằng GeoGebra như sau:

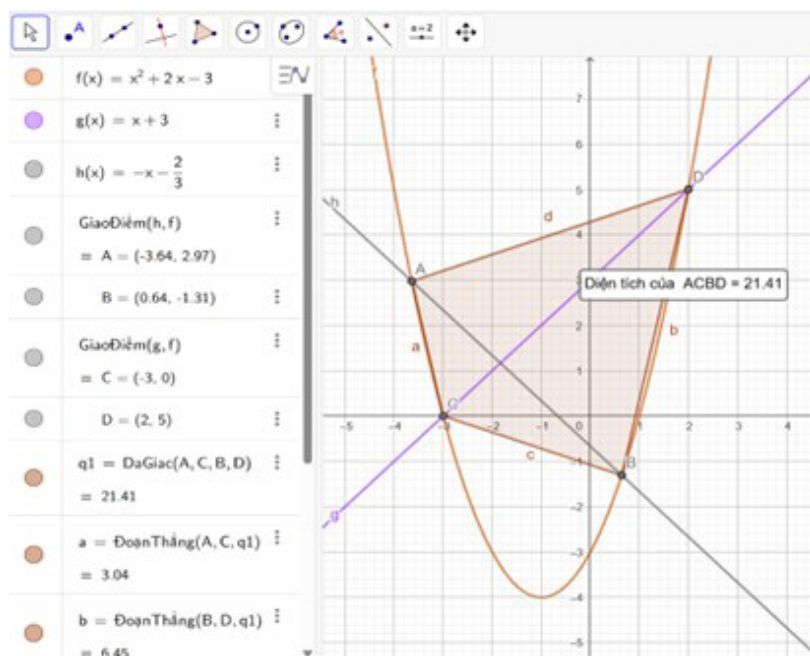
Bước 1. Nhập lần lượt các hàm $x^2 + 2x - 3$, $x + 3$ và $-x - \frac{2}{3}$ vào thanh nhập lệnh , ta được đồ thị các hàm số $f(x)$, $g(x)$ và $h(x)$ xuất hiện trên màn hình.

Bước 2. Chọn => Chọn

 Giao điểm của 2 đối tượng => Nháy chuột vào các cặp đồ thị muốn tìm giao điểm, ta được giao điểm của đồ thị hàm số $f(x)$ và $h(x)$ là $A(-3,64; 2,97)$ và $B(0,64; -1,31)$; giao điểm của đồ thị hàm số $g(x)$ và $f(x)$ là $C(-3;0)$ và $D(2;5)$.

Bước 3. Chọn => Chọn Đa giác => Nháy chuột lần lượt vào các giao điểm để tạo đa giác $ACBD$.

Bước 4. Chọn => Chọn Diện tích
=> Nháy chuột vào đa giác vừa tạo ta được diện tích đa giác $ACBD$ xấp xỉ khoảng 21.41.

Hình 1. Minh họa Ví dụ 1 trên GeoGebra ở chế độ Graphing.

+ **Sử dụng thanh trượt (Slider):** Điều chỉnh tham số và tạo hiệu ứng động bằng cách điều chỉnh các giá trị a, b để HS theo dõi sự thay đổi của DT theo từng đoạn. Hoặc:

+ **Tính giá trị tích phân:** Phần mềm hỗ trợ tính tự động và so sánh với kết quả HS tính tay.

Ví dụ 2. Giả sử $f(x) = x^3 - 2x + 2$ là một hàm số không âm, liên tục trên $[1; 4]$. Hãy tính DT phần hình thang cong giới hạn bởi đồ thị hàm số $f(x)$, trục Ox và hai đường thẳng $x = a, x = b$ trong mỗi trường hợp dưới đây:

a) $a = -1$ và $b = 1$; b) $a = -0,4$ và $b = 2,2$

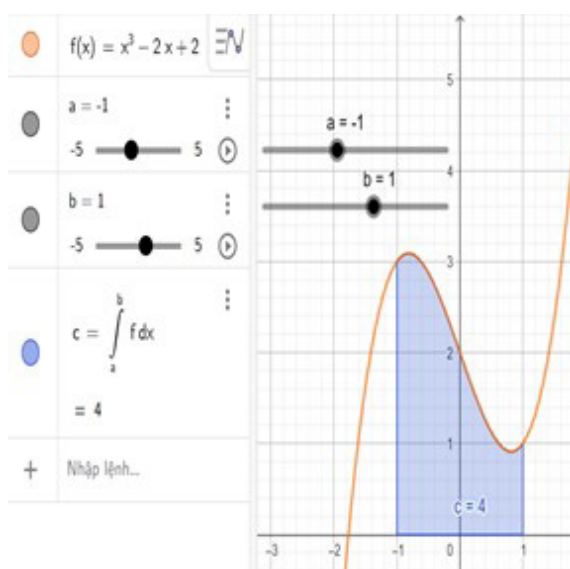
Các bước vẽ hình thang cong và kiểm tra kết quả bằng GeoGebra như sau:

Bước 1. Nhập lệnh: $x^3 - 2x + 2$, ta được hàm f .

Bước 2. Tạo thanh trượt cho hai biến số a, b :

Chọn $a=2 \Rightarrow$ Chọn $a=2$ thanh trượt $\Rightarrow$

Nhấp vào vị trí bất kì trên giao diện làm việc, điền các thông số của các biến a, b như sau.

Tên
 $a = 1$

☒ Số ☐ Góc ☐ Số nguyên

Khoảng	Thanh trượt	Hiệu ứng
Cực tiểu -5	Cực đại 5	Số gia 0.1

Tên
 $b = 1$

☒ Số ☐ Góc ☐ Số nguyên

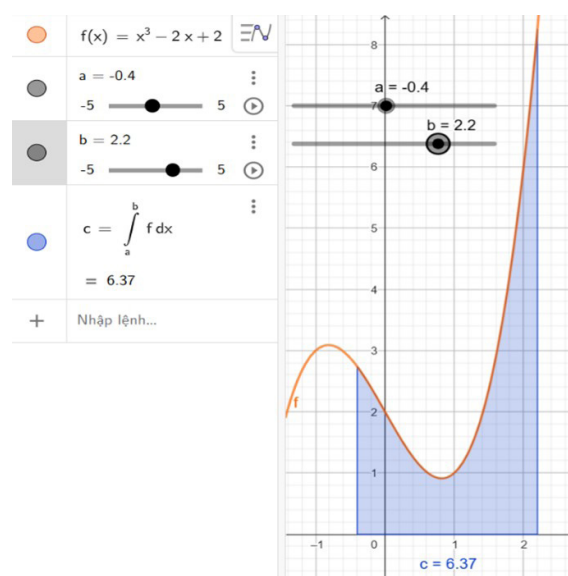
Khoảng	Thanh trượt	Hiệu ứng
Cực tiểu -5	Cực đại 5	Số gia 0.1

Bước 3. Nhập lệnh: **TíchPhân (f,a,b)** hoặc **TíchPhânXácĐịnh (f,a,b)**.

Bước 4. Kéo thanh trượt a, b ứng với giá trị mà đề bài yêu cầu ta được sự thay đổi như sau.

Bước 5. So sánh kết quả tính bằng máy tính Casio của học sinh với kết quả tính bằng GeoGebra, kết luận:

$$\int_{-1}^1 f(x)dx = 4; \int_{-0,4}^{2,4} f(x)dx = 6,37.$$

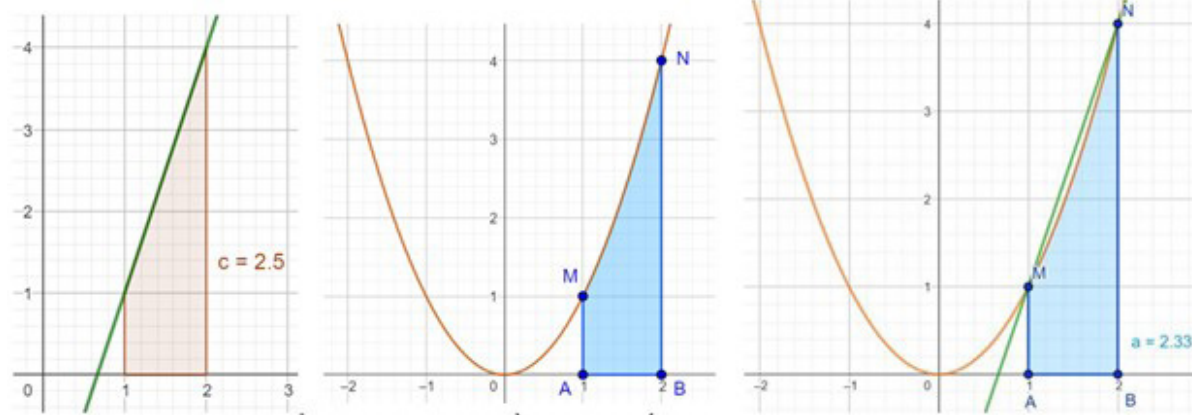
Hình 2. Minh họa Ví dụ 2 trên GeoGebra ở chế độ Graphing.

2.3. Minh họa sử dụng GeoGebra hỗ trợ xây dựng các hoạt động khởi động và hình thành định nghĩa tích phân xác định

2.3.1. Hoạt động khởi động

Bài toán 1.

a) Cho hàm số $y = 3x - 2$ gọi đồ thị là (d). Hãy viết công thức và tính DT hình phẳng (H) giới hạn bởi đồ thị (d), trục Ox và các đường thẳng $x = 1, x = 2$.

Hình 3. Hình phẳng giới hạn bởi đồ thị hàm số $f(x)$, trục Ox và $x=a, x=b$ (câu a, câu b).

GV tổ chức cho HS giải Bài toán 1 trên: Trước tiên, GV yêu cầu HS ôn lại cách vẽ đồ thị của hàm số bậc hai và bậc nhất, sau đó GV chỉ dẫn HS cách xác định hình (H) và hình thang cong $AMNB$ bằng công cụ GeoGebra. Dựa vào tính trực quan của hình phẳng được GV biểu diễn trên màn hình, HS sử dụng thêm công thức DT của hình thang để tính DT hình ở câu a). Tuy nhiên, đối với câu b), dựa vào tính trực quan HS cũng so sánh được DT hình phẳng ở câu a) sẽ lớn hơn DT hình phẳng ở câu b), nhưng các em sẽ không biết sử dụng công thức nào để tính DT hình thang cong này. Từ đó, GV đặt câu hỏi và dẫn nhập vào bài: Làm thế nào để tính DT hình $AMNB$? Đáp án nằm ở kiến thức về tích phân. Trong buổi học hôm nay, chúng ta sẽ cùng khám phá khái niệm “Tích phân”.

2.3.2. Thiết kế hoạt động hình thành kiến thức

Dựa vào kết quả của HĐ khởi động, HS đã dự đoán được DT hình thang cong $AMNB$ nhỏ hơn và gần bằng DT hình phẳng (H). Tuy nhiên để

b) Cho hàm số $y = f(x) = x^2$ gọi đồ thị là (P). Hãy xác định hình phẳng giới hạn bởi đồ thị (P), trục Ox và các đường $x = 1, x = 2$.

c) Giả sử đặt tên hình phẳng trong câu b là $AMNB$. Hình phẳng này được gọi là hình thang cong $AMNB$. Có thể so sánh DT hình thang cong $AMNB$ với DT hình phẳng (H) ở câu a) không? Nếu không dùng GeoGebra để dự đoán DT hình thang cong $AMNB$ thì làm thế nào tính DT hình thang cong $AMNB$?

tính chính xác DT hình thang cong này là điều chưa thể với các kiến thức mà HS đã được học. Do đó, GV tiếp tục gợi ý và hướng dẫn HS giải quyết câu b) trong bài toán nêu trên với ý tưởng thực hiện đó là chia nhỏ hình thang cong $AMNB$ thành các hình chữ nhật (hcn) và tính tổng các hcn đó. Cụ thể, GV tổ chức thực hiện như sau:

+ Chia lớp thành hai nhóm, và các nhóm trả lời các câu hỏi 1 và 2 sau (HS được phép sử dụng GeoGebra để hỗ trợ tìm kết quả).

Chia đoạn $[1; 2]$ thành n phần bằng nhau với các điểm chia:

$$x_0 = 1, x_1 = 1 + \frac{1}{n}, x_2 = 1 + \frac{2}{n}, \dots, \\ x_{n-1} = 1 + \frac{n-1}{n}, x_n = 1 + \frac{n}{n} = 2.$$

Câu hỏi 1. (Nhóm 1)

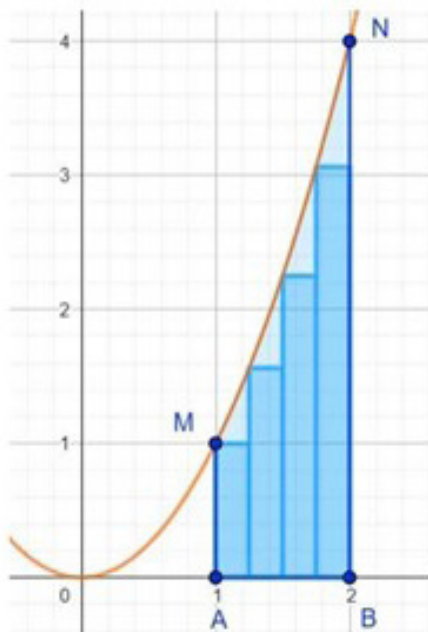
Gọi T_{n-1} là DT của hcn dựng trên đoạn $[x_{n-1}; x_n]$ với chiều cao là $f(x_{n-1})$. Tức là:

+ T_0 là DT của hcn dựng trên đoạn $[x_0; x_1]$ với chiều cao là $f(x_0)$.

+ T_1 là DT của hcn dựng trên đoạn $[x_1; x_2]$ với chiều cao là $f(x_1)$.

+ ...

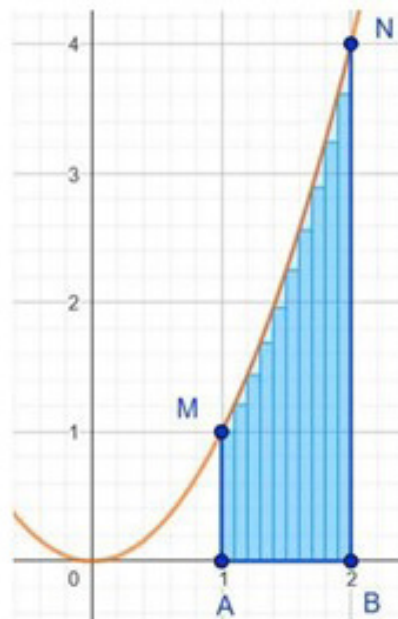
a) Tính tổng dt của n hcn trong các trường hợp $n = 4$ và $n = 10$. Em có nhận xét gì về tổng DT của n hcn này so với dt của hình thang cong $AMNB$?

b) Đặt $S_n = T_0 + T_1 + T_2 + \dots + T_{n-1}$. Tổng S_n này gọi là **tổng tích phân dưới cấp n** của hàm số $f(x) = x^2$ trên đoạn $[1; 2]$. Chứng minh rằng:

$$S_n = \frac{1}{n} [f(x_0) + f(x_1) + \dots + f(x_{n-1})].$$

c) Tính $\lim_{n \rightarrow +\infty} S_n$. Theo bạn, giới hạn này có liên quan như thế nào đến DT của hình thang cong $AMNB$?

Hình 4. Hình thang cong được chia thành các hình chữ nhật (trường hợp $n = 4$ và $n = 10$).

Câu hỏi 2. (Nhóm 2)

Gọi T_n là dt của hcn dựng trên đoạn $[x_{n-1}; x_n]$ với chiều cao là $f(x_n)$. Tức là:

+ T_1 là DT của hcn dựng trên đoạn $[x_0; x_1]$ với chiều cao là $f(x_1)$.

+ T_2 là DT của hcn dựng trên đoạn $[x_1; x_2]$ với chiều cao là $f(x_2)$.

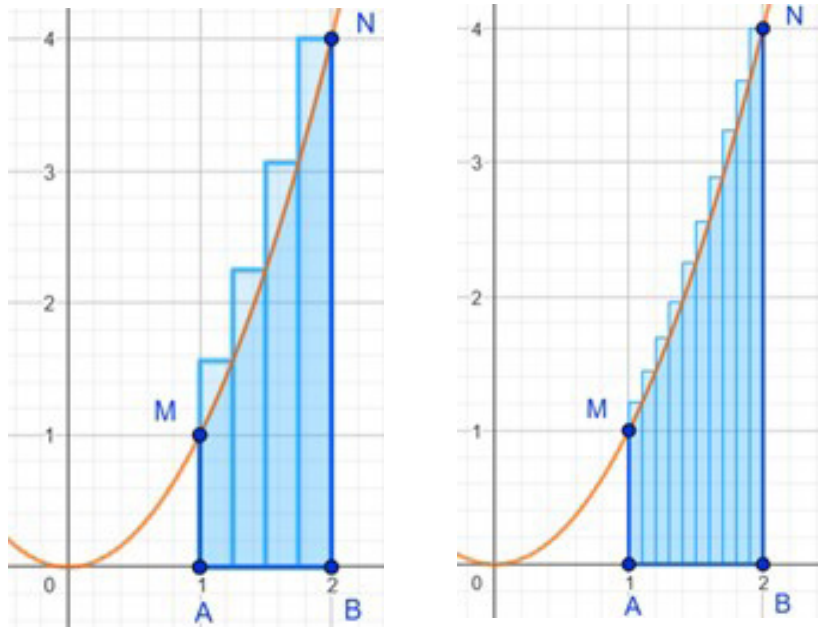
+ ...

a) Tính tổng DT của n hcn trong các trường hợp sau: $n = 4, n = 10$. Em có nhận xét gì về tổng dt này với dt của hình thang cong $AMNB$.

b) Tổng quát, với n tăng vô hạn, đặt $S'_n = T_1 + T_2 + \dots + T_n$. Tổng S'_n gọi là **tổng tích phân trên cấp n** của hàm số $f(x) = x^2$ trên đoạn $[1; 2]$. Chứng minh rằng:

$$S'_n = \frac{1}{n} [f(x_1) + f(x_2) + \dots + f(x_n)].$$

c) Tính $\lim_{n \rightarrow +\infty} S'_n$. Nhận xét về mối liên hệ giữa DT hình thang cong $AMNB$ với giá trị của $\lim_{n \rightarrow +\infty} S'_n$.

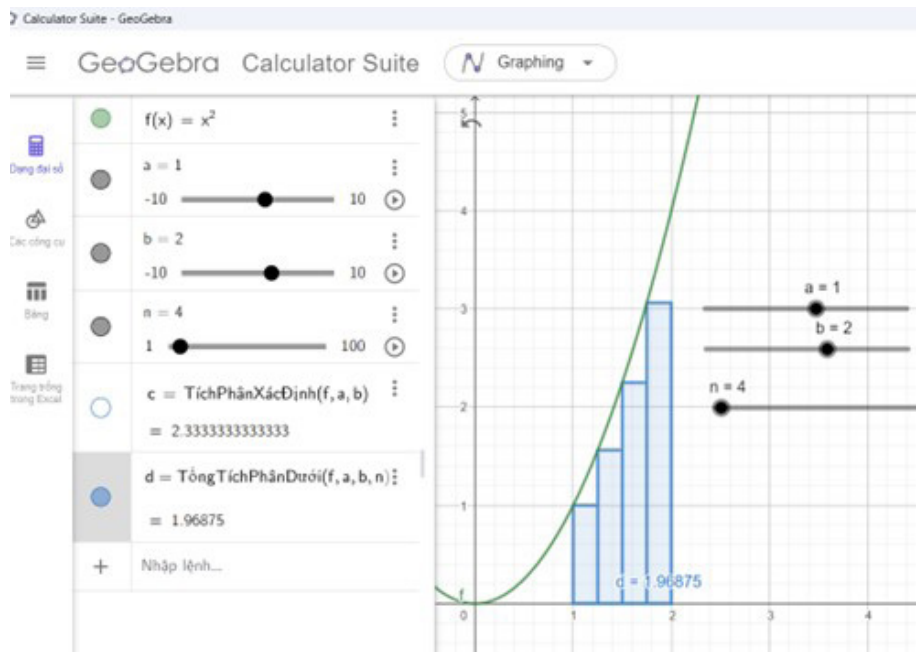
Hình 5. Hình thang cong được chia thành các hình chữ nhật (trường hợp $n = 4$ và $n = 10$).

+ Hết thời gian làm việc nhóm, GV cho đại diện nhóm báo cáo sản phẩm. Sau đó, GV hướng dẫn cả lớp sử dụng các lệnh trong công cụ GeoGebra để tính tổng của n hình chữ nhật cho Câu hỏi 1 và Câu hỏi 2.

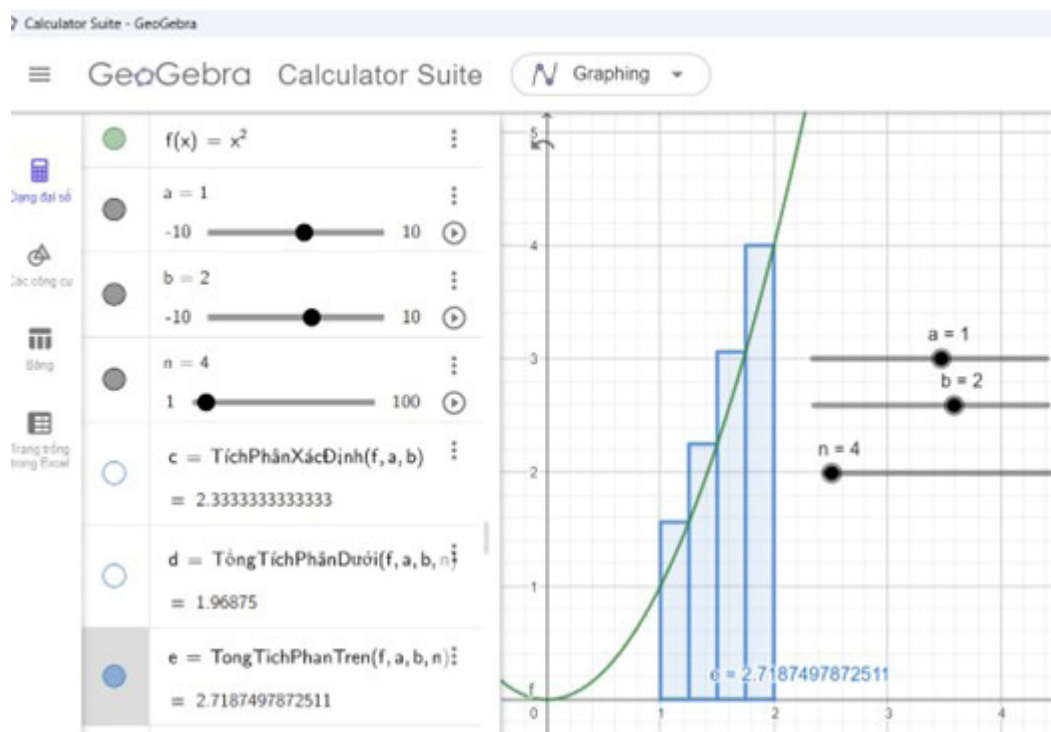
Nhập lệnh: **TổngTíchPhânDưới (Hàm số, Giá trị đầu-x, Giá trị cuối-x, Số hình chữ nhật)**

TổngTíchPhânTrên (Hàm số, Giá trị đầu-x, Giá trị cuối-x, Số hình chữ nhật)

Cụ thể nhập lệnh: **TổngTíchPhânDưới (f,a,b,n)**; **TổngTíchPhânTrên (f,a,b,n)**, thu được kết quả tổng DT các hcn (xem Hình 6) trong trường hợp $n = 4$ xấp xỉ là 1,97 và tổng DT các hcn (xem Hình 7) trong trường hợp $n = 4$ là 2,72.

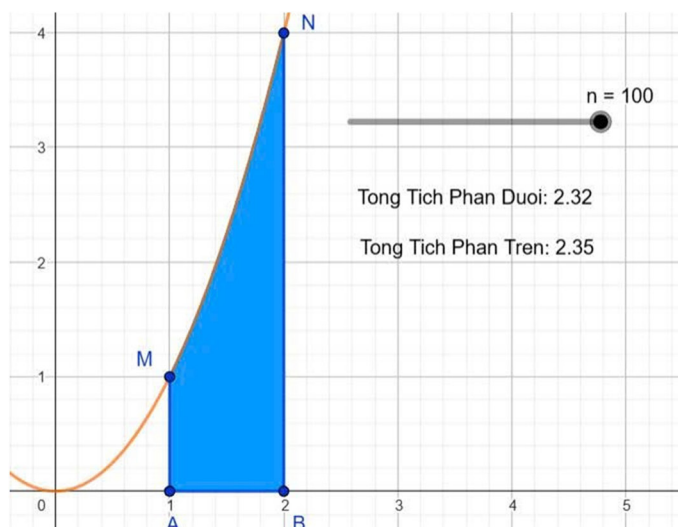
Hình 6. Tổng diện tích các hình chữ nhật (tổng tích phân dưới) trong trường hợp $n = 4$.

Hình 7. Tổng diện tích các hình chữ nhật (tổng tích phân trên) trong trường hợp $n = 4$.

Tương tự, xét trường hợp $n = 4$ bằng trực quan (theo dõi trên màn hình ti vi), HS cũng đọc được tổng DT các hcn (tổng tích phân dưới) xấp xỉ bằng 2,2; tổng DT các hcn (tổng tích phân

trên) xấp xỉ bằng 2,5. Tiếp tục GV cho HS đọc kết quả cho trường hợp $n = 100$, tổng tích phân dưới là 2,32, tổng tích phân trên là 2,35 (Xem Hình 8).

Hình 8. Kết quả tính tổng diện tích các hình chữ nhật trong trường hợp $n = 100$.

Từ hình ảnh trực quan thông qua dùng phần mềm GeoGebra, học sinh dễ dàng nhận thấy rằng nếu chia và xây dựng các hình chữ nhật theo hình thức nào (tính theo tổng tích phân trên hay dưới) thì khi n ngày càng tăng, số lượng

hình chữ nhật sẽ tăng lên và kết quả thu được là tổng tích phân trên sẽ xấp xỉ bằng tổng tích phân dưới, xấp xỉ bằng 2,3 đvdt (tính bằng công cụ GeoGebra).

HS được dẫn dắt giải quyết bài toán 1 thông qua chuỗi HĐ mang tính khám phá và định hướng, bước đầu các em đã tiếp cận được định nghĩa tích phân (liên quan đến tổng tích phân trên và tổng tích phân dưới). Để giúp HS tiếp tục hình thành định tích phân, HS được yêu cầu giải bài toán 2 theo hướng dẫn của GV.

Bài toán 2. Xét hàm số $y = f(x) = x^2$ liên tục, không âm trên $[1; 2]$.

a) Tìm một nguyên hàm $f(x)$ của hàm số trên.

b) Tính $F(2) - F(1)$? So sánh giá trị này với $\lim_{n \rightarrow +\infty} S_n$? Từ đó, có kết luận gì về diện tích của hình thang cong $AMNB$?

Dưới hình thức học tập hợp tác, HS phối hợp làm việc theo cặp dưới sự giám sát và hỗ trợ từ GV, kết quả mong đợi nhận được là:

a) $F(x) = \frac{x^3}{3}$ là một nguyên hàm của $f(x)$;

b) $F(2) - F(1) = \frac{2^3}{3} - \frac{1^3}{3} = \frac{7}{3} \approx 2,3$.

Hơn nữa, $\lim_{n \rightarrow +\infty} S_n = \lim_{n \rightarrow +\infty} \frac{14n^2 + 1}{6n^2} = \frac{14}{6} = \frac{7}{3}$.

Do đó, $\lim_{n \rightarrow +\infty} S_n = F(2) - F(1) = \frac{7}{3}$. Vậy dt của hình thang cong $AMNB$ bằng $F(2) - F(1)$, với $f(x)$ là một nguyên hàm của hàm số $f(x) = x^2$ trên $[1; 2]$.

GV: Trong toán học, hiệu $F(2) - F(1)$ được gọi là tích phân từ 1 đến 2 của hàm số $f(x) = x^2$, và từ các HĐ trên, các em đã khám phá ra rằng tích phân không chỉ là một phép tính mà còn có vai trò trong việc xác định DT các hình phẳng có đường biên cong - một ứng dụng thiết yếu của tích phân trong toán học.

GV: Một cách tổng quát, tích phân từ a đến b của hàm số $y = f(x)$ được định nghĩa như thế nào?

Câu trả lời được kỳ vọng từ phía HS: Cho hàm số $f(x)$ liên tục trên đoạn $[a; b]$. Giả sử $F(x)$ là một nguyên hàm của $f(x)$ trên đoạn $[a; b]$. Hiệu $F(b) - F(a)$ được gọi là tích phân từ a đến b của hàm số $f(x)$. Kí hiệu $\int_a^b f(x)dx$.

3. KẾT LUẬN

Trước yêu cầu đổi mới GD theo hướng PTNL người học, việc ứng dụng công nghệ vào giảng dạy Toán hiện nay là thiết yếu, không chỉ phản ánh xu thế hiện đại mà còn góp phần nâng cao rõ rệt hiệu quả dạy và học. Bài báo đã làm rõ vai trò nổi bật của phần mềm GeoGebra trong giáo dục Toán, đặc biệt giúp hình dung khái niệm trừu tượng như tích phân. Phần mềm này còn hỗ trợ GV xây dựng các HĐ học tập mang tính trực quan, sinh động và thúc đẩy sự tương tác chủ động từ phía HS.

Bằng cách khai thác các tính năng và cách sử dụng phần mềm GeoGebra, bài báo đã đưa ra một hướng tiếp cận cụ thể trong việc tổ chức các hoạt động DH định nghĩa tích phân ở lớp 12. Trọng tâm là xây dựng các HĐ khởi động và hình thành định nghĩa tích phân theo hướng trực quan, lô gic và gần gũi với thực tiễn. Các minh họa được trình bày cho thấy tiềm năng của GeoGebra trong việc tạo lập môi trường lớp học tích cực, hỗ trợ thúc đẩy các thành tố của NL toán học ở HS, trong đó có NL sử dụng công cụ và phương tiện toán học. Từ những phân tích và minh chứng đã nêu, có thể khẳng định rằng việc ứng dụng GeoGebra trong DH tích phân không chỉ giúp HS dễ dàng nắm bắt, hiểu rõ và hình thành được những định nghĩa phức tạp mà còn tạo cơ hội đổi mới phương thức tổ chức HĐDH theo hướng phát huy sự chủ động, sáng tạo ở người học. Trong tương lai, việc tiếp tục nghiên cứu và mở rộng ứng dụng GeoGebra vào các chủ đề toán học khác sẽ là hướng nghiên cứu tiềm năng, góp phần tăng cường ứng dụng công nghệ số vào giáo dục và cải tiến chất lượng DH toán học tại các trường phổ thông.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẪN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

LỜI CẢM ƠN

Nghiên cứu này được thực hiện trong khuôn khổ đề tài khoa học công nghệ cấp cơ sở của Trường Đại học Quy Nhơn với mã số T2025.904.24.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] E. A. Abedi, “Tensions between technology integration practices of teachers and ICT in education policy expectations: implications for change in teacher knowledge, beliefs and teaching practices,” *Journal of Computers in Education*, vol. 11, no. 4, pp.1215-1234, 2023.
- [2] Bộ Giáo dục và Đào tạo, *Chương trình giáo dục phổ thông Chương trình tổng thể*. Hà Nội, 2018.
- [3] B. Tamam, D. Dasari, “The use of Geogebra software in teaching mathematics,” *Journal of Physics: Conference Series*, vol. 1882, no. 1, 2021.
- [4] M. Hohenwarter, K. Jones, “Ways of linking geometry and algebra, the case of Geogebra,” *Proceedings of the British Society for Research into Learning Mathematics*, vol. 27, no. 3, pp. 126-131, 2007.
- [5] R. Barwell, “The changing nature of mathematics education in the digital age,” *Educational Designer*, vol. 3, no. 10, pp. 1-16, 2018.
- [6] OECD, *Education policy outlook 2022: Transforming pathways for lifelong learners*. Paris: OECD Publishing, 2022.
- [7] UNESCO, *Rethinking education: towards a global common good?* Paris, France: UNESCO Publishing, 2015.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Applying GeoGebra in mathematics education: the case of the integral concept in grade 12

Ho Thi Minh Phuong*, Ngo Anh Thu, Huynh Tri Binh

Faculty of Education, Quy Nhon University, Vietnam

Received: 01/06/2025; Revised: 14/10/2025;

Accepted: 31/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

This article presents a study on the application of GeoGebra software in mathematics education, with a specific focus on the concept of the definite integral in the Grade 12 curriculum. Grounded in integral theory and a constructivist pedagogical approach, the authors propose methods for integrating GeoGebra into the design of learning activities, including introductory tasks and conceptual development. These activities aim to support students in accessing the integral concept through visual and logical representations. The paper provides concrete illustrations of how GeoGebra can be employed in instructional design, thereby offering a new approach to organizing mathematics learning experiences. It also suggests the potential for extending the use of GeoGebra to other mathematical topics within general education.

Keywords: *Mathematics education, GeoGebra, definition of the definite integral.*

*Corresponding author.

Email: htmphuong@qnu.edu.vn

Đánh giá tác động của vốn con người và chuyển đổi số đến tăng trưởng kinh tế ở vùng Trung Trung Bộ qua mô hình dữ liệu bảng AR(1)

Võ Cao Thị Mộng Hoài*

Sở Khoa học và Công nghệ tỉnh Gia Lai, Việt Nam

Ngày nhận bài: 22/08/2025; Ngày sửa bài: 04/10/2025;
Ngày nhận đăng: 27/10/2025; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Nghiên cứu này phân tích tác động của vốn con người và chuyển đổi số (ICT) đến tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh tại Vùng Trung Trung Bộ Việt Nam giai đoạn 2010 – 2024, sử dụng dữ liệu bảng cân bằng và mô hình RE-GLS(AR1). Kết quả cho thấy vốn con người có tác động dương, mạnh và ổn định đến tăng trưởng, khẳng định vai trò trung tâm của nguồn nhân lực trong nâng cao năng suất và đổi mới. Chất lượng thể chế (PCI) cũng thể hiện ảnh hưởng tích cực và đóng vai trò trung gian, khuếch đại tác động của nhân lực và chuyển đổi số. Trong khi đó, ICT có dấu dương nhưng ý nghĩa chưa ổn định, phản ánh sự khác biệt về mức độ sẵn sàng số giữa các tỉnh. Kiểm định tính vững bằng phương pháp Driscoll–Kraay khẳng định độ ổn định của mô hình theo thời gian. Kết quả nhấn mạnh cấu trúc tăng trưởng dựa trên ba trụ cột: nhân lực - thể chế - công nghệ, đồng thời cung cấp bằng chứng thực nghiệm cho hoạch định chính sách vùng trong bối cảnh cải cách hành chính và tái cấu trúc địa giới sau tháng 7/2025.

Từ khóa: Tăng trưởng kinh tế, vốn con người, chuyển đổi số, mô hình dữ liệu bảng, RE-GLS(AR1).

1. GIỚI THIỆU

Trong bối cảnh chuyển đổi sang nền kinh tế số và phát triển bền vững, Việt Nam đang đối mặt với thách thức kép: duy trì tăng trưởng năng suất và thu hẹp khoảng cách phát triển giữa các vùng. Vùng Trung Trung Bộ - bao gồm Thừa Thiên Huế, Đà Nẵng, Quảng Nam, Quảng Ngãi và Bình Định - được xem là không gian chiến lược trong chuỗi đô thị ven biển miền Trung, đóng vai trò cầu nối kinh tế - xã hội giữa Bắc và Nam. Tuy nhiên, sự khác biệt đáng kể về năng lực thể chế, hạ tầng số và chất lượng nguồn nhân lực đang là rào cản lớn đối với hiệu quả chuyển đổi và hội tụ tăng trưởng. Trong bối cảnh đó, việc phân tích tác động của vốn con người và chuyển

đổi số (ICT) đến tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh mang ý nghĩa thực chứng quan trọng, giúp xác định cơ chế tương tác giữa nhân lực, thể chế và công nghệ - ba trụ cột của tăng trưởng nội sinh. Nghiên cứu tập trung vào giai đoạn 2010 - 2024, phản ánh thực trạng trước khi Việt Nam tiến hành cải cách hành chính quy mô lớn từ ngày 01/7/2025, trong đó một số tỉnh trong vùng sẽ được sáp nhập, tái cấu trúc thành các đơn vị hành chính mở rộng.

Cần lưu ý rằng phạm vi dữ liệu và phân tích chỉ giới hạn trong ranh giới hành chính hiện hành của vùng Trung Trung Bộ gồm năm tỉnh nêu trên, nhằm bảo đảm tính nhất quán của chuỗi số liệu. Việc đề cập đến cải cách sau năm 2025 được

*Tác giả liên hệ chính.

Email: monghoaicedasit@gmail.com

sử dụng như bối cảnh định hướng chính sách vùng mở rộng, giúp so sánh và dự báo xu hướng phát triển trong giai đoạn tiếp theo mà không ảnh hưởng đến giá trị thực nghiệm của mô hình.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

2.1. Địa bàn nghiên cứu

Vùng Trung Trung Bộ gồm năm tỉnh Thừa Thiên Huế, Đà Nẵng, Quảng Nam, Quảng Ngãi và Bình Định - là khu vực có cấu trúc kinh tế chuyển dịch mạnh từ nông nghiệp sang công nghiệp và dịch vụ, song mức độ phát triển giữa các địa phương vẫn chênh lệch đáng kể. Đà Nẵng giữ vai trò trung tâm tăng trưởng, với GRDP bình quân đầu người và chỉ số ICT cao nhất vùng (ICT khoảng 0,72 giai đoạn 2020 – 2024), phản ánh năng lực hạ tầng số và quản trị công nghệ vượt trội. Thừa Thiên Huế nổi bật ở lĩnh vực dịch vụ công nghệ và giáo dục đại học, có tỷ lệ lao động qua đào tạo đạt trên 65%, tạo nền tảng thuận lợi cho đổi mới sáng tạo.

Ngược lại, Quảng Nam và Quảng Ngãi có cơ cấu kinh tế dựa nhiều vào công nghiệp chế biến, chế tạo, nhưng mức độ ứng dụng số hóa và kỹ năng lao động còn hạn chế; tỷ lệ lao động qua đào tạo chỉ khoảng 52 – 55%, chỉ số ICT trung bình 0,42 – 0,45. Bình Định đang nổi lên với chiến lược phát triển trung tâm trí tuệ nhân tạo và logistics Quy Nhơn, PCI cao (trên 68 điểm), thể hiện môi trường thể chế năng động hơn. Nhìn chung, sự phân hóa về vốn con người và hạ tầng số là nguyên nhân chính tạo nên khác biệt tăng trưởng trong vùng, đồng thời là cơ sở để kiểm định giả thuyết rằng tác động của ICT và nhân lực đến tăng trưởng mạnh hơn ở các địa phương có nền tảng ban đầu yếu hơn - điều đặc biệt quan trọng khi khu vực mở rộng bao gồm thêm Gia Lai và Kon Tum sau cải cách hành chính năm 2025.

Phạm vi nghiên cứu được xác định trong giới hạn không gian hành chính của vùng Trung Trung Bộ hiện hành (5 tỉnh) với dữ liệu giai đoạn 2010 – 2024. Các nội dung liên quan đến sắp xếp hành chính năm 2025 được thảo luận ở phần hàm ý chính sách, không mở rộng mẫu hay thay đổi cấu trúc dữ liệu. Cách tiếp cận này

nhằm đảm bảo tính nhất quán của phân tích định lượng, đồng thời cung cấp góc nhìn tham chiếu cho giai đoạn hậu cải cách.

2.2. Tổng quan tài liệu nghiên cứu

Các lý thuyết tăng trưởng nội sinh xem vốn con người là động lực cốt lõi tạo tri thức, nâng năng suất và duy trì tăng trưởng dài hạn [1] - [3]. Trên nền tảng đó, dòng nghiên cứu về công nghệ thông tin & truyền thông (ICT) cho thấy công nghệ là nguồn tăng trưởng năng suất thông qua giảm chi phí giao dịch, mở rộng thị trường và cải thiện hiệu quả phân bổ nguồn lực [4], [5]. Tác động này không chỉ trực tiếp (nâng cấp hạ tầng số, số hóa quy trình) mà còn gián tiếp thông qua lan tỏa công nghệ và đổi mới.

Một nhánh bằng chứng nhấn mạnh tính bổ sung lẫn nhau giữa ICT và vốn con người: nơi có kỹ năng số và giáo dục cao, lợi ích biên của ICT lớn hơn nhờ hấp thụ công nghệ hiệu quả và đổi mới tổ chức [6], [7]. Tổng quan gần đây khẳng định kết quả tích cực của ICT với tăng trưởng nhưng mức độ phụ thuộc mạnh vào điều kiện thể chế, năng lực quản trị và hạ tầng số [8], đồng thời số hóa có xu hướng nâng hiệu quả kinh tế thông qua cải thiện năng suất tổng hợp [9].

Trong bối cảnh các nền kinh tế đang phát triển, kết quả thực nghiệm không đồng nhất. Một số nghiên cứu cho thấy ICT thúc đẩy tăng trưởng “chất lượng cao” nhưng hiệu quả nhạy cảm với năng lực tiếp nhận và điều phối chính sách [10], [11]. Ở Nam Á và nhiều nền kinh tế mới nổi, ICT liên quan chặt chẽ đến năng suất và tiêu dùng năng lượng, đặt ra yêu cầu đồng bộ chính sách để tránh đánh đổi [12], [13]. Nhìn chung, thể chế tốt và vốn nhân lực vững là điều kiện cần để ICT chuyển hóa thành tăng trưởng bền vững.

Đối với Việt Nam, bằng chứng cấp quốc gia đã đề cập vai trò tích cực của ICT và vốn con người, song nghiên cứu cấp vùng/tỉnh còn mỏng, nhất là các bối cảnh phân hóa mạnh về hạ tầng số, kỹ năng lao động và chất lượng điều hành như vùng Trung Trung Bộ. Phần lớn công trình trước đây phân tích riêng lẻ từng yếu tố (đầu tư vật chất, thể chế) hoặc sử dụng mô hình

tính, trong khi những vấn đề đặc trưng của dữ liệu địa phương - dĩ biệt không quan sát được, tự tương quan theo thời gian và nội sinh yếu - đòi hỏi khung phân tích bảng động và kiểm soát chặt chẽ tính nội sinh [2], [14].

Khoảng trống nghiên cứu nổi bật gồm: (i) thiếu một khung tổng hợp kiểm định tác động đồng thời của vốn con người và ICT lên tăng trưởng ở cấp tỉnh, có xét vai trò thể chế; (ii) thiếu bằng chứng so sánh nội vùng cho khu vực Trung Trung Bộ - nơi chênh lệch về số hóa và chất lượng nhân lực cao; và (iii) thiếu áp dụng các kỹ thuật bảng động/AR(1) để xử lý tự tương quan và kiểm định - sửa nội sinh bằng công cụ trễ khi đánh giá quan hệ hai chiều giữa tăng trưởng - nhân lực – ICT.

Bài nghiên cứu hiện tại đóng góp theo ba hướng: (1) xây dựng khung phân tích kết nối vốn con người – ICT – thể chế trong tăng trưởng cấp tỉnh; (2) cung cấp bằng chứng định lượng nội vùng cho Trung Trung Bộ với dữ liệu dài (2010 – 2024); và (3) áp dụng mô hình bảng động AR(1) cùng chiến lược công cụ trễ, qua đó nâng độ tin cậy suy luận nhân – quả trong bối cảnh địa phương. Các kết quả kỳ vọng giúp làm rõ điều kiện để ICT và vốn con người phát huy hiệu quả, định hướng thiết kế chính sách đào tạo – số hóa – cải cách thể chế theo đặc thù vùng.

2.3. Mô hình nghiên cứu

Dựa trên khung lý thuyết tăng trưởng nội sinh và bằng chứng thực nghiệm đã trình bày, nghiên cứu này đề xuất mô hình phân tích mối quan hệ giữa vốn con người, chuyển đổi số (ICT) và tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh, có xét đến các yếu tố thể chế, vốn vật chất và lao động. Cấu trúc mô hình phản ánh cơ chế lan tỏa tri thức – công nghệ – năng suất được thúc đẩy thông qua chất lượng nhân lực và hạ tầng số [1], [6].

Mô hình tổng quát được xác định như sau:

$$\ln y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln lquadt_{it} + \beta_2 ict_{it} + \beta_3 pci_{it} + \beta_4 \ln k_{it} + \beta_5 \ln l_{it} + \varepsilon_{it}$$

Trong đó:

lny: GRDP theo giá cố định 2010 – đại diện cho tăng trưởng kinh tế;

lnlquadt: tỷ lệ lao động qua đào tạo – đại diện cho vốn con người kỳ vọng tác động (+);

ict: chỉ số chuyển đổi số cấp tỉnh, tác động (+);

pci: chất lượng thể chế, ảnh hưởng (+);

lnk: vốn vật chất phản ánh tích lũy đầu tư, ảnh hưởng (+);

lnl: quy mô lao động, ảnh hưởng (+).

Tất cả được cụ thể ở Bảng 1 dưới.

Bảng 1. Mô tả và định nghĩa các biến trong mô hình.

Biến	Ký hiệu	Đơn vị	Định nghĩa & Nguồn dữ liệu
Tăng trưởng kinh tế	lny	Logarit GRDP (tỷ đồng, giá 2010)	Biến phụ thuộc: GRDP theo giá so sánh 2010 của các tỉnh vùng Trung Trung Bộ, lấy từ Cục Thống kê các tỉnh
Vốn con người	lnlquadt	Logarit (%)	Tỷ lệ lao động đã qua đào tạo, lấy từ Cục Thống kê các tỉnh vùng TTB
Chuyển đổi số	ict	Chỉ số ICT (0–1)	Chỉ số ICT công bố hàng năm, nguồn: Bộ Thông tin & Truyền thông
Chất lượng thể chế	pci	Điểm số PCI (0–100)	Thước đo năng lực cạnh tranh cấp địa phương (PCI), nguồn: VCCI Việt Nam
Vốn vật chất	lnk	Logarit (tỷ đồng, giá 2010)	Tổng vốn đầu tư phát triển xã hội theo giá so sánh 2010, từ Cục Thống kê các tỉnh vùng TTB
Lao động	lnl	Logarit (nghìn người)	Số lượng lao động (tính bằng nghìn người), từ Cục Thống kê các tỉnh vùng TTB

2.4. Giả thuyết nghiên cứu

Dựa trên lý thuyết tăng trưởng nội sinh^{1,3} và các kết quả thực nghiệm, nghiên cứu xác định bốn mối quan hệ chủ yếu giữa vốn con người, chuyển đổi số, thể chế, vốn vật chất và lao động đối với tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh.

H1: Vốn con người tác động tích cực và ổn định đến tăng trưởng kinh tế. Lao động có kỹ năng giúp nâng cao năng suất, năng lực đổi mới và hấp thụ công nghệ. Kết quả mô hình cho thấy biến $lnlquadt$ dương và có ý nghĩa cao, khẳng định vai trò trung tâm của nhân lực.

H2: Chuyển đổi số (ICT) có ảnh hưởng dương nhưng không ổn định đến tăng trưởng. ICT hỗ trợ đổi mới và tăng năng suất [4], [5], song kết quả cho thấy hệ số ict dương nhưng không có ý nghĩa thống kê, phản ánh sự chênh lệch về năng lực số hóa giữa các địa phương.

H3: Chất lượng thể chế tác động dương và củng cố hiệu quả của vốn con người và ICT. Các tỉnh có PCI cao có môi trường thuận lợi cho đổi mới và đầu tư công nghệ; pci dương và có ý nghĩa, thể hiện vai trò trung gian quan trọng [8], [9].

H4: Vốn vật chất và lao động tác động dương, đóng vai trò hỗ trợ. Hệ số lnk và lnl dương, có ý nghĩa ở mức 5–10%, cho thấy tác động bổ trợ cho hai yếu tố nội sinh [1], [2].

2.5. Dữ liệu nghiên cứu

Dữ liệu phục vụ nghiên cứu được thu thập từ các tỉnh Huế, Đà Nẵng, Quảng Nam, Quảng Ngãi và Bình Định. Nguồn thông tin chính lấy từ các Cục Thống kê địa phương (do Tổng cục Thống kê công bố), đây là kênh dữ liệu chính thức về kinh tế - xã hội. Ngoài ra, chỉ số liên quan đến chuyển đổi số (ICT) do Bộ Thông tin và Truyền thông (nay là Bộ Khoa học và Công nghệ) công bố; chỉ số năng lực cạnh tranh cấp tỉnh (PCI) – phản ánh chất lượng điều hành và môi trường kinh doanh – được tổng hợp từ khảo sát hằng năm của Liên đoàn Thương mại và Công nghiệp Việt Nam (VCCI).

Khoảng thời gian nghiên cứu từ năm 2010 đến năm 2024 cho phép nhận diện xu hướng phát triển và tiến trình chuyển đổi của các địa phương. Phương pháp sử dụng kết hợp dữ liệu bảng và chuỗi thời gian giúp xây dựng bộ dữ liệu đầy đủ, phản ánh nhiều góc cạnh khác nhau của bối cảnh xã hội. Cách tiếp cận này đồng thời tạo cơ sở nền tảng vững chắc để phân tích các yếu tố tác động như vốn con người, lao động, thể chế, cơ sở hạ tầng và bối cảnh kinh tế - xã hội của từng tỉnh.

2.6. Phương pháp ước lượng

Ba phương pháp chính được sử dụng gồm:

(1) Phương pháp phân tích tác động ngẫu nhiên (REM): giả định rằng những đặc điểm không quan sát được của từng tỉnh không liên quan đến các biến giải thích. REM giúp khai thác hiệu quả tính đa dạng của dữ liệu, nhưng có thể dẫn đến sai lệch nếu giả định này không được đảm bảo.

(2) Mô hình tác động cố định (FEM): cho phép kiểm soát các yếu tố bất biến theo thời gian của từng tỉnh. FEM đặc biệt phù hợp khi có khả năng tồn tại tương quan giữa các yếu tố cố hữu của địa phương và biến giải thích, tuy nhiên hạn chế là làm giảm bớt biến thiên trong dữ liệu.

(3) Mô hình RE-GLS(AR1): được áp dụng nhằm xử lý hiện tượng tự tương quan trong sai số, vốn phổ biến trong dữ liệu bảng theo chuỗi thời gian. Phương pháp này sử dụng kỹ thuật bình phương tối thiểu tổng quát (GLS) với giả định sai số tuân theo quá trình AR(1), nhờ đó giúp đảm bảo ước lượng hiệu quả và hạn chế sai lệch.

Để lựa chọn mô hình phù hợp, nghiên cứu tiến hành kiểm định Hausman để so sánh REM với FEM, đồng thời áp dụng kiểm định Wooldridge nhằm phát hiện khả năng tự tương quan. Trong trường hợp tồn tại bằng chứng về tự tương quan, RE-GLS(AR1) được ưu tiên vì cho kết quả ổn định và đáng tin cậy hơn. Ngoài ra, vấn đề đa cộng tuyến cũng được xem xét thông qua hệ số phóng đại phương sai (VIF), nhằm

đảm bảo rằng không có sự phụ thuộc tuyến tính quá mức giữa các biến giải thích.

Cách tiếp cận này cho phép vừa kiểm soát đặc thù cố hữu của từng địa phương, vừa xử lý sai số động, từ đó nâng cao độ tin cậy của kết quả định lượng.

3. KẾT QUẢ

3.1. Thống kê mô tả và các kiểm định

Bảng 2. Thống kê mô tả.

Tên biến	Trung bình	Độ lệch chuẩn	Giá trị bé nhất	Giá trị lớn nhất
lny	10.65	0.36	9.78	11.28
lnlquadt	5.04	0.34	4.24	5.82
ict	0.49	0.11	0.32	0.77
pci	64.27	4.10	52.21	70.42
lnk	9.92	0.41	9.23	11.59
lnl	6.55	0.19	6.08	6.80

(Nguồn: Xử lý từ số liệu của Cục Thống kê các tỉnh, Vụ TTB, Bộ Thông tin & Truyền thông – nay là Bộ Khoa học và Công nghệ, VCCI Việt Nam trong khoảng thời gian 2010 – 2024)

Bảng 2 cho thấy các biến có đặc điểm phân bố ổn định, với độ lệch chuẩn nhìn chung thấp, phản ánh sự biến thiên vừa phải giữa các địa phương. Biến phụ thuộc (lny) có trung bình 10.65, dao động từ 9.78 đến 11.28, thể hiện sự khác biệt tăng trưởng kinh tế nhưng vẫn trong khoảng hẹp. Các biến đầu tư cho giáo dục - đào tạo (lnlquadt), vốn vật chất (lnk) và lao động (lnl) đều duy trì mức trung bình ổn định, với khoảng dao động nhỏ, cho thấy sự tương đồng đáng kể giữa các tỉnh.

Ngược lại, chỉ số sẵn sàng ứng dụng công nghệ thông tin (ict) và chất lượng thể chế (PCI) có sự biến động lớn hơn. Trong đó, PCI dao động từ 52.21 đến 70.42, phản ánh sự khác biệt rõ rệt về môi trường kinh doanh, còn ict có khoảng biến thiên 0.32 – 0.77, thể hiện mức độ chênh

lệch đáng kể về ứng dụng công nghệ số. Điều này gợi ý rằng khoảng cách chênh lệch trong tăng trưởng kinh tế giữa các địa phương có thể chịu tác động chủ yếu từ chất lượng môi trường kinh doanh và trình độ ICT.

Bảng 3. Kết quả kiểm định đơn vị gốc (ADF).

Biến	Giá trị thống kê ADF	Giá trị tới hạn 1%	P-value	Kết luận về tính dừng
lny	-5.492	-4.097	0.0	Dừng ở mức I(0)
lnlquadt	-3.515	-4.097	0.0378	Dừng ở mức I(0)
ict	-5.449	-4.097	0.0	Dừng ở mức I(0)
lnl	-4.63	-4.097	0.0009	Dừng ở mức I(0)
lnk	-5.438	-4.097	0.0	Dừng ở mức I(0)
pci	-4.282	-4.097	0.0034	Dừng ở mức I(0)

(Nguồn: Xử lý từ số liệu của Cục Thống kê các tỉnh, Vụ TTB, Bộ Thông tin & Truyền thông - nay là Bộ Khoa học và Công nghệ, VCCI Việt Nam trong khoảng thời gian 2010 – 2024)

Kết quả trong Bảng 3 cho thấy tất cả các biến đều dừng ở mức I(0). Cụ thể, giá trị thống kê ADF của từng biến đều nhỏ hơn ngưỡng tới hạn 1% và p-value đều nhỏ hơn 0.05, khẳng định giả thuyết chuỗi có đơn vị gốc bị bác bỏ. Điều này đồng nghĩa với việc các biến trong mô hình không tồn tại hiện tượng không dừng, tránh được nguy cơ hồi quy giả mạo. Như vậy, dữ liệu nghiên cứu đạt yêu cầu về tính dừng và có thể sử dụng trực tiếp trong các ước lượng hồi quy mà không cần sai phân thêm. Đây là cơ sở quan trọng bảo đảm độ tin cậy của các kết quả định lượng ở các bước phân tích tiếp theo.

Bảng 4. Kết quả kiểm định nội sinh của các biến trong mô hình.

Biến kiểm định	Công cụ sử dụng	Robust score chi ² (p-value)	Kết luận
lnlquadt, ict	L.lnlquadt, L.ict	4.68 (p = 0.0965)	Có dấu hiệu nội sinh yếu (10%)
pci, lnk	L.pci, L.lnk	0.14 (p = 0.9310)	Ngoại sinh
lnl	L.pci, L.lnl	1.52 (p = 0.2173)	Ngoại sinh
lnlquadt, ict	L.lnlquadt, L.ict, L2.lnlquadt	3.11 (p = 0.2112)	Ngoại sinh (sau khi dùng công cụ mạnh hơn)

(Nguồn: Xử lý từ số liệu của Cục Thống kê các tỉnh, Vụ TTB, Bộ Thông tin & Truyền thông – nay là Bộ Khoa học và Công nghệ, VCCI Việt Nam trong khoảng thời gian 2010 – 2024)

Hiện tượng nội sinh và cách xử lý, Hiện tượng nội sinh xảy ra khi biến giải thích tương quan với sai số, làm cho ước lượng bị thiên lệch và không nhất quán [10], [14]. Trong mô hình này, khả năng nội sinh chủ yếu xuất phát từ mối quan hệ hai chiều giữa tăng trưởng, vốn con người và chuyển đổi số, hoặc từ các yếu tố thể chế chưa quan sát được. Kết quả kiểm định trong Bảng 4 cho thấy phần lớn biến (pci, lnk, lnl) là ngoại sinh với $p\text{-value} > 0.1$. Nhóm lnlquadt và ict có dấu hiệu nội sinh yếu ($p = 0.0965$), nhưng sau khi sử dụng biến công cụ mạnh hơn (L.lnlquadt, L.ict, L2.lnlquadt), kết quả không còn ý nghĩa thống kê ($p = 0.2112$). Do đó, mô hình đã được hiệu chỉnh bằng biến công cụ và ước lượng theo RE-GLS(AR1), đảm bảo tính nhất quán và độ tin cậy. Cách xử lý này phù hợp với khuyến nghị của [2], [14], [15] khi phân tích dữ liệu bảng có khả năng sai số động hoặc nội sinh yếu.

3.2. Kết quả ước lượng mô hình cơ sở

Bảng 5. Kết quả ước lượng.

	REM	FEM	RE-GLS(AR1)
Biến phụ thuộc – tăng trưởng kinh tế - Lny			
lnlquadt	0.419*** (0.118)	0.548*** (0.052)	0.411*** (0.064)
ict	1.085*** (0.322)	0.980*** (0.171)	0.189 (0.143)
pci	0.020** (0.010)	0.018*** (0.005)	0.009*** (0.003)
lnk	0.112* (0.062)	0.038 (0.025)	0.038** (0.018)
lnl	0.876 (0.148)	0.219 (0.174)	0.326* (0.194)
_cons	-0.055 (1.269)	4.477*** (1.193)	5.414*** (1.242)
R - sq	0.705	0.597	0.667
vif	2.73	2.73	2.73
Durbin-Watson	1.106		
Bhargava et al. Durbin-Watson	-	-	1.319
N	75	75	75
Prob>F	0.000	0.000	0.000
Hausman test	p = 0.006	p = 0.006	
Wooldridge test for autocorrelation in panel data	F = 88.86 (p = 0.0007)	F = 88.86 (p = 0.0007)	
rho_ar	-	-	0.902

Ghi chú: trong () là độ lệch chuẩn, ***, **, * là mức ý nghĩa 1%, 5% và 10%

(Nguồn: Xử lý từ số liệu của Cục Thống kê các tỉnh, Vụ TTB, Bộ Thông tin & Truyền thông – nay là Bộ Khoa học và Công nghệ, VCCI Việt Nam trong khoảng thời gian 2010 – 2024)

Kết quả hồi quy trong Bảng 5 cho thấy mô hình RE-GLS(AR1) phản ánh rõ mối quan hệ tích cực giữa vốn con người, thể chế và chuyển đổi số đối với tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh tại vùng Trung Trung Bộ giai đoạn 2010 – 2024.

Biến vốn con người (lnlquadt) có hệ số dương và có ý nghĩa thống kê cao ở mức 1%, khẳng định vai trò trung tâm của nguồn nhân lực được đào tạo trong việc nâng cao năng suất, đổi mới và khả năng hấp thụ công nghệ [1], [2]. Kết quả này phù hợp với các nghiên cứu trước cho rằng vốn con người là yếu tố nội sinh thúc đẩy tăng trưởng dài hạn trong các nền kinh tế đang phát triển [6].

Biến chuyển đổi số (ict) cũng có dấu dương nhưng mức ý nghĩa chưa ổn định, phản ánh sự không đồng đều trong năng lực hạ tầng số và khả năng ứng dụng công nghệ giữa các địa phương. Điều này cho thấy tác động của ICT phụ thuộc vào trình độ nhân lực và chất lượng thể chế [5], [11].

Trong khi đó, thể chế (pci) có ảnh hưởng dương và có ý nghĩa thống kê ở mức 1%, chứng minh vai trò khuếch đại hiệu quả của vốn con người và ICT thông qua môi trường điều hành minh bạch và thuận lợi [8], [9]. Hai biến kiểm soát vốn vật chất (lnk) và lao động (lnl) cũng mang dấu dương, song mức độ tác động nhỏ hơn, thể hiện vai trò hỗ trợ cho các yếu tố nội sinh của tăng trưởng [2], [14].

Nhìn chung, kết quả Bảng 5 khẳng định cấu trúc tăng trưởng của vùng dựa trên ba trụ cột chính – nhân lực, thể chế và công nghệ, trong đó nguồn nhân lực chất lượng cao là yếu tố quyết định để khai thác hiệu quả tiềm năng chuyển đổi số và cải thiện năng suất tổng hợp.

3.3. Kiểm định tính vững của mô hình

Để kiểm tra độ tin cậy của kết quả, nghiên cứu tiến hành ba kiểm định tính vững. Thứ nhất, mô hình được ước lượng lại bằng các đặc tả thay thế như Driscoll–Kraay, nhằm đánh giá sự ổn định của hệ số trong các giả định phương sai – hiệp phương sai khác nhau [2]. Thứ hai, mô hình RE-GLS(AR1) được kiểm định lại bằng sai số chuẩn robust và cụm theo tỉnh, giúp hạn chế phương sai thay đổi và tự tương quan nội vùng. Kết quả cho thấy các biến trọng tâm giữ nguyên dấu và mức ý nghĩa, phù hợp với khuyến nghị về lý thuyết kinh tế lượng [14]. Cuối cùng, khi chia mẫu thành hai giai đoạn (2010 – 2016 và

2017 – 2024), các hệ số chính vẫn duy trì dấu dương, khẳng định tính ổn định động học của mô hình và độ vững của quan hệ giữa vốn con người, thể chế và tăng trưởng.

Bảng 6. Kết quả kiểm định tính vững của mô hình.

Biến	RE-GLS (AR1) (toàn kỳ)	RE- Cluster	FE-DK (Driscoll– Kraay)	Giai đoạn 2010 – 2016	Giai đoạn 2017 – 2024
lnlquadt	0.497***	0.419***	0.548***	0.294**	0.467***
ict	0.344**	1.085**	0.980***	2.347***	0.107 (ns)
pci	0.010***	0.020***	0.018**	–0.002 (ns)	0.011**
lnk	0.049**	0.111**	0.038**	0.016 (ns)	0.261***
lnl	0.513***	0.876**	0.219 (ns)	0.706***	0.319**

Ghi chú: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.10$, ns: không có ý nghĩa.

Kết quả hồi quy và kiểm định tính vững cho thấy mô hình RE-GLS(AR1) phản ánh nhất quán mối quan hệ tích cực giữa vốn con người, thể chế và tăng trưởng kinh tế cấp tỉnh. Biến lnlquadt thể hiện tác động dương mạnh và có ý nghĩa cao trong tất cả các mô hình, qua đó khẳng định vai trò trọng tâm của nguồn nhân lực được đào tạo đối với năng suất và đổi mới [1], [2]. Kết quả này củng cố bằng chứng quốc tế rằng tăng cường kỹ năng lao động là yếu tố nền tảng cho phát triển bền vững ở các nền kinh tế đang chuyển đổi [2].

Đối với thể chế (pci), hệ số dương và có ý nghĩa cao trong hầu hết các mô hình cho thấy chất lượng điều hành và tính minh bạch là điều kiện cần để khuếch đại tác động của vốn con người và chuyển đổi số [8]. Những tỉnh có PCI cao thường có khả năng thu hút đầu tư, đổi mới và áp dụng công nghệ nhanh hơn, từ đó tạo hiệu ứng lan tỏa trong khu vực.

Ngược lại, chuyển đổi số (ict) cho kết quả dương nhưng không ổn định về ý nghĩa giữa các mô hình và giai đoạn. Điều này phản ánh sự không đồng đều trong năng lực hạ tầng và

nhân lực số giữa các địa phương Trung Trung Bộ, nơi khoảng cách công nghệ giữa trung tâm (Đà Nẵng) và các tỉnh lân cận còn lớn [4], [11]. Dù vậy, trong mô hình FE-DK và RE-Cluster, ICT vẫn thể hiện ảnh hưởng tích cực, cho thấy quá trình chuyển đổi số đang dần lan tỏa.

Việc các hệ số chính duy trì dấu dương qua hai giai đoạn (2010 – 2016 và 2017 – 2024) và giữa các phương pháp thay thế chứng minh tính ổn định động học và độ vững cao của mô hình, phản ánh cấu trúc tăng trưởng đa trụ cột dựa trên nhân lực – thể chế – công nghệ [14].

4. KẾT LUẬN VÀ HÀM Ý CHÍNH SÁCH

4.1. Kết luận

Kết quả nghiên cứu khẳng định mô hình RE-GLS(AR1) phản ánh ổn định mối quan hệ tích cực giữa vốn con người, chuyển đổi số (ICT) và tăng trưởng kinh tế tại vùng Trung Trung Bộ giai đoạn 2010 – 2024. Vốn con người có tác động dương, mạnh và nhất quán, thể hiện vai trò trung tâm của nguồn nhân lực chất lượng cao trong thúc đẩy năng suất và đổi mới. Chất lượng thể chế củng cố hiệu quả của nhân lực và ICT, trong khi tác động của ICT tuy tích cực nhưng chưa ổn định do chênh lệch về hạ tầng số và năng lực công nghệ giữa các địa phương. Cấu trúc tăng trưởng của vùng được định hình bởi ba trụ cột nhân lực – thể chế – công nghệ, phù hợp với định hướng phát triển kinh tế số và bền vững của Việt Nam.

Các kết quả này phản ánh thực trạng trước cải cách hành chính năm 2025, trong khi các nội dung về địa giới mới chỉ mang tính tham chiếu cho hoạch định chính sách ở giai đoạn sau, không ảnh hưởng đến tính hợp lệ và giá trị suy luận thực nghiệm của mô hình.

Kể từ ngày 01/7/2025, việc tái cấu trúc hành chính theo Nghị quyết mới – sáp nhập Đà Nẵng và Quảng Nam thành thành phố Đà Nẵng mở rộng, Quảng Ngãi mới gồm Quảng Ngãi và Kon Tum, và Gia Lai mới gồm Bình Định và Gia Lai cũ – sẽ mở rộng không gian kinh tế vùng và gia tăng tính dị biệt về trình độ nhân lực và hạ tầng số. Trong bối cảnh đó, Đà Nẵng mở rộng

và Thừa Thiên Huế cần tập trung phát triển nhân lực số và đổi mới sáng tạo, trong khi Quảng Ngãi mới và Gia Lai mới nên ưu tiên đầu tư hạ tầng ICT, đào tạo kỹ năng số cơ bản và nâng cao năng lực thể chế địa phương. Kết quả thực nghiệm cho thấy tác động biên của ICT và vốn con người tại các khu vực có nền tảng thấp hơn thường mạnh hơn, hàm ý tiềm năng “bắt kịp” nếu điều kiện đầu vào được cải thiện đồng bộ.

4.2. Hàm ý chính sách

Kết quả nghiên cứu cho thấy vốn con người và chuyển đổi số (ICT) là hai động lực chủ đạo thúc đẩy tăng trưởng kinh tế tại vùng Trung Trung Bộ, trong khi thể chế, vốn vật chất và lao động đóng vai trò hỗ trợ. Vì vậy, chính sách phát triển vùng giai đoạn hậu năm 2025 cần định hướng theo ba nhóm không gian hành chính mới, nhằm khai thác hiệu quả lợi thế và giảm chênh lệch nội vùng.

Thứ nhất, Thừa Thiên Huế và Đà Nẵng mở rộng (gồm Đà Nẵng và Quảng Nam) nên tập trung phát triển nguồn nhân lực số chất lượng cao, thúc đẩy đổi mới sáng tạo và quản trị dữ liệu mở, đồng thời phát huy vai trò trung tâm điều phối chuyển đổi số của khu vực.

Thứ hai, Quảng Ngãi mới (gồm Quảng Ngãi và Kon Tum) cần ưu tiên đầu tư hạ tầng ICT, mở rộng mạng cáp quang, phổ cập kỹ năng số cơ bản cho lao động, và cải thiện năng lực quản trị địa phương. Đây là khu vực có trình độ nhân lực và mức sẵn sàng số còn thấp, nhưng theo kết quả thực nghiệm, tác động biên của ICT và vốn con người tại các địa phương này lại mạnh hơn, hàm ý tiềm năng “bắt kịp” khi điều kiện đầu vào được cải thiện.

Thứ ba, Gia Lai mới (gồm Bình Định và Gia Lai cũ) nên phát triển các trung tâm dữ liệu và logistics số tại Quy Nhơn, đồng thời tăng cường liên kết hạ tầng số với Đà Nẵng và Huế, nhằm hình thành hành lang kinh tế số ven biển – Tây Nguyên. Việc mở rộng không gian vùng Trung Bộ theo hướng này không chỉ giảm bất bình đẳng phát triển mà còn tạo nền tảng cho mô hình tăng trưởng hội tụ, dựa trên ba trụ cột nhân lực – thể chế – công nghệ.

CAM KẾT VỀ MÔ THUẦN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] P. M. Romer, “Endogenous technological change,” *Journal of Political Economy*, vol. 98, no. 5, pp. S71–S102, 1990.
- [2] B. H. Baltagi, *Econometric Analysis of Panel Data*, 6th ed. Cham, Switzerland: Springer, 2021.
- [3] R. E. Lucas, “On the mechanics of economic development,” *Journal of Monetary Economics*, vol. 22, no. 1, pp. 3–42, 1988.
- [4] P. Koutroumpis, “The economic impact of broadband on growth: A simultaneous approach,” *Telecommunications Policy*, vol. 33, no. 9, pp. 471–485, 2009.
- [5] T. Niebel, “ICT and economic growth: Comparing developing, emerging and developed countries,” *World Development*, vol. 104, pp. 197–211, 2018.
- [6] E. Ketteni, T. Mamuneas, and T. Stengos, “The effect of information technology and human capital on economic growth,” *Macroeconomic Dynamics*, vol. 15, no. 5, pp. 595–615, 2011.
- [7] S. Samoilenko and O. Ngwenyama, “Human capital dimension of ICT and growth in transition economies,” *Journal of Global Information Technology Management*, vol. 14, no. 1, pp. 59–69, 2011.
- [8] K. M. Vu, P. Hanafizadeh, and E. Bohlin, “ICT as a driver of economic growth: A survey of the literature,” *Telecommunications Policy*, vol. 44, no. 2, p. 101905, 2020.
- [9] Y. Zhang and C. Wu, “Digital transformation and economic growth: Efficiency improvement in the digital media era,” *Telematics and Informatics*, vol. 75, p. 101888, 2024.
- [10] W. H. Greene, *Econometric Analysis*, 7th ed. New Jersey, NJ, USA: Pearson Education, 2012.
- [11] P. Guo, Z. Hu, and X. Hu, “How does ICT capital stock affect high-quality economic growth?,” *Technological and Economic Development of Economy*, vol. 31, no. 2, pp. 525–548, 2025.
- [12] M. M. Rahman and K. Alam, “The effect of ICT on energy consumption and economic growth in South Asian economies,” *Telematics and Informatics*, vol. 58, p. 101537, 2021.
- [13] M. T. Majeed and T. Ayub, “Information and communication technology (ICT) and economic growth nexus: A comparative study,” *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, vol. 12, no. 2, pp. 443–476, 2018.
- [14] J. M. Wooldridge, *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, 2nd ed. Cambridge, MA, USA: MIT Press, 2010.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Assessing the impact of human capital and digital transformation on economic growth in the central central region of Vietnam: Evidence from a panel data model with AR(1)

Vo Cao Thi Mong Hoai*

Department of Science and Technology of Gia Lai Province, Vietnam

Received: 22/08/2025; Revised: 04/10/2025;

Accepted: 27/10/2025; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

This study investigates the impacts of human capital and digital transformation (ICT) on provincial economic growth in Vietnam's Central Central Region during 2010 – 2024, employing a balanced panel and the RE-GLS(AR1) model. The results reveal that human capital exerts a strong and consistent positive effect on economic growth, confirming its central role in enhancing productivity and innovation. Institutional quality (PCI) also shows a significant positive influence, acting as a mediating factor that amplifies the effects of human capital and ICT. Meanwhile, the impact of digital transformation remains positive but statistically unstable, reflecting disparities in digital readiness among provinces. Robustness checks using Driscoll–Kraay estimations confirm the model's stability over time. The findings highlight a growth structure based on three interlinked pillars – human capital, institutional quality, and technology, providing empirical evidence for regional development and policy reform following Vietnam's administrative restructuring in July 2025.

Keywords: *Economic growth, human capital, digital transformation, panel data model, RE-GLS(AR1).*

*Corresponding author.

Email: monghoaicedasit@gmail.com

Giải pháp tăng cường quản lý nguồn nhân lực tại Công ty Cổ phần Xây dựng 47

Nguyễn Đình Hiền*, Đoàn Thị Mỹ Duyên

Trường Đại học Quy Nhơn, Việt Nam

Ngày nhận bài: 23/01/2026; Ngày sửa bài: 23/02/2026;
Ngày nhận đăng: 06/03/2026; Ngày xuất bản: 28/04/2026

TÓM TẮT

Hiện nay các doanh nghiệp không ngừng đổi mới quản lý để nâng cao hiệu quả sản xuất kinh doanh. Trong các yếu tố liên quan đến hiệu quả của doanh nghiệp thì nguồn nhân lực đóng vai trò rất quan trọng. Thực tế cho thấy những doanh nghiệp nào đầu tư phát triển nguồn nhân lực cả về quy mô và chất lượng thì doanh nghiệp đó phát triển và kinh doanh hiệu quả. Bài báo tập trung nghiên cứu về cơ sở lý luận, thực trạng và kiến nghị các giải pháp tăng cường quản lý nguồn nhân lực của một doanh nghiệp cụ thể để nâng cao hiệu quả sản xuất kinh doanh.

Từ khóa: Nguồn nhân lực, quản lý doanh nghiệp, hiệu quả kinh doanh, quản lý nhân sự, phát triển doanh nghiệp.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Có thể nói hiện nay các doanh nghiệp không ngừng đổi mới quản lý các yếu tố liên quan đến sự phát triển của doanh nghiệp. Trong các yếu tố đó nguồn nhân lực đóng vai trò rất quan trọng. Đổi mới quản lý NNL nhằm xây dựng một nguồn nhân lực mạnh cả về quy mô và chất lượng, điều đó làm cho doanh nghiệp phát triển mạnh và kinh doanh hiệu quả. Trong các doanh nghiệp đổi mới và đi đến thành công trên phạm vi cả nước phải kể đến Công ty Cổ phần Xây dựng 47 đứng chân trên địa bàn tỉnh Gia Lai.

Công ty Cổ phần Xây dựng 47 được thành lập năm 1975, tiền thân là Công ty Xây dựng Thủy lợi 7 thuộc Bộ Thủy lợi (nay là Bộ Nông nghiệp và Môi trường). Năm 1996, Công ty sáp nhập vào Tổng Công ty Xây dựng 4 và đổi tên thành Công ty Xây dựng 47. Năm 2005, Công ty Xây dựng 47 đã chính thức chuyển cơ chế hoạt động từ doanh nghiệp Nhà nước thành Công ty cổ phần đứng chân ở tỉnh Bình Định (nay là tỉnh Gia Lai). Năm 2011, Công ty chính

thức giao dịch phiên đầu tiên tại Sở Giao dịch chứng khoán thành phố Hồ Chí Minh với mã chứng khoán là C47.

Công ty hoạt động sản xuất - kinh doanh trên các lĩnh vực như: xây dựng, vận tải, nhà hàng, du lịch, khách sạn, đào tạo và xuất khẩu lao động; sản xuất điện... đã góp phần đáng kể vào doanh thu hàng năm của công ty. Trong quá trình phát triển, nhân lực đóng vai trò rất quan trọng trong nâng cao hiệu quả kinh doanh. Công ty đã không ngừng đổi mới nâng cao chất lượng quản lý nguồn nhân lực. Điều đó đã trở thành thế mạnh của công ty. Nghiên cứu này tập trung nghiên cứu và kiến nghị những giải pháp nâng cao chất lượng, hiệu quả quản lý nguồn nhân lực của Công ty Cổ phần Xây dựng 47.

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở lý luận về quản lý nguồn nhân lực tại doanh nghiệp

Khái niệm “Nguồn nhân lực” (Human resources; thường được viết tắt là “HR”) được sử dụng rộng

*Tác giả liên hệ chính.

Email: nguyendinhkien@qnu.edu.vn

rãi trong nhiều lĩnh vực như kinh tế học, quản lý kinh tế, xã hội học, hành chính công.... Tuy nhiên, tùy theo cách tiếp cận mà khái niệm có thể khác nhau theo từng lĩnh vực nghiên cứu.

Dưới góc độ quản lý kinh tế nguồn nhân lực (NNL) là toàn bộ những người trong độ tuổi lao động, có khả năng và nhu cầu lao động, đang hoặc có tiềm năng tham gia vào các hoạt động kinh tế. Họ là lực lượng sản xuất chủ yếu, đồng thời là nhân tố giữ vai trò quyết định đến năng suất lao động, hiệu quả hoạt động của tổ chức và sự phát triển của nền kinh tế.

NNL tại doanh nghiệp được hiểu là toàn bộ lực lượng lao động thuộc quyền quản lý và sử dụng của doanh nghiệp, bao gồm cả cán bộ quản lý, nhân viên chuyên môn, kỹ thuật và công nhân trực tiếp sản xuất. Đây là yếu tố trung tâm, quyết định hiệu quả sử dụng các nguồn lực khác như vốn, công nghệ hay cơ sở vật chất... NNL không chỉ được xem xét ở phương diện số lượng (quy mô lao động) mà còn ở chất lượng (trình độ chuyên môn, kỹ năng, sức khỏe, kinh nghiệm và thái độ làm việc).

Nguồn nhân lực tại doanh nghiệp có vai trò quan trọng như sau: Trước hết, NNL là yếu tố quyết định đến năng suất lao động và hiệu quả kinh tế; Hai là, NNL là chủ thể tạo ra sự đổi mới và chuyển giao công nghệ; Ba là, NNL đóng vai trò quan trọng trong việc huy động và sử dụng hiệu quả các nguồn lực khác; Bốn là, NNL là nhân tố duy trì sự ổn định và phát triển xã hội; Năm là, trong bối cảnh hội nhập quốc tế, vai trò của NNL còn thể hiện ở khả năng nâng cao năng lực cạnh tranh quốc gia [1].

Như vậy NNL giữ vai trò trung tâm trong mọi quá trình phát triển. Đây không chỉ là yếu tố đầu vào quan trọng của sản xuất, mà còn là chủ thể sáng tạo, điều hành và quyết định thành công của mọi tổ chức doanh nghiệp và quốc gia. Do đó, việc xây dựng chiến lược phát triển NNL cần được xem là nhiệm vụ ưu tiên hàng đầu trong các chính sách phát triển kinh tế - xã hội ở cả tầm vĩ mô và vi mô.

Quản lý NNL là quá trình xây dựng và triển khai các chính sách, biện pháp nhằm thu hút, sử dụng, phát triển và giữ chân lực lượng lao động có chất lượng, phù hợp với chiến lược và mục tiêu của tổ chức, doanh nghiệp. Đây là quá trình mang tính hệ thống, liên tục và có sự gắn kết chặt chẽ với các yếu tố văn hóa, pháp lý, xã hội và công nghệ.

Quản lý NNL hiệu quả sẽ tạo điều kiện để khai thác tối đa tiềm năng của mỗi cá nhân, đồng thời góp phần xây dựng đội ngũ nhân lực có năng lực, đạo đức và trách nhiệm, qua đó nâng cao hiệu quả hoạt động của tổ chức, chất lượng dịch vụ và mức độ hài lòng của đối tượng phục vụ.

Để thực hiện được vai trò nêu trên thì trong quản lý nguồn nhân lực tại doanh nghiệp cần thực hiện 4 nội dung sau: Một là, xây dựng kế hoạch và chính sách quản lý nguồn nhân lực; Hai là, tuyển dụng và bố trí sử dụng nguồn nhân lực. Ba là, đào tạo và phát triển nguồn nhân lực; Bốn là, chính sách tiền lương và đãi ngộ với người lao động [2].

Các nội dung trên phản ánh các mặt của quản lý NNL đồng thời chúng có mối quan hệ với nhau tạo thành một chuỗi các nhiệm vụ quan trọng cần phải tiến hành liên tục trong quá trình quản lý. Ngoài ra còn có một số nội dung khác mà trong khuôn khổ bài báo này giới hạn nên không đề cập đến.

2.2. Thực trạng quản lý nguồn nhân lực tại Công ty Cổ phần Xây dựng 47

2.2.1. Về xây dựng kế hoạch và chính sách quản lý nguồn nhân lực

Trong giai đoạn từ năm 2021 đến năm 2024, C47 đã triển khai đồng bộ các công tác xây dựng chiến lược, kế hoạch kinh doanh và quản trị nội bộ nhằm thích ứng với bối cảnh thị trường nhiều biến động, đồng thời nâng cao hiệu quả hoạt động, đặc biệt là trong lĩnh vực quản lý nguồn nhân lực. C47 xác định tiếp tục duy trì chiến lược kinh doanh đa ngành nghề nhưng tập trung

lấy hoạt động xây dựng làm nền tảng. Công ty đặt mục tiêu mở rộng tìm kiếm cơ hội ra các lĩnh vực và thị trường mới. Đồng thời xây dựng chiến lược về bộ máy và nhân sự. Công ty đã tái cấu trúc tổ chức bộ máy và sắp xếp nhân sự như:

Năm 2021: Công ty tiến hành sáp nhập tổ chức bộ máy tại các cụm công trường (Tân Mỹ, Bắc Ái, Đa Nhím), đồng thời thực hiện việc miễn nhiệm và bổ nhiệm các chức danh quản lý theo mô hình quản lý mới. Hoạt động này nhằm tinh gọn bộ máy, giảm chồng chéo trong quản lý, nâng cao vai trò, trách nhiệm đội ngũ lãnh đạo trung gian và hoạt động hiệu quả của NNL nói chung.

Năm 2022: Hội đồng quản trị (HDQT) chỉ đạo Ban Tổng Giám đốc thực hiện công tác quy hoạch cán bộ, sắp xếp lại bộ máy quản lý, điều hành theo hướng tinh gọn, linh hoạt và hiệu quả. Ban Điều hành chủ động đề xuất kế hoạch đào tạo, đổi mới và phát triển đội ngũ cán bộ chủ chốt nhằm tối ưu hóa nguồn lực nhân sự, nâng cao hiệu quả điều hành sản xuất kinh doanh.

Năm 2023: HDQT tiếp tục triển khai kế hoạch tái cấu trúc toàn diện doanh nghiệp, cơ cấu và sắp xếp lại nhân sự. Đáng chú ý, mô hình quản lý được chuyển đổi bằng việc sáp nhập Ban Điều hành công trường và các Xí nghiệp thi công thành Ban Chỉ huy công trường. Mục tiêu của thay đổi này là tiết giảm chi phí nhân sự, đồng thời nâng cao năng suất lao động và hiệu quả điều hành tại hiện trường.

Năm 2024: HDQT tiếp tục chỉ đạo công tác kiện toàn bộ máy quản lý, điều hành, sắp xếp các Ban Chỉ huy công trường theo hướng tinh gọn, hiệu quả, đảm bảo phù hợp với yêu cầu sản xuất thực tế và năng lực đội ngũ hiện có.

Bên cạnh đó, trong những năm gần đây, C47 đã quan tâm đến việc hoàn thiện hệ thống văn bản quản trị và điều hành, coi đây là công cụ pháp lý quan trọng để tổ chức, quản lý và phát triển NNL. Các chính sách, quy chế, nghị quyết được ban hành không chỉ nhằm đảm bảo tuân thủ quy định pháp luật của Nhà nước, mà còn góp phần nâng cao hiệu quả quản trị doanh nghiệp,

đáp ứng yêu cầu ngày càng cao về minh bạch và cạnh tranh trong bối cảnh hội nhập.

Trước hết, Điều lệ Công ty năm 2020, đóng vai trò là văn bản pháp lý nền tảng, quy định cơ cấu tổ chức, chức năng, quyền hạn của từng bộ phận, đồng thời xác lập khung quản trị nhân sự từ cấp HDQT, Ban Giám đốc đến các phòng ban chuyên môn. Điều lệ Công ty chính là cơ sở pháp lý cao nhất trong nội bộ, định hướng toàn bộ hoạt động quản trị nhân lực.

Bên cạnh đó, Nghị quyết của Đại hội đồng cổ đông thường niên và bất thường thể hiện vai trò quyết định trong việc thông qua các vấn đề chiến lược, trong đó có định hướng phát triển NNL, phê chuẩn nhân sự cấp cao và các kế hoạch tái cơ cấu tổ chức. Nghị quyết của HDQT được ban hành thường xuyên nhằm quyết định các vấn đề cụ thể về bổ nhiệm, miễn nhiệm cán bộ quản lý, điều chỉnh chính sách nhân sự phù hợp với mục tiêu sản xuất kinh doanh.

2.2.2. Tuyển dụng và bố trí nhân lực tại Công ty Cổ phần Xây dựng 47

Ban lãnh đạo C47 luôn xác định phát triển NNL là chiến lược then chốt để xây dựng doanh nghiệp ngày càng vững mạnh. Trong những năm gần đây, Công ty đã đổi mới và đa dạng hóa các hình thức, phương pháp tuyển dụng nhằm tiếp cận NN chất lượng cao. Cụ thể, C47 triển khai tuyển dụng thông qua nhiều kênh như báo chí, internet, trung tâm xúc tiến việc làm, các ngày hội nghề nghiệp, đồng thời ký kết hợp tác đào tạo và chuyển giao nhân lực với các trường đại học, cao đẳng và cơ sở dạy nghề uy tín trong nước. Bên cạnh đó, Công ty chú trọng quảng bá hình ảnh, thương hiệu để thu hút người lao động có trình độ chuyên môn, kỹ năng và kinh nghiệm phù hợp, đáp ứng kịp thời nhu cầu nhân lực khi mở rộng quy mô sản xuất, kinh doanh trên toàn hệ thống.

Đi đôi với hoạt động tuyển dụng, C47 còn quan tâm đặc biệt đến việc giữ gìn tinh thần và nét đẹp truyền thống, xây dựng môi trường làm việc thân thiện, chuyên nghiệp và hiệu quả. Nhân viên mới luôn được hỗ trợ tối đa trong quá trình

học tập, làm quen công việc và nâng cao trình độ chuyên môn. Đối với đội ngũ cán bộ công nhân viên có thâm niên, Công ty áp dụng chính sách, chế độ đãi ngộ hợp lý, khuyến khích sự gắn bó lâu dài. Đặc biệt, những cá nhân có thành tích nổi bật luôn có nhiều cơ hội thăng tiến, qua đó tạo động lực làm việc, góp phần xây dựng đội ngũ nhân sự chất lượng cao, đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững của Công ty.

Công tác tuyển dụng và bố trí nhân lực tại C47 được triển khai theo một quy trình chặt chẽ, khoa học, nhằm bảo đảm cung ứng NNL phù hợp với yêu cầu phát triển sản xuất kinh doanh. Quy trình đó bao gồm các bước: Thứ nhất, xác định nhu cầu nhân lực. Thứ hai, lập kế hoạch tuyển dụng. Thứ ba, tổ chức tuyển dụng. Thứ tư, bố trí và sử dụng nhân lực [3].

Nhờ áp dụng quy trình tuyển dụng và bố trí nhân lực một cách khoa học, C47 vừa bảo đảm duy trì được đội ngũ nhân sự ổn định, vừa bổ sung lực lượng lao động chất lượng cao, đáp ứng yêu cầu ngày càng khắt khe của thị trường. Nhờ đó tổng số cán bộ, nhân viên tăng từ 646 người năm 2022 lên 712 người năm 2023, và lên 721 người năm 2024. Số lao động có trình độ đại học và trên đại học tăng từ 19,35% năm 2022 lên 20,36% năm 2023. Việc bố trí nhân lực phù hợp với tính chất công việc, góp phần nâng cao năng suất lao động.

2.2.3. Công tác đào tạo và phát triển nguồn nhân lực

Trong hoạt động đào tạo và phát triển nhân lực, việc xác định đúng đối tượng đào tạo có ý nghĩa then chốt, quyết định hiệu quả của chương trình đào tạo. Tại C47, căn cứ vào đặc điểm sản xuất kinh doanh trong lĩnh vực xây dựng cơ bản, đối tượng đào tạo thường được phân thành các nhóm sau:

Đội ngũ cán bộ quản lý: bao gồm cán bộ quản lý cấp trung và cấp cơ sở như chỉ huy trưởng công trình, trưởng/phó phòng ban. Đây là lực lượng cần được bồi dưỡng về năng lực quản trị dự án, kỹ năng lãnh đạo, quản lý nhân sự, tài chính, tiến độ và an toàn lao động.

Đội ngũ kỹ sư, chuyên môn kỹ thuật: là lực lượng nòng cốt, chịu trách nhiệm thiết kế, giám sát, kiểm tra kỹ thuật công trình. Nhóm này cần được đào tạo cập nhật công nghệ xây dựng mới, phần mềm thiết kế - quản lý, cũng như các tiêu chuẩn kỹ thuật trong và ngoài nước.

Công nhân kỹ thuật, lao động trực tiếp: lực lượng đông đảo, trực tiếp tham gia thi công. Công ty chú trọng đào tạo tay nghề, an toàn lao động, sử dụng máy móc, thiết bị thi công hiện đại, đồng thời nâng cao ý thức kỷ luật, tác phong công nghiệp.

Nhân sự khối văn phòng, nghiệp vụ hỗ trợ: gồm kế toán, nhân sự, hành chính, pháp chế, đầu thầu... cần được đào tạo về quy định pháp luật mới, kỹ năng nghiệp vụ, tin học văn phòng và kỹ năng mềm để hỗ trợ hiệu quả hoạt động sản xuất kinh doanh.

Việc xác định đối tượng đào tạo được thực hiện dựa trên nhu cầu của từng đơn vị, phòng ban, gắn liền với kế hoạch sản xuất kinh doanh và chiến lược phát triển của Công ty. Điều này giúp C47 bảo đảm tính trọng tâm, tránh dàn trải, đồng thời nâng cao hiệu quả sử dụng nguồn lực cho hoạt động đào tạo.

Công tác đào tạo tại C47 được triển khai với nội dung đa dạng, bao quát từ chuyên môn kỹ thuật đến kỹ năng mềm, quản lý và hội nhập công nghệ mới, cụ thể: đào tạo chuyên môn nghiệp vụ; đào tạo kỹ năng quản lý; đào tạo công nghệ và kỹ thuật mới; đào tạo kỹ năng mềm; Đào tạo về pháp luật và quy định Nhà nước: tập huấn các văn bản pháp luật mới về xây dựng, lao động, bảo hộ lao động, môi trường và các quy định liên quan đến ngành nghề hoạt động của Công ty.

Công ty đã tổ chức nhiều hình thức đào tạo như: đào tạo tập trung tại công ty; đào tạo tại công trường; đào tạo kèm cặp (Mentoring/Coaching); đào tạo trực tuyến (E-learning); cử đi học bên ngoài...

Việc triển khai đa dạng nội dung và hình thức đào tạo đã giúp công ty C47 xây dựng được đội ngũ nhân lực có trình độ chuyên môn

cao, đáp ứng được yêu cầu công việc trong bối cảnh hội nhập và cạnh tranh gay gắt của ngành xây dựng.

2.2.4. Chính sách tiền lương và đãi ngộ với người lao động

Tại C47, các chính sách đãi ngộ với NLĐ được xây dựng nhằm đảm bảo quyền lợi, phúc lợi, và tạo môi trường làm việc chuyên nghiệp, khuyến khích sự phát triển và gắn bó lâu dài của cán bộ, nhân viên.

Có thể nói, chính sách tiền lương được coi là công cụ quan trọng trong việc duy trì và phát triển NNL. Công ty xây dựng cơ chế trả lương dựa trên nguyên tắc công bằng, minh bạch, phù hợp với khả năng tài chính cũng như tuân thủ quy định của pháp luật lao động.

Tiền lương cơ bản: Được xác định theo chức danh công việc, ngạch bậc và thỏa thuận trong hợp đồng lao động, đảm bảo không thấp hơn mức lương tối thiểu vùng. Người lao động được trả lương đúng hạn theo quy định.

Phụ cấp và hỗ trợ: Công ty áp dụng nhiều khoản phụ cấp như phụ cấp chức vụ, phụ cấp trách nhiệm, phụ cấp lưu động, phụ cấp công trường, phụ cấp độc hại... nhằm khuyến khích và bù đắp điều kiện làm việc đặc thù của ngành.

Tiền lương tăng thêm và thưởng: Ngoài lương cơ bản, NLĐ được nhận thêm khoản thu nhập tăng thêm dựa trên hiệu quả sản xuất kinh doanh của Công ty, kết quả công việc cá nhân và tập thể. Các khoản thưởng theo quý, năm hoặc thưởng theo công trình hoàn thành đúng tiến độ cũng được áp dụng.

Các khoản trích theo lương: Công ty thực hiện nghĩa vụ đóng bảo hiểm xã hội, bảo hiểm y tế, bảo hiểm thất nghiệp cho toàn bộ người lao động theo quy định pháp luật hiện hành.

Cơ chế nâng bậc lương: Hằng năm, Công ty tổ chức đánh giá hiệu quả công việc và năng lực làm việc để xét nâng bậc lương. Bên cạnh đó, các cá nhân có thành tích đặc biệt xuất sắc trong công việc có thể được xét nâng lương trước thời

hạn. Trong giai đoạn 2022 - 2024, C47 đã ban hành 9 văn bản cụ thể nhằm chuẩn hóa và gắn kết chế độ đãi ngộ với hiệu quả công việc.

Ngoài chế độ phụ cấp trách nhiệm, năng lực, bằng cấp, thâm niên, xăng xe, điện thoại, Công ty còn áp dụng tiền ăn giữa ca, trợ cấp công tác phí, trợ cấp nghỉ việc, trợ cấp khó khăn, và các phúc lợi khác (kết hôn, sinh nhật, ma chay, ốm đau)...[3]

Tóm lại, trong giai đoạn 2022 – 2024, công tác quản lý NNL tại C47 đã đạt được nhiều kết quả tích cực. Các hoạt động tuyển dụng, bố trí, đào tạo, đánh giá và đãi ngộ nhân lực được triển khai tương đối đầy đủ, góp phần nâng cao chất lượng đội ngũ lao động, đáp ứng yêu cầu sản xuất kinh doanh của Công ty. Chính sách tiền lương, phụ cấp và phúc lợi từng bước được cải thiện, tạo động lực cho người lao động yên tâm công tác, đồng thời củng cố văn hóa doanh nghiệp.

Tuy vậy, công tác quản lý NNL vẫn còn một số hạn chế như sau: Công tác lập kế hoạch chưa đảm bảo tính khoa học. Hoạt động tuyển dụng, sử dụng NNL chưa đảm bảo tính chiến lược dài hạn, Hiệu quả đào tạo chưa cao ảnh hưởng đến chất lượng NNL. Nguyên tắc đánh giá và trả lương còn thiên về thâm niên, chưa thực sự gắn chặt với năng lực, hiệu quả công việc. Chính sách đãi ngộ chưa đủ sức cạnh tranh để thu hút và giữ chân nhân lực chất lượng cao.

Những kết quả và tồn tại trên là cơ sở để C47 xem xét, đánh giá và đề xuất các giải pháp hoàn thiện công tác quản lý NNL trong giai đoạn tới, nhằm nâng cao hiệu quả sử dụng lao động, tạo động lực làm việc và nâng cao năng lực cạnh tranh của doanh nghiệp.

2.3. Giải pháp nhằm tăng cường quản lý nguồn nhân lực tại Công ty Cổ phần Xây dựng 47

Một là, nâng cao công tác xây dựng kế hoạch và chính sách quản lý nguồn nhân lực

Để đáp ứng yêu cầu phát triển trong giai đoạn mới, C47 cần chú trọng nâng cao chất

lượng công tác xây dựng chiến lược và kế hoạch NNL. Đây là nền tảng để đảm bảo tính chủ động trong quản lý, bố trí và sử dụng lao động, đồng thời gắn kết chặt chẽ với chiến lược phát triển sản xuất kinh doanh của Công ty. Một số định hướng cụ thể như sau:

Xây dựng chiến lược nhân lực dài hạn: Chiến lược phát triển NNL cần được hoạch định trong tầm nhìn 5–10 năm, gắn liền với chiến lược phát triển chung của Công ty, đặc biệt là định hướng mở rộng quy mô, tham gia các dự án lớn và nâng cao năng lực cạnh tranh trong ngành xây dựng. Dự báo nhu cầu lao động: Công ty cần áp dụng các phương pháp dự báo hiện đại để xác định nhu cầu lao động theo từng giai đoạn, từng loại hình công trình, từ đó chủ động chuẩn bị NNL phù hợp cả về số lượng lẫn chất lượng.

Hoàn thiện kế hoạch nhân sự ngắn hạn và trung hạn: Kế hoạch nhân lực hằng năm và 3–5 năm cần được cụ thể hóa với các chỉ tiêu rõ ràng về tuyển dụng, đào tạo, luân chuyển và phát triển nhân lực, đảm bảo tính khả thi và gắn liền với thực tế hoạt động sản xuất kinh doanh.

Tăng cường sự gắn kết giữa các phòng ban: Công tác hoạch định nhân lực không chỉ là nhiệm vụ của phòng Tổ chức – Nhân sự mà cần có sự phối hợp của các phòng ban chuyên môn, ban điều hành dự án, đảm bảo kế hoạch nhân lực phản ánh đúng nhu cầu thực tế.

Ứng dụng công nghệ trong quản trị nhân lực: Công ty cần nghiên cứu áp dụng phần mềm quản lý nhân sự, cơ sở dữ liệu điện tử để hỗ trợ công tác dự báo, phân tích và lập kế hoạch NNL một cách khoa học, chính xác và kịp thời.

Việc nâng cao công tác xây dựng chiến lược, kế hoạch NNL sẽ giúp C47 không chỉ đáp ứng nhu cầu trước mắt mà còn tạo tiền đề quan trọng để phát triển NNL chất lượng cao, góp phần nâng cao hiệu quả quản trị và năng lực cạnh tranh của doanh nghiệp [4].

Đồng thời để hoàn thiện công tác quản lý NNL, C47 cần tiếp tục đổi mới hệ thống văn

bản, chính sách liên quan đến nhân sự, đảm bảo vừa tuân thủ pháp luật, vừa đáp ứng yêu cầu phát triển dài hạn của doanh nghiệp [3].

Hai là, hoàn thiện công tác tuyển dụng và bố trí nhân lực

Tuyển dụng và bố trí nhân lực là một trong những khâu có ảnh hưởng đến chất lượng NNL cũng như hiệu quả hoạt động sản xuất - kinh doanh của doanh nghiệp. Đối với C47, đặc thù hoạt động trong lĩnh vực xây dựng đòi hỏi đội ngũ lao động vừa có trình độ chuyên môn, vừa có khả năng thích ứng với môi trường làm việc khắc nghiệt và di chuyển liên tục theo các dự án.

Việc hoàn thiện công tác tuyển dụng và bố trí nhân lực cần được triển khai theo một số định hướng cơ bản sau: Thứ nhất, công ty cần xây dựng chiến lược tuyển dụng chủ động và dài hạn, thay vì chỉ tuyển dụng để đáp ứng nhu cầu trước mắt, Thứ hai, quy trình tuyển dụng cần được chuẩn hóa và minh bạch, quá trình thực hiện phải tiến hành theo các bước cụ thể, Thứ ba, công ty cần đa dạng hóa nguồn tuyển dụng, Thứ tư, công tác bố trí và sử dụng nhân lực phải đảm bảo nguyên tắc “đúng người - đúng việc - đúng thời điểm”, Thứ năm, để nâng cao hiệu quả bố trí nhân lực, công ty nên áp dụng cơ chế đánh giá thử việc và phản hồi hai chiều.

Ba là, hoàn thiện công tác đào tạo và phát triển nguồn nhân lực

Đào tạo và phát triển NNL là nhân tố quyết định đến sự phát triển bền vững của doanh nghiệp trong dài hạn, đặc biệt đối với C47 - nơi đòi hỏi đội ngũ lao động không chỉ giỏi chuyên môn mà còn có khả năng thích ứng nhanh với yêu cầu công nghệ mới, quy trình quản lý hiện đại và áp lực của thị trường xây dựng ngày càng cạnh tranh khốc liệt.

Hoàn thiện công tác đào tạo và phát triển NNL tại công ty cần tập trung vào một số khía cạnh sau: Thứ nhất, xây dựng chiến lược đào tạo nhân lực gắn với mục tiêu phát triển của công ty, Thứ hai, đa dạng hóa hình thức đào tạo và phát triển, Thứ ba, chú trọng phát triển đội ngũ nhân

sự kế thừa, Thứ tư, gắn công tác đào tạo với cơ chế đánh giá và đãi ngộ, Thứ năm, xây dựng văn hóa học tập trong doanh nghiệp.

Hoàn thiện công tác đào tạo và phát triển NNL tại C47 không chỉ là nhiệm vụ trước mắt nhằm nâng cao trình độ, kỹ năng của người lao động, mà còn là chiến lược then chốt giúp doanh nghiệp nâng cao chất lượng NNL, bảo đảm sự kế thừa, phát triển bền vững và thích ứng linh hoạt với yêu cầu của nền kinh tế hiện đại.

Bốn là, hoàn thiện chính sách tiền lương và đãi ngộ đối với người lao động

Chính sách tiền lương và đãi ngộ là một trong những công cụ quản trị nhân lực quan trọng nhất, có tác động trực tiếp đến sự hài lòng, động lực làm việc và mức độ gắn bó của người lao động với doanh nghiệp. Đối với C47, việc hoàn thiện chính sách đãi ngộ là yêu cầu tất yếu trong bối cảnh cạnh tranh nhân lực gay gắt, đặc biệt là đối với đội ngũ kỹ sư, công nhân kỹ thuật lành nghề và cán bộ quản lý có kinh nghiệm.

Giải pháp này cần thực hiện các nội dung sau: Thứ nhất, xây dựng cơ chế tiền lương cạnh tranh, công bằng và gắn với hiệu quả công việc, Thứ hai, hoàn thiện hệ thống phúc lợi và chế độ bảo hiểm, Thứ ba, thiết kế các chính sách khuyến khích phi tài chính, Thứ tư, chú trọng đến chính sách giữ chân nhân tài, Thứ năm, thường xuyên rà soát và cập nhật chính sách đãi ngộ.

Hoàn thiện chính sách tiền lương và đãi ngộ đối với NNL tại C47 không chỉ là giải pháp mang tính chất nhân văn, chăm lo đời sống vật chất và tinh thần cho đội ngũ cán bộ công nhân viên, mà còn là chiến lược quan trọng để duy trì và phát triển NNL chất lượng cao. Đây là điều kiện tiên quyết để công ty nâng cao năng suất lao động, giữ vững lợi thế cạnh tranh và phát triển bền vững trong bối cảnh hội nhập kinh tế ngày càng sâu rộng.

© 2026 by the authors. This Open Access Article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

3. KẾT LUẬN

Bài báo đã hệ thống hóa cơ sở lý luận về quản lý NNL. Trên cơ sở đó khảo sát, phân tích đánh giá thực trạng tại C47, chỉ ra những mặt mạnh cần phát huy cũng như những tồn tại, hạn chế cần khắc phục trong công tác quản trị và phát triển NNL của công ty hiện nay. Từ những phân tích thực tiễn, đã đề xuất một số giải pháp khả thi nhằm tăng cường quản lý NNL tại C47 trong thời gian tới. Tuy nhiên, do giới hạn về phạm vi nghiên cứu nên không tránh khỏi những thiếu sót nhất định. Hy vọng những kết quả nghiên cứu và đề xuất sẽ góp phần hỗ trợ C47 trong xây dựng đội ngũ nhân lực chất lượng cao để nâng cao năng lực cạnh tranh, phát triển bền vững và hiệu quả cho Công ty trong thời gian tới.

CAM KẾT VỀ MÂU THUẬN LỢI ÍCH

Các tác giả tuyên bố nghiên cứu này không có xung đột lợi ích.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] B. T. Mai, “Hoạt động quản trị nhân lực trên thế giới và bài học kinh nghiệm cho Việt Nam,” *Tạp chí Công nghiệp*, số 5, tr. 11-12, 2021.
- [2] L. T. M. Ngọc và T. H. Hùng, *Quản trị nguồn nhân lực: Lý luận và tình huống thực tiễn*. Hà Nội: Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội, 2022.
- [3] Viện Khoa học Lao động, Báo cáo nghiên cứu về thực trạng *nguồn nhân lực* trong ngành xây dựng tại Việt Nam. Hà Nội: Nxb Lao động - Xã hội, 2021.
- [4] T. M. Tuấn, *Chuyển đổi số trong ngành xây dựng - Cơ hội và thách thức*. Hà Nội: Nxb Xây dựng, 2023.

Solutions to enhance human resource management at Construction Joint Stock Company 47

Nguyen Dinh Hien*, Doan Thi My Duyen

Quy Nhon University, Vietnam

Received: 23/01/2026; Revised: 23/02/2026;

Accepted: 06/03/2026; Published: 28/04/2026

ABSTRACT

Currently, enterprises are continuously innovating their management practices to improve operational and business performance. Among the various factors influencing business efficiency, human resources play a pivotal role. Empirical evidence indicates that companies that invest in the development of human resources - both in terms of scale and quality - tend to achieve sustainable growth and operational effectiveness. This paper focuses on the theoretical foundation, current state, and proposes solutions to strengthen human resource management in a specific enterprise, with the aim of enhancing its overall business efficiency.

Keywords: *Human resources, enterprise management, business performance, personnel management, business development.*

**Corresponding author.*

Email: nguyendinhvien@qnu.edu.vn

MỤC LỤC

1.	Xác định các kỹ năng thiết yếu cho sinh viên Việt Nam trong bối cảnh Cách mạng công nghiệp 4.0 thông qua phương pháp khai phá văn bản Tôn Nguyễn Trọng Hiền, Prasena Arisyanto	5
2.	Lựa chọn một số bài tập phát triển thể lực chung cho nữ sinh viên năm nhất học giáo dục thể chất môn bóng chuyền tại Trường Đại học Quy Nhơn Lê Minh Tú	19
3.	Vấn đề thiên mệnh trong <i>Công dư tiếp ký</i> của Vũ Phương Đề Nguyễn Đình Thu	31
4.	Nghiên cứu vai trò trung gian của ngăn ngừa gian lận trong mối quan hệ giữa kiểm soát nội bộ và chất lượng báo cáo tài chính của doanh nghiệp Lê Trần Hạnh Phương, Đào Nhật Minh, Nguyễn Trà Ngọc Vy, Huỳnh Thị Tân	53
5.	Chiến lược lịch sử trong hành động lời nói than phiền của sinh viên tại một trường đại học ở miền Trung Việt Nam Lê Hữu Lộc, Huỳnh Thị Cẩm Nhung	69
6.	Giải pháp nâng cao chất lượng huấn luyện kỹ thuật bắn súng tiểu liên AK cho sinh viên tại Trung tâm Giáo dục Quốc phòng và An ninh Trường Đại học Quy Nhơn Nguyễn Thanh Ngọc, Phạm Văn Khương	91
7.	Khảo sát các hành vi ngôn ngữ trong các đoạn hội thoại trong sách Solutions Sơ cấp xuất bản lần thứ hai Nguyễn Thị Thanh Hà, Nguyễn Lương Hạ Liên	103
8.	Trợ giúp xã hội thường xuyên với thanh niên khuyết tật vận động tại thị xã An Nhơn, tỉnh Bình Định: Thực trạng và một số khuyến nghị Võ Thị Diệu Quế, Phan Thị Kim Dung	113
9.	Nhận thức của giảng viên tiếng Anh về giáo trình <i>Voices</i> (trình độ Pre-Intermediate) Hà Thị Thanh Thúy, Lưu Thị Mai Thanh	129
10.	Tác động của khả năng hiển thị đến kết quả hoạt động chuỗi cung ứng của các doanh nghiệp sản xuất tại khu công nghiệp ở Việt Nam: Vai trò trung gian của khả năng phục hồi chuỗi cung ứng	
	Trần Thị Thanh Nhân, Nguyễn Thị Thùy Giang, Hoàng Thị Hoài Hương, Nguyễn Thị Thùy Dung, Hà Thảo My	141

11.	Phân tích ngữ nghĩa của phương vị từ “ngoài” Lưu Hồn Vũ	157
12.	Ứng dụng GeoGebra trong giáo dục Toán: Trường hợp khái niệm Tích phân lớp 12 Hồ Thị Minh Phương, Ngô Anh Thư, Huỳnh Trí Bình	165
13.	Đánh giá tác động của vốn con người và chuyển đổi số đến tăng trưởng kinh tế ở vùng Trung Trung Bộ qua mô hình dữ liệu bảng AR(1) Võ Cao Thị Mộng Hoài	177
14.	Giải pháp tăng cường quản lý nguồn nhân lực tại Công ty Cổ phần Xây dựng 47 Nguyễn Đình Hiền, Đoàn Thị Mỹ Duyên	187